

~~H.M.~~

H. 2. ~~150~~ 151

H. S. 2.

AUGUSTINI
VALERII

PATRICII VENETI

S. R. E. CARDINALIS, EPISCOPI VERONENSIS

Opusculum nunquam antehac editum

DE CAUTIONE ADHIBENDA

IN EDENDIS LIBRIS.

NEC NON

BERNARDI CARDINALIS NAVGERII

Vita, eodem Valerio Auctore.

ACCESSERE

PETRI BARROCHII EPISCOPI PATAVINI

ORATIONES TRES

e MSS. nunc primum crute.

NONNULLAE ITEM ALIAE

PATRICIORVM VENETORVM

quarum duae nondum typis descriptae fuerant.

PATAVII. MDCCXIX.
EXCVDEBAT IOSEPHVS COMINVS.
SUPERIORVM PERMISSV.

Illustrissimis atque Excellentissimis Viris

PATAVINI GYMNASII MODERATORIBVS,
A L O Y S I O P I S A N O

Equiti, ac Aedis D. Marci Procuratori,
I O A N N I P A S C H A L I C O,
M I C H A E L I M A V R O C E N O,
OMNIQVE TRIVMVIRVM LITERARIORVM
O R D I N I A M P L I S S I M O

Io. Antonius Vulpinus S. P. D.

Ræstantium ingeniorum qui-
bus RESPUBLICA VESTRA
semper mirifice floruit, VIRI AMPLISSIMI
SAPIENTISSIMIQVE, LIBER quem VOBIS
offero, egregium quoddam specimen est. Hoc
nimirum perlecto, facile inter omnes constabit,

a 2 ele-

elegantioribus disciplinis, ab eo tempore quo primum deterfa barbarie, caput rursus attolle- re, atque in pretio esse cœpere, neque magni- ficentius hospitium ullum, neque ampliora uf- quam præmia, quam apud VENETAM NOBI- LITATEM, patuisse. Et sane divina providen- tia factum arbitror, ut quæ Vrbs Senatores gra- vissimos, invictos belli Duces, Antistites reli- gione, vitæque innocentia singulari, parere ac educare consueviffet, ea in Vrbe præclari quo- que Historici, et Oratores provenirent, qui ci- vium fuorum virtutes et pulcherrima facinora omnibus eloquentiæ viribus celebrarent, atque oblivioni furripere niterentur. Exteri enim scri- ptores, cum res alienas literis mandarè institue- runt, multa plerumque silentio prætereunt, quæ ipsi minus perspecta habent, aut in quibus nar- randis nullus maledicto locus est; et quædam verbis extenuant, quorum magnitudo ac splen- dor malevolorum oculos quodammodo perstringit; et nonnulla denique pejorem in partem in- terpretando, illustrium virorum laudibus gravi- ter obtrectant, iisque notam turpitudinis callide inurere conantur. Neque contra, in libera re- publica metuendum est, ne qui ejusdem civi- tatis homines laudandos suscipiunt, spe, gratia, amicitia ducti, modum in laudando non adhi- beant; plurimi enim testes adsunt, in quorum conspectu vita ejus qui celebratur, tota fere acta est; ad redarguendum scilicet paratissimi, ubi

ubi immane aliquod mendacium Scriptor in medium attulerit, tamquam si causæ suæ diffidere videatur. Quæ cum ita sint, nolite, quæso, VIRI AMPLISSIMI, me impudentiæ crimine accusare, qui Vos maximis occupationibus distentos molestus interpellator a gerenda republica paullisper avocem; est enim pietatis VESTRAE, majorum gloriam, quæ ad posterorum etiam fructum redundat, commendatam habere: est sapientiæ, tempus quod bonis libris legendis tribuitur, in maximo lucro ponere: est hujus præclari muneris quo fungimini, quidquid ad literarum dignitatem pertinet, non solum æquis animis, verum etiam libentissimis, excipere, amplecti, tueri, ac denique auctoritate nutuque VESTRO confirmare. Finem dicendi faciam, si prius pauca de me ipso addidero; quod mihi per Vos liceat, VIRI AMPLISSIMI. Quamquam honeste recteque agere, ipsum sibi largissimum atque uberrimum præmium est, ego quidem certe hac spe unice sustentor, ac recreor, id vos aliquando pro VESTRA benignitate, effecturos, ne me umquam pœnitere possit, vitam laboribus vigiliisque exercitam, et a voluptatibus alienissimam, turpi otio, ignobilique silentio anteponendam existimasse: ac judicio VESTRO longe gravissimo declaratos, solertiam ab ignavia ut re, sic existimatione distare plurimum. Sunt enim qui sine ullo impetu pulsuque remorum, ventis tantum-

mo-

modo valde secundis, rectum dignitatis cursum se tenere arbitrentur: meque etiam irrideant hominem simplicem, qui probitate atque industria, obsoletis jam artibus (ut ipsi ajunt) aliquid profici posse confidam. Hanc porro opinionem in malorum animis penitus insitam, vos evellere convenit, VIRI AMPLISSIMI; quod ut fieret, sedulo adhuc dedistis operam, doctissimis experientissimisque hominibus undique conquistis, et magna mercede invitatis, qui juventutem in hoc celeberrimum PATAVINUM GYMNASIVM, tamquam ad mercaturam bonarum artium, confluentem, præceptis suis erudirent, atque utiliorem reipublicæ redderent. Horum vestigia, si minus ingenio possum (quod mihi exiguum sane a natura tributum est) at pertinaci studio, assidua meditatione, inexplebili demum cupiditate literarum, persequi mecum ipse decrevi. Multum quotidie temporis in jure civili, aliquantum in philosophia, ceterisque disciplinis quæ juris civilis scientiam exornant, jam inde a prima adolescentia ponere solitus sum: non est autem meæ verecundiæ, quid tantis conatibus profecerim, judicare. Peto igitur a VOBIS majorem in modum, VIRI AMPLISSIMI, ut studia nostra ex abdito in conspectum hominum lucemque trahatis, idque VOBIS persuadeatis, copias meas omnes, quas præceptoribus olim audientis, deinde optimis libris pervolutandis, exer-

cen-

cendoque stilo, multorum annorum spatio mihi comparavi, cum totius REIPUBLICAE VENETAE, tum vero maxime VESTRAS esse, et semper futuras. Valete, ac rem literariam, quod facitis, bene et feliciter gerite.

Patavii. Idibus Iuniis. clō lōccxix.

L E-

LECTORI BENEVOLO

S.

Xposituri, Lector benevole, quod consilium secuti, quibusve causis adducti, haec summorum Virorum Opuscula, disjuncta olim et dissipata, in unum tanquam corpus collegerimus, typisque describi iusserimus, rem paullo altius repetere necesse habemus. Cum IOANNES PASCHALICVS, Venetus Senator Amplissimus, vir omni humanitate suavissimisque moribus praeclitus, in primis vero majorum suorum gloriae persudiosus, qui nunc inter Patavini Gymnasii Moderatores, magno literarum bono numeratur, editionem Operum ANDREAE NAVGERII, civis sui eloquentissimi, a nobis anno superiore non mediocri sumtu diligentiaque adornatam, et considerasset, et probasset; sciret praeterea, nos in re nulla operam nostram libentius collocare, quam in iis quae ad hujus immortalis REIPUBLICAE laudem ac dignitatem quocumque modo pertinere possunt; nobis per familiarem quemdam suum significavit, gratissimum sibi futurum, si, ubi primum suscepti alicujus operis ratio ac similitudo pateretur, Orationem egregiam PETRI PASCHALICI, viri e familia sua celeberrimi, qui arte duo fere saecula, ob virtutis et eloquentiae opinionem, quam consecutus fuerat, ad potentissimos Europa principes, de maximis negotiis legatus a Senatu missus est.

est, in *Typographia Cominiana*, cui præsumus, novæ quasi veste indui, novoque cultu expoliri studissemus. Orationem porro ipsam, a paucis omnino visam, quæ domi ejus adservabatur, statim ad nos perferendam curavit. Honestissimo igitur tanti Viri desiderio obsequendum rati, nos id propediem facturos, idoneamque rei occasionem captaturos, in nobis recepimus. Accidit autem peropportune, ut *CAMILLVS VAROTTVS*, Abbas, Canonicus *Patavinus*, vir omni laudum genere cumulatissimus, Libellum hunc *AVGVSTINI VALERII*, S. R. E. Cardinalis, Episcopi *Veronensis*, numquam antea typis editum, quem ab unico illo Antistite, veteris sanctitatis exemplo, *GREGORIO* Cardinali *BARBADICO*, dono acceperat, nobiscum benigne communicaret. Hunc olim *Roma BARBADICVS*, talium scilicet mercium avidissimus, *Patavium* secum attulerat: eundemque vix in paucorum quorundam bibliothecis hodie custodiri ajunt. Scriptoris fama (nemo enim est vel mediocriter eruditus, qui *VALERII* doctrinam, vita innocentiam, ejusque pro Christiana pietate res præclare gestas, aut ignoret, aut non plurimi faciat) & ipsa scriptio- nis utilitas, nos impulerunt, ut voluminis edendi curam susciperemus, ac tam exquisito munere summam a doctis hominibus gratiam iniremus. Hoc brevi commentario, quot libros ad eam usque diem confecisset (confecerat autem pene innumeros) quibus moribus in adolescentia, in juventute, in reliqua vita fuisset, quos amicos habuisset, quid quovis tempore sibi accidisset, *VALERIVS* diligentissime enarrat. Id vero præ ceteris in-

culcare non desinit, se, quamquam scribendi jucunditate captus, voluptates alias omnes repudiaret, caruisse tamen summopere, ne que animi tantum causa, vel amicorum hortatu, literis mandasset, ea temere in vulgus prodirent: plurima enim se scripsisse quidem fatetur, at pauca omnino emendare conatum esse. Quod gravissimi Viri de se suisque scriptis judicium quicumque attentius expendet, omnium ejus librorum *εὐαργυλίω* atque editionem minus fortasse desiderabit. Hanc etiam lucubrationem, si Auctori dicto audientes prorsus esse voluissimus, divulgari certe non oportebat; sed ob hanc precipue causam eam edere decrevimus, ut quamobrem cetera non sint edenda, manifesto apparere possit. *Stylus VALERII* non est ille quidem ad Ciceronis normam severe exactus; fuit enim cum luto aliquo, quemadmodum Auctor ipse testatur, longeque distat a Bembi, Sadoleti, aliorumque ejus, ætatis clarorum hominum candore atque elegantia: perspicuus tamen est, simplex, ad res Ecclesie cum dignitate tractandas accommodatus, qui Scriptoris denique animum ingenium, & publica magis utilitatis quam sua laudis appetentem facile ostendat. Ridebunt, credo, nonnulli, cum audierint (id quod hoc volumine *VALERIVS* commemorat) *BERNARDI NAVGERII* Cardinalis eam fuisse sententiam, ut existimaret, antiquorum industria in omni disciplinarum genere omnem scribendi materiam posteritati præceptam; & ideo nos libros meditari, hominis esse (ut Tullii verbis utar) intemperanter abutentis & otio, & literis. At bonus *NAVGERIVS*,
 Si foret hoc nostrum fato delatus in ævum,
 quo

quo qui paullo sunt moderatiores, antiquorum vicem dolent, quibus nempe multa scire, temporum vitio, non licuerit; qui vero ingeniosos ac liberos se esse, et haberi volunt, clamitant sapius, veterum illorum fatuas plerumque ac deliras fuisse doctrinas, et nostro demum saeculo homines, tamquam e diuturno somno, ad rectius philosophandum excitari coepisse; profecto sibi multo aliter sentiendum esse intelligeret. Sed videlicet ea tempestate (quamquam multis ad-versantibus) ita opinari impune licebat. Quae tamen opinio, eorum salutem levitati mederi poterit qui non ideo scripta sua typographis tradunt, quod ea jampridem ad umbilicum perducta, accurateque castigata, doctorum virorum judicio comprobentur; sed hoc potissimum consilio scribunt, ut quaecumque ipsis exciderint, siue utilia, siue nullius pretii, ea statim edere festinent; quo evenire necesse est, ut infinita, eademque inani librorum copia laboremus. Sed jam ad instituti nostri rationem exponendam redeamus. Hunc VALERII commentarium adepti, in animum induximus, ei scripta quadam alia PATRICIORVM VENETORVM adungere; tempus advenisse existimantes quo obligatam PASCHALICO fidem liberaremus. Cum autem APOSTOLVS ZENVVS, Vir Celeberrimus, CAESARIS Historicus, et Poeta, quem honoris causa nominamus, nonnihil de cogitatis nostris audivisset, qua est insigni erga nos, omnesque literarum cupidos humanitate, auctor nobis fuit per epistolam, ut CARDINALIS NAVGERII VITAM, a VALERIO, sororis ejus filio, diligentius quam sole-

bat, conscriptam, & ante hos centum annos Verone editam, sed raro admodum occurrentem, iterum cura nostra proferremus, atque nitore suo restitueremus; mendis enim typographicis passim scatebat. Misit etiam ad nos e bibliotheca sua, quam instructissimam possidet, veterum Orationum fasciculum, quas Veneti Patricii diversis temporibus ac locis recitaverant (omnes autem fere oblivione sepulta erant) ex quo numero, que nobis hac nova luce digniores viderentur, eas deligere possemus. Codicem præterea manuscriptum benignissime obtulit, in quo PAVLLI BARBI Oratio ad LVDVICVM XI. GALLIAE REGEM adhuc inedita continebatur. Incredibile enim est, quantum vir ille doctissimus rariorum & singularium Codicum suppellectilem congesserit; prodigii vero simile, quantum rerum historiarumque cognitionem pectore suo atque animo ipse complexus sit, ut merito eum vocare quis possit; quemadmodum olim Eunapius Dionysium Longinum nominavit; βιβλιοθήκῳ ἐμυλον, & ἀεταῖον μυσείον. Sed quamquam his copiis comparatis, liber nihilominus exiguus futurus erat (paucas enim Orationes e plurimis excerpseramus) nisi PETRVS CATHARINVS ZENVVS, APOSTOLI frater, Clericus Congregationis Somaſche, vir eruditissimus, & de universa literatorum natione, in primis vero de Italarum ingeniis optime meritus, fraternam liberalitatem emulari, atque editionem hanc nostram insigni thesauro (quo enim alio nomine appellemus?) locupletare voluisset. Tres enim Orationes PETRI BARROCCII, Patricii Veneti, Episcopi Patavini, hominis, ut illa

fe-

ferebant tempora, eloquentia & eruditione non vulgari, quas in membrana concinne admodum exaratas, ipse in privata bibliotheca adseruabat, nobis edendi potestatem fecit; idemque CAROLI CAPELLI Orationem suppeditauit, habitam in funere GEORGII CORNELII, Viri summi, qua numquam typis descripta, Venetiis in bibliotheca domus religiosa, ubi ipse commoratur, longo tempore delituerat. Vtinam vero Laudationem pulcherrimam, a BERNARDO NAVGERIO in funere ANDREAE GRITTI, Venetiarum Principis, recitatam, de qua valde honorifica doctorum virorum testimonia exstant, hoc volumine exhibere potuissemus. At nescio quo malo fato, quamuis ab eodem ZENO diligentissime perquisita, nusquam tamen reperta est. Hujus porro humanissimi, atque omni virtute ornatisimi fratrum paris, APOSTOLI scilicet, ac PETRI CATHARINI, nullam meritorum partem non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi nos posse, libenter fatemur; qui studiosis uniuersis, quam sibi solis diuites esse malunt, & clarorum hominum monumenta, qua plerique alii, ne quisquam attingat, centum ferreis vetitibus obserant, vel blattis & pulveri comedenda permittunt, ipsi, ut bonos ac magnanimos decet, reipublica commodo quotidie depromunt.

Nolumus autem, amice Lector, te mirari, CHRISTOPHORI MARCELLI, Canonici Patavini, Orationem, pluribus barbarorum seculorum neuis plane deformem, testimoniis qua de PETRO BARROCIO protulimus, a nobis interpositam esse; non enim
ver-

xiv AD LECTOREM.

verborum, aut sententiarum, sed narrationis dumtaxat rerum a BARROCIO gestarum, qua in ipsa continetur, rationem habuimus. Petimus etiam ab istis qui se Ciceronianos profitentur (difficili sane ac fastidioso genere hominum) ut si huic volumini manum admove- rint, passimque offenderint qua ipsis Tullianam dicendi formam minus referre videantur, Scriptoribus igno- scere, caussamque in tempora conferre velint. Sunt enim ut pictura, ita ¶ eloquentiae rudimenta quaedam. Quemadmodum vero pictores illi qui ante Apollodorum Atheniensem fuisse, Hygiamon puta, Dinias, Charmas, Bularchus, ¶ plerique alii, longissimo intervallo a Zeuxide, Timanthe, Parrhasio, Protogene, Apelle su- perati sunt, nec tamen a sanis hominibus contemti, cum artium inventoribus omnia debeantur; similiter, doctos ¶ laboriosos viros qui paullo post renatas literas, viam posteritati ad ornatus dicendum exemplo suo monstrare, risu ¶ petulantibus jocos excipere, arro- gantia atque impietatis est non ferendæ. Non distemur quidem, CAPELLI, GABRIELII, ¶ LON- GI Orationes propius a perfecto dicendi genere abesse; verum illud quoque affirmamus, in his omnibus illu- strium Virorum scriptis, si minus Ciceronianam elegan- tiam, at certe Ciceronianam sapientiam, quæ pars potior orationis est, inveniri. Quod si horridiora quoque essent quam sunt, tamen ob virorum principum laudes quas complectuntur, dignissima essent quæ legerentur; ut olim Saliare Carmen, tum Livii Andronici, ¶ Q. Ennii poemata, quamvis incompta, obscurisque verbis adeo referta, ut vix interdum intelligi possent, nihilominus ¶ sum-

et summo in pretio habebantur, et magna cum voluptate audiri ac legi solebant.

Postremo accuratissimos Indices duos huic Volumini ad-
 jecimus, alterum Lucubrationum omnium AVGVSTI-
 NI VALERII, quem a multis vehementer efflagi-
 tari cognoveramus, maximam partem ex commentario
 DE CAUTIONE ADHIBENDA IN EBEN-
 DIS LIBRIS, concinnatum, suppletum vero ex
 Catalogo quem nobis Mediolano misit IOSEPHVS
 ANTONIVS SAXVS, S. Theologiae Doctor, et
 Bibliothecę Ambrosianę in ea urbe Prefectus, Vir scri-
 ptis editis, doctrina, humanitate, ac religione clarissi-
 mus: alterum nominum propriorum, rerumque memora-
 bilium quę toto volumine occurrunt, quo nimirum libri
 utilitas magis innotesceret. Tu interim fave, Lector
 optime, et majora in dies a nobis expecta.

CLARORVM VIRORVM
DE AVGVSTINO VALERIO

S. R. E. CARDINALI,
EPISCOPO VERONENSI,
PAVCA QVAEDAM

TESTIMONIA;

EX PROPE INFINITIS DELECTA.

*Io. Michaël Brutus Epistola ad Paulum Thienpolam, qua exstat
lib. 1. Epistolarum Clar. Vir. Lugduni editarum 1561.
apud Gryphianus Heredes. in 8. pag. 178.*

Augustinum Valerium novi ego, hujus filium sororis (*Bernardi scilicet Nangerii*) cum aliquot abhinc annis philosophiz studiis Patavii operam daret: quem cum audirem disputantem in philosophorum corona de quæstionibus maximis, æque in primis in philosophia reconditis: tantam animadvertēbam inesse in argumentando vim, ingenium, acumen: tum adeo parata omnia quibus aut probaret sua, aut reselleret contraria: vix ut mihi possem persuadere (cum præsertim admodum esset adolescens) per omnem suam ætatem literam illum quæ ejus facultatis non esset, ullam discere potuisse. Neque ille vero eruditione magis, et cognitione maximarum rerum, quam vitæ sanctitate, pudore, innocentia philosophi nomen tuebatur. At cum rursus illius scripta legerem, lumina admirabar eloquentiæ, et ornamenta doctrinæ maxima, ut cum me afficeret voluptate summa, oratio cum pure et latine scripta, tum apte et numerose cadens, gravitas me sententiarum teneret in primis, quæ effluere videbantur ex animo instructissimo optimis artibus, et quem Philosophia ærèssime complexura numquam videretur dimisisse.

*Bernardinus Parthenius libro II. de Poëtica Imitatione pag. 39. Tripbonem
Gabrielium de Augustino nostro ita loquentem inducit.*

In iis *Augustinus Valerius*, qui vel eo tempore summam excellentis ingenii exspectationem commovebat, qui cum ad consuetudinem, assabilitatemque sermonis, prudentiam, probitatemque plusquam juvenilem adjunxisset, eam futuræ laudis significationem dabat, ut eo pervenire procul dubio putaretur, ubi tamquam exemplum, atque spectaculum omnium doctrinarum, ac virtutum in sua Republica, hoc est in orbis theatro, propositus videretur; illud autem judicium adeo cum ætate comprobavit, ut longe majora præsterit, quam de se ipse esset pollicitus, etc.

TESTIMONIA. xvii

*Augustus Lollanus, Patrius Venetus, Bellunensium Antistes, in Libro inscripto
Episcopatum Curarum Characteres, edito Belluni 1630.
a pag. 239. usque ad 246.*

Horum (amicorum) principem locum nuper occupabat *Augustinus Valerius*, Ecclesie Romanæ Præfex Cardinalis, Verouenensium autem Episcopus, qui non ita prideum bonis omnibus collacerimantibus excessit, nulli tamen fiebilior quam mihi: quem ille suo testimonio ornare, auctoritate tueri, consilio regere solebat. Deus immortalis! mirum est quod patior. Doleo, et ne ipse novo quodam modo consolatur dolor. Nollem minus amasse, ut dolerem minus. Iuvat tanti viri tumulo fletu parentare, dulcemque lamentationum amaritiam enoniis miscere laudum suarum; quæ tamen non rhetorum more nobis sunt dicendæ, sed carptim animi mœrorem levandi causa. Crevit *Augustinus* in sinu avunculi Bernardi Naugerii Cardinalis, doctissimi simul, et integerrimi, liberalibus disciplinis, pietate in Deum, caritate in homines imbutus singulari, morum vero gravitate tanta, ut ab his nondum ex ephœbis egressus, pater audiret, quorum ipse filius esse per ætatem posset. Toga virili sumta parentum hortatu patris tyrocinium perfolvit, in collegium adlectus ordinariorum Sapientum: sic Veneti rerum publicarum juniores consultores vocant. Exinde egregiam provinciam suscepit, senatusconsulto sibi mandatam, publicitatis philosophiam profitendi. Quo in munere abunde sibi, atque auditoribus suis satisfecit. Nam et docendo, disceptandoque assidue ingenium, memoriamque excolebat, et juventutis animos ita exemplo ad decus doctrinarum inflammat suo, ut brevi ex ejus schola cives magni nominis prodierint, qui nunc reipublicæ ad clavum sedent. Ex his regendæ juventutis rudimentis divina bonitas eum evocavit ad ingentium populorum salutis procuracionem capessendam. Episcopus fit, nihil tale cogitans. Veronam Italici ocellum adit: ibi vitæ suæ figit tabernaculum, perpetuis excubiis gregi sibi a Deo credito invigilando. Per quadraginta, et eo amplius annorum spatium Ecclesiam illam rexit, sermone omnes urbanos, rusticos erudiens, excitans exemplo, scriptis etiam condocerens, omni genere monumentorum, quæ ad pietatem, et cultum spectant animorum, in lucem edito. Unde nominis sui fama latius emanans, sibi optimi cujusque studium conciliabat. Cui non cum laude dictus *Augustinus*? Vbi non inaudita tanti viri virtus? Præcipua Christiani orbis lumina Palæorum, atque Borromæorum Cardinales, flagrantissimus cum primis ejus amor cepit. Hinc crebræ illorum apud Gregorium XIII. Pontificem Maximum effugitationes, quibus probatissimum senecæ fatigabatur, ut amplissimum Ecclesiastici Senatus ordinem *Augustini* cooptatione honoraret: sibi purpuræ suæ fulgorem minus atridere, cum eo minime communem qui maxima quæque laborum præmia promeruisset. Nunquam se ullius precibus exorabiliorem præbuit Summus ille Pater, quam illorum votis. Norat enim, utrumque savorum esse maximum virtutis, non ambitiosius. *Augustinus* itaque omnium approbatione ad cultum summo proximum evelsus, socios honoris habuit Romanæ curiæ primores, Castaneum, Sfondratum, Fachinetum, Medicem, Viros commemorabili dignitate præditos, Pontificesque Maximos suo quemque tempore futuros. Audium tam insigni titulo cura mox excepit Romæ de more revivendæ. Lateri hærebam non tam itineris comes, quam particeps cogitationum quibus ille in diversa trahebatur, dum hinc sponsæ suæ, Veronensis Ecclesie, amplexu se avelli ægre fert, inde officii desertor, ingratusque erga Pontificem videri timet. Mirum dictu! prisca moris virum, privatis gregis sui curis occupatum, cui-

xviii   T E S T I M O N I A .

que cum ambitione nihil rei esset, tam celebri populi concursu, tam prono favore excipi potuisse aulicorum. Tantum illi phyltrum natura indiderat ad genus humanum sibi demerendum. Ipsum illud os probum, caputque praeconi canitie decorum etiam aliud agentes excitabat ad sui venerationem. Hinc factum ut ad Cathedram Petri viduatum Urbani obitu uoanims meliorum consensio illum extolleret. Bene merenti turbavere decus paucorum consilia, adeo non zgre id ferente *Augustino*, ut tunc semel ex occurfu visos lenissimis verbis compellari, habere se illis gratias maximas professus, quorum beneficio, munere vacaret tam sublimi, et oneroso, ut ei ferendo impar esset. Vbi nunc tantam moderationem animi inuenies in modicæ sortis homine, quanta in principe senatus fuit? Exinde propenso magis atque magis affectu tanto viro blandiri favor hominum, et in eo ornando, fovendoque vix virtuti cedere. Vidisses celebrari zdes solito frequentius: illum maximis de rebus consulti religionis: Pontificem ipsum non parum illius gratiæ tribuere, plurimum auctoritati. Quibus ille prædiis adjutus, innumeros sui memores merendo fecit, favori opes superaddens: quæ ideo illi peramplz benignitate Dei obtigere, ut pauperes locupletem haberent trapezitam, unde celestem facerent versuram, scito in id nostri *Augustini* joco, quem a me in familiari colloquio exceptum, lectorum memoriæ consignandum duxi booa fide. Inciderat forte (ut fit) mentio de ecclesiasticis redditibus, quibus nonnulli nostrorum hominum in summas opes emerferuot; cum amicorum unus, qui tunc sermoni aderat, vir ad rem intentior, jactabundus ait: Ego aureis bis millenis aonnis (neque eorum pluris sacerdotum xstimatur, quod in zgro Brixiaoo habeo ad Pontia Vicum) sexagies millena superlucratas heredi sum: com tu interim ex uberiori multis partibus proventu ne teruncium quidem tibi quævisisti. Hic ille subridens (ut erat remisso ad hilaritatem animo) Bona verba quæso, inquit, mi homo: oon ita, ut putas, ignaviter, aduersive Mercurio rem gessi, quin mihi ingens auri vis in nominibus superfit: simulque calendarium puerum poposcit, io quo summa perscripta erat expeosarum in egenos, quibuscum ille solis nomina facere solebat, proxeneta et sponfore Christo; qui nunc in celo illi sortem cum centumplici sanore ex condido lair. His merconionis animam exercuit dum vixit, tenuibus salutaris, principibus viris carus, eruditus admirabilis, omnibus dilectus, digniorque habitus oasceute, quam jam senescente Christiana pietate. Sæculi namque vitio fieri putarum, quominus animum inducantur imitari quem tam libenter laudamus. Senuerat famulus Dei senectute uberi, et celo quam rebus humanis propior, postremum iter meditabatur ad beatos, anni LXXVII. spaciom emensum. Rebus tunc male dilabentibus, in febriam ad extremum incidit ex ægritudine animi contractam: quam ei postremam Deus esse voluit, ne ejus oculis subjiceret quæ horrefcens sæpe mente revolvebat. Obvium negotium fuit febrî, cum sollicitudinum et curarum cohorte sæderatz, corpus valetudinarium, vigiliisque, ac jejuniis quassatum, frustra contranitente medicorum ope, expugnare. Iam in dies labare vires, bebetari oculorum aciem, aduentantia mortis signa apparere cerneeres; gaudio vero aonum gestire, cui indubiam spem Christus faceret, io beatorum consortium brevi abiturum. Multa (verborum, rerumque copiam philosophia, atque eloquentia suppeditante) conversus ad amicos circumstantes, de immortalitate animorum, de piorum præmiis disseruit: non parum in eorum dolore consolando fermoois, atque operz infususit. Omnibus deinde dimissis, repente in complexu piorum sacerdotum exitum ei facilem precantium, spiritum efflavit. Funus equalibus pæso populorum studiis, et pari celebritate procuratum Romæ, Venetiis, Ve-

tonz .

ronæ. Monumenta quoque insignibus titulis præscripta, leniendo dolori, simul memoria Viri præstantissimi quam diutissime retinendæ causa decreta. Fuit barba, et capillo cygneus, colore ex subfusco rubens, proceræ ac insignis staturæ, aspectu decoris pleno, lateribus (quantum frugalis vitæ ratio sinebat) firmis, oculis latis, et usque ad extremum senium vigentibus ; valetudine (si postremos vitæ annos excipis) apprimè integra, voce non ingrata ; nam hastationem, et titubantiam oris industria, et anxio lente, ac meditate loquendæ exercitio correxerat. Præclaras animi dotes admirabor potius, quam verbis exsequar, præsertim cum manibus omnium terantur varia eruditionis ejus monumenta. Neque ideo silentio involvam egregium ingenium præcellentis specimen, quod multis præsentibus edidit non semel. Eodem plerumque tempore per vices tribus amanuensibus, ægre verba notis subsequenti-bus, historias rerum Venetarum, epistolas ad familiares, et sermones ad populum dictabat. Nam quæ elaboratioris erant scriptiois, qualia pleræque adhuc existant, mane ab aëuariis excepta, postea per otium ipse recudebat diligenti. In lætica nonnulla opuscula conscripsit. Libellum cui Sennii titulus præfixus est, uovissimum evigilavit sub tempus comitorum Pontificiorum. Adeo ingenium in numerato illi fuit, promptaque ad subita facultia; qua fiebat, ut ex occasione non minus, quam desinato, sermone latino commo-de atque affluenter uteretur: carminibus etiam puris, et nativo quodam lepore perlitis aliquando luderet cum amicis: quorum ego nonnulla ad me scripta in Musarum thesauris adseruo, amotis in me sui memosynon posteris futura: quamvis majora, et uberiora habeam necessitudinis nostræ, et beneficiorum suorum pignora. Nam quod dulcia sunt saucibus meis eloquia tua, Deus, et super mel ori meo, ori, iuquam, quod assidua profauorum auditorum læsione desperat; quod iusanienti sapientiæ, quam efficiam ab inuente ætate deperibam, imposuerim modum; quod non oneri succubuerim gravissimo aliena salutis procurandæ, cum a te, tuisque miserationibus discessero, *Augustino* refero. Ipse viam mandatorum tuorum currere me docuit: ipse arcanorum interpres fuit quibus Ecclesiæ tuæ mysteriis initiatur. Quod servis tuis carum acceptisque fuerim, muneris est sui, hoc est tui, qui in eo admiranda aggradiobasis. Ipse me primum *Meditolanum* duxit ad amores suos Carolus Borromæum Cardinalem, cui vel innocuisse præclarum duxerim. O me fortunatum nimis, qui par illud nobile athletarum Christi propius aspexerim, conspectuque cupito oculos bearim. O ter et amplius felicem, si bona uovissem mea juvenis adhuc, et cælestium deliciarum rudis, quibus illorum sermones affluabant. Tunc mihi doctas, et cæleste nescio quid spirantes voces audire, tunc divina sorte datum fuit epulis accumbere Divum. Hortus erat reclusus, fons irriguus auditorum pectora inundans, os eorum; eloquia vero tamquam jacula ignita vehementer, penetrabiliora gladio ancipiti. Cernebam in corpusculo servi tui Borromæi animum fortem, et te Imperatore dignum, cum affecta, immo plane conclamata valetudine pugnantem, dum purpura cilicio suffulta se afflicta, jejuniisque jogi preces alit altaribus tuis provolutus. Qua in statione excubantem (certa fides, et adseveratione pliorum testata) aggressus monachus ille diaboli satelles, Albatorem sodalitiis defertor, glande plumbea explosa tormento polverario impetiit; quæ ita extremæ cuti corporis inuocua adhæsit, ut non vi immissa, sed levi apposita manu videretur. Scilicet tu, Deus, latus militis tui lorica fidei munieras, tela omnia contra hostis infensissimi. Non absimili periculo olim eripueras famulum tuum *Augustinum*: quod pacis perstringam, piorum sordibus lautissimum epulum daturus. Ediderat Ecclesiæ Veronenfis (ut falli faciles sunt matres ob amo-

XX TESTIMONIA.

rem in vitiiis natorum dignoscendis) sub clerici forma inebbuit libidinis projectæque audacis portentum, cujus in odium non alia de causa incurrit Præsul mollissimi affectus in suos, quam quia eum non ita effuse videri nequissimum sinebat. Igitur diabolo in consilium adhibito, concepit scelus omnium ætærum trifurcifer ille perdendi sacrum illud caput non vi aperta, quam qui ejus in publicum prodeuntis latera tegebant, repulissent laud diffidulter; sed occultis, et facile parabilibus insidiis: nec secretum, aut animus piaculo patrando defuit. Cavum episcopali solio subiectum nitrato pulvere constipat, ignem dein ea arte admovet, ut non nisi Episcopo assidente, hora audiendis sacris concionibus dicata, somitem corripere, sedenque simul, et fessorem flamma, atque inpetu per auras disiectum ferret: quod et accidisset procul dubio, nisi tu, Deus, parricide consilium indicio fumi confertim de cathedra profilitentis, exufflaffes ad viri illius diuturniorem incolunitatem in tui nominis gloria impendendam. Borronezum, tamquam Polycleti regulam, ad unguem sibi imitandum jure propofuerat *Augustinus* noster, subinde repetens, neminem illi viro similem sæculi nostri homines visuros. Quod ejus judicium Ecclesia Romana inerranti suffragio firmavit, dum non multo postea sacrandas nunini ejus aras, honoresque Divis exhiberi solitos decrevit. Felix virtute tua, vir innocentissime: felix sociorum, qui tibi unanimes in domini exercituum castris meruere. Quis mihi tribuat, ut famam viri tam præclare de nie promeriti dem in omne ævum literarum monumentis numquam intermorituris, nisi tu, Deus meus, qui memoriam æternam justis polliceris, nec promissa fallis? Te dexteram, calamumque regere par est, absque ope tua nihil audentem.

Ejusdem Epigramma in Augustinum Valerium, inter Epigrammata quibus Heroes suos, nimirum Patricios aliquot Venetos insigniores, laudat, extremo loco positum. Ex Epistolarum Miscellarum lib. II. Epistola I. ad Henricum Catbarinum Davilam.

AVGVSTINVS VALERIVS CARDINALIS.

Extremus tu noster eris labor, optime præsul,
 Agmina tu claudes Hadriacum procerum.
 Non quod præsa tuis antissent nonina factis,
 Vilius aut virtus, aut honor, aut meritum.
 Sed quia te terris produxit serior ætas,
 Aetas natali facta superba tuo:
 Cui licuit peperisse decus tantum, et dare de se
 Orbis in hoc senio splendidius specimen,
 Ne modo facta virum legeremus grandia; verum
 Ipsis possemus cernere luminibus.
 Salve, heros condigne tuba meliore, Quiritum
 Ac Venetum augusta nobilitate potens:
 Sed mage tergemino eloquio, studioque Minervæ
 Pervigili, et latii clare nitore stilii;
 Nec pietate minor, morum candore, benignis
 In quosque (expertis proximis) officiis.

TESTIMONIA. xxi

*Andreas Maurocenus, Venetus Senator, et Historicus, Epistola ad
Aloysium Lellinum (a quo eadem Epigrammata acceperat)
posita inter ejus Opuscula pag. 220. et sequ.*

Coronidem egregio tuo operi *Augustinum Valerium* imponere voluisti, idque jure merito, quippe qui illi esses summa familiaritate conjunctus, ab eoque amareris plurimum; ego vero, qui illum puer in gymnasio Veneto philosophiam interpretantem semel audiveram, anno superioris sæculi 84. Cardinalem a Gregorio XIII. creatum, ac dum Veronæ essem, sapius ab eo humanissime exceptus sum, meque illi observantiz vinculo perpetuo addixi; de quo sane neque sine injuria sileri, neque pro dignitate dici potest: ita enim erat virtute, ac doctrina perfectus, ut omni laudis genere excelleret; religione insignis, pietate eximius, caritate in patriam singularis, animo ingenuo ac libero, ut in amplissimo ordine collocatus, nullum assentationi locum daret, gratia atque odio immunis liberrime sententiam diceret, absolutumque christiani senatoris exemplar præberet, quem utinam, vel saltem ejus similes difficillimis hisce, ac turbulentis temporibus haberemus. Sed eo ventum est, ut dum unusquisque suis rebus consulit, publica salus in discrimen vocetur. Hinc fit, ut conpluribus nominibus præclare ætæ cum incomparabili hoc viro putem, tum ob id in primis felicem illum existimem, quod in has procellas ac tempestates, quibus jactamur, non incidit. etc.

Abbas Ferdinandus Vghellus in Episcopis Veronenſibus.

Obiit hic verecundæ (*fortasse venerandæ*) probitatis senex Romæ anno 1606. 1x. Kal. Junii, anno ætatis suæ 75. Episcopatus vero 41. cum jam factus esset Episcopus Cardinalis Prænestinus. Illius corpus relatum Veronam, tumularum fuit, lacrimantibus cunctis, in Cathedrali cum hoc brevi epitaphio:

AVGVSTINVS. VALERIVS
CARD.
EPISC. VERONEN.
H. S. L
V. T. F. I

Fran-

xxii TESTIMONIA.

Franciscus Pola vir sua etate eruditissimorum hominum eximius, jussu Bernardi Valerii V. C. et Alberti Episcopi, hos fecit titulos, ut prosternerentur in majori templo Veronensi ad tumulum Navagerii, Valeritque Cardinalium:

BERNARDVS. NAVAGERIVS. CARDINALIS
VIRTUTE. SPECTATISSIMVS. ET. SANCTITATE
HIC. POSITVS. EST
V. ANNIS. LIIIX. M. IV. D. XIIIX
EX. IIS. EPISC. VERON. II
OBIIT. VII. KAL. IVL. M. D. LXV

O S S A
AVGVSTINI. VALERII. CARDINALIS
SEMPER. MEMORABILIS. ET. VBIQVE
ROMA. HVC. TRANSPORTATA. IACENT
VIX. ANNOS. LXXV. MENSEM. I. DIES. XVII
EX. QVIBVS. XLI. IN. HOC. EPISCOPATV
OBIIT. IX. KAL. IVNII. M. DC. VI

ALBERTVS. VALERIVS. EPISCOPVS. VRBIS. HVIVSCE
NAVAGERIO. CARDINALI. VALERIO. CARDINALI
PROAVVNCVLO. PATRVO
QVOS. DEVS. AMAVIT. VNVS
MVNDVS. COLVIT. OMNIS
HOCCE. FECIT. MONVMENTVM. MERITISSIMIS
M. DC. IX

Iussu Decurionum Veronensium, ad ejus semistatum cum gentilitio stentate apud S. Nicolai Sacellum hoc incisum prostat elogium, anno 1639. positum:

ACCIPERE. VIATOR. ACCIPERE
SPECTACVLVM. ECCE. DIGNVM
AD. QVOD. TVO. INTENTVS. OPERI. RESPICIAS
AVGVSTINO. VALER. CARD
EPISCOPQ. VERONENSI
INTER. QVEM. ET. DEVM
VIRTUTE. CONCILIANTE. OMNI
SVMMA. NECESSITVDO. FVIT. SVMMA. SIMILITVDO
MAGNO. BONO. SVO. ET. PARENTI
SPLENDIDISSIMVS. VERONENSIVM. ORDO
IDEMQVE. GRATISSIMVS
DECRETO. SVMTVQVE. PVBLICO
P.

INDEX OPVSCVLORVM

Qua scripsit Augustinus Valerius, S. R. E. Cardinalis, Episcopus Veronensis, collectus partim ex Libello de Cautione adhibenda in edendis libris, partim ex Catalogo quem nobis Mediolano misit Vir Clarissimus Iosephus Antonius Saxus, Ambrosiana Bibliotheca Praefectus.

- I. Oratio in funere Lazari Bonamici praeceptoris sui. pag. 8
- II. Oratio in funere Petri Landi Venetiarum Principis. ibid.
- III. Oratio in funere M. Antonii Trivisani Venetiarum Principis. ibid.
- IV. Oratio in funere Francisci Donati Venetiarum Principis. ibid.
Hae Orationes ad veterum Graecorum imitationem scripsit Patavii anno aetatis suae xviii. exercendi ingenii, ac uendique filii causa. Harum tamen nullam publice habuit.
- V. Epistola Consolatoria ad M. Antonium Genuam, eximium Philosophum Patavinum, praeceptorem suum, in filii morte: magna ex parte sumpta ex Plutarchi Libello de Consolatione ad Apollonium. anno aetatis xx. ibid.
- VI. Libellus inscriptus: *Petrus Franciscus Contarenuus Patriarcha*, ad imitationem Xenophontis in Agesilao. anno aetatis xxv. 9
- VII. Somnium de eodem Contareno ad Marinum Grimanium, proposito sibi ad imitandum Ciceronis Somnio Scipionis. anno eodem. 10. 31
- VIII. Itinerarium, sive Commentarius Legationis Bernardi Navagerii a vniculi ad praefandam obedientiam Paulo IV. Pont. Max. 10
- IX. Libellus, qua ratione in Aristotelis lectione versandum sit, ad Leonardum Donatum. ibid.
- X. Libellus adversus barbariem in scribendo; in quo multa contra Arabes, & Scholasticos (ut vocant) Philosophos. 11
- XI. Panegyricus Reipublicae Venetae, ad imitationem Isocratis, Aloysio Contareno inscriptus. anno aetatis xxv. 12
- XII. Senator Venetus, ad Oratoris Ciceroniani imitationem. 13
- XIII. De Venetis claris Senatoribus, ad imitationem libelli Ciceronis de Claris Oratoribus. ibid.
- XIV. De Studiis in quibus Venetus adolefcent potissimum versari debet, ad Aloysium Contarenum. ibid.
- XV. De Moribus qui in Veneto laudantur, ad Bernardum Zane. ibid.
- XVI. De scribendis Epistolis, ad Thomam Contarenum. ibid.
- XVII. Libellus hortatorius ad Iustinianum Contrarenum. ibid.
- XVIII. Opusculum de Ratione Studiorum, ad Laurentium Priulum. 13. 14
- XIX. Dissertatio in qua conatur demonstrare, Cometam qui tunc apparuerat, calamitatem minime portendere, ad Marinum Grimanium. 14
- XX. Libellus de Tempore.
- XXI. Alter de Loco.
in quibus, confutatis aliorum Philosophorum opinionibus, sententia Aristotelis latine et eleganter explicata continetur. ibid.
- XXII. Medicatiunculae quaedam, cum per tres integros menses Obsopi perquam molesta et periculosa aegritudine afflictatus esset, anno aetatis xxviii. 15. 16
- XXIII. Praefationes XI. ab Auctore Venetis habitae, cum Moralem Philosopho-

xxiv I N D. O P V S C V L.

- Iosophiam Venetis adolescentibus explicaret, in quibus sacram Theologiam cum Philosophiæ studio coniungendam esse, ostendit. *edita fuerunt.* 17
- XXIV. De recta philosophandi ratione Libri duo. *editi item sunt.* ibid.
- XXV. De conficiendis Commentariis Commentarius, in quo ordo in scientiis, et artibus indagatur, ad Aloysium Contarenum. ibid.
- XXVI. Dialogus de Ambitione, ad omnem Gritum. 18
- XXVII. Epistola qua laudatur Liber Hieronymi Osorii de Iustitia. *edita primum fuit sine Auctoris nomine una cum eodem libro, deinde recusa eo addito.* ibid.
- XXVIII. Libellus quo ostendit, reffelli posse argumenta Aristotelis de mundi æternitate. ibid.
- XXIX. De Animorum immortalitate Liber. ibid.
- XXX. Hortatorius ad Nicolaum Barbadicum, ut more majorum Venetiis causas ageret. 19
- XXXI. Consolatorius ad eundem in obitu fratris. ibid.
- XXXII. De Iuris Civilis, et Canonici studio Philosophiæ anteposendo, ad Iulium Guidani, qui fuit postea Canonicus Veronensis. ibid.
- XXXIII. De Consolatione in quocumque casu, sumtis e Philosophia remediis, præsertim ex Epicæto, ejusque enarratore Simplicio, additis exemplis non paucis e Venetorum historiis. *Præfata opus hoc incepit, sed nunquam absolvit.* 20
- XXXIV. Tragedia, Italica qua nunc utimur lingua, ad imitationem Sophoclis, et Euripidis, argumento petito ex nec Multasæ, Turcarum Imperatoris primogeniti, a patre iussa; quam Tragediam nondum absolutam in ignem Auctor ipse injectis. ibid.
- XXXV. Dialogus de fugiendis honoribus, ad Bernardum Navagerium avunculum. 21
- XXXVI. Convivium Noctium Vaticanarum, scriptum Romæ, iunctum da quadam sententiarum varietate referunt, a Sperone Speronio probatum. 22
- XXXVII. De utilitate quæ ab iis qui Romæ vivunt percipi potest, ad Carolum Cardinalem Borromæum. *ex Ambrosiana Bibliotheca.*
- XXXVIII. Consolatoria ad eundem in Felericæ fratris funere. ibid.
- XXXIX. Sancti Basilii Libellum de Virginitate, in latinam linguam vertere cepit anno 1562 Gulielmo Protonotario Sirleto hortante, sed versionem imperfectam reliquit. 23
- XL. Commentarius de Consolatione Ecclesiæ, ad Michaëlem Ghisifilium Cardinalem Alexandrinum, qui postea Pius V. Pont. Max. 20. 23. 56
- XLI. Sermones quamplurimi vulgari lingua, in Congregationibus, in Synodis, in Visitationibus, et ad Monachas habiti, dum esset Veronæ Episcopus. 25
- XLII. Item alii solemnibus singulis diebus ex suggestu habiti ad populum Veronensem, in Ecclesiâ Cathedrali. 25. 26
- XLIII. De Acolythorum disciplina Libri duo, ad Acolythos Ecclesiæ Veronensis, iussu Auctoris editi. *Venetis 1571. apud Dominicum Nicolinum in 24. Verona 1583. 4. in calce Rhetorica Ecclesiastica ejusdem.* 26
- XLIV. Opusculum de Legatione, ad Aloysium Contarenum, Venetæ Reipublicæ ad Carolum IX. Galliarum Regem, legatum; ad imitationem Prosperæ Sanctæ Crucis, qui postea Cardinalis fuit, a quo egregius ejusdem argumenti liber scriptus existat. 26
- XLV. Ad Nicolaum Tomiscum Polouum, adolescentem catholicum, ex parentibus hæresis labe infectis, cum in Poloniam rediisset, libellum scripsit, cui titulus erat: *quærens cum hæreticis eo in regno ei versandum esset, et quomodo illi fugiendi.* ibid.
- XLVI. Bernardi Navagerii Cardinalis Vita,

- Vita, ad Ioannem Aloysium Navagerium ejus filium; propofitis fibi ad imitandum Sanctorum Virtus a D. Gregorio Nazianzeno confcriptis. *edita Verona. 1602. apud Angelum Tamum 4. in hoc vero volumine multa correctior prodit.* 27
- XLVII. De Rhetorica Ecclesiastica Libri tres, hortatu D. Caroli Borromæi, et P. Francisci Adorni et Soc. Iesu, quos octies editos Auctor adhuc superites, et vigentis ætatis, testatur. *Editiones hujus Operis qua nobis innotuerunt, hæc sunt: Venetiis. 1574. 8. Colonia. 1575. Parisiis. 1575. 8. a Tboma Brunonis bibliopola Io. Francisko Mauroceno Reipublica Veneta apud Gallia Regem legato, dicata. Ibidem. 1576. 8. Venetiis. 1578. 4. una cum Rhetorica Aloysii Granatenfis. Verona. 1583. 4. Iena. 1668. 8. Patavii. 1672. 8.* 27. 28
- XLVIII. Prælectiones tres publice habitæ, audiente univerfo Clero Veronensi, qua ratione Rhetorica Ecclesiastica perlegi possit, et qua eum utilitate. *cum Rhetorica impressa passim circumferuntur.* 28
- XLIX. Libellus de nefario ausu in Carolum Cardinalem Borromæum. *ibid.*
- L. Episcopus, seu de optima Episcopi forma, hortatu D. Caroli, ad eundem. *Opusculum hoc præ ceteris omnibus Lucubrationibus suis amavit Valerius. editum est jussu D. Caroli primum Mediolani cura Petri Galefni; deinde Verona apud Discipulum. 1586. in 4. una cum Cardinali, Valerii libro, et Epistola S. Isidori Pelusota latine reddita a Petro Galefino, Silvio Antoniano curante. item ibidem. 1604. in 4.* 29. 30. 37
- LI. Homiliz plusquam centum ad usum Parochorum Diocesis Mediolanensis, illo ordine servato quem ritus Ambrosianus multos jam annos adhibuit in recitandis Evangelii; suadente item D. Carolo; quæ omnes unum in volumen redactas Federico Cardinali Borromæo, Divi patrue-
- li, unncupavit. *Silvius Antonianus, in eadem copiosam et elegantem admodum præfationem scripsit.* 29. 30
- LII. Liber de amissa Nicofia, ad consolandum Philippum Mocenicum illius civitatis Archiepiscopum; alii-qua ex parte sumtus ex D. Gregorii Nazianzeni Oracione in plagam grandinis. 30
- LIII. Cardinalis, sive de optima Cardinalis forma, ad Antonium Carafam Cardinalem amplissimum, ejus hortatu. *Hic liber Silvio Antoniano curante editus est Verona. 1586. in 4. apud Discipulum, una cum Episcopo, et Vita D. Caroli, Valerii Lucubrationibus; recusus ibidem. 1604. 4.* 30. 37
- LIV. Libellus in quo omnia quæ anno 1575. eum pestilentiz suspicione laboraretur, Veronæ acciderunt, complexus est. *editus sine Auloris nomine.* 31
- LV. Somnium de Carolo Cardinali Borromæo, de cujus obitu falsus Veronam rumor allatus erat, ad imitationem Somnii Scipionis. *ibid.*
- LVI. De Virginitate Liber, ad Donatam sororem, quæ apud Io. Aloysium fratrem suum cum laude vivebat. *Italica lingua.* 32
- LVII. De institutione, et recta disciplina feminarum quæ matrimonio junctæ sunt, ad Lauram sororem, quæ Georgio Gradenico, erudito viro, et præstanti Senatori, nupserat. *Italica lingua.* *ibid.*
- LVIII. De Viduitate, ad Hadrianam Contarenam juniorem, viduam. *Italica lingua.* *ibid.*
- LIX. Liber de statu Monialium, ad Moniales Veronenses. *Italica lingua.* 32. 33
- LX. De conferibenda Historia, ad Aloysium Contarenum Equitem, Venetæ Reipublicæ Historiographum. *Italica lingua.* 32
- LXI. Libellus ad Nicolaum Barbadicum, qua ratione Bayli munere Byzantii pro Republica fungendum illi esset. *ibid.*

- LXII. Epistola longissima, vel potius Liber, de studiis Senatore dignis, ad Aloysium Contarenum, *Memo- riale* inscripta. *Italica lingua.* 33
- LXIII. Alia ad Iacobum Surianum, qui magistratibus depositis omnibus, in PP. Theatinorum Congregatio- nem se receperat; quæ ejus probat consilium, et religionum vitam sen- atoriz vitæ præferendam argumen- tis quamplurimis ostendit. *Italica lingua.* ibid.
- LXIV. Epistola item longissima ad Iacobum Foscarenum, qui, dum Turcicum arderet bellum, eique Iade- ræ præfectura, totiusque Dalmatiz tuendæ cura a Republica mandata esset, periculofum munus detrectare videbatur; qua illius ad juvandam patriam, eo potissimum tempore, etiam cum rerum suarum et vitæ discrimine, hortatus est. *Italica lin- gua.* 33. 34
- LXV. Alia ad eundem, dum Creta insula administrandæ provincia ipsi a Senatu tradita fuisset; in ea, et superiori, quanta patriæ debeamus, ostenditur. ibid.
- LXVI. Apologia, seu Libellus, ad Clerum suum, *cur Constitutiones ipse hactenus non ediderit*; qua multitudi- nem Constitutionum non valde vi- detur probare. *Edita est Verona apud Discipulum 1589. 4. in calce Consti- tutionum Jo. Matthæi Giberti Episco- pi Veronensis, qua ab ipso Valerio recog- nitæ, notationibus illustrata, atque ad Concilii Tridentini decreta revoca- ta sunt.* 34
- LXVII. Pastorales Epistolæ initio Vi- sitationum Apostolica auctoritate sus- ceptarum, Dalmatiz, Histritz, Ven- etiarum, Patavii, et Vicentiz. 34. 35
- LXVIII. Constitutiones ad Dalmatiz provinciam usum, consentientibus om- nibus Episcopis. *edita sunt.* 35
- LXIX. Aliz ad usum Histritz accom- modatæ. *editæ.* ibid.
- LXX. Liber paræneticus Constitutio- num Venetarum, a Valerio, et a Campeggio, qui Sanctæ Apostolicæ Sedis Venetiis Nuntius erat, simul editus est; cum ambo visitandi mu- nere sancti essent; magna Parochio- rum utilitate. ibid.
- LXXI. Historia de rebus gestis Veneto- rum delineata. *In Ambrosiano Ca- talogo, Historia de rebus gestis Veneto- rum conscribitur cum sequenti Ope- re, sed ab Auctore ipso, et ab Vhel- lo sciuntur. hujus exemplar existat apud Clariss. Virum Bernardum Trivi- sanum, Patricium Venetum.* 36
- LXXII. Opus multarum vigiliarum in XIX. libros distinctum, eivi est scopus, adulterinz prudentiz regu- las consutare, prudentiam cum pie- tate conjungere, e rebus gestis præ- fertim Venetorum, utilitatem pro- ponere legentibus, ad fratris, et so- foris filios. *non fuit ab Auctore re- cognitum.* 35. 36. 56
- LXXIII. Homilia in Passione Domini xlvj. D. Caroli hortatu. 36. 56
- LXXIV. SS. Episcoporum Veronen- sium Antiqua Monumenta, et alicu- rum Sanctorum eorum Corpora, et aliquot quorum Ecclesia habentur Ve- rona, per Reptatlem Bagatam, Ar- chipresbyterum Ecclesiæ SS. Apostolo- rum, et Baptissem Perattum, *Reli- quiam Ecclesiæ S. Teuteria, summo stu- dio ac diligentia collecta. Forum sera omnium SS. Historia ab isidem colle- cta, et ab Augustino Valerio Episcopo Verona contexta. Index præterea SS. Reliquiarum qua in Ecclesiis ejusdem Civitatis reperuntur. Venetiis. 1576. 4. apud Andream Bocchinum, et fra- tres.* 36
- LXXV. Concio de onere Episcopatus et Cardinalatus, hortatu D. Caroli, habita Veronæ in Cathedrali Eccle- sia inter Milliarum solemniam, die SS. Innocentium, quo Cardinalatus insignia ei allata fuerit; in magna populi frequentia, presentibus etiam magistratibus. *excepta fuit a P. Ale- xio Figliucio, Ord. Prædicat.* 36.
- LXXVI. Innumerabiles Epistolæ ad Car-

A V G V S T. V A L E R. xxvii

- Cardinales, Episcopos, Principes, Venetos Senatores, et alios quamplurimos, quas scripsit dum Cardinalis esset. 37
- LXXXVII. Homilix in Passione Domini auctz. ibid.
- LXXXVIII. Vita D. Caroli ad Antonium Cardinalem Caraffam. edita primum Roma, deinde una cum Episcopo, et Cardinali, Auctoris libris, Silvio Antoniano curante, Verona, ut alibi dictum est. 30. 37
- LXXXIX. De occupationibus Diacono Cardinali dignis, ad Federicum Cardinalem Borromzum, D. Caroli patrelem. 38
- LXXX. De Consolatione Ecclesix, ad Afcanium Cardinalem Columnam libri VI. 38. 39. 56
- LXXXI. De Cautione adhibenda in edendis libris, ad Silvium Antonianum, qui postea Cardinalis fuit; anno ætatis lvi. *Liber e tenebris nunc primum a nobis erutus.* 3. 39. 56. 58. 59. 60
- Dum hoc Opusculum distaret, incubaverat*
- LXXXII. Libellum de utilitate capiendi ex corporali ægritudine, Cardinali Sfortix inscribendum. 39. 57
- LXXXIII. Alterum vero de fugiendis honoribus, Federico Cardinali Borromzum nuncupandum; quos etiam absolvit, ut constat ex Catalogo integro Valerii Opusculorum, ex Ambrosiana Bibliotheca deprompto. ibid.
- Hæcenus ex Opusculo de cautione adhibenda etc. hæc sequuntur, sumta sunt ex Ambrosiana Bibliotheca Catalogo.*
- LXXXIV. Opusculum de investigandis remediis tentationum pastoralium, ad Nicolaum Cardinalem Cremonæ, qui postea fuit Pontif. Max. Gregorius XIV.
- LXXXV. Somnium in Conclavi quando creatus fuit Vrbanus VII. P. M. LXXXVI. De utilitate capiendi ex Conclavi.
- LXXXVII. Somnium de Carolo Cardinali S. Prædix.
- LXXXVIII. Libellus italicæ lingua ad Albertum nepotem, Episcopum Pamaugustanum, et Coadjutorem Veronæ, qui inscribitur: *Istruzione.*
- LXXXIX. Somnium io Aedibus S. Prædix, ad Federicum Cardinalem Borromzum.
- XC. De Benedictione Agnorum Dei a Gregorio XIV. Pont. Max. an. 1591. peracta, ad eundem Gregorium. *Exstat cum Onuphrii Panvini opere de Baptismate Paschali; impresso Roma 1656. 8. pag. 165.*
- XCI. Libellus consolatiorius ad eundem Gregorium XIV. Pont. Max.
- XCII. De ultimo Sermone Gregorii XIV. Pont. Max. ad Cardinales habito.
- XCIII. Dialogus de Istitia Christiana.
- XCIV. Soliloquium in Conclavi in quo creatus fuit Clemens VIII. Pont. Max.
- XCV. Commeotarius visitationis Clementis VIII. Pont. Max.
- XCVI. An aliquid addi posse videatur Libro de Sacri Consistorii consultationibus a Cardinale Paleoto conscripto.
- XCVII. De Senectute recreanda, ad eundem Cardinalem Palzotum.
- XCVIII. Quod oporteat semper orare, præsertim pro Romano Pontifice, Christi Vicario.
- XCIX. De Senectute Mundi.
- C. De utilitate, et dono lacrimarum, ad Federicum Cardinalem Borromzum.
- CI. De comparanda, ac tuenda boni Principis existimatione, ad Ducem Vrbinatem.
- CII. De oculis Dei beneficiis.
- CIII. Qua ratione monendi sint detrahentes Reipublicæ Venetæ.
- CIV. De cautionibus adhibendis his temporibus a Clericis in disputando.
- CV. Cavendum esse, ne quispiam sibi ipsi

xxviii IND. OPVSC. AVG. VAL.

- ipſi nimium credat, ad Federicum Cardinalem Borromæum.
- CVI. De cauta imitatione Sanctorum Episcoporum, ad eundem.
- CVII. Libellus consolatorius ad eundem Federicum Cardinalem Borromæum, de obitu ejus matris.
- CVIII. De memorabili die decimoſepimo Septembris anni M.D.XCV. ad eundem Federicum Cardinalem Borromæum. *De hoc die vide Chronicon Magnum et Seleſium Io. Baptiſta Riccioli & Sor. Ieſu pag. 209.*
- CIX. De paterna caritate Clementis VIII. Sum. Pont. erga ampliffimum Regnum Gallie.
- CX. Hiſtoria anni Iubilæi M. DC.
- CXI. Apologia ad Veronenſes.
- CXII. Homiliz centum ad uſum Parochiarum Mediolanenſium. *ſed duodecim tantum a Cl. Saxo ſunt reſerta.*
- CXIII. Homilia in feſto S. Martini.
- CXIV. Homilia in feſto S. Antonini.
- CXV. Homilia in feſto S. Romani.
- CXVI. Homilia in feſto S. Clementis.
- CXVII. Homilia in feſto S. Andree.
- CXVIII. Homilia in feſto S. Cæcilie.
- CXIX. Homilia in Baptiſmum S. Ambroſii.
- CXX. Homilia in feſto S. Nicolai.
- CXXI. Homilia in noſte Nativitatis D. N. I E S V C H R I S T I.
- CXXII. Homilia in aurora Nativitatis D. N. I E S V C H R I S T I.
- CXXIII. Homilia in Dominica quarta poſt Epiphaniam.
- CXXIV. Homilia in Dominica quinta poſt Epiphaniam.
- CXXV. De eximia Clementis VIII. humanitate, et iudicii plurimis paterni amoris erga Rempublicam Venetam, ad Bernardum Valerium.
- CXXVI. Quod cum animi tranquillitate in vocatione in qua vinctus eſt, maneat. Ad Auguſtinum Valerium fratris filium.
- CXXVII. De reverentia, et obedientia erga Romanum Pontificem, Chriſti Vicarium.
- CXXVIII. Dialogi XIX. dierum canicularium, habiti in aula magna S. Marci Romæ.

NOI RIFORMATORI

dello Studio di Padova.

A Venda veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. Frà Tommaſo Maria Gennari, Inquiſitore, nel Libro intitolato: *Auguſtini Valerii S. R. E. Cardinalis, Episcopi Veronenſis, Opuſculum de Cautione adhibenda in edendis libris, &c. Item Orationes aliquos Patriciorum Venetorum*, non eſſer coſa alcuna contra la Santa Fede Cattolica; e parimente, per atteſtato del Segretario Noſtro, niente contra Principi, e buoni coſtumi; concediamo Licentia a *Giulio Comino*, Stampatore in Padova, che poſſa eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 13. Febbrao 1718.

{ Alviſe Piſani Cav. Princ. Rif.
{ Giovanni Paſqualigo Rif.

Agofino Gadaldini Segg.

A V.

AVGUSTINO VALERIO PATRICIO VENETO EPISCOPO PRAENESTINENSIS
CARDINALIS VERONAE, ET ILLIUS ECCLESIAE ADMINISTRATOR.

Vixit A. LXXVI. M. I. D. XVI.

Obiit Romae CIOIOCVI. X. Kal. Iunii.

Alonso de Vea sculp.

AVGVSTINI VALERII

S. R. E. CARDINALIS

EPISCOPI VERONENSIS

O P V S C V L V M

DE CAVTIONE ADHIBENDA

IN EDENDIS LIBRIS

A D

SILVIVM ANTONIANVM.

AVGVSTINI VALERII

S. R. E. CARDINALIS

EPISCOPI VERONENSIS

O P V S C V L V M

de cautione adhibenda in edendis libris

A D

SILVIUM ANTONIANVM.

PTAVERAT non ignobilis quidam philosophus, ut in pectoribus nostris fenestræ quædam exstarent, quibus animi sensus dignoscerentur: quod si opifex naturæ Deus humano generi concessisset, minime necessarius fuisset sermo, multo minus scriptio. Sed certe non expedierat omnia nota esse omnibus ad humanam societatem conservandam, et ad concordiam retinendam. Rationis, et orationis munere insignivit cæli, ac terræ rex dominus Deus præclarum animal hominem: delectatus est obsequio hominis, ejus cultu, ejus obedientia, ejus laudatione: ad se laudandum, et ad se imitandum beneficiis in alios conferendis, mente, et facultatibus aliis animi, et lingua ipsa, vocisque organis ornavit eundem hominem, qui ratione aliqua ceteris hominibus esset veluti

A 2

Deus

4 DE CAUTIONE ADHIBENDA

Deus, hoc est instrumentum divinorum beneficiorum, quibus alii erudirentur, et meliores fierent; civitates, respubli-
cæ, regna ipsa conservarentur. Vt autem beneficium animal
homo beneficentiam extenderet suam, et ea quæ divinitus
ei concessa sunt munera, ingenium, iudicium, variarum re-
rum scientias, quibus alii doctiores, et meliores fieri possent,
communicaret, divino beneficio notæ quædam, quibus præ-
stantium virorum doctrina ad posteritatem etiam perveniret,
reperitæ sunt, imprimendorumque librorum ars ad usum vo-
cari cœpta est; cum antea in papyro, ac in membranis qui-
busdam monumenta literarum custodirentur; quæ cum non
ita facile ad plurimorum manus pervenirent, doctorum homi-
num numerus multo minor fuit.

2. Num autem præstantiores in omni literarum genere
extiterint, qui ante inventam artem imprimendorum librorum
floruerunt, non satis explorata res est, immo dubia valde.
nam multi cum in præstantissimos libros inciderent, illos de-
scribebant, et memoriæ illa ratione commendabant: in deli-
gendis etiam libris diligentiam adhibebant, ne in rebus mini-
me necessariis, et non admodum utilibus, tempus consume-
rent, et minimo cum fructu laborarent. Vbi vero tam faci-
le libri imprimi cœperunt, amputanda quædam luxuries in-
geniorum apparuit: scripturire quamplurimi cœperunt: in-
gens librorum copia rempublicam literariam perturbat: libro-
rum multitudine opprimimur, aut saltem obruimur. Hinc,
a grammaticis nescio quibus in arte rhetorica versatis editos
libros pii viri queruntur, quibus ecclesia sancta Dei pertur-
bata est, renovatæ hæreses, innumerabilium mortalium cor-
rupta ingenia. Quas ob causas disceptatum est, et non imme-
rito, interdum inter pios, et eruditos viros, profueritne, an
potius obfuerit typographica imprimendorum librorum ars.
nam et ante tantam edendorum librorum facilitatem sacrosan-
cta biblia a piis viris studiose legebantur, et commentariis il-
lustrabantur: sancti doctores Dionysius Areopagita, Basilius,
uterque Gregorius, Nazianzenus, et Nyssenus, Chrysostomus,
Cyrillus, Damascenus: sancti etiam doctores ecclesiæ
qui latine scripserunt, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus,
Gre.

Gregorius, Cyprianus, Hilarius, et reliqui in manibus erant omnium; et sanctus Thomas sanctissimorum virorum doctissimus, cum commentarium sancti Chrysostomi in sanctum evangelistam Matthæum in ejus manus pervenisset, thesaurum se reperisse existimans, sua manu illud totum descripsisse fertur, industriam Demosthenis imitatus, qui Thucydidis scripta non semel, sed octies descripserat.

3. Et profecto si quis præstantissimos viros, qui antequam ars imprimendorum librorum esset reperta, floruerunt, cum illis qui post eam repertam centum, et amplius ab hinc annis doctrinæ famam sunt consecuti, comparaverit, vereor ne recentiores multo inferiores antiquioribus dignoscantur; quamquam non negaverimus, excellentes plurimos viros post artem imprimendorum librorum repertam exstitisse, ingenio præstanti, judicio acri, et varia, ac recondita doctrina præditos, Cajetanum, Alphonsum de Castro, Sotos, et alios multos in quacumque facultate. Problema sane dubium est, utilitatesne, an incommoda, tanta librorum copia attulerit populo Dei, et hæc edendi proclivitas.

4. Quamobrem pii, et docti viri vehementer aliquando optaverunt, ut in edendis libris major cautio adhiberetur, in librisque examinandis maxima poneretur diligentia: libros, quibus mores corrumpi possent, quibus deteriores lectores evaderent, quibus legentes solum voluptatem caperent, non liceret imprimere, ne lectio malorum librorum, aut saltem inutilium, lectionem bonorum scriptorum retardaret. Et in jure civili, et canonico, in philosophia, et in omnibus artibus desiderata est vehementer hæc moderatio, ut illo versiculo Horatii res hæc tota examinaretur:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci;

ut utilitate dulcedo misceretur, ederent homines, quæ ceteris utilitatem, et voluptatem essent allatura.

5: Sunt quidam viri, et superioribus ætatibus fuerunt, difficili ingenio, et fastidioso, ut ita dicam, judicio, qui recentiorum virorum labores prorsus contempserunt, neminem fatis eruditum virum judicaverunt post veteres, qui maximam auctoritatem doctissimis suis libris sunt consecuti, Platonem, et
Aristo-

6 DE CAUTIONE ADHIBENDA

Aristotelem in philosophia, eorumque interpretes Iamblichum, Proclum, Themistium, Alexandrum Aphrodisiensem, Averroëm; post Demosthenem, Ciceronem, et alios præstantes oratores; post insignes scriptores græcos, et latinos doctores nuncupatos, Basilium, Nazianzenum, Chrysostomum, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Gregorium, et alios quosdam; post beatum in primis Thomam Aquinatem; in jure civili post Bartolum, et Baldum; in jure canonico post Innocentios, et quosdam alios, neminem esse, qui cum laude possit scribere. vanos homines nuncupantes, qui scriptionibus tempus contulerunt. Severe, aut, rectius ut dicam, fastidiose nimium: omnibus enim ætatibus nascuntur divino beneficio viri ingenio, et judicio præstantes, qui aut excogitare aliquid, aut saltem explicare dilucidius, vel novis exemplis ex his temporibus sumtis magis illustrare possunt ea, quæ sunt obscuriora; aut si non possunt, præclaras res aggredi est laudabile, et sibi ipsis scribere, affinibus suis, concivibus suis, et amicis, sane tolerabile est. liberalis etiam voluptas, quæ ex scriptionibus percipitur, permittenda est, præsertim cum vita hominum sine voluptate duci non possit; et inter bonos, et malos viros hæc præcipua sit differentia, quemadmodum scripsit Plato, ut boni honestis, mali turpibus delectentur voluptatibus.

6. Verumtamen et in scribendis novis libris, sed maxime in edendis, cautio adhibenda est maxima. Vitanda sunt in primis hæc vitia, ne ea quæ gravissimi, et doctissimi viri maximo ordine, et præclaro stilo tradiderunt, quisque ausit sua facere, nihil addendo quod ad legentium utilitatem aliqua ratione possit pertinere. vanorum hoc est hominum. possunt ipsi quidem sibi ipsis scribere, sed edere libros, qui novi nihil afferant, qui meliora deteriora faciant, hoc est obruere rempublicam literariam librorum copia, et inanem gloriam apud imperitum vulgus aucupari. Si quis res gestas hujus ætatis in qua vivimus, ad veterem scribendi formam accommodet, præcepta veterum philosophorum, et scripta sanctorum theologorum ad usum ecclesiæ, ad extirpandas hæreses, ad mores informandos redigat, sanctæ matris ecclesiæ, aut civitatis in qua natus est, aut æqualium, et amicorum quorundam commodis

con-

consultat; quis hujusmodi scriptiones non admittat? quis industriam eorum non laudet qui sacros libros explicare magno studio, magna diligentia nituntur, quamquam explicatoribus veteribus abundemus? Adhibenda moderatio est in deterrendis hominibus a scribendo: favendum est potius ingeniis: honesta voluptas concedenda est scribentibus, ne præclara quædam torpescant ingenia, ne alterius generis, et noxiis illis quidem voluptatibus corrumpantur.

7. Hæc sæpe mecum, amice candide Silvi, consideravi, et cum sextumdecimum annum agens Patavium me contulisset, in nobilissimam illam totius Italix Academiam, tamquam ad mercaturam bonarum artium, forte fortuna, hoc est disponente Deo (nos enim nomina casus, fortunæ, fati ad paternam Dei providentiam referimus, nec efficientes causas nobis occultas illas putamus) singulari ergo beneficio Dei contigit, ut eo ipso tempore Bernardus Navagerius avunculus meus, quem tu Cardinalem nosti, qui te etiam mirifice dilexit, quo tempore Carolo Cardinali Borromæo ab epistolis eras, Patavii prætor esset. Hic a prandio memoriter partem quamdam orationis, quam habuit in funere Andreæ Gritti Veneti principis, præsentem Lazaro Bonamico, cui me discipulum dederat, recitavit. Ego, Silvi, sic avunculum admiratus sum, ita luminibus ingenii, et elegantia sermonis, et gravitate sententiarum, quibus illa oratio abundare mihi visa est, sum commotus, ita domestico exemplo ad latine scribendum excitatus, ut nihil cogitarem vehementius, nihil mihi magis studio, et diligentia enitendum putavi, quam si orationem etiam ipse aliquando eodem in genere possem conscribere. Et quia illo ipso die funebrium orationum, quas Andreas Navagerius habuerat, facta fuerat mentio, & laudationes veterum avunculus eo in genere laudaverat, illam Thucydidis egregiam, quamdam etiam Platonis in Menexeno, et Isocratis, quæ inscribitur Evagoras, et recentiorum etiam quasdam, nihil mihi fuit prius, quam omnes orationes, quæ eo in genere scriptæ, et habitæ fuerunt, perquirere, easque admodum studiose legere.

8. Cum autem aliquot post annos Lazarus Bonamicus, quo præceptore eram usus, ex hac vita migrasset, annum

zta-

8 DE CAUTIONE ADHIBENDA

ætatis meæ decimumoctavum agens, orationem scripsi ejus in funere virum liberalibus disciplinis instructum, linguam græcam, et latinam callentem optime, qui in epistolis scribendis Horatium feliciter nostro sæculo est imitatus, probum, candidum, in amœno oppido Venetæ reipublicæ subjecto Bassiani natum, qui me unice dilexerat, et ingenium meum qualecunque est, magni facere interdum pro amore in me suo confueverat, laudandum suscepi. Pius, ut opinor, labor meus juvenilis, et probatus bonis viris; nam præstanda sunt omnia officia in præceptores, quæ debentur patribus, cum de nobis laboribus suis, et sua industria optime mereantur. In illa conscribenda oratione imitatus sum veteres græcos. cavi autem maxime, ne locos, quos avunculus meus in sua tractaverat, transferrem in meam. id etiam feci studiosius, quia ipse lucubrationis illius meæ futurus erat judex. et in Petri Landi, Marci Antonii Trivisani, et Francisci Donati Venetorum principum obitum funebres orationes etiam conscripsi, exercendi ingenii, et acuendi stili causa. Nullam harum orationum habere sum ausus, quia me impeditum lingua esse cognoveram, et non audebam, Silvi, prodire, et loqui in tanta frequentia hominum: admirabar, qui cum laude id possent præstare. Orbatus fuerat magnæ spei filio Marcus Antonius Genua, quo magistro in philosophia utebar: consolatoriam longam quamdam epistolam ad eum scripsi, quam magna ex parte sumsi ex eo libello, quem Plutarchus ad Apollonium scripsit de consolatione. illa ipsa ætate non fatis matura, cum viginti circiter attingerem annos.

9. Hanc verissimam sententiam ad animi moderationem, et vitæ tranquillitatem in animo impresseram meo, *cautionem maximam esse adhibendam in edendis libris*. Qua de re nunc ad te scribo, ut intelligant quicumque hunc libellum, cum ex hac vita migravero, legerint, quid ego ipse de meis scriptis senserim: quas potissimum ob causas tot scriptionibus vitæ meæ, molestæ hujus peregrinationis, tempus transfegerim. Impresa erat etiam alia sententia divino beneficio meo in animo, ut omnium reprehensionem non moleste admitterem, communica-
 rem facile lucubratiunculas meas, monitionibus amicorum dele-

delectarer, ex correctionibus etiam æmulorum maximum fructum perciperem, eos qui meis scriptis detraxerant aliquid, æquanimitate interdum mihi amicos facerem. hoc non minimum fuit Dei donum, Silvi; de quo sæpe clementissimo patri, et domino, bonorum omnium largitori, gratias egi.

10. Vivebat eo tempore Petrus Franciscus Contarenus, vir castissimis moribus, et multiplici, atque admiranda quadam eruditione præditus. interrogationibus, Socratico quodam more, videbatur vir ille docere eos quibus cum loquebatur: admittebat omnes ad colloquium, et domi, et apud bibliopolas certis quibusdam horis. Admirabar ego adolescens tantam doctrinam cum admirabili modestia conjunctam; morum suavitatem, et philosophicam, ac Veneto viro dignam gravitatem suspiciebam. admirabar vitæ innocentiam, egregiam in Deum pietatem, optimamque ipsius voluntatem, non vulgaris erga me benevolentia suæ indicia dantem; clarissimis enim testimoniis suis ornabat me sæpe, et existimationem augebat meam. Hic dum censoris munere fungeretur, urbis Venetæ patriæ meæ Patriarcha a senatu, ad quem jus nominandi pertinet, Paulo Quarto Pontifice, nominatus est; qui cum gravissimum illud onus, ut patriæ obsequeretur, non recusasset, ægritudine corporis impeditus, stomachi in primis imbecillitate, ea pastoralis muneris documenta dare non potuit, quæ eximia ejus doctrina, et vitæ sanctimonia pollicebantur. Ejus in morbo tolerando constantiam admiratus sum ipse sæpe; cum vero in patriarchatu duos annos vix absolvisset, obiit optimus, et doctissimus vir. Ipse ad imitationem illius libelli Xenophontis qui inscriptus est *Agésilans*, libellum conscripsi, cujus fuit titulus *Petrus Franciscus Contarenus Patriarcha*. mores, et doctrinam hominis, quem mirifice dilexeram, et magna observantia adolescens eram prosecutus, descripsi Venetis, ut hac etiam ætate domestico exemplo, ejus in primis gentiles, ad varias virtutes imitandas excitarentur.

11. Et quoniam, quo tempore ipse ex hac vita decessit, erat annus petitionis meæ; absolveram enim vigesimumquintum annum, quo tempore mihi licebat petere, ut in minorum præconsultorum numerum a Senatu, deligerer; profecto

non audebam petere : deterrebar competitorum gratia , diligentia , et affinitatibus plurimis : verebar valde , ne in eo exercendo munere , si illum honorem consequeretur , existimationis meæ iacturam facerem : linguæ tarditas me valde deterrebat . Rem miram audi . hic ipse quem nominavi Patriarcha , in fornix mihi apparuit admodum hilaris : videbatur hortari , ut peterem , petitionem mihi bene successuram polliceri . Ego Somnium Scipionis expergefactus legi , et ad imitationem Ciceronis Somnium scripsi , quod in manus plurimorum venit ; eaque scribendi forma quamplurimi sunt delectati . Redieram paucos ante menses Roma , ubi fueram cum legatis , qui ad obedientiam præstandam Paulo Quarto Summo Pontifici a republica fuerant missi , in quorum numero erat Bernardus Navagerius avunculus meus , qui ad eundem Paulum Quartum elegantem orationem habuit , functus est deinde apud eundem Pontificem legati munere . illius legationis commentarium , quem *Itinerarium* inscripsi , cum in patriam rediissem , legendum tradidi quamplurimis . probata est valde æqualibus meis , senatoribus etiam magnis , diligentia illa mea . Illud ipsum *Itinerarium* , et *Somnium* , de quo mentionem feci , petebant pro me : huiusmodi fuerunt fautores petitionis meæ .

12. Cum senatus liberalitate creatus essem minoris ordinis præconsultor (*sapientes ordinum* huiusmodi juvenes qui in collegium admittuntur , appellantur) publico hoc testimonio incredibiliter ad omnem laudem sum incensus . Opuscula quædam , quæ ad adolescentes quos Paravii noveram præstantes ingenio , et literarum studiis deditos , scripseram , vulgari cæpta sunt ; opinor ut senatus iudicium laudarent homines , ut meam etiam aliqui , ut fieri solet , inirent gratiam , et benevolentiam mihi patefacerent suam . Scripseram ad Leonardum Donatum , quem nosti , inter præcipuos nunc , et insignes Venetæ reipublicæ senatores , librum , qua ratione in Aristotele esset versandum : non eruditum admodum librum , sed ingenium philosophiæ deditum ostendentem , enitentem in primis hoc , ut philosophia cum dicendi facultate conjungeretur . visus sum in eo libro vehementer amare græcos interpretes , et elegantem in philosophicis quæstionibus tractandis perspicui-

cuitatem. Scripseram etiam contra barbariem libellum nescio quem, in quo fateor me ingenio indulgisse nimium meo, et illos, qui scholastici philosophi appellantur, Averroëm etiam ipsum inter Arabes, quia in illis non fueram admodum versatus, non tanti fecisse, quanti fortasse faciendi sunt. Hermolaum Barbarum, qui Castigationes Plinianas scripserat, et The mistium in latinam linguam verterat, Hieronymum item Donatum, qui duos Alexandri Aphrodisiensis libros latinis fecit, adolescens admirabar maxime: conjungendam esse eloquentiam cum sapientia discerebam sæpe: nimiam quorumdam subtilitatem in disputando non probabam. minuti quidam philosophi, qui eo tempore aliquo in honore erant, hanc meam de eorum studiis sententiam vituperare non audebant: meam hanc loquendi libertatem recte interpretabantur.

13. Veneti adolescentes scriptionibus meis delectari videbantur valde: Navagerius in primis avunculus meus mea scripta probare, me Navageriæ facundiæ heredem appellare, se lætari sæpe dicere, quod ejus sororis filius essem, parentibus meis gratulari, quod tantos in literis progressus facerem. Quo tempore pater meus, vir bonus, et in me, si umquam alius fuit, indulgentissimus, pro republica in Cypro insula magistratum gerebat, et Navagerius Romæ legati munus exercebat, in eadem Cypro insula Lucia mater mea mortua est; qua ex morte tanto mœrore confectus sum, ut uberiores numquam in vita mea effuderim lacrimas; nam præterquamquod matrem amiseram, quod maximam existimavi jacturam, ea mater fuerat, quæ ingenio, dicendi facundia, nobilitate animi, et illis in primis virtutibus quæ in matribus familias requiruntur, maxime excellebat, et me primogenitum filium suum amore incomparabili diligebat. Hanc unice Bernardus frater amaverat, ad quam sæpe scripserat, gratulari se plurimum ei, quod filium haberet, qui Navageriorum facultatem scribendi æmularetur, et fortasse esset superaturus. Qua in re avunculus, qui me paterno dilexit amore, amori indulgebat nimium.

14. Sed mirabile est, cum sapiens ordinum essem, quanta conceperim animo supra ingenium, et supra vires meas, non in his quæ ad administrandam rempublicam pertinent, sed in

ingenii exercitatione , in facultate dicendi augenda , in novis opusculis excogitandis , et conficiendis industria magna , et labore pene infinito . Cum legissem panegyricum Ilocratis , et considerassem amorem , quem in patriam egregius ille philosophus , et orator magnus ostendit , elegantissima illa oratione commotus sum valde , et ad illum imitandum excitatus , et ipse ea qua dixi ætate viginti quinque annorum aggressus sum scribere panegyricum reipublicæ Venetæ ; in quo conscribendo maximam adhibui diligentiam , et figuris sententiarum , et verborum orationem meam illustrare nisus sum . iusta semper a republica suscepta esse bella , jure ditionem Venetam auctam , sponte nobiles civitates in reipublicæ potestatem venisse , rationibus plurimis ostendere sum conatus . et , vere ut dicam , et scribens panegyricum illum voluptatem capiebam maximam , et postquam illum abolveram , legens incredibiliter sum delectatus . Corrigendum illum tradidi avunculo meo , quem nominavi , Navagerio : iudicium etiam literatorum hominum , quorum familiaritate sum semper usus , de illo , et de omnibus meis opusculis exquisivi . Cum viginti post annos semel libellum quem admirabar , legissem , vere ut dicam , non mihi probatus est valde . Aloysius Contarenus , qui Gasparis Cardinalis fratris filius fuerat , et sex annis minor me erat , modestissimis moribus præditus , et discendi flagrans cupiditate , panegyricum , et opuscula mea et legebat ipse liberter , et læsitabat ceteris æqualibus suis . ad ipsum panegyricum , et opuscula etiam alia , de quibus mentio fiet , miseram .

15. Sed res fuit mirabilis (non arbitror vituperanda , nec tamen laudanda , quia audax judicari potest , et a quadam laudis cupiditate profecta) cum sapiens ordinum essem , eo in munere diligentiam maximam adhibens , in senatu etiam bis loqui sum ausus , et non infelicitè ; gravem enim juvenem , supervacanea fugientem , eruditionem minime ostentantem , reipublicæ utilitatem spectantem , senatorem gravem aliquando futurum , gravissimi senatores dicebant . Nullum adhibitum fuerat a me exordium , aut perbreve ; concisa oratio , plane enthymematica , et valde morata , in qua nihil , aut parum admodum de me . Ipse cum his senatorum vocibus maxime delectarer , vere
ut

ut dicam, tunc me aliquid esse putavi; quod audax de me iudicium non multos post annos reprehendi. Vide quantum miserabilis juvenis mihi ipsi sapiebam, et iudicium meum quanti faciebam: sapiens ordinum nondum vigesimum sextum annum attingens, ausus sum optimum Senatorem effingere, industriam præstantissimi oratoris Ciceronis imitatus, qui librum reliquit, qui inscribitur *Orator*. Juvenilem ipse agnoscebam audaciam, quam ut excusarem, dixi me sermonibus Petri Francisci Contareni, qui paullo ante e vita decesserat, et avunculi mei, quem antea nominavi, adjutum esse plurimum: ab illis potius accepisse, quæ scripsi. et revera ingenio indulgebam meo, et nihil in tota mea adolescentia cogitabam aliud, nisi præclarum aliquid scribere. Totum tempus ponebam in bonorum librorum lectione, et in colloquiis cum eruditius viris, in quorum numero erat Paullus Manutius, Carolus Sigonius, Ioannes Baptista Rafarius; et ante illos, admodum adolescens, Bernardi Feliciani, Ioannis Baptistæ Egnatii, Iovitæ Rapicii, Martialis etiam Rotæ, qui doctrinæ opinionem erant consecuti, sermonibus delectabar, et hortationibus ad labores perferendos sum incensus.

16. Ausus sum Senatorem describere, iudicium ferre de Senatoribus nostris, Ciceronem, qui de Claris Oratoribus scripserat, imitatus. Huius mei conatus, ne dicam audaciæ, non multos post menses me valde puduit, et iudicium illud, quod feceram, in extrema parte libri demendum censeui. restat adhuc libellus, qui inscribitur *Senator*, quem aliqui præstantes iudicio viri valde probaverunt. Et illis ipsis diebus, ut Aloysio Contareno, et Bernardo Zane, lectissimis juvenibus, satisfacerem, duos libellos conscripsi, alterum de studiis in quibus Venetus adolescens potissimum deberet versari, alterum de moribus qui in Veneto laudantur; et de scribendis epistolis ad Thomam Contarenum, magnæ spei adolescentem, librum scripseram; alterum ad Iustinianum ejusdem familiæ, quem e fonte sacri baptismatis susceperam; libellos hortatorios pro mea ætate, et pro amore quo eorum familiam prosequerem. Ad Laurentium Priulum me natu minorem, qui magnam virtutum variarum expectationem excitaverat, opusculum

lum de ratione studiorum scripsi, quod interdum mihi valde placuit. Evasis hic senator egregius: illum tu nosti Romæ oratorem reipublicæ negotia tractantem, sua cum laude. Mirum fuit, cum crebris opusculis, et communicatione meorum studiorum multorum mihi benevolentiam conciliarem, quod in republica, in qua æmulum plena sunt omnia, in nullius umquam inimicitiam inciderim. hoc ipsum mearum scriptio- num contemtu tribuerim. quod non magni facerem scriptio- nes meas, corrigendas, et reprehendendas exponerem omni- bus, ex illisque nihil aliud, quam liberalem voluptatem quæ- rem, hoc fuerat argumentum, quod nullum umquam ex meis libellis edendum permiserim; non defuerant enim qui me sæpe ad id essent hortati, ad existimationem augendam.

17. Cometa apparuerat: calamitatem minime portendere, opusculo quodam conatus sum demonstrare, quod ad Marinum Grimanum, qui nunc procuratoria dignitate est insignitus; ad quem etiam Somnium, de quo mentionem feci, miseram; scripsi: minime eruditum opusculum; eleganter, et ornate potius scriptum. Usus fueram cum essem Paravii, præter Lazarum Bonamicum, et Marcum Antonium Genuam, Bassiano Lando magistro, qui libros Aristotelis græce conscriptos mihi interpretabatur perspicue satis: hortabatur me, et omnes qui ad illum accedebamus, ut elegantiam latini sermonis cum philo- sophericis dogmatibus jungeremus. De Tempore unum libel- lum scripsi, atque etiam de Loco alterum, quibus nihil conti- netur aliud, nisi, confutatis aliorum philosophorum opinionio- bus, sententia Aristotelis, ut potui, latine, et eleganter ex- plicata. Sed ille quem nominavi Bassianus, in elegantia ser- monis perquirenda, et in contemnendis philosophis illis qui latini, et scholastici nominantur, erat nimius; qua de re ante- quam ex hac vita discederet, illum monueram. vir alioquin ingenio, et varia eruditione præstans erat.

18. Cum ipse absente patre, atque etiam avunculo, sine favoribus (favoribus, si qui fuerunt, tantum opusculis meis) sapiens ordinum fuisset, tertio a petitione abstinendum judi- cavi, denuo Paravium ad optimas disciplinas percipiendas re- deundum. Frequentabam publica gymnasia multo diligentius: do-

doctos homines qui in monasteriis latitabant, perquirebam. tunc primum Patrem Franciscum Adornum Genuensem Societatis Jesu novi, virum pietate egregia, et excellenti ac varia doctrina præditum, quem tu optime nosti, quem usque ad extremum suæ vitæ amicissimum habui. Eo tempore Bernardus Navagerius avunculus meus, de quo sæpe mentionem feci, cum altero legato Ioanne Capello, ad Ferdinandum, qui Carolo V. fratri successerat, Imperatorem legatus est missus. ipse qui vix a latere avunculi discedebam, illum rogavi, ut quemadmodum cum ad Henricum Secundum, Patavii prætor, orator est profectus, comitatus illum fueram, liceret etiam mihi nobilissimæ hujus suæ legationis comitem esse. non solum concessit quod petiveram, sed magnopere etiam probavit, quod cuperem mores hominum cognoscere, et usum rerum cum cognitione literarum conjungere.

19. VII. Kal. Septembris legationis suæ iter inchoarunt legati. Tarvisum venimus iter unius diei. in febrim ego incido: celo febrim per duos, per tres etiam dies. ubi pervenimus Osofum, quod est oppidum in ditione Savornianorum, ita se prodidit febris, tanta vis morbi facta est, ut nec celare illam potuerim, nec ulterius progredi ulla ratione mihi liceret. ægre, et fere cum lacrimis avunculus meus reliquit me Osofi; quo in oppido tres integros menses in lecto decubui ardentissima febris correptus, et maximo cum vitæ meæ periculo. Ibi accedente paroxysmo, qui mihi assistebant, dixerunt me canere solitum alta voce, et ad Deum convertere sermonem meum. res mira, Silvi; aliquorum verborum quæ protuleram, recordabar, cum febris cessasset. scripsi etiam illas meditationunculas. Utinam migrationis meæ tempore sic loquar, ut tunc loquebar: utinam tam quieto animo exeam ex hac custodia corporis, ut tunc exibam, annum vigesimumoctavum agens, nondum sacris initiatus, et in sacræ theologiæ libris minus quam mediocriter versatus. De morte mea nuntius allatus fuerat Venetias. acerba, et immatura morte præreptum juvenem, deinde ut audivi, non pauci dolebant. cum semivivus, et exanguis fere Venetias rediissem, timebant medici, ne lenta febricula, miserabili tandem tabe consumerer: verum

rum cum æquales mei, lectissimi juvenes, ad me quotidie fere accederent, accederent etiam docti viri, et quidam etiam de senatoribus præcipuis, jucundissimis æqualium sermonibus, variis, et eruditis colloquiis ita aliquorum mensium spatio sum recreatus, ut aliquam recuperandæ valetudinis spem medici conciperent. Sex mensium spatio corporis vires ita sunt roboratæ, ut pristinam valetudinem recuperaverim. tantam, Silvi, dominus Deus mihi concessit valetudinem, ut ab illo tempore in nullam, nisi fortasse in ephemeram, febrem inciderim.

20. Meditationunculis illis, de quibus dixi, deinde mea omni in vita sum valde delectatus. longa hæc corporis ægritudo, crebri plurimorum qui ad me accedebant, sermones, nescio quam mihi augebant existimationem. Vis libere dicam? postquam convalui, habitus sum doctior, facundior, et majoris spei, quam antea. Inter maximas utilitates quæ ex corporali ægritudine capi possunt, hæc etiam capitur, quod interdum augetur existimatio, si tamen utilitas hæc est existimanda, cum interdum major sit existimatio, quam virtus multorum hominum; in quorum numero et fuisse, et esse me numquam negaverim. Non multos post menses Iacobus Foscarenus, qui philosophiam publice profitebatur, advocator communis creatus est. Senatus nobilem Venetum ad philosophiam docendam, eam in primis quæ est de moribus, patricium virum constituit deligere. tunc multi dicere me illi oneri ferendo esse idoneum, versatum esse plurimos annos in philosophia, multa scripsisse quæ philosophicum nescio quid redolerent: esse me philoponum, erudiri a me posse adolescentiam Venetam. Ipse munus honorificum optare, valde tamen timere, ne possem proloqui quæ animo conciperem, orare dominum Deum, ut quidquid gloriæ in primis suæ, deinde utilitati Venetæ juventutis conducere, illa in petitione succederet. Contra morem competitorum laudabam ipse Iacobum Surianum, qui illum ipsum munus petebat. in philosophiâ multo diligentius, quam ipse, versatus fuerat, progressus etiam majores fecerat: erat etiam satis facundus. Sed nescio quo pacto (crediderim Bernardi Navagerii avunculi mei testimonio, et favore) multis suffragiis Surianum, et ceteros omnes qui petebant supe-

superavi, incredibili cum ejusdem Navagerii lætitia. Vigestimostavum annum agens ad philosophiam nobilibus adolescentibus explicandam a senatu delectus, totum me philosophis perlegendis tradidi. Nec Aristotele contentus, in quo multos annos fueram versatus, non solum ejus omnes interpretes, sed et Platonem, et Platonicos multos diligenter legi. Aliquot post menses præfationem habui, cui interfuerunt quamplurimi senatores. illa ipsa præfatio, et fere decem aliæ quas habui, sunt editæ; in quibus sacram theologiam cum philosophia conjungendam esse ostendebam, verissima dogmata ad veram felicitatem pertinentia, de Dei providentia, de ortu mundi, de immortalitate animi, de amandis virtutibus proponere non desinebam; gravitatem nescio quam sententiarum cum verborum luminibus, quatenus interpretandi ratio patitur, quantum in me erat, conjungens. nobilissimarum familiarum non paucorum amorem, adolescentibus philosophiam publice, dialecticam privatim interpretans, mihi, et domui etiam meæ conciliaui.

21. Tunc scripsi de recta philosophandi ratione libros duos; qui piis viris probati, etiam sunt editi. breves illi quidem, sed dilucide, ut opinor, scripti, philosophica adhibita modestia, quorum præcepta vehementer cuperem ut in quorundam animis, qui philosophiam ostentant, imprimerentur. Neque hæc scribo, Silvi, ut me laudem; scio enim, quam in me fuerint semper, et sint omnia minus quam mediocria; nec ut vitæ meæ cursum hac ratione exprimam. hæc, quasi tecum loquar, commemoro, ut qua occasione singulos meos libros scripserim, narrem, et ut me cautum in edendis lubricationibus meis fuisse ostendam, et hanc ipsam cautionem servandam esse ab illis in quorum manus mea scripta pervenerint, hac mea ad amicissimum hominem descriptione, quam illis intelligo tecum communem futuram, quodammodo jubeam. De conficiendis commentariis nescio quem commentarium scripsi, in quo visus sum ordinem in scientiis, et artibus indagare. ad illum scribendum me hortatus fuerat Aloysius Contarenus: non satis deinde mihi probatus est ille commentarius: quamquam si quis illa præcepta ad usum revocaret, utilitatem

aliquam caperet. Scripseram etiam illo ipso tempore de ambitione dialogum, quem misi ad Ioannem Gritum; quem cum legissem, vere dicam, illum scripsisse me poenituit; crediderim etiam a me scriptum fuisse vigesimum potius annum agente, quam dum philosophiam profiterer. Est mos reipublicæ Venetæ, ut qui philosophiam docet, antequam edantur libri, illos legat, et illa consideret quæ ad mores pertinent. Hæreticæ autem pravitatis Inquisitores ea quæ theologica dogmata continent, observant, et discutiunt. Traditus mihi fuerat legendus liber Hieronymi Oforii de iustitia, quem eleganti admodum stilo conscriptum, et nihil contra bonos mores continere testatus sum epistola quadam mea, quæ sine meo nomine primum fuit edita; quamquam audio bibliopolas nescio quos, aliquot fortasse post annos, illi epistolæ nomen meum addidisse.

22. Quamvis autem in philosophia incredibili cum animi voluptate versarer, a philosophicis tamen quibusdam quæstionibus valde abhorrebam, ut sunt illæ de animorum immortalitate, et de mundi æternitate; quas tamen cum tractabam, ostendebam, Aristotelem non demonstrare firmis rationibus quidquid conabatur: vera esse illa principia *ex nihilo nihil fit*, in natura condita, non antequam mundus conderetur: *animam esse quidem actu corporis formam ipsam*, advenire tamen extrinsecus; et Alexandri Aphrodisiensis argumenta refellere conabar: intelligentiam rerum universalium, et appetitum quemdam immortalitatis, et animæ inquietudinem dum inclusa est in corpore, testari immortalitatem, pluribus verbis diserebam, et sumere consueveram e beati Thomæ scriptis pleraque. Scripseram etiam libellos duos, alterum quo probaveram refelli posse argumenta illa quibus Aristoteles probat mundum esse æternum, alterum de animorum immortalitate. politi mihi libelli visi sunt, pii potius, quam eruditi; quos, ut opinor, acuti philosophi non magni fecissent, contempsissent potius.

23. Vivebat, et optimis disciplinis dabat operam eo tempore Nicolaus Barbadicus, tribus annis minor me natu, qui dum philosophiæ operam daremus Paravii, me diligere, et plurimi vide-

videbatur facere. is cum præclarissimum a natura duxisset ingenium, ad eloquentiam videbatur natus: scribebat latine egregie, et soluta oratione, et carmine. rogante me ejus patre, hortatus sum illum libello satis longo, ut more majorum nostrorum Venetiis causas ageret, quod honorificum esse demonstravi: nonnullos e nostris, qui principes deinde fuerunt, illo in munere fuisse versatos, et patrimonium suum auxisse commemoravi. In eo libello vires quantulæcumque sunt ingenii mei effundere conatus sum. fuit ille deinde egregius senator Veronæ prætor, dum ipse essem episcopus, cum collegam haberet Aloysium Contarenum (qui in omnibus mihi obsequiis præstandis certabant invicem): et pro republica Byzantiæ *Baili* munere fungens, superioribus annis est mortuus; vir, qui amplissimos omnes magistratus in republica facile esset consecutus; ad quem etiam paullo ante libellum de consolatione, quem in fratris quem unice diligebat, morte conscripseram, miseram. Et Iulii Guidæ, qui nunc est canonicus Veronensis, illis ipsis temporibus familiaritate sum usus, ad quem opusculum nescio quod scripseram, quo videbar juris civilis, et canonici studium philosophiæ studiis anteferre. et sæpe sum miratus, cum in philosophia tanto studio, et tanta cum voluptate versaret, quod juris civilis, et canonici studium studiis meis anteferrem. nugis quorundam philosophorum, et argutiis nescio quibus mirandum in modum offendebar, et philosophiam me amplexatum esse interdum pœnituit; quamquam, ut sæpe ex publico loco dixi, philosophia quæ vere philosophia est putanda, est benedictorum, et benefactorum mater, et magistra. Sed non immerito inanis quædam philosophia in invidiam adducta est, quia plerique philosophi *evanuerunt in cogitationibus suis, et stulti facti sunt*, ut apostolicis utamur verbis.

24. Cum sacrosancta hebdomada Prætalem me apud monachos sancti Benedicti contulisset, ut divinis interesset officiis, cum ante aliquot annos legissem enchiridium Epicteti, studiose incidi in commentarium Simplicii in illum ipsum libellum conscriptum, quem cum diligenter legissem, ad res externas contemnendas erudiebar magis. cum lectione com-

mentarii illius opuscula quædam conjungebam Senecæ: speciosis illis sententiis alebatur ingenium meum. Quid vis? cogitavi tum maxime: aggressus sum scribere de consolatione, non de consolatione ecclesiæ, cujus commentarium proximis mensibus scripsi, sed de consolatione in quocumque casu, et philosophia, non et theologia, sumtis remediis. magnum opus, in quo aliquot menses deinde versatus sum diligentissime; de virtute plurima, in primis de constantia, de contemptu rerum externarum, de hujus vitæ miseris, de animi immortalitate, de Dei providentia attuli quamplurima, et ornatius quam fieri a me potuit, explicare conatus sum, locos afferens ad consolandum in obitu parentum, filiorum, et amicorum, in corporali ægitudine, in repulsis, in perferendis calumniis, et in quibuscumque rebus adversis. attuleramque exempla non pauca a Venetorum desumpta historiis; quasi vero audax Venetus Ciceronis de consolatione librum, qui desideratur, renovare sperarem. Sed interpretandi munere occupatus, et aliis opusculis scribendis distractus, opus illud non absolvi, quod tam ardenti animo susceperam.

25. Rem mirabilem audies, Silvi, et fortasse ridebis. illo ipso tempore, dum ingenium ferveret meum, lectione poetarum incredibiliter delectabar. ausus sum tragœdiam scribere lingua italica: legeram tragœdias aliquot Sophoclis, et nonnullas Euripidis. Imperator Turcarum primogenitum suum Mustafam jugulandum jussit, et facinoris hujusmodi illum poenituit. Venit mihi in mentem præcepta Aristotelis in memoria habenti in libro de arte poetica tradita, conscribere tragœdiam. choros faciebam gravissimas sententias proferentes, et ferme per annum unum aliquam diei partem in hujusmodi scriptione consumsi. Sed in nulla scriptione mea severiorem me fuisse memini; nam cum opus non feliciter progredi arbitrarer; quamquam nonnulli pondus sententiarum, et gravitatem rerum quas afferebam, admirari viderentur, paginas multas quas delineaveram, in ignem ipsemet injeci; cujus meæ severitatis, si vis libere dicam, interdum me poenituit. Si a primis adolescentiæ meæ annis, quantopere carminibus, et musicis cantibus genius delectetur meus, perspexissem, distractus sane fuisset

blan.

blanditiis facultatum illarum. Aristotelem interpretari non desinebam, in ejus libris moralibus versabar diligentissime: lectitabam etiam Platonem, Xenophontem, Plutarchum, et veteres bonos scriptores tum græcos, tum latinos: admirabar etiam sanctum Thomam, in quo, cum theologiæ operam darem Patavii, docente theologiæ magistro Hadriano, qui deinde fuit episcopus Iustinopolitanus, versabar, præsertim in Summa, ad explicationem Aristotelis quædam applicans, quæ acutissimus, et doctissimus ille vir monumentis literarum consignaverat. Epistulam adolescentibus Venetis etiam proposueram, diebus quibus vacabamus, inter philosophos pulchras sententias afferentem, et adolescentiæ accommodatas valde ad illecebras voluptatum reprimendas, et ad admirationem rerum externarum aut tollendam, aut minuendam.

26. Cum annum trigésimum agerem, quo tempore libros Aristotelis de moribus studiose legebam, ut sequenti die auditoribus meis primi libri partem illam in qua agitur de felicitate hominis; explicarem, inexpectatus nuntius ad senatum venit, Bernardum Navagerium avunculum meum, Cardinalem factum: pridie illius diei dialogum nescio quem ipsi dederam legendum de fugiendis honoribus, in quo cum ipso, et quibusdam aliis Matthæum Dandulum, clarissimum senatorem, loquentem faciebam. quem dialogum, cum dialogos Platonis, et Ciceronis iterum legissem, amare non valde potui: adulterinum potius sum arbitratus, aut partum meum abortivum. Vbi magno cum totius reipublicæ applausu cardinalitia dignitate Navagerius insignitus est, avunculus, qui me paterna complectebatur caritate, mea uti cœpit opera in literis conscribendis. me hortabatur, ut Romam cogitarem, ab ipso non discederem; quantum ipse arbitrabatur, benignam matrem me experturum Romam, et fautricem ingenii mei, ut ipse dicebat. Ego etsi incredibili cum animi mei voluptate philosophiam docebam, aliquam etiam apud homines existimationem suam consecutus, ab avunculi tamen latere discedere non poteram. amore tandem in avunculum, affinium, et meorum, Ioannis in primis Aloysii fratris mei precibus victus, Romam veni; qua in urbe annum fere integrum pæne latui, ut
scis,

22 DE CAUTIONE ADHIBENDA

scis, perpaucorum quorundam familiaritate contentus, tua in primis, amabilissime Silvi. Gulielmi deinde Sirleti protonotarii, qui postea fuit Cardinalis, Octavii Pantagathi, et Iulii Poggiani sermonibus, et eruditione mirabiliter delectatus sum, non parum etiam me sensi profecisse.

27. Vbi integrum annum vixeram Romæ apud avunculum meum Cardinalem Navagerium, nescio quo meo fato, (interpretor fatum Dei providentiam, et præcipuam mei curam) Carolus Cardinalis Borromæus, aut amore, et obsevantia qua Navagerium profesequebatur, aut quorundam testimonio, tui in primis, qui mihi semper multum tribuisti, indicia erga me amoris non minima cœpit dare, lætis me oculis aspicere, me alloqui, jubere ut ad prandium vocarer; postremo te principe in Academiam illam Noctium Vaticanarum, honorem tantum, quem plurimi aulici ambiebant, nihil cogitans admisissum. In illa ipsa Academia (quæ fuit seminarium non paucorum Cardinalium, et episcoporum, et per aliquot annos excellentium ingeniorum altrix, et variæ eruditionis magistra) amicitiam nostram, Silvi, mirandum in modum excoluimus; occasionem ipse sum nactus scribendi nonnulla, convivium illud Noctium Vaticanarum, quo tantopere interdum delectatus es, quod non contempsisse vitus est Nestor ille noster, qui tantam hoc sæculo in scribendo laudem est consecutus; Speronium intelligo. Poëticum nescio quid illo in dialogo cernitur, et non injucunda quædam sententiarum varietas. Cum illud convivium Navagerio Cardinali legendum tradidissem, voluptatem se magnam ex eo percepisse affirmavit, iussitque ut non desinerem scribere. Avunculo parvi, et fortasse scripsi plura quam oportuerat, non profecto inanis gloriæ cupiditate, aut studio contendendi, sed potius ne hoc ipso scribendi solatio in tot, et tantis hujus vitæ varietatibus, et molestiis me ipse privarem.

28. Eo tempore Federicus Borromæus Caroli Cardinalis frater, obierat acerba, et immatura morte. longam ipse epistolam, ne dicam orationem, ad eundem Cardinalem Borromæum scripsi in obitu fratris, sumtam magna ex parte ab illis fontibus, de quibus mentionem feci, hoc est, ex opusculis

lis

lis Plutarchi, Senecæ, Ciceronis: ex orationibus etiam funebribus Nazianzeni, et Basilii. Gulielmus protonotarius Sirletus, quem antea commemoravi, hortatus me fuerat, ut libellum quem sanctus Basilius de virginitate conscripserat, in latinum transferrem. id eram aggressus facere; sed cognitione græcæ linguæ destitui visus sum, et non sine maximo labore, cum quo minima, aut nulla conjuncta erat voluptas, progrediebar; qua in re me sæpe accusavi, quod in transferendis libris, qui labor ad aliorum utilitatem maxime pertinet, ita infelix, aut potius iners essem, ut eo in studio quod plurimi facio, et valde laudandum censeo, ab omnibus qui illi rei operam dederunt, fuerim victus. quamobrem translationem illam minime absolvi. De consolatione ecclesiæ scripseram parvum librum, quem Cardinali Alexandrino, qui postea ad altissimum Pontificatus fastigium ascendit, et Pius V. est dictus, legendum dederam. visus est probare industriam meam. Sed multo plura, et graviora in commentario quem proximis mensibus legisti, de quo alio loco fortasse habebitur mentio, continentur. Hæc scribebantur a me anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, quo anno Navagerius legatus Tridentum mittitur cum Ioanne Cardinale Morono in Herculis Mantuæ, et Seripandi Cardinalium mortuorum locum. Tridenti et ipse in nobilissimo illo orbis terræ theatro; in tanto, tamque celebri episcoporum conventu fui aliquot menses; quibus Gregorii Nazianzeni orationes Adamus Fumanus subcisivis horis mihi interpretabatur. Nihil illis mensibus scripsi: admirabar episcoporum multorum variam, et excellentem doctrinam.

29. Antequam sacrosanctum Concilium absolveretur, cum nondum sacris essem initiatus, ad pristinum philosophiam interpretandi studium redii magna cum alacritate; quo in meo reditu præfationem habui, quæ mirandum in modum nobilium Venetorum animos mihi conciliavit. Existimaveram non esse me vocatum ad ecclesiastica munera, sed ad erudiendam juventutem Venetam in philosophia, ad conjungendam latini sermonis elegantiam cum philosophicis dogmatibus: pristinis illis exercitationibus meis, et familiaribus eruditorum sermonibus

nibus vehementer oblectabar . Sed absoluto Concilio Tridentino , cum Cardinalis Navagerius Veronam venisset , cuius episcopatum Pius Quartus illi , antequam ex Vrbe discederet , dederat , mansissetque Veronæ aliquot menses , podagra , et oculorum morbo vexatus , a Pio etiam Quarto Romæ valde exoptatus , rogavit eundem Pium de se optime meritum , ut me ejus in locum episcopum sufficeret . Me eidem Pontifici senatus commendaverat , publicisque testimoniis ornaverat . Me Pius Veronæ episcopum creavit , illum in primis hortante Carolo Cardinale ejus sororis filio , dispensavitque Pontifex ut quamvis sex menses clericalem habitum non gestaveram , episcopus tamen fierem . Sed miranda res ! quam sæpe mecum diligenter consideravi Dei suspiciens providentiam ; quo die nuntius Veronam allatus est , me episcopum in consistorio factum , avunculus meus obiit , cum hac de re , quam vehementer exoptaverat , certior fieri minime potuerit . Cujus obitu tanto mœrore confectus sum , tot , et tantæ ex oculis meis effluerunt lacrimæ , ut post parentum obitum nihil mihi tristius , nihil quod animum meum magis commoverit , mihi umquam acciderit . Accepto gravissimi morbi nuntio Venetiis discessi , ut clauderem ipse oculos de me optime merito avunculo ; sed apud Montemfortem Veronensi episcopatu subjectum , de morte nuntium accepi . Venetias redii , quia nondum pontificæ literæ fuerant expeditæ ; et post mensem unum nulla pompa ex improvviso , nemine de meo adventu cogitante , Veronam veni . Exceptus sui deinde a clero , et ab universa civitate valde honorifice , ut Navagerii sororis filius , et homo qui Veronensium nonnullorum familiaritate in Patavino gymnasio , et aliis in locis fueram usus .

30. Anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto XV. Kal. Julii Veronam veni episcopus . In legendis sanctorum patrum libris , præsertim eorum sermonibus , ut facultatem dicendi mihi compararem , versatus sum diligentissime prioribus tribus episcopatus mei annis , legens plurima , pauca scribens , pastoralibus negotiis deditus valde , Ioannis Matthæi Giberti , cui post aliquos episcopos successeram , exemplar mihi proponens imitandum ; illum admirari , et maximis laudibus numquam

quam desisti ejus Constitutiones celebrare, servandas esse jubere, favere illis quos Gibertus amaverat, et parochialibus ecclesiis præferat, studebam in primis. Philippus Stridonius senex, in jure canonico versatus valde, qui eodem Giberto episcopo vicarii munere functus fuerat, eandem operam mihi præstabat: audiebam ipsum sæpe, sequebar ejus consilia, illis me multum proficere sentiebam. Scribebam prioribus illis episcopatus mei annis sermones quos habebam in congregationibus, in synodis, in visitationibus; illos etiam quos habebam ad monachas; qui sane sermones fuerunt quamplurimi, breves, et dilucidi, paterni amoris pleni, sed non admodum eruditi, et parum elegantes. communi qua utimur lingua, fuerant scripti; quamvis illi quos ad monachas habui, aliquando valde mihi sint probati, et vim magnam habere mihi sint visi ad consolandos, inflammandos etiam ad monasticas virtutes religiosarum feminarum animos.

31. Ab initio episcopatus mei dubitavi, num mihi ex suggesto loquendum esset ad populum. naturæ meæ impedimenta videbantur excusare, et hæc mea interdum pronuntiandi tarditas. Sed religiosus et pius vir, qui meas confessiones audiebat, cum mihi commemorasset, Aristotelis libros, ut senatui Veneto obtemperarem, diebus singulis aliquot annos me esse interpretatum, et eo tempore non excusasse tarditatem linguæ; non admisurum Deum, dicebat, excusationem meam, si cum factus sum episcopus, legatus Christi, silem, mutus quodammodo fierem, opera, et verbis aliorum uterer, cum ipse mediocri rerum cognitione, ingenio, memoria essem præditus, in arte etiam rhetorica aliquantulum essem instructus. suggerebat illa mihi sæpe: *Va mihi quoniam tacui. dilata os tuum, et implebo illud. argue, obsecra, increpa.* sancti etiam Francisci præceptum in medium afferebat, satis esse proponere virtutes, et vitia, gloriam, et pœnam cum brevitate sermonis; et sancti Dominici verbis utens (sub ejus enim regula fuerat educatus) dicebat, me in libello caritatis esse inventurum ea quæ Veronensi populo essent profutura. Quas ob causas non approbantibus omnibus quorum aliis in rebus sequebar consilium; solemnibus singulis diebus in magna frequen-

quentia hominum sermonem habui ad populum, quem antea studiose scribebam. Opuscula duo aggressus sum scribere eodem tempore, dictare potius; etenim scriptionem nocere oculis meis plurimum animadvertēbam; monuerantque me ut ab illa caverem, medici. Dictavi ergo eodem fere tempore libellos duos ad acolythos de eorum disciplina, et libellum unum ad Aloysium Contarenum, qui a republica ad Carolum IX. legatus fuerat missus: editi fuerunt illi duo de disciplina acolythorum non sine aliquo Veronensium clericorum fructu. Aloysius vero Contarenus opusculo de legatione delectatus est valde. ad illam scriptionem excitatus sum cum Aloysii precibus, tum maxime imitatione Prosperi Sanctæ Crucis, qui nunc est Cardinalis, cuius librum eadem de re, cum essem Romæ, diligenter legeram, et mihi admodum elegans visus erat.

32. Veronam venerat Ioannes Franciscus Cardinalis Commendonus, nam Pius V. illi Abbatiam sancti Zenonis, nobilem valde commendaverat. cum eo erat Nicolaus Tomiscus præstantis ingenii adolescens Polonus, qui parentibus hæresis labe contaminatis ortus, versiculum illum sæpe usurpabat: *pater meus, et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me*; se Apostolicæ sanctæ sedis, Romanæ ecclesiæ filium profitebatur, hæreticos infectabatur valde, amabilissimis moribus erat præditus; ad hunc, cum in Poloniam rediisset cum Cardinale Commendono, qui legatione pro sancta Apostolica sede ibi fungebatur, libellum scripsi, cuius erat titulus: *quatenus cum hæreticis eo in regno ei versandum esset, et quo modo illi fugiendi*. Quem librum, cum essem Romæ, Roberto Bellarmino, excellenti doctrina viro, legendum tradidi. probavit illum Bellarminus: sed laborem illum meum diligere ego numquam potui; ita fit, ut quemadmodum deteriores filios interdum parentes diligunt magis quam bonos, ita minus bonos libros plures faciamus quam elegantes, et magis utiles: ita decipimur sæpe, præsertim in rebus nostris. Eodem anno, ut me gratum ostenderem, et Ioannem Aloysium Navagerium, Cardinalis filium, ex legitimo matrimonio natum, domestico exemplo ad paternas virtutes imitandas excitarem,

cujus-

eiusdem Bernardi Navagerii vitam conscripsi; non imitatus Plutarchum, sed sanctum Gregorium potius Nazianzenum, qui cum narratione rerum gestarum ab illis quorum vitas scripsit, digressiones aliquas, laudationes etiam conjunxit.

33. Mediolanum quinquies, septies etiam, dum Carolus Cardinalis nobilissimam illam ecclesiam administrabat, accessi. cum primum ad pastorem illum egregium, et ceterorum pastorum stimulum accessissem, ætatis nostræ excitatorem, et magistrum egregium pastoralis artis; cum me in oratorio, et in seminario clericorum suorum dicentem audivisset, et concisam illam, ne dicam inopem, formam meam dicendi observasset, et laudasset, orationemque meam minime fucam, minime inanem, sed antiquitatem nescio quam redolentem publice diceret, in mea sententia sum confirmatus, ut sæpe ad populum sermonem haberem in synodis, et aliis in congregationibus: cumque illi hoc ipsum essem pollicitus, subridens dixit: *cur etiam pro tua pastoralis cura, et pro caritate tua in ecclesiam Dei, præcepta quadam dicendi non accommodas ad usum ecclesiæ? cur ecclesiasticam non conscribis rhetoricam?* Aderat Pater Franciscus Adornus Societatis Iesu, quem antea nominavi, quem plurimi faciebat Cardinalis; virum ipse etiam præstanti iudicio, et eruditione varia existimabam, et mei amantissimum: cœpit et ipse hortari, ut Cardinalis voluntati obsequerer: hominem ab adolescentia in rhetorica facultate versatum, philosophiæ deditum, qui bonos libros legerat, theologiam etiam didicerat in publico Patavino gymnasio, ac theologica dogmata tractaverat, in illisque Veronensem populum pluribus sermonibus instruxerat, consistenti ætate, laboribus, et scriptionibus assuetum, posse aliquid præstare affirmabat. addebat animum ipse, excitabat, et quasi impellebat. Ego vero recusabam: quæ sanctus Augustinus in quarto libro de doctrina christiana scribit, satis esse ad rhetoricam ecclesiasticam constituendam, et docendam; argumentum illud speciosum esse, sed vix cum laude tractari posse, ab illo præsertim qui pastoralibus occupationibus esset valde impeditus, et in quo omnia quæ ad scribendum requiruntur, essent minus quam mediocria. Sed profecto verba Caroli Cardinalis Borromæi, cum Spiritu illum

Sancto duci arbiträrer, tantam vim apud me habebant, ut contradicere nequirem.

34. Onus suscepi scribendi ecclesiasticam rhetoricam: tribus illam libris distinxī: Aristotelicam nescio quam methodum adhibui: labores pertuli maximos non minima cum voluptate conjunctos: parui servo Dei de me (quid dicam de me solum?) de episcopis quamplurimis, de ipsa etiam sancta ecclesia Dei optime merito. Illius me laboris non pœnitet, nec pœnitebit umquam, cum audiverim octies editum fuisse nec illud, et probatum optimorum, et doctorum hominum iudicio; qua in re me divina ope adjutum esse sensi: profuerit necne clericis, aliorum sit iudicium. Prælectionibus tribus, audiente universo clero, qua ratione opus illud perlegi possit, et qua cum utilitate, ostendi. In illo edendo tantam ipse cautionem adhibui, ut rogaverim sæpe Cardinalem Borromæum ut editionem differret. Sed vere dicam, amore in me suo tantum virum aliquantulum deceptum crediderim meis in iudicandis scriptiōibus. Vbi editus fuit liber rhetoricæ ecclesiasticæ, sub ejus titulo religiosorum virorum doctissimus, et doctissimorum religiosissimus, Aloysius Granatenſis sex libros conscripsit, sententiarum gravitate, exemplorum varietate, et spiritus quodam fervore, tribus meis libris præstantiores valde: quod opus duos post annos una cum nostro editum est. Nos brevius, dilucidius etiam fortasse: ille copiosius, et aliquanto obscurius rem tractavit. plura ipse quam nos, ex Cicerone, et Quintiliano in rhetoricam ecclesiasticam transtulit. ut nec doctrina, nec dicendi facultate cum tanto viro conferendi sumus, ita nec rhetorica ecclesiastica quam conscripsimus nos, cum illa quam ipse edidit, conferenda est.

35. Cum autem scelesti quidam homines virum Dei Carolum Cardinalem Borromæum archiepiscopum Mediolanensem, e medio tollere conati fuissent, in illumque orantem in privato oratorio ferreum globulum injectum fuisse audivissem, quo tamen vir sanctus singulari Dei beneficio non fuerat læsus; scripsi librum de nefario ausu in Cardinalem Borromæum, in quo de Dei providentia multa conjeci, et divinum beneficium in civitatem Mediolanensem, et ecclesiam Dei explicavi pluribus

bus verbis; quod opusculum interdum piis viris, et mihi etiam placuit. Cum iterum Mediolanum venissem, paucis verbis, et magnam vim habentibus hortatus me est idem Cardinalis, ut episcopum delinearem, vivis potius coloribus exprimerem, ex sancti Paulli epistolis desumptis sententiis ad munus pastorale pertinentibus. legisse se dicebat quæ sancti patres, Chrysostomus de sacerdotio, Nazianzenus in apologetico, sanctus Gregorius in pastorali suo, sanctus Augustinus in epistolis, et alii in locis scripserunt; optare se ad excitandam devotionem in pastoribus animarum, ex sancti Paulli in primis gravissimis sententiis expressam videre optimam episcopi formam: a me præstari id posse. Episcopum ipse depinxi, aut delineavi potius, cum diligenter epistolas sancti Paulli perlegissem, et ante oculos haberem illum ipsum ad quem librum mittebam, Borromæum. Hiemis tempore cum longissimæ essent noctes, nocte media duabus hebdomadis formam pastoris delineavi, dictavi potius delineationem; quam cum ad Borromæum misissem, mirandum in modum illam probavit, iussitque ut quamprimum edendam illam Galestinus vir eruditus valde, et in ecclesiastica historia admodum versatus, curaret. Ignofce, Silvi, imbecillitati meæ, et meo in illud opusculum amori. ut patres e filiis unum natu sæpe minimum diligunt magis quam ceteros, ita ego libellum illum ipsum præ ceteris opusculis meis omnibus amavi; illum meditans interdum sum lacrimatus: revera mihi potissimum scripsi, me accusavi, me acriter reprehendi, me excitavi, me instruxi, materiam lugendi mihi paravi, quia ab illa forma quam effinxi, longissime absum, quia non sum qui esse deberem, quia sine fructu annos multos laboravi, quia ante tribunal magni, et tremendi iudicis vereor ne meus hic libellus acriter me accuset; quem, cum hanc partem longæ meæ epistolæ ad te, sive libelli, aut opusculi, perscriberem, denuo diligenter legi.

36. Rogaverat Carolus, de quo jam sæpe dixi, Borromæus, ut homilias conscriberem breves ad usum parochorum diocesis Mediolanensis, adhibito illo ordine quem ritus Ambrosianus multos jam annos adhibuit in recitandis evangeliiis. Non denegassem pio Cardinali, et de me maxime merito obsequi
in

in re tam honesta : scripsi homilias plusquam centum , minus quam mediocri adhibita diligentia ; quarum aliquæ mihi aliquando probatæ sunt . Illas omnes unum in volumen redactas Federico Cardinali Borromæo , pietatis , et morum sanctissimorum , existimationis etiam , quibus Carolus excelluerat , heredi ; quem unice , ut scis , diligo , donavi . in illas tu copiosam , et elegantem admodum præfationem conscripsisti . Cum autem bello Turcico infeliciter Nicosia capta fuisset , in tyrannicamque illam ditionem miserabiliter incidisset , ut Philippum Mocenicum illius civitatis archiepiscopum consolarer , librum scripsi de amissa Nicosia , in quo multa de providentia Dei in medium attuli , et verbis plurimis amicam veterem consolari conatus sum . Sæpissime a se lectum fuisse illud opusculum commemorabat archiepiscopus , et maximo in suo mœnore se valde recreatum esse : qua testificatione factum est , ut mihi semper valde jucundum fuerit illud conscripsisse . quædam arbitror me sumpsisse ex illa oratione quam sanctus Gregorius Nazianzenus habuit in plagam grandinis ; quæ omnia huc spectant , ut verissima ostendatur illa sententia : fieri omnia aut jubente , aut permittente Deo ad orbis terræ utilitatem , quamquam secus nobis videatur . Anno autem sanctissimi Iulij cum Romam venissem , et ecclesiasticæ disciplinæ incrementum essem admiratus , et piorum hominum multitudinem ; delectatus sum incredibiliter , cum Gregorii XIII. summam gravitatem cum admirabili humanitate conjunctam , ejusque juris canonici excellentem cognitionem , et eximiam in pauperes liberalitatem celebrari ab omnibus percepissem , fuissetque ab eodem Gregorio , et a Cardinalibus non paucis humanissime tractatus . Cum viginti tantum dies Romæ fuisset , Veronam redii , et in reditu optimi Cardinalis formam delineavi , Antonii Carafæ amplissimi Cardinalis hortatu , quem libellum legendum paucis tradidi , nec probavi umquam valde . fuit nuper tuo consilio editus una cum *Episcopo* , et vita Cardinalis Borromæi , de qua suo loco fortasse aliquid dicam .

37. Non multos post menses postquam Veronam redii , pestilentiæ suspitione laboratum est . graviora existimabam ego remedia quæ adhibebantur , quam illum ipsum morbum ; no-
men

men pestilentiae, quod usurpabatur, perniciosum putabam. inter ægros versabar quotidie, celsarunt nunquam divina officia, egomet sæpe concionabar, sanctissimum sacramentum eucharistiae in publicum efferebam; quadraginta horarum orationem indicebam; audacter fortasse nimium: sed audaciam, aut mortis contemtum meum, sive caritatem meam in populum, qui animo dejectus, et quasi consternatus videbatur, visus est probasse dominus Deus; cum quatuor mensium spatio omnis pestilentiae suspicio sublata sit, et commercium cum vicinis civitatibus Veronae sit restitutum. Eo tempore libellum quemdam conscripsi historico more, quo omnia quae illis mensibus acciderunt, complexus sum. fuit editus sine meo nomine: placuit interdum valde ille libellus. Non multos post menses pestilentia laboratum est maxime Mediolani, cumque Veronae allatum esset, Carolus Cardinalem ex hac vita migrasse, dum ægris sanctissima sacramenta ministraret; maxima lacrimarum copia ex oculis effluxit meis. iacturam quam fecisset Apostolica sancta sedes, quam fecissem ipse, et nobilissima civitas Mediolanum, cognoscebam optime, et omnibus qui ad me veniebant, commemorabam. Sed mirabile dictu! dum maximo mœrore confectus essem, ivi cubitum, et cum fessus dormissem aliquantulum, apparuit mihi in somnis ille ipse quem luxeram, Carolus Cardinalis Borromæus, vultu admodum hilari, qui me magno mœrore confectum dulcissimis consolari videbatur verbis. Quod somnium scripsi, Scipionem somnium iterum imitatus, et multo mihi magis placuit hæc lucubratiuncula, quam illa quam multos ante annos conscripsi, cum vidissem in somnis Petrum Franciscum Contarenum urbis Venetæ patriarcham, et audivi lectum fuisse illud somnium ab eodem Carolo non minima cum voluptate.

38. Monitus sæpe fueram a piis nonnullis sacerdotibus, a devotis, et prudentibus quibusdam feminis vehementer optari ut meis scriptionibus femineo sexui consulerem. Veronæ episcopum, communem hujus populi patrem, non solum publicis sermonibus, sed etiam libellis, qui iterum atque iterum perlegi possent, illi consulere debere dicebant. Cum quatuor sint seminarum genera in omnibus civitatibus (impudicas omittimus)

mus) primum illarum quæ sanctam virginitatem custodientes, in privatis domibus degunt, morum optimorum, et virtutum multarum magistræ: secundum viduarum, quas, si vere viduæ sunt, ut sancti Davidis verbis utamur, *benedicens benedixit* Dominus, quarum modestia, et sanctimonia civitatibus utilitates afferunt quamplurimas: tertium genus earum quæ matrimonio junctæ sunt, in quarum institutione, et recta disciplina, domorum pax, et tranquillitas, magna felicitatis pars, constituta est: postremum illarum feminarum quæ in monasteriis regis regum Christi sponsæ effectæ, tranquillam, immo potius angelicam vitam, si sapiunt, agunt: ad quatuor hæc feminarum genera libellis quatuor italica qua utimur lingua, censui scribendum esse. Duabus fororibus meis duos inscripsi libellos; alterum Donatæ mihi, quæ laudabilem admodum vitam apud fratrem nostrum Ioannem Aloysium vivit, conciones, et divina frequentans officia, et fratris sui filios, et filias in doctrina christiana magna pietate erudiens: alterum mihi Lauræ sorori item meæ, quam mortuo patre meo, Georgio Gradenico, erudito viro, nunc egregio senatori, matrimonio junxeram; mulieri, quæ pudicitæ, modestiæ, devotionis, et virtutum multarum exempla dedit, et dat. Ad Hadrianam Contarenam de viduitate librum miseram, piam mulierem, socrus suæ senioris Hadrianæ imitatricem. Mihi ad Venetas mulieres libros, ut, si posseim, consulerem simul Veronensibus, et Venetis mulieribus, ut sanctum etiam imitarer Ambrosium, et Bernardum, qui ad sorores suas libros inscripserunt. Ad moniales librum scripsi, illas dum visitarem; quem cum in manibus sæpe habeant, non infructuosum fuisse adivi.

39. Et eadem lingua italica scripsi librum de conscribenda historia ad Aloysium Contarenum, cui munus scribendarum historiarum Venetarum fuerat traditum. Ad Nicolaum etiam Barbadicum, qua ratione *Baili* munus pro republica Byzantii fungendum sibi esset. Rexerunt ambo eodem tempore hanc civitatem Veronensem, prætor unus, præfectus alter, memorabili concordia, et pari cum laude. Scripsi italica lingua, cum regulas quas Bembus, et alii italicæ linguæ observatores tra-

dide-

diderunt non recte perceperim, vix mediocre etiam studium in politis etruscæ linguæ scriptoribus adhibuerim. Crediderim in phrasi mea latinissimos reperiri quamplurimos. miror quod tibi, cujus iudicium maximi facio, meus in italica lingua stilus placuerit. libellus hic ad moniales interdum mihi valde placuit. Hac eadem communi, hoc est italica lingua, illis eisdem verbis quibus utor dum loquor, eodem ferme tempore, hoc est anno sanctissimi Iubilæi, longissimam epistolam, aut potius librum, scripsi ad Aloysium Contarenum, qui Veronæ præfectus fuerat, quo studia senatore digna, laudabileque occupationes illi proposueram. varium illum librum, non ineruditum, jucundum valde, non parum amavi. *Memoriale* illum inscripseram. ad senatorum multorum manus pervenit. Et illo ipso tempore Iacobus Surianus, egregia doctrina vir, quam cum vitæ innocentia, et morum suavitate conjunxerat, pio, ut mihi visum est, et sapienti consilio, quamquam amplissimos in republica consequeretur honores, et jam factus esset decemvir, magistratibus depositis omnibus, in Patrum Theatinorum Congregationem, tamquam in portum, se recepit: senatui, et universæ reipublicæ incredibile prudentiæ, et integritatis suæ desiderium reliquit. Cum eo usque a puero mihi maxima intercessit benevolentia. longam epistolam, libellum potius, scripsi ad eum, quem valde diligebam, quo ejus probavi consilium, et religiosorum vitam senatoriæ vitæ præferendam rationibus quamplurimis ostendi; multaque sumi e sancto Chrysostomo, qui sacerdotum præstantiam regum sublimitati anteferendam docet. hunc librum visus es probare magis, quam ipse; placuit tamen interdum aliquantulum et mihi.

40. Turcicum ardebat bellum: senatores cogebantur ad munera publica suscipienda. lectus fuerat a senatu Iacobus Foscarenus Iaderæ præfectus: illi totius Dalmatiæ tuendæ cura commissa fuerat. Vir ingenio præstanti, iudicio acri, et rerum usu edoctus, se excusabat rationibus multis: detrectare periculofum munus videbatur. ipse ad juvandam patriam periculoso tempore cum rerum suarum, vitæ etiam periculo, rationibus multis hortatus sum longissimis literis; alteris etiam aliquot post annos, dum Cretæ insulæ administrandæ provincia

E

ipfi

ipsi a senatu tradita fuisset: libelli sunt potius illi, quam epistolæ, quibus quantum patriæ debeamus ostenditur, cui qui servit, Deo servire videtur; cum in Venetæ reipublicæ conservatione non minimum ornamentum reipublicæ etiam christianæ situm esse videatur. Huic post victoriam adeptam, totius maritimæ classis imperium a republica traditum est: fuit etiam aliquot post annos sancti Marci procurator creatus; ingenio, opibus, usu rerum, et multis virtutibus insignis senator.

41. Non minima inter Veronenses sacerdotes fuerat dissensio, num sub nomine meo edendæ essent constitutiones cleri Veronensis, dicebantur multa in utramque partem. aliqui dicebant, constitutiones a Ioanne Mathæo Giberto, qui magna cum laude annos plurimos hanc rexerat ecclesiam, editas, esse probatas omnibus: Giberti nomen libro constitutionum maximam addere auctoritatem: minime necesse esse, ut sub meo nomine constitutiones ederem. ornatus quidem scribi, et edi posse constitutiones, sed si serventur illæ quæ ab ipso illo episcopo editæ fuerunt, non esse opus aliis. alii asseriebant, a Concilio Tridentino mutata esse multa quæ ad regimen animarum pertinent: expectari a me, qui ad usum hujus cleri libros alios conscripserim, ut constitutiones etiam conscriberem. Ipse librum scripsi, cur constitutiones non ediderim, apologiam nescio quam, qua multitudinem constitutionum non valde videor probare. ut multiplicia non probantur, immo periculosa putantur medicamenta, ita novas constitutiones parum utiles, noxias potius ecclesiasticæ disciplinæ putaveram. libellus ille probatus est quamplurimis, antiquioribus in primis sacerdotibus, qui in disciplina Giberti eruditi, constitutiones ab ipso editas vehementer amant, et maximo iudicio conscriptas, et editas arbitrantur. Sed, vere ut dicam, adhuc dubius sum valde, num novas expediat edere constitutiones, cum nullum provinciale Concilium celebratum sit episcopatus mei tempore, et constitutiones provincialibus Conciliis maxime nitantur.

42. Anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono ad provinciam Dalmatiæ visitandam missus sum: sequenti anno in Histriam, deinde Venetias, postremo Patavium, et Vincen-tiam. pastorales epistolas, apostolicum illud scribendi genus, quod

quod adhibuit sæpe Cardinalis Borromæus, de quo sæpe mentionem feci, initio visitationum adhibui. Editæ etiam sunt constitutiones ad Dalmatiæ provinciæ usum, consentientibus omnibus episcopis: aliæ ad usum Histriæ accommodatæ. A principio vix audebam egredi Verona, navigationes abhorrebam: sed divino beneficio factum est, ut visitationes Dalmatiæ prospere admodum confecerim, et labores illi mei Gregorio XIII. summo Pontifici admodum accepti extiterint. Nonnihil est actum etiam in aliis visitationibus: extincta sunt odia quædam privata, aliquot familiæ inter se pacificatæ sunt. Librum constitutionum Venetarum, paræneticum edidimus, Campeggii, qui sanctæ Apostolicæ sedis Venetiis Nuntius erat, et ipse, cum ambo visitandi munere functi essemus. Hic liber in manibus parochorum Venetorum fuit, non infructuosus fuisse aliquando, ut spero, re ipsa comperietur.

43. Cum Patavii civitatis visitationem absolvisssem, et ad sacrosancti Natalis celebritatem celebrandam Veronam rediisssem, Gregorius Decimustertius una cum octodecim Cardinalibus, lectissimis orbis christiani viris, in sacrum Cardinalium collegium me coopravit, nihil tale sperantem, nec cogitantem quidem. Honorificum hujusmodi de me Pontifex summus judicium fecit, aut quia Venetus eram (Venetum enim Cardinalem judicaverat creandum) aut quia testimonio Caroli Cardinalis Borromæi fueram per literas dignus habitus, qui Cardinalis crearer. Absolvi inter initia cardinalatus mei opus illud quod probare videris maxime, multarum vigiliarum, in novemdecim libros distinctum, cui est scopus, adulterinæ prudentiæ regulas confutare, prudentiam cum pietate conjungere, e rebus gestis præsertim Venetorum, utilitatem proponere legentibus, fratris in primis, et sororis meæ filii. Eo in opere visus sum effudisse ingenii vires, rhetorum etiam præcepta ad usum revocasse, pietatem, prudentiam, et gravitatem præcorum Venetorum expressisse non infeliciter. Sed mirabilis res est, et reprehendenda valde; opus tanti laboris dictatum vix legi, non consideravi certe, non emendavi, ut debui. fateor me valde occupatum extitisse negotiis plurimis, et gravibus; sed fortasse ab aliis scriptionibus abstinere oportuisset, et illud

Iud opus perficere . ingenium meum , aut potius luxuriam mei ingenii accusem , qua fit , ut novis opusculis excogitandis , et novis sc̄etibus gignendis delecter incredibiliter ; ab his quæ excogitavi , perficiendis , et novis sc̄etibus expoliendis quodammodo abhorream .

44. Dum de cardinalatu nuntium accepi , homilias scribebam in passione Domini , quo in genere quadraginta amplius jam conscripsi , Caroli Cardinalis nostri hortatu . in animo etiam habueram multas alias eodem in genere conscribere , cum locos haberem in promptu , quibus clementissimi patris Dei auxilio quinquaginta alias possem facile dictare . qua in scriptione (ingenue fateor) tantam animi voluptatem sensi , quantam ex nulla alia . utinam concedat mihi is in cuius manu vita et mors posita est , ut ad easdem meditationes redeam , et morti proximus mediter passionem Christi , dictem extremo meæ vitæ tempore de passione Domini sermones . Eisdem mensibus , aut paulo ante , libellus fuit editus de episcopis Veronensibus sub meo nomine ; quo in scribendo sacerdotum optimorum diligentia , et laboribus adjutus sum valde , Raphaëlis Bagatæ , et Ioannis Baptistæ Peretti .

45. Cum factus essem Cardinalis , misit ad me Carolus Cardinalis noster Canonicum Gaimum , qui non multo post regulam seraphici patris Francisci professus est inter *Cappucinos* : monuit ne Veronæ , cuius episcopus nominabar , Cardinalis factus obliviscerer ; ab ecclesia cui multos annos præfueram , nuncuparer : inter missarum solemnia audiente universo populo , de onere cardinalatus verba facerem . secutus sum gravissimi viri et sapientissimi Cardinalis consilium ; sanctorum Innocentium die , quo birretum rubrum insigne cardinalatus mihi allatum est , in magna populi frequentia , præsentibus magistratibus , de episcopali munere , iteinque de cardinalitio verba feci ; hortatus sum populum ne causa mea lætitia exsultaret ; oraret potius pro me , ne tantis oneribus oppressus succumberem : scirent , illas ipsas campanas quibus Verona universa , religiosi omnes , et item parochi lætitiâ ex meo cardinalatu ostendebant , non multos post annos invitaturas populum ad prosequendum funus meum . quæ sententia sedatis admodum

ver-

verbis prolata, multorum excussit lacrimas. Illum ipsum sermonem latinum feci: illum etiam exceperat Alexius Figliucius, religiosus vir, qui apud me eo tempore vivebat.

46. Cardinalis, præter innumerabiles literas, quas ad Cardinales, episcopos, principes, Venetos senatores, et alios quamplurimos scripsi, homilias in passione Domini adauxi. Obierat Carolus, præfulum nostri temporis decus, sacri collegii ornamentum, episcoporum Itatorum, exterorum etiam stimulus, vir simplex, rectus, ac timens Deum, qui cum simplicitate cordis prudentiam admirabilem conjunxerat, qui peregrinationis hujus, exsilii potius, ærumnas varias cognoscens, oculos semper intendebat in cælum; vir Dei sincerus amicus, ecclesiasticæ auctoritatis defensor acerrimus, vir orationis indefessus, angelicam in humano corpore vitam degens, migravit in cælum, incredibile Mediolano, et bonis omnibus, nobis in primis sui desiderium relinquens. Obiit Borromæus, antequam ipse Romam ad galerum cardinalitium sumendum proficisceret. Aliquot post dies, ut dolorem, quo maximo ex ejus obitu confectus fueram, lenirem, meditatus sum ejus vitam conscribere; nec singula, nec minuta omnia quæ gessit in tota sua vita, commemoravi; ejus mores, et præcipuas ejus virtutes quas novi, attingi, brevitate, et diluciditate, quantum potui, adhibita: non laudare egregium episcopum, et optimum Cardinalem interdum non potui; illorum reprehensiones qui dicunt amori me indulgisse nimium, et laudationem potius scripsisse, quam vitam, non moleste tuli; cum Borromæi virtutis præstantiam non solum mea, sed omnium etiam laudatione majorem esse pro certo habeam. fateor in tanti viri vita conscribenda, non esse tantam a me adhibitam diligentiam, quantam oportuerat; verum illius descriptionis me prænitebit numquam. Tu vitam illam cum duobus aliis opusculis censuisti edendam, Silvi, et Antonio Cardinali Carassæ, egregia virtute Cardinali, inscripsisti.

47. Caroli Cardinalis Borromæi celebre et memorabile nomen renovavit pro sua sapientia in nostro collegio Sixtus V. Rom. Pont. Christi Vicarius: diaconum creavit Cardinalem, Federicum, Caroli patruem, lectissimis moribus juvenem;
qui

qui eruditionem variam cum admirabili modestia, immo potius christiana humilitate, conjungit. Cum Mediolani fuisset, amanter admodum Federicum mihi commendaverat Carolus, ut aliquod grati animi testimonium erga de me optime meritum virum relinquerem, libellum scripsi Cardinali vigesimum tertium annum agenti de occupationibus diacono Cardinale dignis. supervacaneum quispiam dixerit opus, et quia nihil reconditum libellus ipse continet, et quia senili prudentia præditus juvenis illa descriptione non eguerat; quoniam tamen tunc illum tu probasti librum, et illo Federicus Cardinalis delectatur valde, placet, dies illos quos in illo conscribendo posui, me illa in descriptione consumpsisse.

48. Quem librum ubi Afcanius Cardinalis Columna legitset, laudasset etiam, ea qua solet sermonis suavitate, optare se dixit, ut alterum ad se libellum conscriberem. ita fit ut joco interdum inchoentur res seriæ. longus a nobis habitus est sermo, quod potissimum miseris, et luctuosis hæc christianæ reipublicæ temporibus argumentum tractari posset. diximus illud esse valde accommodatum, ut de consolatione ecclesiæ scriberetur. dixeram non audere me argumentum tam multiplex, et tam præclarum tractare: mihi visam esse factam languidam meam descriptionem; scripturum tamen commentarium, ut ab ipso, qui dicendi, et scribendi facultate excellit, aliquando expoliatur. Aestivis temporibus sex a me libri scripti sunt ad eundem quem nominavi, Afcanium Cardinalem Columnam; quos tu legisti, et, vere ut dicam, nimium probasse mihi visus es. luctuosa sunt hæc christianæ reipublicæ tempora: in ecclesia Dei, in regnis amplissimis horribiles aguntur, et audiuntur tragædiæ; furere videtur perennis animarum nostrarum hostis Satanas; vix ulla reperiri consolatio videtur posse in tot ærumnis, tot afflictionibus populi Dei. Mahumetana superstitione, portentis hæreticorum, monstris perniciosarum opinionum quassatus videtur universus orbis; tanti, tamque justii mœroris lenimen necessarium videtur esse, ne desperatione dejectus animus de Dei misericordia diffidat. Quamobrem in argumento illo tractando de consolatione ecclesiæ versatus sum libenter, illumque laborem fumsisse me non poenitet

tet, Silvi; præfertim cum sperem aliquando, aut illum ipsum de quo dixi, Cardinalem Ascanium, aut quempiam alium excellenti ingenio virum idem argumentum copiosius, et ornatius tractaturum. Dum hunc ad te libellum dictabam, cœperam etiam dictare opuscula duo, alterum de utilitate capienda ex corporali ægritudine, alterum de fugiendis honoribus; primum eram missurus Cardinali Sfortiæ, qui gravissimo morbo proximo anno confectus fuerat; alterum Cardinali Borromæo, qui eadem de re mecum sæpe sermonem habuerat.

49. Quorum tam multa, quorum hæc, optime amice Silvi? Cur tam longa de nugis meis (loquar de me aliquantulum honorificentius) de meis lucubratiunculis, sive libellis facta mentio, cum *de cautione adhibenda in edendis libris* propositum fuit ad te scribere? Ad huic usum commemorata sunt hæc omnia, ut ostenderem, me probasse reipsa quod scribo, *adhibuisse in edendo cautionem*, meo jussu nullam scriptionem meam fuisse editam; præter libros illos duos ad acolytos, et parvum illum ad clerum, *cur edita non fuerint constitutiones*; item constitutiones in visitationibus a me factis; reliqua omnia quæ edita sunt, me potius reluctante fuisse edita, aut Caroli Cardinalis Borromæi jussu, aut te auctore, candide Silvi, cujus judicium magni facio, et cui aliquid denegare molestissimum est. Hanc etiam ob causam opuscula commemoravi mea, ut omnes qui hanc meam ad te scriptionem legerint (dabo autem operam ut a fratris, et sororis meæ filius, et ab amicis etiam meis legatur) intelligant, cognoscere me, nihil magni, nihil monumentis literarum dignum in scriptis meis inesse; ingentis nescio qua luxurie, et non profusus vituperanda voluptate, amicorum colloquiis, interdum etiam precibus, coactum, tam multa scripsisse me, quæ nec magni feci, nec magni facienda arbitror esse. Et idcirco satis honesta illa voluptate quam cepi scribendo, contentus, nullam laudem e laboribus quos in scribendo pertuli, posco.

50. Utilius a me consumi tempus potuisse non nego; in mortis, et rerum aliarum novissimarum meditatione, in assiduis ad cæli et terræ dominum Deum fundendis precibus, in caritatis operibus exercendis diligentius, præfertim ubi episco-

scopus factus sum, et Cardinalis, in abstrusis sacrae theologiae arcanis subtilius indagandis, in progressibus in pastoralibus virtutibus, in humilitate praesertim, faciendis. Scio, ab assidua scriptione inanis gloriae cupiditatem, vanitatem nescio quam abesse vix posse. Sed, dulcissime frater, hanc ipsam ingenii proclivitatem ad scribendum divinitus mihi datam crediderim, ut curiositatem vitarem, aut corrigerem meam, ne perniciosae prudentiae regulis corrumperer, et hujus vitae solatium aliquod haberem. Quod si largitoris bonorum omnium Dei benignitate mihi praestitum est ut aliquando scripserim aliquid quod aut patriae meae nobilissimae, aut Veronensi ecclesiae, aut paucis quibusdam amicis meis utilitatem aliquam attulerit; satis amplam mercedem laborum meorum me consecutum esse fateor; quamquam, ut saepe dixi, industriae meae merces magna fuit voluptas quam scribendo cepi.

51. Scribere est considerate loqui. hi autem in scriptionibus praecipue considerandi videntur loci, *quis scribat, quid scribatur, quomodo, cur, et ad quos*. Qui loci si a nobis tractentur, facile erit cognoscere, quanta *in edendis libris adhibenda sit cautio*. Qui audet docere alios, non solum illos qui sunt, sed profitetur etiam editione posse docere posteritatem; is multiplicem rerum maximarum cognitionem habeat, et doctissimus inter ceteros habeatur, necesse est. Quis enim sine impudentiae nota magistri sibi assumat nomen, qui magistro indigeat, et non satis ipse didicerit, officium docendi praeripiens illis qui multorum saeculorum testimonio doctrinae famam sunt consecuti? Quamobrem gravissima illa verba, quae optabile est ut in singulorum animis impressa sint, **NOSCE TE IPSVM**, ad *adhibendam* illam ipsam *cautionem* de qua disserimus, *in editione librorum* maxime pertinent. Non est enim magnus illorum virorum numerus, optime Silvi, in tanta varietate linguarum, et in tam magna copia librorum quibus obruimur, qui re vera ita sint docti, ut docere posteritatem queant, ut facile lucubrationes suas edendas statuunt. Mediocriter eruditos crediderim esse quamplurimos, liberalibus artibus excultos, in philosophia, in theologia, in jure civili, in jure etiam canonico diligenter versatos; sed

sed magistros orbis terrarum, doctores posteritatis, novorum librorum scriptores legitimos, et fructuosos putaverim esse paucos: ingenium præstantissimum, iudicium acerrimum, artium nobilissimarum, quæ vinculo inter se junctæ sunt, rhetoricæ, dialecticæ, poeticæ etiam cognitio, scientiæ demum illius de qua agitur longum et perpetuum studium, scribendi etiam exercitatio requiruntur. Nec satis sunt hæc, Silvi; sinceris etiam amicis est opus, et assiduis et diligentibus librariis, qui scriptoris industriam adjuvent. Vix possum me continere quin exclamem, versiculum illum usurpans, et ad scripturiens hoc sæculum accommodans:

Scribimus indocti, doctique poemata passim,
scripturientium, et novorum scriptorum plena sunt omnia. Quod si hæc de qua scribimus, *cautio adhibeatur*, tolerabile magis, ferendum est potius; quia hujusmodi homines qui proni sunt ad scribendum, neminem lædere consueverunt, et liberali voluptate contenti, otium, ejusque socias corporis voluptates plerumque fugiunt.

52. Verum si quis secundum quem proposuimus locum consideret, *quid scribatur; cautionem magnam in scribendo sibi adhibendam* cognoscat. Quem locum tractans, permitte, Silvi, ut interrogatiunculis quibusdam utar, et sermonem meum convertam, et stilum dirigam meum in illos qui tam libenter libros edunt. Heus tu, inquam, qui philosophiam post Platonem, post Aristotelem doces; post Alexandrum Aphrodisæum, Philoponum, Themistium, post Averroëem, post innumerabiles Latinos interpretes docere tu vis philosophiam, novos commentarios vis scribere? Tu qui nomen usurpas theologi, quid conaris post sanctos ecclesiæ doctores, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Gregorium? post Nazianzenum, Basilium, Chrysostomum cogitas scribere? Aristotelem illum ecclesiasticum, ipso etiam Aristotele præstantiorem, doctissimorum hominum sanctissimum, et sanctissimorum doctissimum theologum arbitrator te legisse, sanctum Thomam Aquinatem. Quid est quod quidquam cogitas addere? Omitto Alexandrum Alessem, qui *magister irrefragabilis* est dictus, et alios quamplurimos. Sic liceat alloqui alios in aliis facultatibus scribentes:

F

quis

42 DE CAUTIONE ADHIBENDA

quis Homeri, quis Virgilio, quis Horatii, quis aliorum poetarum laudes se speret æquare? Et in facultate dicendi cum Demosthene, cum Isocrate, cum Cicerone quis ausit contendere? Rhetores egregios habuit antiquitas. Nullum igitur relictum locum scribendi præstantes viri solent defendere; inter quos fuerat Bernardus Navagerius Cardinalis avunculus meus; quem memini hunc locum tractantem in familiaribus colloquiis me audivisse sæpe, interdum etiam esse admiratum: quamquam cum ætate processit, huiusmodi sententiam probare non potui; excusat enim præstantium ingeniorum segnitiam, desidiam nescio quam alit, fertilitatem excellentium ingeniorum reprimat, honestam voluptatem nobilibus ingeniis admittat, familiis ornamenta aufert, civitates in quibus orti sint aliqui doctrina excellentes viri, jucundissima memoria privat, divina munera, quæ non cessat largiri dominus Deus, celare nititur.

53. Et in philosophia post illos quos nominavi, pulcherrimi conscripti sunt libri variis titulis, ut ille quem de perenni philosophia scripsit Episcopus Eugubinus: et concivis meus Gaspar Contarenus de elementis pulcherrimum opus reliquit. Et post insignes theologos quos nominavimus, Hugones cum laude scripserunt, Tostadus Abulensis episcopus, uterque Sotus, Medina, et alii quamplurimi, qui aut mutato ordine, aut diluciditate majore adhibita, ingenii sui fœtus non infeliciter ediderunt. et ante hos admirabilis ille vir sanctus Bernardus, quem hoc sæculo videtur referre maxime Aloysius Granatensis. Quæ avunculus meus, et plerique alii gravissimi viri dicere consueverunt, persuadent *adhibendam esse cautionem in scribendo*, non omnem scribendi indulgiam adimunt; nec credas velim, Navagerio Cardinali, quem tu etiam nosti, si voluisset, defuisse ingenium, et cognitionem etiam plurimarum rerum ad opuscula conscribenda plurima. Sed variis usque a juventute sua publicis occupationibus, legationibus plurimis pro republica impeditus, a scriptionibus abhorruit, novos etiam libros non libenter legebat: lucubratiunculas meas non respuebat, quia erant fororis filii, quem ut filium, ut discipulum diligebat. Veronensem illum meum Fracastorium

rium poetam insignem, et Cremonensem illum Vidam, Sanazarium etiam, post insignes quos commemoravimus poetas, quis non legat interdum? *Cautionem* igitur dicimus *adhibendam in edendis libris*, non prohibemus tamen scribendum esse aliquid: sæculo nostro, fertilitati ingeniorum injuriam non facimus. Caveatur, ne quæ ab aliis scripta sunt, in novos transferantur libros, et ne quæstionibus inutilibus, multo minus inofficiosis, libri impleantur.

54. Antequam quis ad scribendum se conferat, diligenter consideret, *quid scribat*, deinde *quomodo scribat*, si habeat scribendi facultatem, si versatus sit in primis artibus; mirabile enim est quosdam interdum scripsisse ita barbare, ita inquinatè, ut legi sine fastidio, et sine molestia a viris mediocriter in bonis artibus versatis non queant; quamquam non negamus, pondus sententiarum, et acumen ingenii latere interdum in libris barbare, et inquinatè conscriptis ab hominibus, qui ne minimum quidem studium in orationis elegantia adhibuerunt; ut interdum in limo absconditum est aurum: at quoniam id raro fit, et incultam, et sordidam orationem respublica literaria non facile admittit, hortaremur nos, qui nullam latine scribendi facultatem habet, ut a conscribendis libris, aut saltem ab edendis abstereret. Res mirabilis, Silvi, quod fere semper in præstantissimis scriptoribus sapientiam cum eloquentia conjunctam videas, et eos qui maxima cum laude scripserunt, quamplurima scripsisse animadvertas. Plato *philosophorum Deus* audacter, et oratorie nimis a Cicerone nuncupatus est: idem *summus orator* dictus. Aristoteles etiam philosophus eximius *natura scriba* est dictus: aureum flumen eloquentiæ in eo fuisse, scribit Plutarchus a Cicerone dici consuevisse. Nazianzenum *theologum* appellavit antiquitas, multi jure illum *Demosthenem ecclesiasticum*. longum esset, si doctorum omnium græcorum, et latinorum hoc loco mentionem facerem. Sane qui doctissimi, iidem disertissimi fuerunt: nec quamdam sancto Thomæ defuisse scribendi elegantiam, ut illa tempora tulerunt, dixerimus: nemo sanctum illum virum barbare, aut inquinatè scripsisse audebit dicere: pulcherrimis illum floribus et philosophis, ex historicis, ex poetis etiam decerptis libros or-

nase suos licet animadvertere. Et qui insignes in omni genere scriptores exstiterunt, volumina conscripserunt plurima, quorum etiam quædam interierunt, ut Plato, Aristoteles, Xenophon: et illi quos nominavi, sanctus in primis Chrysostomus e græcis, ex latinis sanctus Augustinus, Hieronymus, et Ambrosius, et ille qui libros sancti Augustini in ordinem visus est redigere, et quem laudare satis nequimus, sanctus Thomas. Toftadam illum episcopum Abulensem, qui multitudine librorum sanctum Augustinum visus est superasse, non laudare non possumus; et quamquam ex aliorum libris plura congefserit in suos, quam necesse fuerit, ejus tamen industriam, et immensum laborem, ut etiam Hugonis Cardinalis, Nicolai Lyrensis, et Dionysii Carthusiani, non probare non possumus; et valde etiam probamus illorum vigilias qui in commentariis in sacros libros scribendis, et in transferendis sanctis doctoribus græcis in latinam linguam studium ponunt; nam quo minus ingenio indulgent suo, et minorem scribendi voluptatem capiunt, eo magis aliorum commodis servire, et communem spectare videntur utilitatem, quam solidam laudem non immerito quispiam judicaverit.

55. Et mirum est, Silvi, quod perpauca reperiuntur qui paucos scripserint libros, et laudem vel mediocrem sint consecuti. id accidere licet credere, quia longa exercitatione ingenium acuitur, et scribendi, ut etiam dicendi facultas comparatur. Brevis libellus Lyrinensis, *quæ ratione dignoscantur hæretici*, illius scriptoris nomen illustravit: non multi libri aliorum scriptorum, a quibus plurimos libros conscriptos fuisse legimus, eorum nomina illustrata reddiderunt, ut Polybii, Sallustii, et aliorum etiam theologorum. Sed hæc librorum copia, et scribendi quædam proclivitas *cautionem* illam in eisdem *libris edendis* valde persuadet, cum difficile sit, ut is qui scribit plurima, interdum eadem non repetat; et sæpe sui ipsius non sit dissimilis, non contradicat interdum sibi ipsi, quod doctissimis etiam viris contigisse legimus. Et eo major *cautio est adhibenda*, quoniam hoc nostro sæculo inter scriptores multo plures jacturam existimationis fecerunt, libros suos in publicum emittentes, quam ullam vel mediocrem laudem sint

sint consecuti. hanc rem comprobare exemplis multis non est necesse, cum notissimum sit, doctiores habitos esse quamplurimos antequam libros ediderint, quam ubi ediderunt; præsertim inter illos qui jus civile, et canonicum profitentur. Cepit hoc nostrum sæculum ingeniosum satis, et acutum veterum scriptorum satietas, librorum novorum scelestas, et venenatas novitates, qua licet qui a castissimo matris nostræ ecclesiæ sanctæ gremio divulsi sunt, delectentur; sæculum tamen ipsum nostrum, et respublica, ut ita dicam, literaria librorum multitudine obruitur, et offenditur.

56. Quartus ille locus, *cur scribatur, cautionem in libris edendis docet maxime*; nam inter eos qui libros aggrediuntur scribere, scribunt aliqui ut doctrinam patefaciant suam, et inde gloriam consequantur: nonnulli æmulatione, aut livore potius ducti, ut depressione aliorum crescant, ipsi aliorum existimationi detrahunt. quidam scribunt quasi mercatores, ut lucrum inde capiant: aliqui ut hac ratione in hac communi, quotidianaque vita periculis, et ærumnis variis exposita se ipsos consolentur, et oblectent. Sunt qui laborem suscipiant scribendi ut amicorum paucorum quorundam, aut filiorum suorum utilitati consulant; inter quos numeravimus episcopos qui ad usum clericorum suorum, sive populorum quos suæ fidei credidit dominus Deus, aliquid conscripserunt: postremo consignare student monumentis literarum quidam egregios libros ad hæreticos convincendos, et ad posteritatem instruendam; qui omnium judicio laudandi valde sunt, si brevitatem cum perspicuitate conjungant, et res serias non cognitatas omnibus in medium afferant, et divulgent; ut proximo anno fecit Robertus Bellarminus Societatis Iesu, acerrimo vir judicio, et admirabili doctrina, qui libros *Controversiarum* edidit.

57. Postremus locus erat, ut diligenter consideraretur *ad quos* dirigunt scriptores libros suos. Aliqui ad filios suos scripserunt, ut M. Tullius libros de officiis, Aristoteles Nicomacho libros decem de moribus; opera insignia, quæ nisi de rebus præstantissimis, et excellenti ordine scripta fuissent, edenda non fuerant. exstat libellus sancti Basilii ad fratris sui filios, *quomodo legendi sint gentilium libri*: item opuscula sancti Am-
bro-

broſſi, et aliorum ſanctorum ad ſores ſuas. Ad quorum viro-
rum ſanctorum imitationem ipſe etiam ſcripſeram librum, de
quo dixi, de utilitate capienda ex rebus a Venetis geſtis ad
ſratis, et ſororis meæ filios. Alii ad reges, ad principes, ad
Pontifices ſummos, ſuos mittunt libros, ut Ariſtoteles fecit,
qui ad Alexandrum ſcripſit, Plutarchus ad Trajanum, ſan-
ctus Bernardus ad Eugenium, et quamplurimi hoc ſæculo
principibus, et regibus ſuos inſcribunt libros, aut ut nominis
celebritatem ſibi comparent, aut, quod ſæpius ſolet accide-
re, ut ſuorum laborum præmium aliquod conſequantur. Et
apud veteres non defuerunt qui hortatorios libros conſcripſe-
runt ad reges, ut Iſocrates, et alii, et ſanctus Thomas ad
regem Cypri; qui libri ſi ſalutaria contineant præcepta, et
graviter conſcripi ſint, utiliter, et cum laude eduntur ad il-
lorum principum, et regum qui ſucceſſuri ſunt, utilitatem.
Ad poſteritatem totam conſcribi videntur hiſtoriæ, quæ ſi di-
ligenter, et perſpicue ſcribantur ſine ullo ſuco, ad veritatem
teſtificandam, ad virtutem debitæ honoribus extollendam, ad
poſteritatem inſtruendam, earum laudanda eſt editio.

58. Ex his locis hæ regulæ colligi poſſunt, ut *cautio in
edendis libris adhibeatur*. hæc ſit prima: ne quis edat librum
qui ea contineat quæ ab aliis tractata ſint uberius: ſuo nomine
non vulget libros de argumento aliquo quod dilucidius, et
verbis elegantioribus tractatum ſit ab aliis: inanis gloriolæ au-
cupandæ cauſa ſcriptiones non vulget ſuas: ſeipſum, et alios
fallens, mercaturam ingenii, et ſcriptionum ſuarum ne faciat:
quod mediocrem ſaltem utilitatem chriſtianæ reipublicæ eſſe
allaturum opus non intelligit, nulla ratione in publicum mittat:
non oneret literariam rempublicam libris ſuis, non obruat
præclara, et curioſa ingenia ſuis nugis. ſolatio ſcribendi conten-
tus paucis quibuſdam amicis legat ſua, non edat; ut ipſe feci,
qui ab edendis libris valde abhorruï. Quam *cautionem* et tu
adhibuiſti, et reiſa viſus es probaſſe; cum enim fertiliſſimum
divino beneficio nactus ſis ingenium, et nemo facilius, nec ſe-
licius te carmine, et ſoluta oratione loquatur, et ſcribat, ex
improviſo etiam incredibili mea, et omnium cum admiratione;
pauciſſima tamen edidiſti, Silvi, ſolida laude ingenii, et do-
ctri-

Strinx contentus, modestia, humilitate potius christiana tua fruens. Opus illud ego tuum egregium, varia et excellenti eruditione refertum, ad patresfamilias conscriptum, edendum iussi, quod in omnium manibus Veronæ diligenter volvitur, quod in scholis doctrinæ christianæ, audientibus magistris et patribus quamplurimis familias, alta voce legitur.

59. Pythagoras, et Socrates admirabiles philosophi habiti sunt. ambo, quamquam magistri egregii plurimorum exstiterint, hujus *cautionis* de qua scribimus, *in libris edendis* auctores præcipui exstiterunt. nec literam ullam Socrates Platonis magister, et philosophiæ excultor summus reliquit; nec Pythagoræ etiam ullum opus exstat insigne: magistrum potius silentii fuisse testatur antiquitas. Sed majus quiddam considerandum censeo. Christus Dei filius, vera sapientia, magistrorum omnium magister verus, qui fecit quæ docuit antequam doceret, per totum vitæ suæ tempus nullum vel minimum edidit librum. Ejus vita sanctissima, mores castissimi, ejus excellentia humilitas, eximia mansuetudo, admiranda patientia, excellens caritas, miracula stupenda quæ edebat, libri erant amplissimi: ne eloquentiæ vi ulla fundatam sanctissimam religionem Christi, calumniatores perfidi auderent dicere, ut in ea divinam vim inesse cognoscerent homines, ejusdem religionis, et veræ sapientiæ auctor Christus libros non edidit. Crux ipsa fuit liber, et cathedra, quæ orbem terræ docuit, in qua philosophos omnes qui de moribus longissimos libros conscripserunt, superavit. Qui autem hanc divinam docendi rationem nullos conscribentes libros imitati sunt, ut sancti Apostoli, Martyres, sanctus Ioannes Baptista, et sancti Eremitæ quamplurimi, qui librum crucis meditantés, virtutum maximarum, sobrietatis, castigationis corporis, et jejunii exempla reliquerunt, suspiciendi sunt, et etiam laudandi; orbis enim christiani muti quidam magistri divinitus dati sunt, qui exemplo docerent, non libris.

60. Nec tamen quia Christus Dei filius nihil scripsit, ejus veluti scribæ sancti Evangelistæ, et sancti Apostoli Petrus, et Paullus divino spiritu edocti, nihil esse scribendum censuerunt; nec quia sancti Evangelistæ, et Apostoli, quos nominavi, com-
plexi

plexi sunt omnia quæ ad instituendas animas pertinebant, destitit Dionysius Arcopagita, sanctus Cyprianus episcopus et martyr, et alii quamplurimi sancti scriptores, aliquid scribere. Exempla igitur quæ attulimus, ad *cautionem* potius *adhibendam* non solum in *edendis libris* pertinent, sed etiam in conscribendis, quam ad omnes scriptiones tollendas; ut quicumque scribit, intelligat, non tam in scribendo, quam in recte agendo vitam perfectam, et solidam laudem esse constitutam: se multo præstantiores homines exstitisse qui nihil scripserint, et qui sanctis vitæ institutis universum orbem docuerint, ut innumerabiles sancti viri, sanctæ etiam mulieres, quæ rempublicam christianam, humilitatem, robur animi, et constantiam, castitatem, caritatem, et multiplices, ac excellentes virtutes vitæ exemplis, martyriis etiam suis docuerunt.

61. Domesticis ipse exemplis libenter utor: commemoratione tu rerum Venetarum delectaris valde, quia præcipuo quodam amore diligis rempublicam Venetam. Priscos illos Venetos, qui eximia pietate, et præclaris virtutibus suis præclarissimam rempublicam constituerunt primum, deinde sanguine etiam suo propagaverunt, literarum studiis non admodum deditos fuisse legimus, sæculi illius quo fundata est respublica, infelicitate; Vandalis enim, Gothis, et Longobardis Italiam vastantibus, quibus temporibus respublica crevit, studia literarum minime florebant. nobilibus potius mercaturis, et rerum plurimarum usu, gubernandæ reipublicæ artem ediscebant præci Veneti: literarum studiis operam non dabant. Si qui fuerant qui literis delectarentur, erant perpauci. Andreas Dandulus princeps, qui primus inter Venetos insignia doctoratus accepisse scribitur, cum doctrinæ famam esset consecutus, et Venetorum statuta in unum redegisset, ante quadragesimum annum ad principatum ascendit, et studia sua ad communem utilitatem contulit. In eadem familia Fantinus episcopus Patavinus, literarum fuit cultor eximius, et plurimos ante annos Petrus Vrseolus amplissima principatus dignitate relicta, in Aquitaniam in monasterium, tamquam in portum, se recepit, sanctumoniæ laude clarus, non mediocris etiam do-

doctrinæ, ut illa tempora ferebant; quem nihil scripsisse accepimus.

62. Italia Vandalorum, Gothorum, Longobardorum vastationibus liberata, republica admodum propagata, literæ reflorescere cœperunt, egregios quosdam viros patria nostra tulit. in familia Iustiniana Bernardum, et Laurentium; alterum historiarum scriptorem egregium, alterum *beatum* nuncupatum, qui libros pulcherrimos immortalitate dignissimos conscripsit: nuper etiam ex eadem familia, annales Petrus composuit. Duo etiam exlitterunt ex Marcella familia, Christophorus, et Petrus; alter eruditione varia plenum librum edidit, alter res gestas principum mira perspicuitate, et brevitate collegit. Et Donati duo satis nobiles scriptores floruerunt; quorum alter epitomem rerum Venetarum composuit, alter multo doctior, græcis, latinisque literis eruditus valde, qui apologiam scripsit difficillimis reipublicæ temporibus adversus calumniatores Venetæ reipublicæ, et Alexandri Aphrôdisiensis breves libros, sed egregios admodum, latinos fecit.

63. Et ex familia Barbara quatuor insignes viri exlitterunt, Hermolai duo, quorum alter episcopus fuit Veronensis, quem Ioannes Baptista Egnatius non mediocris eruditionis vir doctum admodum virum fuisse testatur; alter, qui Castigationes Plinianas magno labore scripsit, et paraphrasim Themistii in libros quosdam Aristotelis sua magna cum laude in latinum transtulit, cum ejusdem etiam Aristotelis rhetoricæ libros tres ad Theodectem floride admodum in latinum transtulisset * *. Et Contarena familia doctos viros tulit, inter quos hi præcipui fuerunt: Gaspar Cardinalis, qui libros egregios scripsit de reipublica Veneta, de elementis, qui metaphysicam satis dilucide explicavit, in sacra etiam theologia nonnulla reliquit opuscula, in quibus quamquam perpauca non satis probata fuerint doctis, et piis viris, inter præcipuos tamen, et excellentes viros ætatis suæ commemoratus est Gaspar, et commemorabitur semper. suavissimis moribus præditus, summa integritate vir, legatus sanctæ sedis Apostolicæ Bononiæ est mortuus. et Petrum Franciscum Contarenum ipse novi: ejus, ut dictum est, consuetudine, dum senatoris fungeretur officio, sum usus;

novi etiam illum patriarcham urbis Venetæ acutissimo ingenio virum, et rerum plurimarum scientissimum. Fuit in Camaldulensium ordine ex Delphina familia religiosus vir, eruditione varia, theologia in primis præstans, sub cujus nomine liber fati magnus epistolarum fuit editus: et Ioannes, qui primo Torcellanus, deinde Brixienfis fuit episcopus, liberalibus artibus, et variis scientiis excultus.

64. Et Mocenica familia bonarum literarum amatores habuit: Andream, qui insignia doctoratus accepit, et de bello Cameracensi librum scripsit: ejus fratris filium Philippum, ingenii acumine, et vitæ innocentia præstantem, qui opus illud fati magnum conscripsit. in ea vivunt duo philosophiæ admodum dediti viri, quorum alter est episcopus Cenedensis, qui philosophiam aliquando antequam esset episcopus, Venetiis senatus jussu docuit; alter est Aloysius senator bonus, acri judicio vir, qui non solum in Aristotelicis, sed in Platonicis etiam libris diligenter versatus cum rerum cognitione eloquentiam conjungit, ejusdem fere ætatis cujus ipse sum. Et Suriana familia doctrina multiplici viros habuit; Michaëlem, et Jacobum in primis, quorum alter legationibus est functus, orator etiam Romæ fuit, Pio V. sanctissimo Pontifici gratissimus; alter, quo familiarissime sum usus, æqualis meus, ubi et ipse legatione pro republica ad Gallorum regem est functus honorifice, et præcipuos magistratus in republica est consecutus, in Congregationem Clericorum Regularium, tamquam in portum, se recepit, ut antea dixi, in qua cum paucos menses admirabili exemplo vixisset, migravit in cælum, doctrina excellenti præditus vir, quam cum non mediocri eloquentia conjunxerat. Veneria etiam familia literarum studiis deditos viros habuit, præcipue fratres illos duos Franciscum, et Dominicum, alterum philosophiæ peripateticæ valde deditum, alterum insignem, quem nosti, poetam. Gabriela familia Venetum Socratem nostra ætate peperisse existimatur, Triphonem, politissimis excultum literis, et animi sui sensa civibus nostris libenter communicantem. Foscareni non pauci doctoratus insignia acceperunt; proximis annis Sebastianus, et Iacobus, qui philosophiam senatus jussu ante me docuerant Venetiis cum

cum laude , quorum alteri eo in munere ipse successi .

65. Petrus vero Bembus Cardinalis , cujus pater fatis eruditus fuerat , varia eruditione sua , et mira scribendi elegantia nomen Venetum ornavit : cujus tempore Canalius ab ipso , et a Navagerio celebratus vixit ; in qua Canalia familia aliquot post annos Ioannes Franciscus magnus philosophus est habitus . Et in Maurocena familia in literis præstantes aliqui viri exstiterunt , Dominicus in primis , qui in sancti Thomæ Aquinatis libris egregie versatus fuerat , et philosophorum omnium libros , Platoniorum in primis , diligenter volverat : Romæ orator Venetæ reipublicæ magna cum laude fuit , eique successerat Navagerius noster , qui postea Cardinalis fuit , de quo sæpe mentionem fecimus . Et Navageria familia ingeniorum fuit admodum ferax ; in ea enim paucissimi reperti sunt qui bonis literis non sint delectati , et eloquentiæ studiis aliquantulum non fuerint dediti . Sed præstantissimi fuerunt Andreas , qui orationes egregias , carmina etiam pulcherrima scripsit ; et Bernardus ipse Cardinalis , qui nisi perpetuis reipublicæ occupationibus occupatus fuisset , et scriptiones omnes hoc sæculo supervacaneas existimasset , in scribendo gentilis sui laudem , Lazari Bonamici testimonio , superasset .

66. Ipse propago nescio quæ Navageriæ familiæ , cum Luciz Bernardi sororis filius fuerim , tu scis (alii qui me non norint , non facile crediderint) quantopere scriptionibus perpetuis sim delectatus . Ingenue fateor , nullam ego voluptatem cum scribendi voluptate comparandam putavi . Scriptio lectionem parere , fugare otium , nutrire memoriam , dicendi facultatem ministrare , amicos parare , existimationem augere visa est , si sine fuco , sine ostentatione ingenii , sine vehementi laudis cupiditate fiat , si *cautio* demum *adhibeatur* de qua scribimus ; quam valde probo , quam adhibui , quam adhibendam in omni mea vita semper putavi , quam adhiberi ab iis quos diligo , vehementer cupio , et eos qui rerum mearum heredes sunt futuri , adhibituros esse confido , cum a me sæpe audierint meam hac de re sententiam . Cautus ipse fui in permittendo ut meæ scriptiones ederentur , quia non fatis doctum me esse scio , quia non callere optime linguam in qua præcipue ausus

sum scribere plurima, latinam nimirum; in qua imitatione potius bonorum præceptorum quos nactus sum, et assidua exercitatione, quantulamcumque hanc quam habeo scribendi facultatem sum consecutus. non putavi edendos esse meos libros, quia nihil altum, nihil sublime continent, nihil quod in veterum libris non sit explicatum et gravius, et ornatus. nolui edere, ne literariam rempublicam onerarem scriptioibus meis, ne inanem gloriam aucuparer, ne in meorum æqualium invidiam inciderem, quam maxime semper vitandam censui; eo magis abstinendum ab edendis meis libris judicavi, quia, ita me Deus adjuvet, Silvi, in nullo meorum opusculorum diligentiam tantam adhibui, quantam adhibere potuissem, et eorum plurima vix continuatim perlegi. iudicium etiam avunculi mei, quoad vixit, maximi feci, et mortui etiam maximi facio, et veneror.

67. Et inter illos qui honestis parentibus orti sunt, non tamen jus suffragii habuerunt (cives ipsi Veneti nominantur, et fratrum loco ab illis qui rempublicam administrant, habentur) fuerunt qui in studiis optimarum artium versati, non minimam laudem sunt consecuti. Ioannes Franciscus Commendonus Cardinalis, legatus ad regem Poloniæ ornatam et elegantem orationem habuit; scripsit etiam ab adolescentia egregia opuscula, pulcherrima in primis carmina; et Hieronymus Ragazonus episcopus Bergomensis, latini sermonis cultor egregius, in celeberrimo Tridentino Concilio, et visitationibus quamplurimis orationes habuit, et libros conscripsit cum laude; quam multo maiorem consequeretur, si pergeret scribere, quod fortasse bonus episcopus non facit pastoralibus occupationibus impeditus, et quia aliquot annos in Gallia sanctæ sedi Apostolicæ apud regem christianissimum egregie inserviit. Venetos non paucos excellenti ingenio, et doctrina viros quos nominavi, et alios etiam quos præterii, cum ante oculos haberem, qui aut nihil scripserunt, aut nihil certe edendum arbitrati sunt, pudebat me, cum illorum iudicium in abstinendo a scriptioibus non sequerer, *cautionem in edendis libris* non imitari. Et veniebant sæpe in mentem multi, aliqui etiam Veneti, quibus ad tuendam eorum existimationem satius fuisset nullum edi-

dise

dise libram. vere dicam, amice candide, interdum puduit, ne dicam pœnituit, tot horas in scriptionibus collocasse. cur? dicis: quia fortasse potuissem eandem horas collocare utilius in philosophorum libris diligentius perlegendis, vel, ut rectius dicam, in sacris libris studiosius evolvendis, et in sanctorum doctorum commentariis: majorem temporis partem fructuosius posuissem in meditationibus, et divinis precibus fundendis ad Deum, in negotiis etiam spiritualibus fortasse tractandis.

68. Sed ne me ipsum prorsus destituam, in mearum scriptionum defensionem dicam aliquid. Cum sine voluptate vita hæc transigi nequeat, non illiberalem hanc voluptatem me percepisse, quid est cur me pœniteat? scriptio cum meditationem nutriat, et orationi etiam materiam subministrat, si absque scriptione vixissem, aridior fuisset fortasse, et ineptior ad divina colloquia. assidua, et plane infinita lectio variorum librorum, quamquam multiplicem, et interdum admirabilem cognitionem pariat, si scriptione non distinguatur, et exornetur, confundit animum, mentem quodammodo obscurat, tædium parit, frigidus sæpe homines reddit. Animo sæpe volvi illos quos nominavi Venetos, Petrum Franciscum Contarenum, & Dominicum Maurocenum, viros doctissimos, quorum scripta nulla exstabant, quamquam dixerint multi, ab illis scripta fuisse quamplurima. ii tot mearum scriptionum pudorem adimebant, cum non edebam quæ scribebam. Iustinianorum Bernardi, Leonardi, et maxime Laurentii, quem *beatum* dicimus, Gasparis itidem Contareni præclara opera, Andreæ Navagerii, et Petri Bembi elegantissimæ lucubrationes industriam augebant meam, honestam excusabant voluptatem. excusabam etiam me, quod amicis essem obsecutus, cum plurima antequam essem episcopus scripsissem, ut amicorum voluntati obsequerer: et episcopus scripsi ad usum Veronenfis cleri, et populi meæ fidei crediti, ut pastorali meo munere fungerer. libri vero quos demum Cardinalis delineavi, ad pietatem alendam, et ad amorem meum in collegas quosdam quos præcipuo amore diligo, et magna observantia prosequor, ostendendum pertinent.

69. Quæ omnia quamquam vera sint, peccasse me tamen, quam-

quamquam non gravissime, non negaverim, quia avidior visus sum fuisse voluptatis illius quam percepi, et negligentior in corrigendis lucubrationibus meis, ut parentes aliqui solent facere, qui divino beneficio susceptis filiis, ubi in lucem sunt editi, illos negligunt, quasi minime genuerint; quos in præclarissimo illo opere tuo reprehendis acriter. Verum enim vero, Silvi, librorum iudex acerrime, et æstimator rerum optime, *de cautione in edendis libris adhibenda* cuperem ut præstantes aliqui ingenio viri opus conscriberent, quod in manus omnium qui literis sint dediti, perveniret; quo opere pruriturum scripturientium acriter reprehenderent primum, deinde notas quasdam indicarent, quibus quis facile posset dignoscere, num liber quem scripserunt, sit edendus. sed sine longis operibus, ea quæ in sacra Indicis congregatione superioribus annis, dum ipse etiam illi interesse, sunt decreta, si servarentur, sufficerent. Nihil non solum contra sacrosanctam Christi religionem, sed nec etiam quod sanctis ejus dogmatibus aliqua ratione videtur repugnare, nihil in odium hominum eandem sanctam ecclesiam matrem agnoscentium, nihil procax, nihil lascivum, nihil invidiosum, nihil maledicum, nihil vanum, nihil inutile edatur. Vbi quæstus, ubi sordium, ubi ignobilis mercaturæ suspicio aliqua est, luxuries ingeniorum coercetur. non solum in Vrbe, in qua sacri palatii magister fideliter hoc fungitur officio, sed in singulis civitatibus ubi sunt typi, optandum est valde ut hæc servarentur regulæ, quibus cautio edendorum librorum continetur, et novorum librorum utilitas spectatur.

70. Utilliter editi sunt libri Cæsaris nostri Baronii, sacerdotis Congregationis Vallicellæ, quibus sanctorum memoriæ, et ecclesiastici annales ad erudiendam christianam rempublicam, continentur. Utilliter scripsit Robertus Bellarminus, quem alio loco nominavi, Societatis Iesu, insigniter eruditus vir, cum absurdas, et perversas hæreticorum opiniones confutavit egregiis voluminibus: et qui commentarios in Danielem prophetam scripsit, Benedictus Pererius, laudandus est valde; ut non laudari non potest Toletus doctor, qui commentarios in sanctum Evangelistam Ioannem eruditos admodum conscripsit.

Alio-

Aliorum libri quamplurimi laudandi sunt, quos non commoro, ne in longum protrahatur liber. Tuos ego libros merito edendos curavi ad patresfamilias, quos magistri doctrinæ christianæ in hac Veronensi dioecesi semper habent in manibus, ut dixi. consulisti enim mirandum in modum patribus, et matribusfamilias, quæ sunt genera hominum consilio maxime indigentium. Et ex illis qui vivunt, Granatenfis opera, inter cetera, digna fuerunt maxime quæ iterum atque iterum ubique terrarum ederentur; ut Didaci etiam Stellæ præclara quædam opuscula, et aliorum plurimorum, quibus Sanctus excitatur Spiritus, et devotio maxime alitur.

71. In historiis autem edendis cavendum est potissimum, ne mendacis corrumpatur veritas, ne dulce adulationis venenum ministretur principibus viris, quod non solum in historiis, sed in carminibus, et aliis librorum generibus propinari sæpe solet; et est ignobilis ingenii nullam solidam laudem quaerentis. Verum quod ad meos attinet, ut has quas nominavi cautiones ad usum meum revocem, scio me nullum scripsisse librum ut alicujus famæ detraherem, ut cuiquam maledicerem, ut me ceteris anteferrem, ut inde maximam me laudem consecuturum sperarem. Scripsi indulgens ingenio, quia scribens admirabilem voluptatem cepi: ut alia fugerem voluptatum genera, hac delectatus sum. Veteres scriptores imitari habui semper in animo, verborum lenocinia minime sum aucupatus, pondere potius sententiarum conatus sum meum sensum exprimere, nec umquam studui haberi Ciceronianus. Ingenue tecum loquar; satis magnam mercedem scriptionum mearum putavi voluptatem; et sic illum versiculum usurpare merito possem: *vixavi denique culpam, non laudem merui*. Ob id in nullius, ut arbitror, invidiam incidi, quamvis plura scripserim quam quispiam æqualium meorum Venetorum. Qui libri sunt editi ex meis, meo jussu non sunt editi: Borromæus Cardinalis aliquos, tu nonnullos, quosdam Petrus Franciscus Zinus, varia eruditione, et facundia, ac scribendi elegantia præstans, qui inter canonicos hujus cathedralis ecclesiæ Veronensis fuerat, curavit edendos. paucissimi, et illi quidem ad usum hujus Veronensis Ecclesiæ, meo jussu editi sunt.

72. *Cautiones* igitur de quibus pluribus ad te scripsi, *in libris edendis adhibui*, et *adhibebo* dum vivam; spero etiam adhibuituros fratris mei filios, in quorum manus, cum ex hac vita migravero, *scriptiones meæ* pervenerint. Nolim in primis edatur umquam ea quæ de rebus Venetis delineata fuerat historia; nec etiam libri illi quos ad illos, et sororis etiam meæ filios de utilitate capienda ex rebus a Venetis gestis, inscripsi. habeant illos in manibus, legant, ad usum revocent præcepta quæ ab aliis minime tradita sunt: numquam edendum patiantur opus non fatis elaboratum, nec, ut oportuerat, expolitum. In hoc quod scribo, a tua fortasse sententia dissentio. Sed, Silvi, plane intelligo, si edatur opus illud, editionem non profuturam plurimis; animadversura esse acuta ingenia, quæ illorum animos offendant. Alii vero libri cur edantur, cum ad usum tantum illorum ad quos missi sunt, susceptus a me labor ille fuerit? Homilias autem de passione Domini, et commentarium de consolatione ecclesiæ considerate legere, et emendare numquam cum per occupationes mihi licuerit, non est, nisi a me adhibito magno studio corrigantur, cur ullo umquam tempore mittantur in lucem. Nec hoc ipsum opus quod ad te scripsi longius quam putaveram, edendum ulla ratione arbitror.

73. Et quia in loquendo est quædam garrulitas, ita est etiam in scribendo quædam proclivitas, quæ ei aliqua ex parte responderet, quæ, ut garrulitas ipsa, fugienda est. ut enim de verbo otioso reddenda erit ratio, sic, puto, reddetur etiam de otiosa *scriptione*, de libris inutilibus. et ut hypocrisis injustitia quædam est vituperanda valde, ita ostentatio ingenii, et existimationis augendæ vehemens studium in literaria republica hypocrisis quædam est sanis ingeniis fugienda. quamobrem, Silvi, cum interdum me recolo, ad clementissimum patrem Deum mentem meam dirigens, tot mearum *scriptionum* veniam petere in animo habeo; petii etiam aliquando. Non tamen omnia quæ scripsi, me scripsisse prænitent; nec omnes meos libros inutiles puto. qui in eadem familia in qua natus sum, nascuntur, imitatione industriæ meæ ad fugiendum otium, et ad liberales artes amandas excitabuntur.

74. Audi, frater amantissime, quid in hac vitæ meæ reliqua parte de hac mea proclivitate ad scribendum statuerim: ubi duos libros absolvero, alterum de fugiendis honoribus, alterum de utilitate capienda ex corporali ægritudine, quos, ut duobus Cardinalibus diaconis obsequar, ut dixi, aggressus sum scribere, finem scriptionibus omnibus meis imponere constitui. Quid ages? dices: quod tibi erit in senectute tua solatium? scriptionibus assuetum ingenium tuum languescet omnino? oblivisceris tui? Augustinus Valerius esse desines? Non mei obliviscar, frater, nec desinam esse Augustinus, ut spero. novero rectius me ipsum, et Augustino scripturiente evadam prudentior, novissima cogitans, res altas meditans, ad cælestem patriam aspirans, in sacris libris diligentius versans. cælestes oratores, sanctorum nimirum prophetarum libros, diligenter legere est animus, ut languidæ orationis meæ me magis pudeat: ab illis ad peccata mea desinenda, ad negligentiam meam, ne dicam vanitatem, accusandam erudiar, justitiam Dei considerans, et minas, nec minas solum, sed etiam supplicia quibus potentiam ostendit suam, observans, instruar in timore Domini. Res tragicas quas servus suus describit Hieremias in lamentationibus suis, perlegens, in lamentationibus, in suspiriis, in lacrimis, quod meæ vitæ est reliquum consumam. Cælestem epistolam, Evangelium Christi, perfectam sapientiam, rerum cognoscendarum, et agendarum epitomem habebō semper in manibus; res itidem gestas Apostolorum, et beatissimi Christi vicarii Petri, sancti Pauli, et aliorum quorum scripta sancta legit ecclesia, evolvam diligenter, legam studiosius quam umquam antea fecerim; non desinam etiam repetere. hæc ipsa lectio functionibus omnibus meis erit anteferenda. Vsu sanctissimi sacrificii, familiarium sermonum, piorum etiam colloquiorum reliquam vitæ meæ partem ducam, nihil scribendo, sed legendo, orando, hortando, ægros visitando, et alia pia pastoralia negotia tractando eadem qua feci hilaritate.

75. Quod si cavere omnino a scriptionibus non potero, nihil aliud certe scribam (sanctum Augustinum, cujus celeberrimum nomen indignissimum omnium refero, imitatus) præter meditationes quibus ad contemnendum miserimum hoc sæcu-

H

lum,

lum, et ad cælestem Hierusalem optandam, et quærendam exciter. Leges hæc, Silvi candide amice, amici triginta annorum, qui maxima veræ ac sinceræ benevolentia erga me indicia dedisti; leges hominis Veneti fere sexagenarii lucubrationem (brevi enim tempore nonum, et quinquagesimum agam annum) agnosces tu stilum meum minime politum, fluentem cum luto aliquo, quo tu non offenderis; agnosces ingenuam quamdam scribendi libertatem, et amorem in te meum.

76. Qui in sacro Cardinalium collegio hac tempestate sumus, excitari possumus ad scribendum exemplo Cardinalium qui ante nos in eodem sacro collegio plurimos jam annos floruerunt, proximis etiam annis vixerunt. Omittamus sanctum Hieronymum, de quo est aliqua controversia, appellandus sit Cardinalis, necne. diaconorum Cardinalium admiranda in scribendo fuit industria, eximia laus. Innocentius III. in ordine diaconorum cum esset, de miseria hominis præclarissimum conscripsit opus; item Hugo Cardinalis in sacros libros commentariolos utiles admodum scripsit. Sanctus Bonaventura, quem merito inter eximios, et præcipuos doctores numerandum sanctissimus noster Sixtus censuit, quamplurimis libris suis summa pietate, et excellenti doctrina refertis, Thomas etiam Cajetanus ingenii acumine, et admirabili rerum subtilium cognitione præltans, libris suis sacrum collegium nostrum ornauerunt. Reginaldus deinde Polus, Iacobus Sadoletus, Veneti duo nostri Contarenus, et Bembus scriptionibus delectati sunt, quamquam in diverso scribendi genere versarentur. Et Moniliani Cardinalis Aræ Cæli libros in manibus habuimus: et novimus egregium librorum scriptorem, et oppugnatorem hæreticorum acerrimum Stanislaum Hosium, *Cardinalem Vermiensis* nuncupatum, eximia doctrina, sanctissimis moribus, et admiranda morum suavitate præditum. Exemplo igitur Cardinalium liceret semper aliquid scribere: ad novos labores suscipiendos excitari ipse possem: inflammabuntur fortasse Cardinales qui vivunt, qui florent ingenio, et dicendi, ac scribendi facultate, et insigni, ac multiplici doctrina sunt exculsi.

77. Si autem sine scriptionibus postremam hanc meæ vitæ par-

partem duxero, insignia exempla virtutum maximarum, quæ in præstantissimis Cardinalibus eluxerunt, et cum magnam doctrinæ famam essent consecuti, nihil tamen monumentis literarum consignarunt, imitabor, ut fuerunt Marcellus Cervinus, qui Marcellus Secundus dictus est, Ioannes Petrus Carafa, qui Paullus Quartus est dictus; Carpenfis, et Moronus Cardinales insignes nihil monumentis literarum commendarunt, quamquam Paullus Quartus ad octogesimum tertium annum pervenisset, et multiplicis, et excellentis doctrinæ famam esset consecutus. Et in Gulielmo Sirleto Cardinale, quem novimus, qui utrumque nostrum mirifice dilexit, prope infinitam fuisse rerum cognitionem scimus. at quamquam admirabilem ecclesiasticarum rerum notitiam haberet, et omnes scriptores græcos, ac latinos diligentissime perlegisset, et in familiaribus sermonibus recitaret; cum in græca, et hebraica lingua tantos fecisset progressus, quantos nullus qui in sacro Collegio existerit; nihil tamen vir tanta doctrina, quam cum excellenti pietate conjunxerat, scriptum reliquit; ut sic statuendum nobis esse videatur, quemadmodum scriptum est in sancto Paulo: *is qui non manducat, manducantem non iudicet, et qui manducat, non manducantem non spernat*; ita qui nihil scribit, aliquid scribentem non iudicet: qui scribit, non scribentem non spernat; ejus potius prudentiam magni faciat, admiretur doctrinam, et modestiam commendet.

78. Si qui Cardinalis tempus norit recte dividere, et in precibus ad Deum fundendis, et in sanctis sacrificiis, in lectione bonorum librorum, in negotiis ecclesiasticis rite tractandis norit ponere; variarum scriptionum pericula, æmulationes, reprehensiones etiam non injustas vitans, laudandus erit fortasse magis, quam qui scriptionibus etiam non inutilibus delectatur; cum admodum difficile videatur, post insignes scriptores quos antea nominavimus, quidquam a quopiam utiliter scribi posse.

79. Hic sit opusculi hujus *de cautione adhibenda in edendis libris* finis, quod qui leget (cupio autem esse perpauco) æquitatem animi mei, ut credo, perspiciet; et cum e scriptionibus nullam laudem postulem, remittet, ut spero, culpam;

liberalem quam scribendo percepi voluptatem, condonabit: permittet facile post tot scriptiones meas ut nihil scribam amplius. Tu, Silvi optime, non solum scriptio-
num mearum, sed etiam omnium æstimator egregie, ad me scribes quid de hoc meo libello sentias; quem scripsi hiemalibus noctibus, vehementissimis et asperrimis frigoribus, ac si tecum loquerer Romæ, leniens desiderium tui, quod vix in hac absentia mea ab Vrbe fero. in variis, et magnis pastoralis muneris occupationibus dictatum est, totum fere ante lucem.

80. Et necessario a me hac de re scribendum duxi, quia plurimi, tu etiam sæpe hortatus es, ut libros omnes quos in mea vita conscripserim, in unum volumen redigendos curarem. hortati sunt etiam alii qui meas, visi sunt admirari nugas, ut antequam ex hac vita migrarem, illos permitterem edendos; quos tantum abest ut imprimi sim permisurus, ut quantum in me est, vivens prohibeam ne ubi etiam postremum diem obiero, unquam edantur. Sint in manibus gentilium meorum, et aliquorum Venetorum consanguineorum, et affinium nostrorum: illi gentilis, consanguinei, aut affinis sui industria, et hortationibus ad bonarum artium studia excitentur: amici mei legant, quasi mecum loquantur, si pro sua humanitate interdum libuerit. obrui meis scriptio-
nibus rempublicam literariam non est necesse. huiusmodi iudicium fero de libris meis, hanc ob causam tam longum librum scripsi: *cautionem omnino in meis libris edendis huiusmodi adhibendam* censeo, ut denuo edantur illi, si opus sit, qui editi sunt, ad utilitatem ecclesiæ, præsertim Veronensis; reliqui omnino non edantur.

F I N I S!

BER.

BERNARDI NAVGERII

S. R. E. CARDINALIS

VERONENSIS ECCLESIAE

ADMINISTRATORIS

V I T A

A B

AVGVSTINO VALERIO

C O N S C R I P T A .

BERNARDO NAUGERIO

A B B A T I

PETRVS VALERIVS.

TERTIO episcopatus Veronensis sui anno Augustinus Valerius, qui viginti fere post annos pastoralis sui muneris a Gregorio XIII. Pontifice Maximo et optimo Cardinalis est factus, vitam Bernardi Naugerii Cardinalis, avunculi, et praedecessoris sui, scripsit. Latuit commentariolus hic, qui res a Bernardo gestas breviter, et dilucide explicatas continet, inter scriptiones suas non paucas usque in hunc diem. Non esse adhibitam eam qua oportuerat, diligentiam in viri praestantissimi, et de se optime meriti rebus praclaris gestis narrandis, dicere saepe consuevit idem quem nominavi, episcopus, et Cardinalis noster: nihilominus cum commentariolum quo vita avunculi sui exprimitur, legisset, quadam etiam addidisset superioribus mensibus, mihi postulanti tandem concessit ut ederetur ad hunc usum, ut egregiam optimi senatoris formam expressam in tota sua vita, cum republicam administravit Bernardus, Veneti senatores intuerentur: episcopi etiam, et Cardinales, si in eorum manus lucubratio haec inciderit, ad variarum, et illustrium virtutum quibus ipse claruit, imitationem incitarentur. Precibus meis mittendum tibi huiusmodi opusculum censuit Cardinalis, ut domestico exemplo Naugerii familia, quam, memor lectissima femina matris suae, unice diligit, ad eandem imitationem excitaretur; tu in primis, qui praestantissimi senatoris, et Cardinalis amplissimi es nepos. Porro iussit
idem

idem Cardinalis patruus meus, ut quadam exemplaria libelli hujus, quo vita avi tui, cujus nomen etiam refertur, explicata est graviter, et eleganter, ut opinor, ad te mitterentur. Horum exemplaria duo mandavit ut daret Sebastiano Venerio consanguineo nostro, doctrina, et virtutibus variis ornato viro, ad quem etiam valde pertinet hic libellus, cum Cardinalis Nangerius ipse fuerit etiam avus, ut pote qui ex Laura, femina virtutibus pluribus clara, est natus. jussit etiam ut communices hanc eandem descriptionem consanguineis tuis in Nangeria familia natis, tuis etiam amicis. Ipse autem egi gratias benignissimo Cardinali, ut pulcherrimo, et valde, ut arbitror, pretioso dono tibi utilitatem aliquam, voluptatem etiam maximam afferrem, et amoris in te meo, qui plane fraternus est, satisfacerem; deditis enim fuimus in eadem academia Patavina iisdem philosophiæ, et theologia studiis, et cum insignia doctoratus accepisses in theologorum collegio, ostendisti tu, ut omnes qui aderamus commemorare soliti sumus, non solum doctrinam egregiam, sed etiam admirabilem dicendi facundiam, et avitam plane eloquentiam. Erit hac ipsa scriptio perpetuum testimonium Cardinalis erga avunculum suum observantia, et grati animi; testabitur etiam fraternum, de quo dixi, et singularem amorem erga te meum. Vale, Bernarde optime, et perge ad domesticas virtutes imitandas, et me, ut facis, ama.

BERNARDI NAVGERII

S. R. E. CARDINALIS

Veronensis Ecclesia Administratoris

V I T A

A B

AVGVSTINO VALERIO

C O N S C R I P T A .

NA TVS est Bernardus Venetiis in patricia Naugeriorum familia, in qua multi boni cives, et de Republica Veneta optime meriti fuerunt, inter quos ipse nominare consueverat Ioannem Naugerium, qui pro patriæ libertate, et dignitate fortiter pugnaverat, et alacriter etiam occubuerat. Patrem habuit Ioannem Aloysium, virum innocentissimum, et optimum se-

natorem. Summa parentum, et magistrorum diligentia est educatus, cum ei in puerili disciplina majorum suorum virtutes proponerentur, quas ita est imitatus, ut familiæ suæ decus et ornamentum addiderit. Puer memoria præstitit ita, ut sex, aut etiam octo libros Aeneidos, sicut edidicerat, patri recitaret, et orationes longissimas M. Tullii in schola memoriter pronuntiaret. Natus videbatur ad eloquentiam, et

I ma-

magnam puer in eo genere laudis spem afferebat. Ioannes Aloysius pater etsi advocator communis erat, et in amplis magistratibus reipublicæ operam navabat, nihil tamen habebat antiquius quam ut filium institueret, et excitaret quotidie ad res maximas cogitandas, et imitandum illum qui vivebat magna cum laude, Andream gentilem suum. Et quamvis senator bonus non amplum haberet patrimonium, in educando tamen, et in instituendo filio nulli sumtui parcebat: in comparanda copia librorum, in remunerandis magistris ne ditissimis quidem totius civitatis hominibus cedebat. Habuit filios tres, Franciscum, qui admodum adolescens est mortuus, hunc Bernardum, et Hieronymum, et filiam unam, quam dum magistratum gereret in Cypro insula, moriens testamento filiorum suorum fidei commendavit, quam fidem ipsi non fefellerunt; nam non multo post tempore eam Bertuccio Valerio nobili Veneto, viro ingenio acri, qui aliquo in numero in Republica videbatur futurus, in matrimonium collocarunt. Sed omnem spem Ioannes Aloysius videbatur posuisse in uno Bernardo, illum præcipuo quodam amore diligebat, fovebat illius ingenium, ad illum audiendum, dum recitaret aliquid, aut cum æqualibus disputaret, non accedebat ipse solus, sed præstantissimos senatores secum multos adducebat, in hoc existimationem ponens, et divitias, si filium suum moribus, et doctrina præstantem ad ornamenta, et commoda reipublicæ institueret. Hanc rem commemorare solebat Philippus Stridonius, qui sub Stephano Plazonio bono grammatico Bernardi condiscipulus fuit, cum quo etsi contendebat ingenio, et exercitatione, atque etiam literis, cum esset major natu, illum tamen illa etiam ætate se admirari solitum dicere consuevit, et Ioannis Aloysii patris maximam caritatem in filium sæpissime laudare nunquam desit. In adolescente, aut puero potius, alacres, et ingentes spiritus cernebantur: magna videbatur cogitare, gloriam sibi proponere, regnare quasi inter æquales videbatur velle, ita si quid pecuniæ haberet, libenter pro omnibus, cum opus esset, dependebat, quasi ipse omnium esset ditissimus. Erat corporis statura minime procera, non tamen exigua, erat aspectu valde amabili, elucebat gravitas in vultu, oculi, qui sunt

funt principes in pronuntiatione, omnium benevolentiam sibi conciliabant, et trahebant singulos cum quibus loquebatur, in quam vellet sententiam. abundabat ejus in corporis temperatura sanguis permixtus bile, non tamen atra, qua mixtione fiebat ut facile apprehenderet omnia, et quæ semel apprehendisset semper retineret; ita ut, quod raro solet contingere, cum excellenti ingenio conjungeretur memoria quædam admirabilis, ut omnia quæ aut ex libris didicisset, aut a viris doctis audivisset, semper haberet in promptu, et ad ea quæ proponebantur, accommodaret. Patre in Cyprum insulam a senatu misso ad inspiciendas magistratum omnium qui eo tempore in insula erant, rationes, Bernardus qui jam decimum octavum annum attigerat, patrem magnis precibus exoravit, ut quo tempore ipse abesset a republica, sibi liceret Patavium in nobilissimam illam academiam ad optimas disciplinas percipiendas se conferre: nullo in loco se melius, et honestius posse adolescentiam suam traducere, polliceri se studio, et diligentia effecturum ut eum filii voluntati obsecutum esse, et in ejus disciplinam sumtus fecisse non pœniteret. Hortabatur consanguineum suum Andreas Naugerius, qui paterno amore Bernardum tamquam heredem suæ gloriæ, et eum qui ornamentum familiæ esset allaturus, mirifice diligebat, ut filio non deesset; rogabant omnes Ioannis Aloysii propinqui, et amici, ut nascentem gloriam, ad quam filius videbatur natus, minime retardaret. Itaque vir bonus, et filii laudis cupidissimus, quidquid habebat patrimonii, id totum Bernardo tradidit, quo et librorum copiam sibi parare posset, et in studiis commodius versari. Itaque Patavium venit Bernardus ante vigesimum annum, quo in gymnasio tantum profecit in liberalibus disciplinis, ad tantamque laudem pervenit, ut sua ætate nemo magis laudaretur: tantos progressus fecit in orationibus scribendis, atque etiam in carminibus, ut non deessent qui illum cum Andrea gentili suo, qui ad maximam laudem utroque in genere pervenerat, conferrent. Philosophiæ studiis operam dedit docentibus M. Antonio Genua Patavino, atque etiam Vincentio Madio Brixiano. uterque magnus philosophus est habitus. Patavinus acumine videbatur

præstare, et gravitate quadam philosophica in interpretandis Aristotelis libris: alter fortasse Aristotelis sensa fidelius, et diligentius exprimebat. utrumque est secutus. Is magistris in philosophiæ studiis tantam diligentiam posuit, quanta satis esset ad alendam eloquentiam, et ad administrandam rempublicam in qua erat natus. Inanibus, et ambitiosis disputationibus, quæ sine magna ostentatione haberi non possunt, non delectabatur: e fontibus philosophiam hauriendam putabat, græca cum latinis conjungens: esse potius philosophus bonus, quam haberi acutus studebat: non probabat depravatum illum morem qui percubuit in scholis, ut tantum tempus ponatur in abstrusis, et inutilibus quæstionibus tractandis, ut vel minima pars librorum Aristotelis explicetur: scripsisse admirabilem illum virum putabat, ut sui libri studiose legerentur: non posse aliquem ejus librorum partem recte intelligere qui multa non nosset ex eodem scriptore: neminem esse meliorem interpretem Aristotelis, quam ipsummet; quamobrem legendos sæpe diligenter ejus libros, et scripta Platonis, Xenophontis, Isocratis, Plutarchi, et aliorum; egregios enim illos viros se mutua quasi opera interpretari aliud agentes judicabat; et prudenter sane. Illos libros ab Aristotele conscriptos qui in scholis explicari non solent, habebat ipse in manibus, ut sunt libri de moribus, non solum ad Nicomachum, sed etiam ad Eudemum, atque ii qui *magna moralia* inscribuntur. Vñs est cum esset Patavii, consuetudine, et familiaritate Petri Francisci Contareni, qui deinde fuit Venetus patriarcha, Dominici Mauroceni doctissimi viri, Danielis Barbari viri admodum eruditi, qui præclaros libros edidit, et coadjutor Aquilejensis est mortuus, optimorum adolescentium qui eo in gymnasio ingenio et doctrina floruerunt, et Speronis Patavini viri acerrimi judicii, et multiplicis doctrinæ, quibuscum conjunctissime vixit, eosque in omni vita plurimi fecit. Speron, quo, nemo fortasse illo tempore de aliis judicare melius poterat, tam multa, et tam præclara de Bernardi eloquentia, judicio, et suavissimis moribus dicere solebat, ut nec amabiliorem, nec præstantiorem civem Venetiis natum sua tempestate quemquam putaret. Narrabat interdum convenisse eos de quibus est dictum,

Etum, et alios quosdam, et cum probitatem hilaritate condendam esse, honestatemque cum liberali voluptate conjungendam dicerent, ex tempore ante cœnam, aut etiam postquam cœnatum esset, haberi solitos sermones tam lepidos, tam elegantes, tanta cum gravitate a Naugerio, qui minor natu erat, ut motu corporis, et gestu, mirabilique demum actione expressam ejus orationem omnes admirarentur, et magnum oratorem futurum judicarent. Dum Patavii studiis doctrinæ operam daret, et ad gloriam magnis laboribus contenderet, ecce de patris obitu literæ afferuntur. adolescens in cursu studiorum optimorum sine tanto patrimonio quantum satis esse posset ad commode vitam ducendam, cum altero fratre, et una sorore, intermissis studiis ad rem familiarem cogitur animum adjicere. Multa, et gravissima incommoda Bernardo, et toti domui attulit patris acerba et immatura mors; nondum enim quinquagesimum nonum annum attigerat, cum in Cypro insula illius cœli intemperie, et laboribus magnis quos in magistratu suo obeundo susceperat, excessit e vita. Patrem amiserat eo tempore quo magna commoda, et ornamenta sibi, et familiæ lux erat allaturus; quo soror etiam ejus Lucia eo magis indigebat; eam tamen ipse jacturam constanti animo tulit, et in patriam rediit hanc præcipue ob causam, ut sororem, cui maximum luctum attulerat patris mors, consolaretur, ejusque nuptiis provideret, quod et præstitit cum tanta dote quanti non fuit æstimatum patrimonium quod ipsi reliquum erat; quam ob fraternam caritatem, vel potius pietatem paternam, valde laudatus est. Non deerant qui hortarentur hominem præstanti ingenio, præclaro judicio, atque naturæ muneribus omnibus quæ ad dicendum requiruntur, ornatum, cui adhuc ob ætatem (duos enim et viginti tantum annos natus erat) ad rempublicam non patebat aditus, ut causas ageret: natus ad eloquentiam, facultatem illam conferret ad utilitates hominum, et patrimonium valde tenue, ut præstantes multi viri fecerunt, auget: non defuturos ei tandem honores in republica maximos. id consilium ipse minime probavit, quamquam reprehendere nulla ratione posset. Ita a natura erat formatus ad res maximas, ita verè lau-

laudis studio, et cupiditate gloriæ rapiebatur, ut nihil quod non prorsus nobilis, et excelsi animi videretur esse, posset facere, aut cogitare. Egit quasdam causas adolescens tanta cum laude, ut nemo videretur causam ullam posse tractare diligentius; et molestum erat ab illis quos defendebat, aliquid accipere. Verum minime christiano tutum putans nullo delictu omnes causas defendere, ut facere solent qui eo in genere studii versantur, et turpe etiam existimans, aut certe indecorum, Venetum hominem natum ad administrandam florentissimam rempublicam, et ad regendos alios, laboribus perpetuis, et contentionibus forensibus occupari; aliam vitæ rationem inivit, et, ubi primum per ætatem licuit, petiit ut in collegium admitteretur, eum in locum in quem juvenes ingenio præstantes, ut formam reipublicæ intueantur, et ad administrandam rempublicam, patriamque adjuvandam erudiantur, admitti solent. neque irrita fuit ejus petitio, siquidem sapiens ordinum suo tempore creatus est fere cunctis suffragiis. Memoria patris optimi senatoris, fama ingenii, et eloquentiæ ei profuerunt ad consequendum illum honorem. Sapiens ordinum tantam eloquentiæ laudem est consecutus, quamquam semel tantum modestiæ causa illo primo semestri spatio dicendum in senatu sibi statuisset, ut de eo maxima sit concitata opinio, summum ipsum oratorem futurum, et præstantissimum senatorem omnes judicarent. Vivebat ea tempestate Victor Faustus, qui præterquam quod literas græcas Venetiis profitebatur, in ædificandis etiam navibus operam ponebat. vir magni ingenii, ut Venetæ reipublicæ navale instrueret, et locupletaret, quinquagemam magnis impensis, et magno artificio fabricaverat. navigii genus insolitum educendum e navali, ejus, multis contradicentibus, faciendum periculum, et cum mercibus mittendum, Bernardus defendit tanta copia sententiarum, et lumine verborum, et tam præclaris historiis in medium allatis, ut nihil quidquam in senatu admirabilius auditum fuerit eo tempore. Est mos Venetæ reipublicæ ut magna diligentia, et multo studio petantur magistratus, et suffragia colligantur. magnam in hoc vim habent crebræ salutationes, et hoc in primis, ut nominatim homines appel-

appellentur; indicium est enim magnum, eos non contemni, a naturaque nobis est insitum, ut magni fieri vehementer cupiamus. Bernardus, ut qui hoc salutandi studio, et blandis appellationibus minime delectaretur, aut potius ab illis (natura ita docente) abhorreret, fama eloquentiæ, et suavitate morum sibi faciebat aditum ad honores. Eodem tempore cum oratio in funere Cardinalis amplissimi Cornelii esset habenda, Bernardus is fuit qui nobilissimæ familiæ hac in re fatiscit, orationemque habuit copiosam, et elegantem. Et quoniam quinto quoque anno vetere consuetudine mitti solent a senatu duo patricii qui magistratuum rationes examinent, num jus cuique tributum sit, aliquisne ex focis, et filiis hujus civitatis affectus sit injuria, ad senatum referant, in Dalmatiam cum M. Antonio Amulio, qui post aliquot annos eodem die quo ipse Cardinalis creatus est, ad sublevandam illam provinciam missus est; ex quo munere cum in patriam redissent, tanto necessitudinis, et benevolentiae vinculo se conjunxerunt, ut in omni vita amicissimi fuerint. Vbi ab illo munere in patriam redierunt, cum nobilem quemdam male gesti magistratus accusassent, eumque convincere omnino nequivissent, aut quia non satis constaret an juste accusaretur, aut quia nobilitate familiæ, et multorum studiis se tuebatur, ex illa accusatione nullam laudem sunt consecuti, immo potius in invidiam aliquorum inciderunt, qui dicerent, juvenes studiis eloquentiæ deditos, Naugerium in primis, qui quatuor annis minor natus erat, arripuisse occasionem ostentandi quantopere ea in re valerent. quibus malevolorum sermonibus factum est, ut post depositum *syndicatum*, ita enim magistratus ille appellatur, quem in Dalmatia una cum Amulio proxime obierat, difficilem sibi rationem ad honores experiretur, et cum (ut antea dictum est) abhorreret a crebris salutationibus, quibus in republica conciliantur animi, non defuerunt qui eum superbiæ, atque ironiciæ naturæ insimularent. aliquot igitur annorum spatio sine ullo magistratu in republica vixit: totus in studiis legebat eo tempore omnes historias, quibus prudentia comparatur: scribebat etiam aliquid. Andreas Gritus, qui ob varias, et plane heroicis virtutes, et egregia illustriæ in patriam me-

rita

rita optimæ reipublicæ princeps fuit, et is princeps quem maxime omnium, dum viveret, patria venerata est, cuiusque memoria in animis hominum manet, et numquam est interitura: cum Bernardum in collegio, atque in senatu dicentem eloquentiam esset admiratus, vir excellentis ingenii, et laudis cupidus, laudari ab eo qui in civitate eloquentissimus haberetur, in funere voluit, hoc satis grande præmium rerum præclare a se gestarum laturum se sperans, si id ab eo vivens impetrasset. Itaque cum ad se vocari jussisset Bernardum; volumus, inquit, in funere laudari abs te, Naugeri: quibus verbis commotus, utinam, respondit, ut nihil mihi potest esse honorificentius, aut jucundius, quam principem optimum præstantissimæ reipublicæ, et patriæ meæ laudare, ita senio confecto id opus sit facere, isque sim qui debitis laudibus patrem patriæ nostræ non defraudem, et reipublicæ hac in re satisficiam. quæ verba læto admodum vultu excipiens, amplexatus est, atque osculatus princeps Bernardum, et jussit ut opus aggredieretur, et singulis annis ad se ad recitandam illam quam habiturus esset, orationem veniret. Vbi orationem conscriptam audivit, singulis annis ut veniret ad se, præstaretque, si ita videretur, quod receperat, hortatus est. Itaque cum legeret pulcherrimam illam orationem Bernardus, et imaginem virtutum suarum tam pulchris coloribus delineatam cerneret princeps, audiretque illam orationis partem qua ejus fortitudo animi expressa est in obitu filii ferendo, quæ incipit: *Orbatus unico, et maxima spei filio pater, quid creditis? eum ejulatus fuisse?* et quæ sequuntur; lacrimas quas prætor Patavii in morte filii continuerat, illam orationis partem audiens tenere non potuit. cum vero recitarentur magna copia sententiarum, et verborum lumine varia, et illustria Andræe Gritti merita in patriam, cum in Gallia captivus libertatem patriæ conservasset, et pacem peperisset; Patavium civitatem clarissimam maximis suis laboribus, et periculis Veneto imperio restituisset, patriæ ipsi difficillimis temporibus salutem attulisset, ita afficiebatur princeps, ut nihil quidquam auribus suis suavius umquam accidisse Naugerii oratione ingenue fateretur. Hanc ipsam orationem cum mortuo prin-

principe in æde sanctorum Ioannis, et Paulli maximo concursu senatorum, et doctorum hominum habuisset, omnes qui audierunt, in admirationem convertit. hunc juniorem Naugerium cum Andrea illo tanti nominis oratore esse conferendum, hanc in Andreae Gritti funere cum illius in Leonardi Lauretani esse comparandam: magni, et excelsi ingenii ad eloquentiam, et ad res maximas natum Venetiis esse, cujus virtus nota non esset, cui debiti non tribuerentur honores. Quod commune civitatis iudicium cum Petrus Landus, qui Gritto in principatu successerat, maxime omnium probasset, et mirifice Bernardi ingenium, et mores diligeret, cœpit cogitare, qua ratione sibi eum affinitate conjungeret, atque filii loco haberet. Hieronymus Bernardi frater, de quo mentionem fecimus, uxorem duxerat ex Dandula familia nobilissima decem ante annos, ex qua filios nondum susceperat. rogabat ipse, hortabantur amici, et consanguinei Bernardum, ne sineret familiam suam, in qua præstantes senatores, et de republica benemeriti nasci solerent, extinguere: quatuor, aut ad summum quinque in ea esse, et illos quidem matura ætate: de posteritate cogitaret, heredem laudis suæ, et virtutum studeret relinquere. Non sprevit consilium: Histrianam ex Landorum familia principis neptem honesta cum dote uxorem duxit. Quod consilium quidam non laudaverunt, varia incommoda recensentes, quæ cura rei familiaris asserre solet. Venisse se in hanc sententiam aliquot post annos dicebat, ut fratri satisfaceret, et ut solatium senectutis sibi pararet; sed accidit, ut quo anno ejus nuptiæ factæ sunt, quæ magnifice admodum in ædibus principis fuerunt celebratæ, uterque filios susceperit, atque inde factum sit ut patrimonium qualecumque erat dividerint, et separatim vixerint. amor tamen, et caritas fraterna conservata est. Dum illæ nuptiæ celebrarentur, hæ voces audiebantur: tam excellenti virtuti honores præcipuos esse tribuendos, non esse diutius ferendum ut in negotiis maximis tanti civis opera respublica non utatur. Eo tempore mittendus erat legatus Mantuam ad Herculem Gonzagam Cardinalem, cui procuratio illius ditionis commissa erat a Federico fratre, donec Franciscus filius puer regendis aliis esset

idoneus : Bernardus creatus est; qui legatione illa primum tanta prudentia, et splendore functus est, et reversus in patriam ea quæ de more a legatis in senatu renuntiari solita sunt, de Mantua, atque de Cardinale senatui renuntiavit tam apposite, ut natum esse ad legationes, omnes qui eum audirent, dicerent: mittendum esse legatum ad Ferdinandum Romanorum regem, aut ad Franciscum regem Gallorum. Legatio ad Ferdinandum aliquot post menses decreta est Dominico Mauroceno viro probitate, et literis insigni, et cum Bernardum fuisse præteritum, illi qui ejus virtuti favebant, moleste ferrent, hortati sunt hominem ut legationem ad Carolum Quintum Imperatorem, quæ multo nobilior existimabatur, peteret. Iam ex legatione Mantuana id commodi, et ornamenti retulerat Naugerius, ut magistratum esset consecutus cui incumbit rationes rerum omnium quæ ex Damasco ad rempublicam pertinent, recognoscere; quo in magistratu dum esset, in collegium ad honestissimum reipublicæ munus receptus, et consultor militiæ declaratus est. ipso in magistratu qui sunt, eos appellant Venetiis *sapientes continentis*. Eo ipso in munere dum reipublicæ serviret, et suam laudem cum publicis commodis conjungeret, legatus mittitur ad Carolum Quintum, trigessimum quartum annum agens, anno uno postquam uxorem duxisset; in qua legatione multos labores, et varia incommoda pertulit. Secutus est Imperatorem in castra, quo tempore Methensis urbs ab eo obsidebatur. Tantam jacturam rei familiaris eo tempore fecit, ut non minimam uxoris suæ dotis partem ea in legatione consumferit. Et quamquam respublica, præter illam summam pecuniæ quæ singulis mensibus legatis ad sustinendam dignitatem publicam tribui solita est, interdum etiam donis cum sublevasset, in tanta tamen rerum omnium quæ in exercitu illo erat, penuria, retinere legationis splendorem sine maxima jactura rei domesticæ non potuit. Incidit in febrim acutam, qua ejus corporis vires omnes ita debilitatæ sunt, ut vitæ nulla reliqua spes esset; quod cum Carolo Quinto allatum esset, jussit ut Vesalius unus e medicis quibus utebatur, vir qui Patavii in anatomicis magna sua cum laude versatus erat, Bernardi curam susciperet.

Qua-

Quatuor mensibus cum in lecto jacuisset magno cum vitæ periculo, non celsabat tamen quantum poterat, sciscitari ea quæ ad senatum scribi oportere iudicabat. In patriam rediit vultu admodum immutato, et tanta corporis infirmitate, ut propinqui, et amici sui, cum primum illum vidissent, non temperarent a lacrimis. Non narro quæ a Carolo Quinto eo tempore gesta sunt, et qui fuerint exitus illius belli; id enim potius ad Caroli Imperatoris vitam pertineret, quam ad Bernardi. Non est tamen prætereundum, sæpe dicere solitum hunc Naugerium, se nunquam adiiisse Carolum Quintum quin ab eo prudentior recesserit, eumque sibi visum esse natum ad regendum orbem; tam acre iudicium, tanta, et tam admirabilis in rebus gerendis solertia eo in Imperatore cernebatur. Legationem, in patriam reversus, quamvis infirmi corporis vires minime id ferre videbantur, renuntiavit in senatu. fuit gratissima oratio illa longa quam habuit, qua commoti ita sunt omnium animi partim varietate rerum quas commemoraverat, partim civis sui caritate, qui, dum patriæ serviret, vitam quasi videbatur amisisse, ut omnes honores illi debitos passim prædicarent, ipsique bona etiam omnia optarent. Patavium ex medicorum consilio se contulit ad recuperandam valetudinem; et quoniam morbus ab imbecillitate capitis, cujus fortasse erat etiam principium, a stomacho originem duxisse videbatur, aliquot menses ibi procul a curis, et a negotiis commoratus est. convalescere vero dicebat se Ioannis Baptistæ Montani Veronensis egregii medici opera. recuperata valetudine sex mensibus tres magistratus amplissimos est consecutus. Nam primum præfectus annonæ declaratus est, qui magistratus honorificus, et fructuosus esse solet; quem antequam iniret, octo post dies custos legum, jurisque publici defensor (*advocatores communis* appellant Venetiis) est creatus; quem magistratum altero relicto iniiit, tantamque adhibuit in eo prudentiam, et gravitatem, et tam excellentem, quando opus fuit, de servandis legibus, ac puniendis perditis et sceleratis hominibus adhibuit eloquentiam, ut ex ea maximam auctoritatem sibi in republica comparaverit, et Patavinam præturam trigésimum octavum annum, quod nemini certe contigerat,

agens, obtinuerit. Patavinis, qui sexagenarios prætores habere consueverant, hoc de Bernardo iudicium non minimam admirationem attulit. Homo tamen minime in iudiciis versatus, qui præter morem civitatis ad magnum honorem pervenerat, omnibus virtutibus quæ in prætore laudantur, ita præstitit, ut perpetuam nominis sui memoriam ea in prætura reliquerit. Difficilis est prætura Patavina. Patavii est celeberrimum gymnasium, ad quod ex omnibus Europæ partibus confluunt multi veluti ad literarum mercaturam. Varia nationum ingenia moderanda sunt, ad quod præstandum magna prudentia est opus: admodum propinqua Venetiis est illa civitas, et sæpe negotium est cum iis qui in eadem republica nati moleste ferunt sibi quidquam negari. cum omni genere hominum ita se gessit, ut cum in gratiam faceret nihil, omnia tamen essent grata quæ faceret. Plurimum adjutus est in ea prætura Tiberii Deciani jurisconsulti Vtinenis, quem ipse vicarium sibi adsciverat, industria. eo prætore ejusdem civitatis præfæcti fuerunt Aloysius Donatus optimus senex, et qui in ejus locum missus est, Ioannes Capellus eques; cum quibus, quod non sæpe accidit, ita vixit, ut in omni vita eos amicissimos habuerit. Eo adhuc prætore Patavii, anno MDXLVIII. Henricus Gallorum rex, cum Taurinum venisset, senatusconsulto decretum est ut reipublicæ amicissimus rex ejusdem nomine saluaretur. Itaque Bernardus id ne cogitans quidem legatus decernitur ad Henricum Gallorum regem. senatus per literas jubet, ut primo quoque tempore cura præturæ præfæcto relicta, Taurinum se conferat, legationis suæ mandatum habiturus in itinere. obiit legationem viginti sex dierum magna cum reipublicæ dignitate, tantamque in ea liberalitatem, et splendorem adhibuit, ut cum reipublicæ gloria non mediocrem laudem suam conjunxerit. Secuti sunt cum multi nobiles, et præstantes ingenio adolescentes, quos commemoratione rerum quas viderat, et multis historiis quas in promptu habebat, ita detinebat, ut ejus sermonibus et delectarentur, et doctiores se fieri sentirent. Aderat etiam Augustinus Valerius ejus sororis filius, qui diligenter omnia observabat, is qui postea in ejus locum in episcopatu Veronæ successit. Patavio

tavio ex nobilissima prætura cum Venetias rediisset Bernardus, advocator communis iterum creatur, ad illum ipsum magistratum quo inito perfungi non poterat. Hunc natum esse multum dicebant ad res præclaras agendas, ejus opera conducere reipublicæ ut utatur in gravissimo illo advocatoris munere ad exercendam eloquentiam ad usum patriæ, ad leges conservandas. Collegas habuit Petrum Franciscum Contarenum virum in omni genere virtutum præstantem, et in primis singulari doctrina, quem etiam habuit aliquot post annos, cum leges Venetæ in iis quæ ad^m judicia pertinent, senatus jussu corrigendæ essent, et Federicum Valeressium virum admodum eloquentem, cum quibus ita versatus est, ut nihil iis collegis posset esse conjunctius. sed tempus magistratus legitimum implere non potuit; missus est enim Byzantium, qui reipublicæ nomine cum Imperatore Turcarum ageret, et controversias quæ inter Venetos oriri possent, dijudicaret. Nihil potest esse difficilius quam tractare cum eo Imperatore, et cum illis fatrapis qui illi assistunt, quorum linguam quis non norit, et vivere apud illam nationem quæ a literis, et ab omni humanitate sit aliena; ita tamen moderate tulit morum illius gentis feritatem, eamque in iis quibuscum ageret, emollire studuit, ut reipublicæ commodis consuluerit, et ab illis etiam penes quos erat rerum potestas, diligeretur. Natura constat insolentissimos, et avidissimos plus habendi esse illos qui apud Turcarum Imperatorem valent auctoritate; qui quamvis in petendo improbi, et immodesti fuerunt, ut esse solent, prudentia tamen quadam Bernardus effecit ut respublica minorem pecuniæ summam, *Baili* munere ipso fungente, consumserit, quam multorum temporibus qui ante ipsum Byzantii fuerant. Ditiore in patriam redire solent qui Byzantium semel a republica mitti solent: Naugerius nihil ex illo munere in domum suam præter honorem, et laudem, intulit. Laudandusne sit, alii judicent; vituperari certe non potest, quia reipublicæ non obsuit, profuit potius exemplo, et moderazione sua. Cum id munus Byzantii gereret, in captivorum christianorum redemptione, pro quibus Veneta civitas pretium solet persolvere, illius pietas, diligentia, caritas in christianum nomen, et

in

in patriam suam elucebat, ut facile perspicerent omnes, cum, si copix domesticx tulissent, quamplurimos pecuniis suis redempturum fuisse. Ita a natura erat affectus, ut perraro, aut numquam de augenda re familiari cogitaret, honesta etiam lucra suspecta semper haberet. inde factum est ut cum omnes fere magistratus in republica esset consecutus, illis tamen qui magna emolumenta solent asserre, et quibus multi locupletiores facti sunt, patrimonium suum numquam auxerit. Filiam unam susceperat antequam ad Carolum Quintum legatus missus esset: filium vero, ubi e prætura Patavina rediit; in cuius partu Histriana uxor mortua est, quam feminam amabilissimis moribus mirifice diligebat, et immatura morte præteritam luxit. Minime laudatus est a multis, præsertim consanguineis, immo potius inculpatus est interdum negligentix, quod rem familiarem non modo non auget, sed ne conservaret quidem: quam rem non excusabat pluribus verbis, accusabat potius ipse, et reprehendebat interdum se ipsum hilariter; sed ita a natura factus erat, ut nisi de magnis rebus non posset cogitare, pecuniam non magni faceret, sp̄e in Deo maxime sustentaretur. Non est opportunum persequi omnia, præsertim cum laudationem non instituerimus. Legatio ad Angliæ regem ipsi decreta fuerat antequam prætor Patavium proficisceretur; quam legationem mortuo interim rege ad quem mittebatur, non obivit. in ejus locum successit est Dominicus Bollanus, nunc Brixienis episcopus, qui se plurimum Naugerio debere eo tempore profitebatur, quod ipsi reliquisset occasionem inserviendi reipublicæ, et aditum sibi ad honores consequendos. natura Bernardus erat ita benignus, ut bonis ingenis incredibiliter faveret, et honoribus aliorum civium mirum in modum lætaretur. Byzantio in patriam cum redisset, in decemvirum collegium est cooptatus. penes decemviros est maxima potestas in republica: iis quindecim addi solent, qui, cum de rebus maximis quæ ad rempublicam pertinent, agitur, omnes in consilium adhibentur. In illum numerum cooptatus est Naugerius quadragesimum quartum annum agens, quod paucis solet accidere. Postquam e Mantuana legatione rediit in patriam, nullum is, quod mirum est, diem sine ma-
gi-

gistratibus vixit. A senatu deliguntur tres e senatoribus qui Patavino gymnasio præsent, et de iis omnibus quæ ad retinendam, atque etiam augendam illius celebritatem pertinent, ad senatum referant. Traditum est hoc munus Bernardo, collegis Matthæo Dandulo equite, clarissimo senatore, et Hieronymo Ferro, homine præstanti ingenio, et valde erudito. in eo versatus est magna cum laude. interdum sententias suas quæ oppugnatae fuerant in senatu, defendit tanta copia, et tanta gravitate, ut nemo magis in pronitu disciplinas omnes habere videretur. Favit multum Victori Trincavellæ medico Veneto præstantissimo: favit Tiberio Deciano jurisconsulto. Iuverat aliquot ante annos oratione sua, et auctoritate Ioannem Baptistam Egnatium Venetum, qui humaniores literas publice docuerat: illi ut veterano, et optime merito de Veneta juventute, cum per ætatem, et infirmitatem docere non posset, persolvendum esse tamen stipendium, ut senex commodius, et honorificentius senectutem suam posset sustentare, senatui persuasit. Erant ex ejus æqualibus qui dicerent, eum, qua nimia liberalitate erat, et effusione in re familiari, adhibere eam solitum in republica: proclivorem esse ad donandum quam usus reipublicæ postularet. Verumtamen quoniam ad publicam dignitatem, et majestatem Veneti imperii conservandam ejus consilia spectare videbantur, laudabatur fere ab omnibus bonis. Præficitur eo tempore maximo muneri, quod versatur in discernendis iis quæ ad salis distributionem pertinent, quod est non minimum vectigal reipublicæ. hoc munus dari consuevit senatoribus bonis, minime divitibus. Cum nondum obiisset eum magistratum, legatus in Dominici Mauroceni locum mittitur ad Paullum IV. Pontificem Maximum, qui successerat Marcello Secundo, qui viginti tantum diebus in pontificatu vixit. Ad hanc gratulationem, et ad præstandam obedientiam reipublicæ nomine missi sunt quatuor primarii senatores, Franciscus Contarenus, Carolus Maurocenus, Hieronymus Grimanus, et Matthæus Dandulus, qui omnes dignitate procuratoria, quæ maxima est in civitate, ornati fuerunt. cum iis quatuor decretum est senatusconsulto, ut Bernardus etiam proficeretur, eique injunctum ut ad
Pon-

Pontificem pro republica orationem haberet, qua de more debitam obedientiam ei tamquam Christi vicario præstaret. Habuit orationem elegantem, et plenam gravitatis, quam mirifice Pontifex laudavit, dixitque multa eo die de reipublicæ Venetæ antiquitate, et præstantia, et de nobili illa legatione, legatisque pluribus verbis mandavit ut suam erga Venetum nomen benevolentiam, et caritatem, in patriam reversi testificarentur. Redierunt in patriam quatuor quos nominavi, legati: Bernardus legationem suam iniiit. Paulo post secuta sunt ea tempora ut isto scœdere cum Henrico Gallorum rege, et Hercule Ferrariensium Duce, Paullus IIII. de bello cogitaret, et multa contra Carolum Quintum, ejusque filium Philippum regem Hispaniarum, diceret, et moliretur. Agebat cum Naugerio diligentissime ut in societatem rempublicam adjungeret: facilem futuram victoriam, venisse tempus quo Venetum imperium facile posset augeri, proponebat. Bernardus omnia diligentissime ad senatum scribebat: inferebat etiam sæpe eadem verba quibus Pontifex utebatur: fideliter etiam scribebat quam incerta esset spes victoriæ, quam anceps, et periculosus exitus illius belli, tantam adhibuit prudentiam difficillimo illo tempore, ut æque gratus Pontifici, et reipublicæ fuerit, et senatus cognitis et perspectis difficultatibus pacem suaserit; qua consecuta, Italia magnis calamitatibus liberata est. Vfus est a secretis ea in legatione Antonio Miledonio viro præstanti ingenio, et acri judicio, ejusque laboribus, et industria valde adjutus est. Non defuerunt qui dicerent, Paullum IIII. cogitasse interdum Brixix episcopatum Naugerio deferre; sed senator bonus in republica Veneta multos annos maxima cum laude versatus, ab ea cogitatione ipse absuit semper. De præstantia, atque interdum de felicitate Venetorum civium ita dicere solitus erat, ut qui eum audirent, statuerent, non esse cur ipsi etiam regibus Veneti homines inviderent: mille centum, et amplius annos eorum stetit, et floruisse rempublicam, aluisse semper libertatem, et multas virtutes, in verissima Christi religione natam nulla umquam hæresum labe fuisse contaminatam: pulcherrimis legibus stabilitam, florere opibus, et omnibus quæ habentur bona. Episco-

scopatum quidem esse opus bonum, sed plenum laboribus, et periculis multis. Factum est tamen divino consilio, ut e republica, ut paullo post scriberetur, quam unice diligebat, et miris laudibus extollebat, ad episcopatum, atque etiam ad cardinalatum vocatus fuerit. Dum esset orator, usus est consuetudine in primis Thomæ Aldobrandini (hic fuit frater Clementis Octavi, quem nunc summum Pontificem habemus) viri optimi, et interioribus literis valde exculti; qui res a philosophis gestas a Diogene Laërtio conscriptas, e græco in latinum eo tempore vertebat; et multorum hujusmodi aliorum virorum, præsertim Gulielmi Sirleti, qui postea Cardinalis fuit amplissimus, et Panragathi viri eruditissimi. Gratissimus fuit Paulo Quarto viro præstantissimi ingenii, sanctissimorum morum, et ingentis spiritus, cui placuisse magna laus est; erat enim ingeniorum, et actionum cujusque judex acerrimus, et paucos admodum honoribus, et testimonio suo dignos putabat; quo fiebat ut eo Pontifice per annum, et biennium etiam sine episcopo ecclesiæ cathedrales complures essent. nimirum intelligebat, nec cito cuiquam manus imponendas, nec homines ad gravissima munera propere, et temere vocandos. Itaque in re tanti momenti valde tutam esse ducebat moram, et suspensionem judicii sui. Bernardus gravissimo Pontificis testimonio, et multis laudibus ornatus, in patriam e legatione illa difficili rediit. admodum luculentus exstat commentarius, quem scripsit, atque etiam recitavit in senatu, rerum quæ legationis suæ tempore gestæ essent: unde multa sumi possunt documenta ad comparandam prudentiam, ad administrandam rempublicam, et ad gerendas cum laude legationes. Antequam rediret in patriam, sapiens consilii declaratur quadragesimum octavum annum agens; paullo post etiam consiliarius: cumque accidisset ut senatus adhibito scrutinio, ut fieri solet, senem multorum affinitatibus adjutum, et cujus integritas cognita erat, quandoquidem iterum consiliarius fuerat, deligeret, et in magnis comitiis judicium suum ad majus consilium perduceretur, factum est ut, cum Bernardus fuisset nominatus, judicium senatus, atque illud quod appellant scrutinium, repudiaretur, et præterito sene septuagenario viro in-

tegerimo, qui postea princeps fuit, Naugerius ante quinque-
 gesimum annum reipublicæ consiliarius declararetur. Tertiam
 partem legitimi temporis non obiit eo in magistratu, quod
 iterum Patavium prætor mittitur. Ad Ferdinandum Imperato-
 rem Viennam cum Ioanne Capello equite legatus aliquot ante
 menses fuerat, et copiosam orationem habuerat, qua Impera-
 tori gratulatus est, quod in Imperio successisset. omnia hac
 secunda prætura Patavina ei feliciter evenerunt; cumque acrimonia,
 et vis animi aliquanto remissior esset, mitius et sua-
 vius egisse cum omnibus dicitur, quam prima prætura: pa-
 rem tamen laudem ex utraque retulit prudentiæ, probitatis,
 liberalitatis, et virtutum omnium quæ in prætoribus laudari
 solent. Mortuo Paulo Quarto Pontifice Maximo, ei cum in
 pontificatu successisset Ioannes Angelus Medices Cardinalis,
 qui Pius Quartus nominari voluit, decreta est ad eum legatio,
 et legati creati sunt Carolus Maurocenus, et Aloysius Venerius
 procuratores sancti Marci; Nicolaus Pontius philosophiæ
 doctor, et eques, et hic Bernardus Naugerius, quem Ferdi-
 nandus equitem superiore anno creaverat. Solent Veneti le-
 gati ab illis regibus apud quos legatione funguntur, insigniri
 illo honore; quem tamen Bernardus multos annos Veneta
 nobilitate contentus recusaverat. ei habendæ ad Pontificem
 orationis onus erat impositum. jam se parabat ad legationem,
 cum in senatu disleri a quibusdam auditur, esse contra leges
 Pontio, Naugerioque datam legationem ad Pium Quartum
 Pontificem, quandoquidem superiore anno ad Franciscum Se-
 cundum Gallorum regem destinati oratores fuissent: binas le-
 gationes eodem tempore committi non posse: non esse facien-
 dam hanc injuriam Galliæ regi qui Henrico patri successerat.
 Itaque cum disputatum esset in senatu pluribus verbis, vice-
 runt ii qui legationem in Galliam Pontio, et Naugerio de-
 cernebant, et alios duos eligi qui mitterentur ad Pium Quar-
 tum, e republica putabant. Quamobrem susceptis Hieronymo
 Grimano, et Hieronymo Zane clarissimis senatoribus, Pontius,
 et Naugerius Galliam cogitare cœperunt, non sine utriusque
 magno dolore, et incommodo; erat enim Pontius septuagena-
 rius, et Naugerius ob infirmitatem membrorum (podagra
 enim

enim laborabat) in lecto eo tempore jacebat. legationem tandem obierunt alacri animo; ex qua cum in patriam rediissent, ad pristinos honores faciliorem etiam quam antea, aditum invenerunt. Quo tempore cum Ioanne Capello equite Naugerius legatus fuit ad Ferdinandum, Imperator monile aureum magni ponderis ei dono dederat: donavit etiam Capello pateras aureas maximi pretii. Senatui placuit, ut dicebatur, quia Capellus erat ditissimus, munus illud Imperatoris in ærarium inferre, quod æquissimo animo tulit Bernardus, quippe qui magni animi esset, et pecuniam nihil facere jampridem didicerat. Opinio erat, facile posse accidere ut senatus de regio munere idem statueret, quod aliter evenit; decretum enim est fere omnibus suffragiis, ut illud haberent. Ex Patavina prætura, quam iterum magna cum laude gesserat, domum reversus infirma valetudine utebatur. Eo tempore, quia acerba et immatura morte Augustinus Lippomanus episcopus Veronensis præreptus fuerat, ecclesiæ Veronensi episcopus nullus præerat, jamque sex menses abierant in magna omnium expectatione, quem Pontifex ei vellet succedere; cumque ea de re variæ essent hominum conjecturæ, Marcus Antonius Amulius, qui tunc legatum reipublicæ agebat apud Pium Quartum, ab eo impetravit ut senatui permetteretur, quatuor nominare e civibus Venetis, e quibus unus episcopus deligeretur, quem Pontifex pro sua sapientia Spiritu Sancto edoctus, tanto muneri obeundo aptiorem ipse judicaret. Non satis firma valetudine eo tempore Naugenus utebatur: domo non egrediebatur, cumque propinqui, et amici omnes ad eum venissent, hortarenturque ut voluntati Dei, et patriæ ne adversaretur, senatum eum nominaturum ad episcopatum Veronensem, ni sibi desit; numquam assequi potuerunt ut se id optare diceret: factum est tamen ut nominaretur pluribus quam ceteri, suffragiis. nominavit ad Veronensem episcopatum senatus Pontifici hunc Naugerium unum e præcipuis senatoribus, Danielem Barbarum virum doctrina, et moribus præstantem, jam patriarcham Aquilejensem designatum, Andream Lippomanum virum sanctissimis moribus, et caritate in pauperes insignem, et Hieronymum Trivisanum ex Dominica-

norum familia, virum acris ingenii, et ad eloquentiam in primis natum, qui sacris habendis concionibus in ecclesia Dei magnam laudem erat consecutus; e quibus Trivisanus a Pontifice episcopus est factus, aut quia judicaret majores utilitatis fructus ipsum esse allaturum. Veronensi ecclesie, aut, ut nonnulli dixerunt, quia Guidus Vbaldus Urbini dux magnis precibus hoc ipsum impetraverat, virtuti favens, et eloquentie, quam anno superiore, dum Pisauri Trivisanus concionaretur, erat admiratus; quem cum Pius episcopum creasset, aliorum etiam sibi habendam rationem judicavit. Itaque Naugerio quingentorum aureorum annuam pensionem, et Barbaro alteram ejusdem summæ assignavit; quod cum ad senatum orator Amulius scripssisset, auditis literis, Naugerius hilari admodum vultu, audientibus omnibus, gratias egit Deo, quod illa cura esset liberatus, et alta admodum voce, pensionem illam, quem admodum legibus sancitum est, a senatore Veneto accipi nullo modo posse dicens, pronuntiavit illum versiculum Davidis: *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus*; quæ vox senatui fuit gratissima. Fuit auctor Bernardus ut illa pensio Barbaro daretur, idque reipublicæ nomine peteretur a Pontifice ad sublevandam rempublicam, quæ singulis annis quingentos aureos nummos, ut commodius posset vivere, Barbaro largiri solita esset. Hæc mensè Januario acciderunt millesimo quingentesimo sexagesimo salutis nostræ. Cum autem Cinerum sacrorum dies appropinquaret, et Pontifex aliquot Cardinales creare constituisset, Bernardus in sacrum illud collegium cooptatus est: qua de re inopinata atque inexpectata cum Venetias nuntius allatus esset, Bernardus, qui sapiens consilii erat, dum confuleret de iis quæ ad reipublicæ administrationem pertinebant, hac de re a Borromæo Cardinale, qui Pontificis sororis filius erat, literas accepit; cumque nullum lætitiæ signum ostendisset, abeuntem cum princeps etiam ipse usque ad scalas deduxit, et collegium universum domum usque. Quidam dixerunt, Pium, quod vereretur ne improbaretur suum iudicium, quod Bernardus fuerat præteritus: alii, Amulii, quocum conjunctissime vixerat; testimonio, et commendatione: major pars hominum; quoniam ei Naugerii virtus erat perspecta et cognita,

ta, ita edocente Spiritu Sancto, in Cardinalium collegium Nau-gerium cooptasse. Eodem die Amulius, qui orator Venetus erat, et ipse Cardinalis creatur. In idem collegium eodem die adsciti sunt Hieronymus Seripandus archiepiscopus Salernitanus, et Hosius Varmienfis, quorum uterque magnam nominis celebritatem est consecutus. Romam venit vocatus a Pontifice per literas mense Majo, fuitque de more exceptus, atque decretum publicum consistorium. eodem die venerunt Ludovicus Madrucus, Hieronymus Corregius Cardinalis. Romæ ita vixit ut sibi omnium animos conciliaret: paucis se immiscebat negotiis, nihil magnum sibi videbatur polliceri, ad Dei gloriam, et ad ecclesiæ dignitatem omnia sua studia referebat. Et in sententia dicenda in consistorio commemoravit Silvius Antonianus nunc Cardinalis, dicere solitum Carolum Cardinalem Borromæum, cujus a secretis erat, tantam adhibuisse Bernardum gravitatem, sermones suos sententiis præclarissimis, et variis luminibus verborum refertos adeo fuisse, ut sæpe in sui admirationem sacrum torum collegium, Pium etiam Quartum Pontificem in literis interioribus egregie versatum, traxerit. Fuit certe gratus Pontifici: ejus sermone Pius incredibiliter delectabatur. Dum Pius, et Cardinalis inter domesticos parietes loquerentur, Horatii, Virgilii, et insignium aliorum poetarum carmina in medium afferebant, et ita vicissim recreabant incredibiliter post serios sermones suam senectutem. Eum idem Pius sæpe convivam habebat, sæpe laudabat judicium, et probitatem, ejus etiam inopiam sublevabat; nam præterquam quod singulis mensibus ei centenos aureos nummos erogari jubebat, quotannis etiam mille ei dono mittere consueverat. Absens a patria, in qua tot annos vixerat tanta cum laude, et a qua tot honoribus, et beneficiis erat affectus, sine aliqua animi molestia vivere Bernardus non poterat: leniebat patriæ desiderium ea semper cogitando, atque agendo, quæ ad ejus commoda pertinerent, et cum oratore Veneto Hieronymo Superantio optimo senatore tam crebros, et tam longos sermones habebat, ut et ipse legatione fungi videretur. nullius Cardinalis fidei res omnes suas senatus credidit umquam facilius, quam Naugerii, cujus caritatem in
pa-

patriam perpetuo recordabatur. Fuerunt Venetiis qui moleste tulerint, cum audissent, Bernardum Cardinalem creatum: bono cive, et gravi senatore privari rempublicam: Pontificem ornasse eum quidem amplissima dignitate, sed magnum incommodum reipublicæ attulisse. hi cum audirent, Bernardum cum Pontifice, et cum omnibus ita agere, ut Veneti nominis dignitatem in primis tueretur, dolorem illum mitigabant. Respublica Veneta multos jam annos a nullo Pontifice facilius omnia impetravit, quam a Pio Quarto, cujus memoriam in primis veneratur. id certe factum est et quoniam vir ille pontificatu dignissimus Italiæ erat amantissimus, et Veneti imperii amplitudinem agnoscebat, et plurimi faciebat: non minimum etiam juvabant Bernardi crebra testimonia observantiæ nostrorum hominum erga sanctam sedem Apostolicam, et præcipua quædam caritas, et reverentia erga illum, qui eo tempore Christi vicarius esset in terris. Sequenti anno Hieronymus Trivisanus Veronensis episcopus, qui Tridentum ad celeberrimum illud, et sanctissimum Concilium erat profectus, ex hac vita magno cum multorum dolore decessit. Quod uti primum Pontifex audivit, Bernardo perpetuam Veronensis ecclesiæ administrationem commisit, addiditque hæc verba: dolere se, fructus illius ecclesiæ oneratos esse pluribus pensionibus: daturum se operam ut minuantur, aut tollantur etiam. cumque jam venientem ad se oratorem Venetum vidisset, qui senatus nomine petiturus erat ut sanctæ illius sedis permisso quatuor liceret nominare, e quorum numero unus episcopus crearetur (ut factum est quo tempore Trivisano episcopatus est commissus) antequam vel verbum ullum faceret, Naugerium Cardinalem nostrum, et vestrum, inquit Pontifex intuens Superantium, Veronensem episcopum creavimus de vestra republica optime meritum civem, et fratrem nostrum carissimum; quod nostrum iudicium certo scimus reipublicæ futurum gratissimum. Annuit legatus, et illa verba Pontificis cum ad senatum scripsisset, senatusconsulto responsum est, ut de iudicio quod a Pontifice factum erat de Naugerio, reipublicæ nomine gratiæ agerentur. Iam cogitabat quamprimum Roma decedere, et Veronam se conferre ad administrandam illam ecclesiam,

fiam, quod probe nosceret quot, et quantas utilitates affe-
rat pastoris præsentia, quantumque voluptatis capiat populus
cum in oculis habet episcopum, pastorem, et patrem sibi a
Deo datum: sed podagra impeditus distulit adventum suum.
Fusione etiam capitis laborabat, qua fusione ejus oculi ita gra-
vabantur, ut vix quidquam possent cernere: auctores erant
multi, ut pateretur eximi quas medici membranulas lumini
officere dicunt, easque vulgo *casaractas* appellant; qua senten-
tia tamquam periculosa ut sustineretur, dehortabantur alii;
quorum consilium est secutus. Placuit eo tempore Pio Quar-
to Pontifici Maximo, quoniam e re christianæ reipublicæ fu-
turum judicabatur, e Cardinalium collegio duos legatos ad
Concilium deligere. Itaque Ioannem Moronum virum usu re-
rum, et variis, illustribusque virtutibus insignem, et Bernar-
dum Naugerium hominem ad res maximas gerendas natum,
cujus magna apud episcopos Venetos, et totam rempubli-
cam erat auctoritas, legatos sanctæ sedis Apostolicæ declara-
vit, iussitque ut quam maxime possent, Tridentum proficisci
maturarent. Naugerius Venetias venit, cumque patria, in qua
floruerat omnibus honoribus, legatum sanctæ sedis Apostoli-
cæ vidit. omnium senatorum, et totius civitatis concursus fie-
bat ad eum salutandum, et magna cum animi voluptate æqua-
les suos, et singulos nobiles Venetos amplectebatur. Ipse pri-
mum ad Hieronymum Priulum principem, princeps deinde
ad eum cum toto collegio venit: munera etiam indicia bene-
volentia publice missa, quæ non recusavit. judicavit antequam
domum quæ ipsi parata fuerat, veniret, opportunum esse,
Carolus Cardinalem Lothoringium convenire, qui apud mo-
nachos ordinis Cassinensis diverterat (monasterium divi Geor-
gii dicitur) cum quo unius fere horæ spatium cum fuisset, in
homine acie judicium, varium usum rerum, et incredibile in
eo juveni christianæ reipublicæ studium se agnovisse dicebat;
ita a natura erat ad omnem humanitatem factus, et consuetu-
dine eruditus ad omne genus officii, ut ea in re se vinci a
nemine pateretur. Tridentum venit biduo postquam Mo-
ronus venerat. noctu maluit civitatem illam ingredi, quam
excipi solemniter honore, et episcoporum frequentia. Erant Tri-
den-

denti Cardinales sex eo tempore, quatuor legati sanctæ sedis Apostolicæ, Moronus, qui quod honoris antiquitate præcelleret, legationis princeps erat, Hosius Cardinalis Varmienfis vir omni studiorum genere, in theologia in primis magna cum laude versatus, Ludovicus Simoneta juris pontificii peritissimus, et hic Naugerius excellenti ingenio, acri iudicio, interioribus excultus literis, usu rerum edoctus valde, eloquentia insignis, cuius vitæ cursum exposuimus. aderant Cardinales duo qui legatione non fungebantur, Carolus Lothoringius, et Lodovicus Madruccius, ambo doctissimi homines, et admodum facundi: Lothoringius nonnumquam in dicenda sententia clamores faciebat. Naugerius Venetorum episcoporum ingenia, et sententias moderabatur sæpe magna cum prudentia, eosque interdum dissidentes auctoritate sua conciliabat. Ita legatis omnibus ejus iudicium probatum est, ita omnium nationum episcopi ingenium, et suavissimos mores diligebant, ut omnibus esset gratissimus. Factum est ita disponente Deo Optimo Maximo, qui ecclesiæ suæ sanctæ illo Concilio opem ferre decreverat, ut Concilium a Paulo III. Pontifice Maximo ante xv. annos cœptum, pontificatu Pii Quarti, cujus memoria multis aliis rebus, sed hoc uno in primis felicissimo Concilii exitu numquam interibit, et iis legatis sit conclusum, ac dimissum. Non laudo prudentiam Naugerii, non explico consilia quæ ipse collegis proponebat ad Dei gloriam, et sanctæ sedis Apostolicæ dignitatem stabiliendam. Verissimum est quod dicam, sæpe ejus consiliis factum esse ut concordia inter legatos, et sententiarum summa consensus fuerit, multique episcopi similitates quas inter se haberent, deposuerint; et quamquam incommoda admodum valetudine utebatur, numquam tamen destitit maximo labore consulere commodis, et dignitati sanctæ matris ecclesiæ. oculorum ægritudo in dies augebatur, ita ut timeri facile posset ne is brevi prorsus fieret cæcus. hæc res illi molestiam incredibilem afferebat: consolabatur tamen se ipse interdum, cum diceret, vixisse se diu, et fati laborasse: non inutiles fortasse fuisse labores quos pertulerat pro patria, pro ecclesia: nihil jam esse quod sibi vel molestiam, vel voluptatem asserre posset: de morte esse cogitan-

gitandum, et multo magis de vita beata, et de cœlesti gloria, ad quam a principe rerum omnium Deo homo creatus est. Facere tamen non poterat quin aliquando etiam curis angere-
retur filiorum ex legitimo matrimonio susceptorum causa, cum filios duos reliquerit, (quod præstantissimis aliis Cardinalibus contigit nostra etiam memoria, ut Hieronymo Albano Bergomensis, et ante ipsum Francisco Sfondrato, ut alios omit-
tamus, qui Nicolai Cardinalis Cremonensis frater fuit, et Gregorius XIV. nominatus est) et Lauræ in primis ejus filia, quam unice diligebat; cum enim eam jam nubilem prospiceret, non videbat qua ratione illam pro dignitate familiae, et status sui posset collocare. Verum sustentabat senem morbis variis confectum, prope cæcum, firma quædam spes fore ut Deus pro sua summa benignitate, et paterna cura sui, domus suæ, filiorumque suorum curam haberet; quæ spes eum non fefellit: ejus enim votis respondit clementissimus pater Deus, ut paullo post exponetur. Dimisso Concilio mense Decembri vocati sunt omnes legati Romam, ut de iis rebus quæ in sacrosancto illo conventu gestæ fuerant, Pontificem, et sacrum Cardinalium collegium plenius edocerent. Naugerius cum sponsæ suæ, quam nondum viderat, desiderium diutius ferre non posset, petiit a Pio Pontifice per literas magnis precibus, ut sibi liceret Veronam venire: alios legatos renuntiaturos fideliter omnia quæ in Concilio tractata, et perfecta fuissent. Quod cum a Pontifice impetrasset, magna cum animi lætitia Veronam venit; cui cum appropinquaret, et jam mœnia videri cœpta essent, versiculum illum Davidis commemoravit: *Hæc requies mea, hic habitabo*: quasi significaret, in ea civitate se et vivere, et mori cupere: illic quiescendum a laboribus, et tandem in cœlestem patriam divina ope sibi esse migrandum. Comitati sunt eum Ioannes Trivisanus Venetiarum patriarcha, et Daniel Barbarus coadjutor Ioannis Grimani patriarchæ Aquilejensis, Petrus Landus archiepiscopus Creten-
sis, et decem episcopi, qui cum omnes in cathedrali ecclesia canonicorum sedes occupassent, omnium oculi in nobile illud spectaculum rapiabantur. Celebrasse utrumque patriarcham, atque etiam archiepiscopum solemnem missam magna cum po-

puli Veronenſis lætitia, sæpe canonici, et ſacerdotes Veronenſes commemorant. Venienti Cardinali epiſcopo Veronam omnis clerus, univerſuſque populus obviam proceſſit ad ripam Atheſis: inſequentibus diebus habitæ ſunt orationes, ſcripta ſunt quamplurima carmina de hoc expectatiſſimo adventu: egregiam in primis habuit orationem Franciſcus Morandus civitatis nomine, vir doctus, et ad eloquentiam natus; quæ maxime laudata eſt ab omnibus. Laudatus etiam eſt a Vincenzio Ciconia eccleſiaſticorum omnium nomine, a quo ſatis copioſam orationem habitam fuiſſe dicitur. Vbi epiſcopi omnes diſceſſerunt, Nicolaum Ormanetum Bodoloni archipreſbyterum, virum in eccleſiaſtica diſciplina præſtantem, et ad res maximas agendas aptiſſimum; Adamum Fumanum canonicum, hominem integritate, et doctrina florentem; quorum utrumque ſecum Tridenti habuerat, quorumque opera in ſanctæ matris eccleſiæ procuranda utilitate Cardinales legati uſi erant (fuerat enim Ormanetus ad Bavariz ducem nuntius miſſus ad diſſuadendam communionem ſub utraque ſpecie: Fumanus vero a Concilii literis fuerat) hos bonos ſacerdotes, quos mirifice diligebat, hortatus eſt, atque etiam rogavit, ut quod de huius eccleſiæ adminiſtratione ſentirent, libere dicerent, proponerent ea quæ utilia eo tempore iudicaret: eorum ſe conſilium plurimi facturum. In medium adducta ſunt quamplurima ab Ormaneto præfertim, in primis ut Philippus Stridonius, qui multos ante annos vicarius Ioannis Matthæi Giberti, moribus, et diſciplinæ huius eccleſiæ multum profuerat, vocaretur ad idem munus vicarii. quod conſilium, cum uſque a pueritia Philippum valde amaviſſet (fuerant enim, ut dictum eſt, conſcipuli ejuſdem Stephani Plazonii) comprobavit. Stridonius vero cum per literas non ſemel vocatus fuiſſet, aliquot poſt meſes reſiſto canonicatu ſancti Marci, et aliis emolumentis quæ capiebat Venetiis (ei enim commiſſa fuerat plebs ſancti Ioannis decollati) Cardinali quem obſervaverat tot jam annos, obtemperans, Veronam venit: cujus adventu non bonis ſacerdotibus non minimus injectus eſt timor. Ejuſ, et Ormaneti in primis conſilium fuit ut quamprimum ſynodus diceceſana ex ſacroſancti Concilii Tridentini decreto fieret,

ret, in qua de omnibus ageretur quæ ad hujus ecclesiæ com-
moda, et ornamenta pertinerent. Coacta est synodus, ad
quam convenit magnus parochorum, et sacerdotum numerus,
et a Cardinalibus habita est oratio ad excitandos omnes qui ade-
rant, ad servanda decreta Concilii, et ad retinendam cleri Ve-
ronensis exultationem. Exceptus est libenter sermo Cardina-
lis plenus sententiis gravissimis, et luminibus variis verborum;
quem tanta commotione adhibita habuit, ut multi lacrimas
continere non potuerint. decreta sunt multa utiliter ad glo-
riam Dei, et ad usum hujus ecclesiæ, quæ partim observata
sunt, partim observanda successori suo Cardinalis reliquerat.
Adversa valetudine erat, ita infirmo corpore, ut nisi sustenta-
retur, plerumque loco se movere non posset, et de visus etiam
acie quotidie aliquid amittebat, ita ut brevi omni lucis usu-
ra se cariturum cognosceret. Has ob causas coadjutorem pri-
mum sibi dari a Pontifice contendit multis rationibus; quod
cum ipsi negaretur justis de causis, cedere potius voluit epi-
scoparum, quam cum ecclesiæ incommodo diutius sine ullo
coadjutore tantum onus sustinere. quod consilium cum ad Pii
Quarti Pontificis aures pervenisset, ipsi valde probatum est,
imperavitque Iacobo Superantio equiti oratori Veneto, viro
præstantissimo, ut ad Naugerium scriberet, se eum quem lo-
cium muneris petiverat, ei successorem daturum: Romam ve-
niret, ubi sibi gratissimus erat futurus. Quas literas cum acce-
pisset Naugerius, statuit tres post mentes Romam proficisci.
Inter ea magnis pollicitationibus cujusdam adductus, paritur sibi
ex oculis *cataractas* educi, et maxima patientia, animique for-
titudine permittit, acu crasum illum humorem disjici. Vide-
barur lumen oculis restitutum divinitus, et ministerio illius ar-
tificis familiares etiam suos agnoverat, et nominaverat. Qua
ex re tantam læticiam ejus propinqui, et amici omnes sen-
runt, quantam non esset facile explicare: in primis univ^{er-}sus
populus Veronensis maxima lætitiæ signa dabat. V^{er-}um ali-
quot post dies, fortasse quia medicorum consilio r^{ius} exqui-
sita, nimisque tenui victus ratione usus erat, in ror^{um} incidit
acutam, qua paucorum dierum spatio ira est c^{on-}fectus, ut de
ejus salute nulla reliqua spes esset, pridie c^{on-}decubisset,

et antequam sanctissimum eucharistiæ sacramentum summisset; quasi jam animadverteret se brevi ex hac vita migraturum, multa Ioanni Aloysio filio ad recte instituendam vitam pertinentia, item multa de hujus vitæ variis calamitatibus dixit, ea qua solebat, verborum, et sententiarum copia. Eo tempore Augustinus Valerius ejus sororis filius, quem Pontifici dominaverat ad Veronensem ecclesiam, et quem senatus per literas sibi gratum fore episcopum apud Pontificem testatus erat, toga deposita, habitum clericalem induerat, et ad primos ordines promoveri cœperat. Et quia vetitum erat Concilii Tridentini decreto, quempiam episcopum fieri, nisi vestitu ecclesiastico per sex menses fuisset, cum Pius Quartus huic decreto derogasset, et Augustinum in sacrosancto senatu Cardinalium episcopum Veronæ duos post menses quam habitum clerici induerat, pronuntiasset, fieri tamen non potuit ut Bernardus optatissimum hoc nuntium acciperet. eodem die, quod admirabile plerisque visum est, quo literæ afferebantur, Augustinum episcopum factum, sibi que successorem datum, ipse ex hac vita decessit magno cum totius civitatis Venetæ, cum populi Veronensis, cum collegii Cardinalium, atque etiam Pontificis Maximi dolore. Obiit anno ætatis suæ quinquagesimo octavo, anno salutis nostræ millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, sexto Kal. Junii, cum in cardinalatu vixisset annos quinque, et menses tres, in episcopatu annos duos, et menses septem. Laudatus est in funere ab eodem Vincentio Ciconia qui ei cleri nomine gratulatus erat. Si quis laudationem scriberes Bernardi Cardinalis Naugerii, vitam ejus cum animo suo cogitans, et oratione explicans, locos haberet quamplurimos quibus homines in admirationem posset convertere, et varia exempla virtutum proponere ad imitandum. Ejus vitam mihi tantum describendam proposui, ex cujus descriptione hæc colligi possunt cognitu digna. pervenisse civem Venetum sine opibus ad maximos honores: sine propinquitatum et affinitatum etiam presidio faciliorem ei fuisse aditum ad omnes magistratus, quam civissimis, et illis quibus externa illa adjumenta essent: eum deinde adolescentem senibus, senem adolescentibus jucundum fuisse: ita cum æqualibus vixisse, ut difficile fuerit judicari.

dicare cui ætati gratior esset: gratissimum fuisse principibus viris, et regibus etiam exteris, et ab omni humanitate, omnique religione profus alienis: uxorem habuisse, solatio filiorum, et legitima prole non caruisse: a patria nobilissima republica nominatum episcopum Veronensem, a Pontifice fuisse præteritum, paucos post dies ab eodem Pontifice nihil tale cogitantem Cardinalem creatum: eundem episcopatum, qui vacaverat, ipsi traditum: paucos post dies legatum sanctæ sedis Apostolicæ missum ad sacrosanctum Concilium Tridentinum. Hæc hominibus Venetis non erit injucundum cognovisse, non erit etiam fortasse inutile omnibus. Dei Optimi Maximi benignitate hæc bona conferuntur: nemo negat. non est tamen dubitandum quin sæpe mores (ita volente, ac juvante eodem auctore rerum omnium bonarum Deo) fortunam, hoc est statum et conditionem mortalium effingant. Hi Bernardi fuerunt mores: patriæ longe amantissimus fuit; atque adeo ab omnibus melior civis quam paterfamilias habebatur. impensas vix temperare poterat: eo fiebat ut quod libenter faciebat, non sine incommodo suo interdum posset facere. Bis die cibum, in cœna pauxillum, interdum etiam nihil sumebat: fatis copiosa mensa utebatur convivarum causa qui ad ipsum veniebant; inter quos erat Speron Speronius vir admodum eloquens, et multiplici doctrina præstans, et Silvius Antonianus nunc Cardinalis, cujus ingenium, ac eruditionem multiplicem vehementer admirabatur, et Ioannes Baptista Amaltheus politioribus literis, et moribus optimis imbutus, et Folieta Genuensis historiarum scriptor, Julius Pogianus politissimis literis ornatus, et alii plerique. In omni vita ita fuit proclivis ad donandum, ut fortunarum suarum; et filiorum nullam rationem habere videretur. placidis, et suavissimis moribus erat præditus, ita ut omnes qui eum convenirent, sermonibus teneret, et cum ab eo discessissent, eum perpetuo diligenter. lenitate animi ita præstabat, ut quemvis facile ferret. In senatu Veneto, in sacro etiam Cardinalium senatu sic temperabat orationem, ut ne eos quidem offenderet quibus forte refragabatur. Nemini umquam invidit, fretus virtute propria. Si quis ipsum offenderet, ut solet accidere, tanta in eo fuit

fuit mansuetudo, ut numquam de ulciscendo cogitaret, omnesque injurias remitteret. In rebus gerendis tardior erat quam opus esse videretur, præsertim in rebus privatis: magnum momentum in tempore positum esse judicabat: dilationes plerumque rebus ejus non minimum incommodum attulerunt. Natura magis ad agendum quam ad contemplandum propensus, congressu hominum delectabatur multo magis quam solitudine; et ideo longissimos cum æqualibus sermones libenter habebat. simulationem maxime omnium odisse, et ab illo vitio alienum se esse profitebatur. ad conciliandos sibi omnium animos natus erat. Non facile quempiam benevolentia sua dignum putabat: ubi quem cœperat diligere, in amore erat constantissimus. Omnia quæ legerat, meminerat, et in promptu habebat: et quamvis, ubi primum legationes suscepit, studia philosophiæ, et optimarum artium non solum intermissa, sed fere amissa ab eo fuerant; ita tamen cum incidebat sermo, de pulcherrimis quæstionibus diserebat, ut doctior illis qui perpetuo in studiis versarentur, interdum haberetur. Senex, et jam Cardinalis, jubebat sibi clara voce legi veterum theologorum libros, e quibus etiam multa ejus memoriæ imprimebantur. Nihil ipsi erat molestius quam scribere: dictabat libentius, et sane, cum scribebat, nihil ejus literis scribi poterat prudentius, aut elegantius. Eos qui ad edenda sua scripta proni sunt, ita interdum reprehendebat, ut ab omni scriptio-
num genere omnes deterrere videretur; nimirum putans impudentis, et ambitiosi ingenii, sperare hoc tempore ex libris gloriam. Parce laudabat recentiorum libros: carmina nisi optima legere non poterat. Concionatores qui admirationem non afferrent, et lacrimas non excuterent, nullius nominis putabat. Nullam tutiorem viam ad quiete traducendam vitam dicebat, quam neminem lædere, quam devorare ineptias; qua in re admirabilis fuit: neminem enim in tota vita inimicum apertum habuit. Multa ab eo prudenter dici solebant. sibi semper esse difficilius statuere quæ sibi essent in publicis sermonibus omittenda, quam quæ dicenda. Filiis suis satis amplum patrimonium relicturum, memoriam tot magistratum quos innocenter in republica gessisset, et præcipue, quod ex
illis

illis nihil in domum suam præter honorem, intulisset. Silentio multa gravia pericula existimationis vitari posse. Tempus salutaria afferre consilia: consulendum, et expectandum. Compensandam viam conciliandorum animorum, si de se ipsonumquam, admodum raro de aliis quis loqueretur: pessimum consultorem esse timorem. Sibi perpetuo necessarium fuisse pugnare cum paupertate, a qua tamen numquam vinci potuisset. Sanctæ sedis Apostolicæ dignitatem ita cum reipublicæ Venetæ dignitate conjunctam esse, ut disjungi nequiret: Venetiis optimum quemque civem esse sanctæ sedis Apostolicæ amantissimum. Dicere etiam erat solitus, honorificum semper esse proponendum utili, honorificentiam consequi solitam esse utilitatem: nihil quidquam viro nobili contingere posse molestius quam si ab aliis beneficentia vincatur: liberalitatem nobilem esse mercaturam, qua multorum animi conciliantur, et quæ dignitates, honores etiam amplissimos sæpe parere consuevit; et conciliare liberalitatem plurimorum amicitias, quibus nihil potest esse fructuosius. Virum pauperem, si sit bonus, satis esse divitem, præsertim in republica Veneta natum, et Romæ in nobilissimo orbis teatro laudabiliter viventem. Viro christiano et catholico nihil deesse, cum Deum habeas patrem, et sit frater regis Christi, coheres futurus cælestis patriæ. Fuerunt qui dicerent, Bernardum patriæ desiderio, et memoria reipublicæ, in qua multos annos floruerat, interdum commotum, si data fuisset optio, ad pristinos magistratus libenter fuisse rediturum: sed nemo id potest affirmare, præsertim cum cardinalitiam dignitatem ab eo magni fieri, et extolli interdum audiverim. Agendas sibi esse multas gratias, dicere solitum audivi, Deo Optimo Maximo, quod ad episcopatum, et cardinalatum Dei benignitate fuisset promotus, et extrema ætate ad serviendum ecclesiæ vocatus. Adolescens amicos habuit Augustinum Foscarum Marci filium, adolescentem magnæ spei, qui immatura morte præreptus est, Iacobum Barbum, Petrum Lauretanum, Ioannem Donatum. Cum ad rempublicam accessisset, cum Marino Caballo, M. Antonio Amulio, Aloysio Mocenico, equitibus, et cum Petro Francisco Contareno, et Dominico Trivisano conjunctissime vixit. Romæ
Car.

Cardinalibus omnibus fuit æque gratus . Magni faciebat ipse plurimum Carolum Cardinalem Borromæum , quem ad restituendum pristinum ecclesiæ candorem , morumque puritatem natum dicere solebat : Franciscum etiam Gonzagam , quod eo usus esset familiarissime Patavii dum prætor esset , unice diligebat . Cum omnibus vero Cardinalibus ita versabatur , ut nemo de ejus sinceritate et candore dubitaret . Michaëlem Cardinalem Alexandrinum , qui Pius Quintus Summus Pontifex fuit , plurimi faciebat , et placidis moribus præditum , natum ad res maximas dicebat , ab eoque præcipuo amore diligebatur . Scripsit adolescens multas epistolas , et quamplurima carmina , quæ etsi laudabantur ab omnibus , ipse tamen videbatur contemnere ; et ideo non reperiuntur . perbrevis dialogus de fugienda uxore , et aliquot ejus epistolæ elegantes sunt apud Philippum Stridonium , de quo antea dixi : oratio in funere Andreæ Gritti principis habita , item illæ quas habuit republicæ nomine , alteram ad Paullum IV . Pontificem Maximum , alteram ad Ferdinandum Imperatorem , reperiuntur . Exstant etiam commentarii legationum quas gessit apud Carolum Quintum , apud Sulimanum Turcarum Imperatorem , atque etiam apud Paullum Quartum ; qui certe sunt pulcherrimi . dicendi facultas in illis scriptis egregia , ita ut gravitate , suavitate , legentes in admirationem traheret . Ut summatim complectamur omnia , in congressu familiari , in consiliis facundus , et venustus ; pura , nitidaque oratio ad res eas quas dicendas suscepisset , accommodata , sive domi consilium civibus suis daret , sive foris patriæ dignitatem , atque utilitatem tueretur ; sive exacta jam ætate , et amplissimo honore præditus ecclesiæ inserviret , eximia in Naugerio dicendi vis , atque ubertas elucebat : ut quibuscumque in rebus versaretur , iis oratio ipsius verborum , sententiarumque lumine , et varietate conveniret . Filium Joannem Aloysium Petro Francisco Zino viro in politissimis literis magna cum laude versato erudiendum tradiderat . tenue patrimonium ei reliquit : magnam tamen hereditatem memoriam virtutum , et laborum suorum . Hic postea ab Augustino qui in episcopatu successit , filii loco est habitus , et consilio , et omnibus rebus necessariis ejus studia adju-

ta sunt; cujus uxor fuit filia Joannis Francisci Donati, qui patrem habuit Hieronymum doctissimum, et optimum senatorem. numeratur nunc et ipse Joannes inter Venetos senatores. Lauram etiam filiam, quæ jam erat nubilus, collocandam idem Augustinus curavit: ipse nuptias concilians eam horratu omnium cognatorum Gaspari Venerio, de quo magna erat spes, in matrimonium conjunxit; devotione, modestia, et virtutibus aliis plurimis præstantem feminam, paternam facundiam, gravitatem etiam referentem; copiosa, et nobili prole, quatenus humana infirmitas patitur, felicem, cum filios susceperit indolis optimæ, et laudabilissimis moribus præditos, primogenitum etiam suum avitam Naugerii patris sui eloquentiam imitantem. ita usu evenire solet, ut filii sæpius matrum suarum, quam patrum dicendi facundiam quodammodo repræsentent. Contigit id etiam Leonardo Donato, qui nunc est sancti Marci procurator, ut avunculi sui Marci Antonii Cornelii, qui suo tempore summus orator est habitus, eloquentiam æquet, aut fortasse etiam superet. Hæc fuit Bernardi Naugerii Cardinalis vita, sine ullo fuco, sine ullis ornamentis descripta, ut civis Veneti, Joannes Aloysius filius in primis, ut initio dictum est, delineatam civis præstantissimi, patrique optimi imaginem haberent. futuri sunt fortasse etiam in ecclesia Dei ex omnibus nationibus, qui laborem hunc minime improbaturi sint, et vitæ cursum varium libenter sint cognituri. Sepultus est Veronæ in ecclesia cathedrali in ingressu chori: monumentum factum est episcopi successoris opera. E familiaribus ejus, qui hominis paternam indulgentiam semper recordantur, quidam apud eundem Augustinum episcopum manserunt, alii Romam profecti sunt, quibusdam etiam ab eo sacerdotia data fuerant, ita ut commode possiat vivere, et principi omnium rerum Deo, huicque Veronensi ecclesie servientes, ejus caritatis non immemores pro ejus salute orare perpetuo debeant.

F I N I S.

N

Joan-

*Ioannes Antonius Petramellarus in Continuatione ad librum
Onnphrii Parvini de Summis Pontificibus, et S. R. E.
Cardinalibus a Paulo IV. ad Clementis VIII. annum
pontificatus octavum, pag. 114.*

PRæclare olim quanti literæ essent, mihi videntur intellexisse Mitylenzi, qui præcipuam esse in republica vini literarum animadvertentes, quos populos bello devicerant, nullam eis aliam pœnam irrogabant, nisi ut ne liberos suos literas edocerent; sciebant videlicet eas tantum civitates florere in quibus literarum studia vigerent. quam veritatem respublica præ ceteris Veneta, et in primis intellexit BERNARDVS Navagerius Italus, eques, et senator Venetus, vir humaniorum præsertim literarum, et respublicæ gerendæ scientia insignis; ut nonnulla ipsius carmina, et orationes ab ipso conscriptæ, Patavii, et aliarum civitatum prætura, legationisque complures, quas magna semper cum gloria ad magnos principes, præcipue vero ad Franciscum I. Gallorum regem, et apud Paulum Quartum Pontificem obivit; satis aperte declarant. A Pio IV. is in secunda 18. Cardinalium ordinatione anno 1561. pontificatus secundo, 4. Kal. Martii, diaconus Cardinalis; post presbyter tituli sancti Pancratii; mox tituli sancti Nicolai inter Imagines; ultimo tituli sanctæ Sufannæ creatus; sequenti episcopatum Veronensem, maximo eum omnium applausu, administrandum suscepit. Anno vero 1563. ad Concilium Tridentinum; non in Seripandi Cardinalis et legati mortui, ut fere omnes affirmant; sed in Marci Sittici Cardinalis Altempfii loco, de latere legatus missus; 4. Kal. Maji Tridentum ingressus est. cui Concilio imposito sine, Veronam venit, ubi in corrigendis sacerdotum moribus, disciplinaque ecclesiastica restituenda non parum elaboravit, majoraque quotidie fecisset, ni subita oculorum cæcitate oppressus, ipsius regimen relinquere coactus fuisset. Coadjutore igitur ex permissione Summi Pontificis sibi facto, cum futura successione, Augustino Valerio patricio Veneto sororis filio, quem vitæ integritate, ac literarum cognitione celeberrimum Gregorius XIII. merito in purpuratorum patrum numerum adscivit; ipse subita correptus morte, Veronæ pridie Kal. Junii anno 1565. pontificatus VI. die Iovis obdormivit in Domino; cuius corpus ibi in pavimento ecclesiæ cathedralis ante chorum sepulturæ traditum, marmoreo lapide in quo insculptum legitur sequens epitaphium, cooperitur.

**BERNARDI. NAVAGERII. CARDINALIS. PERPETVI
ECCLESIAE. VERONENSIS. ADMINISTRATORIS. OSSA**

PA-

PATRICIORVM
ALIQVOT VENETORVM
ORATIONES.

TRES IN PRIMIS

PETRI BARROCII,
EPISCOPI PATAVINI,

viri sua tempestate doctissimi,
numquam antehac editæ.

ILLVSTRIVM VIRORVM
DE PETRO BARROCIO,
EPISCOPO PATAVINO,
probitate, et doctrina insigni,
TESTIMONIA.

Illustribus Patavinæ Urbis Prætoribus,
ANDREA EGRIFFO,
ET PAVLLO PISANO,

CHRISTOPHORVS MARCELLVS

Canonicus Patavinus, doctor

S. P. D.

Moris me, Prætores illustres, nostri Anisibitæ defuncti laudum inmensa
congeries, ut qui laudatissimo vixerat, laudatissimo funere decoraretur,
pro viribus illas publice profiteri. Quas cum ingeniosissimo Iulius et ge-
mitus strepitu non omnes a me orante, præsertim vestra amplitudines,
audire possunt, vestri causa imprimendas curavi; ut cum aliis legentes melius sin-
gulas intelligatis, et earum penitus nesci si qui sunt præfates, intelligendo prius,
max similes altitudo consumunt, cum neque tanta probitatis exemplar latitare con-
decuit. Sed id tantum molestum est, quod inepto meo dicendi stilo pro miris non
eluceant. At cum congregationis vestrae, cuius ego pusillus sum membrum, ipse
fuerit caput et princeps, detentius id oneris quam alicui, mihi merito videbatur in-
iungi. Quas itaque lucubratiunculas cum edendas vultu vestro curaverim, vobis,
longe præstantiori munere dignioribus, dedicare constitui, ut vestra auctoritate gra-
vissima, siquid earum inexcusatum fuerit (quod non ambigo) illud splendescere
valeat et illustrari. Valete Veneta reipublica fidera.

CHRI-

CHRISTOPHORI MARCELLI,
CANONICI PATAVINI, DOCTORIS
IN REVERENDISSIMI EPISCOPI
PETRI BARROCCII
FVNVS
ORATIO

Padua publice recitata.

Cum animantium omnium imbecillitatem, ortaque cuncta occidua fore mecum ipse considero, magistratus illustres, vosque ceteri viri dignissimi, id summopere dumtaxat admiror, quod cunctis homo divini, Deo Optimo similimus procreatus, divina, ac perpetua ratione positus, secum eandem fragilitatis et miserix subeat conditionem; perturbationibus agitetur assiduus; tanta rerum vicissitudine obrutus, ut nunquam in eodem statu permaneat, huc atque illuc impulsus fluctuet, et denique quod tam preclarum tamque sublime obtinuit, reddat, restituat; et extinctioni succumbat. Illa namque divinitatis expertia si doleant, luceantve, si molestiam patiantur, si labefactata declinent, merito hæc omnia possident: cum labilem penitus, et morticinam sint consecuta naturam; nilque in eis non fluxile, non paribile, non materiale consistat. At admiranda illa hominis constructio cum immortalem obtineat animam, perpetuæque mentis fulgorem, tamquam peculiarem, et intimum; nil utique mirabilius, nilque super ingenii humani vires suspicabilius esse potest, quam quod defectiōni subjaceat, quam cum dissolutione mutetur: ac si quod illius est immortale, divinum, atque perpetuum, a terreno, caduco, et labili devinceretur. Vnde Mercurius vir ille divinus, grande naturæ miraculum hominem fuisse recte commemorat tam varix tamque disparis naturæ in eodem cratere commixtæ participem. Quo fit ut longe major sit hominis quam aliorum, vitæ miseria. Quanto enim ceteris præstantior est, quanto vicinior superis, tanto infelicior et miserabilior esse conspicitur: si quæ vilissima quæque patiuntur et infima, ceu urentes ætus, gelidos algores, laboriosas vigilias, æstuantem sitim, famem intolerabilem, metus acerbiteriam, mororis acrimoniam, lætitiæ vanitatem, iracundiæ ebullitionem, libidinis incendia, avaritiæ impetum, ambitionis igniculos, tot illecebras, tot casus, tot fortunæ pericula sustinere cogatur. Vere detestanda nostra hæc est hominum conditio, a nulloque animantium expectanda magis, si tam pulchrum, tam splendidum constructum opus, a proprio sine defraudatum, æque ac ignobile abruptitur, et dissipatur. Quid proficit homines nasci? si belluarum more vita defungimur, si propriam miseriam inveniunt, vehementius affligimur et cruciamur. Quid naturæ providentiam, sagacitatem extollimus? si præstantissimum vitæ thesaurum construat, ut cum ignobilioribus pari forte perdat. Idque ei imputandum magis esse videtur, quod cupiam omni virtutum et perfectiōnum genere cumulatiſſimo obvict, et

intc-

interimat: qualis fuit noster hic divinus antistes Petrus Barrocus, quem hodie defunctum lugemus. Ad cuius explicandas laudes cum me institutum inspicio, vereor quidem ne in tam celebri, tam necessarij numinis perdicione, incredibili dolore detentus ante orationis exordium decidam, et ab instituto proposito longe deficiam. Illum enim in præsencia desideramus qui patriæ claritate, familiæ splendore, vitæ sanctimonia, morum probitate, animi sapientia, cunctis denique virtutibus omnium præstantissimus habitus est. Quis igitur tam ferrei, tamque adamantini cordis evaderet, qui hodie nobis extinctum lumen, ducem nostrum singularissimum, pastorem, et patrem non lugeret, erumpentibus lacrimis non deploraret? sine quo omnis nobis vivendi modus sublatus est, sanctitatis norma, iustitiæ specimen, probitatis exemplar, et felicitatis nostræ singulare præsidium. Lugeat ergo universus Patavinæ urbis civium cœtus, lugeat clerus, lugeant omnia sui sacerdotes, lugeant virgines, lugeant viduæ: moriant pauperes et egeni, doleant literati, lacrimentur indocti, suspiret universa Christi religio in tanto adversatus fortunæ naufragio, in tam felicissimi numinis amissione. Sed quid præsulcm nostrum lugendum amplius hortor? cum ipsius laudes pro viribus explicaturus, non deploraturus, hunc suggestum ascendi. Quas nisi tam examulim ut earum materia postulat, tanque minutim pertractavero singulas, dabitis veniam, patres optimi; cum et temporis angustia, et earum imminutate nedum ego devincar, verum etiam Tullianæ linguæ facundia devinceretur, atque desiceret. Pauca igitur si de illius familia, literatura, et probitate attingero, in re magna voluisse sufficere, et denique recepti canam. Vetusissima Venetæ urbis Barrociorum familia, et quocumque temporis discrimine reputatissima fuit. Ex qua primum (ut alios omittamus) Benedictus ille Barrocus tamquam fulgentissimum sidus emicuit. qui cum supra quadraginta obierit magistratus, consiliarius demum electus, nisi immature occubisset, et divi Marci procurator fuisset, et reipublicæ princeps. Hic non minus sobole felix, quam præclarissimis animi dotibus, tres natos tamquam tria sanctitatis, integritatis progenit lumina: Ioannem, Franciscum, Aloysium: viros quidem omni expectatione majores. Namque Ioannes tanta virtutum copia, tanta probitate, disciplinæque auctoritate concludit, ut religioni dicatur, in Bergomensem episcopum electus sit. qui demum incrementibus meritis patriarchalem Venetiarum sublimiorem sedem obtinuit. Hic etiam Paulo II. Pontifici Maximo tam cordi fuit, ut nisi morte præventus, qui sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalis institutus erat, publicatus fuisset et habitus. Franciscus vero non minorum laudum cumulo decorandus est, cum suavissima dicendi facundia, sacrarum literarum eruditione, aliisque virtutibus ejusdem Pauli datarius existit, et Tarvisinæ diocesis dignissimus præsul. cuius obitus tantum unicuique displicuit, ut omnium fautor, et necessarius esse videretur. Aloysius deinde præsulis nostri pater, senator gravissimus, optimus reipublicæ administrator, creberrimissimis honoribus affectus, decemviri denique magistratu defunctus est; qui, ut scitis, referandi, claudendique reipublicæ claves, et imperium obtinet. Hic etiam supremum dignitatis fastigium attingisset, si productiora vitæ stamina affectus fuisset. Maternus denique nostri Antistitis avas (ut præteream alios, ne in recensendis familiæ hujus splendoribus totam diem consumam) vir in republica præclarissimus existit, cum divi Marci auspiciatissimus procurator electus, summæ aristocratæ sùmbrias tetigit; sed interritus abscellit. Clarissimis igitur natalibus ortus Petrus Barrocus, ab ineunte ætate suapte natura bonis moribus institutus, talem futuræ virtutis indolem pollicebatur, ut ad tantæ dignitatis apicem merito venturus facile existimari potuerit. Siquidem nativa quadam sui propensione reli-

gionem præferebat sapientiæ junctam, et miram animi gravitatem. Non enim puerorum more conquerulus, inconstans, volubilis; sed in laudabili proposito firmus et stabilis, quæque sua plus quam ætas illa pareretur, agebat. Divinis semper audiendis officiis, sacrisque mysteris enarrandis sponte sua proclivior, quam puerilibus jocularibus oblectamentis. Hic quanto in dies adolesceret corpore, tanto animi virtute proficiebat. Summani in parentes observantiam, in amicos humanitatem, assabilitatem gerebat: in singulis actionibus honestate, erubescencia, et plus quam dici possit, rationis discrimine utebatur: ea denique puerulus acitabat quæ circumspicentissimam juvenilem requirebant gratem. Mox vero ephæbus liberalibus disciplinis adipiscendis traditus, prima illa grammaticæ rudimenta sese spernere videbatur; tam facile singula capiebat, memoriæ commendabat, pluribus quam sibi explicarentur, intelligendis idoneus. Quo factò paulo post theoricæ incumbens, tam mirifice quidem profecit, ut sacundissimus haberetur orator. His nondum contentus, ad Patavinum gymnasium, tamquam ad disciplinarum emporium, se se avidissime transtulit: in quo dialecticam, mathematicas, naturalem, pariterque divinam scientias amplecteretur. Id sanctissimum Platonis ante auditorii fores inscriptum, institutum observans: quod nemo nisi mathematicus ad ea audienda quæ sibi proferebantur, accederet. quod et Peripateticus aliis verbis explicuit. Tam ingenem igitur his disciplinis operam navavit assidue, ut non tantum quæ arithmeticæ, musicæ, astronomiæ, geometriæ dogmata tradiderint alii, brevissimo temporis curriculo didicerit, tenaciter memoriæ commendaverit; verum etiam quæ tot sæculis numquam visa fuerint, investigaverit, invenerit, et stabilissima ratione monstraverit. Circularis siquidem figuræ quadrationem nemo est qui ad hæc usque tempora novissè professus sit: non enim geometrarum Euclides, non Ptolemæus astronomorum, non Aristoteles philosophorum principes habiti, calluerunt; quippe omnes scibilem, necitam: inveniri posse, nondum inventam, asseverant. hic vero solus divino sui ingenii acumine adinvenit, scivit, et apertissime docuit. Quantum vero naturali profecerit ex eo facile conjectare potestis, quod si a sensibus remotiora tam mirifice calluit, sensuاليا quippe facilius, commodius assecutum fuisse conveniat. Divinam deinde sapientiam non tantum rationibus, sed etiam vera fide et religione semper excoluit, obsecravit, et præ aliis sibi peculiarem instituit. Medicinæ quoque humanæ vitæ necessariæ singularissima præcepta concalluit, suæque auctoritate composuit. Namque præter id quod morborum sese omnium quam optima, et secretissima familiaria habuerit medicamenta; unam tamen pilularum quas *episcopales* appellant, quam admirabilem compositionem instituit. Quæ etsi oblesionibus sint plurimis accommodatæ, duo tamen præcipua, et memoriæ tenacitatem, et articularium dolorum sedationem, mirabiliter operantur. His nondum expletus Petrus noster, tamquam disciplinarum abyssus, civiles, et canonicas sanctiones totis viribus amplexus est, ut si qua forte ex philosophorum dogmatibus scrupulosuscula, seu comprobanda minus didicisset, rejiceret, corrigeret, et ad sanctæ religionis institutiones rediret, accommodaret. Quibus omnibus divinis noster Antistes tantum profecit, ut adhuc adolescens omnigenæ literaturæ laurea decoratus, Francisco patruo Tarvisino episcopo defuncto, a Sixto Pontifice Maximo, in tantarum virtutum et disciplinarum præmium, imperate Bellunensis episcopus electus sit. Namque Romam contendens, ut si qua patrii suppellectilia superessent, acciperet, medio itinere pontificiam dignitatem offendit. Quam hercle cælitus sibi demissam fuisse putamus; cum tam celebres, tam sublimes ab incunabulis divinitus conquirit animi dotes. Hanc læto animo

mo suscipere conducibilis duxit, ut jam partæ sapientiæ religionis munus injungeret, et quæ Dei essent contemnere non auderet. Quippe cum totus ille divinus evaderet, contemplationi datus, Dei cultum, sanctæque religionis officium præ aliis non affectare non poterat. cumque quanto animus corpore præstantior est, tanto illius sit cura salubrior; libentius etiam ea ratione suscepit: nec immerito quidem, cum nil consultius, nihil laudabilius agere potuisset. namque adeoquæ admirabili sua rerum agendarum dexterritate, prudentia, integritate, reipublicæ administrationem suscepisset invitus. Quæ etsi læta videatur et felix, lætitiæ tamen mobilem habet, (ut Xenocrati placuit) tumidam, fallacem, et turbulentam; jacturam vero tristem, et mortibus mille deteriorem. Quis enim felix evadere potest, dum ad turbæ nuntium vivit, irridetur, exploditur, quasi ludus et fabula vulgi, concussus, exhibitatus, miserabilis, et denique perditus. His reipublicæ rebus inihiavit numquam noster Antistes: cum neque honorandum sibi videbatur mutabili in populo magistratus fungi. Tantis igitur sacris initiatus Petrus noster, si prius sancte, pudice, continenter, sapienter, et sobrie vixerat: sanctissime, pudicissime, continentissime, sapientissime, et sobriissime inde vivebat: crebris jejuniis, crebrioribus orationibus, flagellis se se affligebat, corpus castigabat, et in servitorem animæ redigebat. Numquam lauta usus est mensa, sæpenumero dumtaxat indecociis oleribus vescēbatur: vini parcissimus, ut libidinis evitaret incendia. Nullo factu, nullaque superbæ pompa detinebatur; cui alii (pace illorum dixerim) plurimum indulgere solent antistites: sine fūco, sine mendacio, ab omni profus ambitione semotus. Quantoque se se dignitate ceteris antecellere conspiciebat, tanto humilior habebatur: neque a peculiari pastoris officio desitebat; legerat enim id evangelii sanctissimum institutum: recte operari non sufficit, sed et alios monere: quod Plato nos non solum nobis natos esse professus est. Namque populum prædicationibus assiduis instruebat, monebat, ædificabat, et ad bene beatæque vivendum carissime instituebat: quodque aliis dedecus, et vituperium haberetur, piissimum, et animarum cultori convenientissimum arbitrabatur. Prædicabat igitur ut Paulus, orabat ut Hieronymus, amabat ut Petrus, docebat ut Augustinus. Quantæ vero sollicitudinis fuerit, id facile ostendere potest, quod brevissimo uteretur somno, putans sopitum hominem, nisi mortuum, infelicem et miserum; ut et Aristoteli placuit; neque plumarum deliciis solus, vilissimo, incomposito, austero utebatur strato: ut neque necessariis, quæ perexigua sunt, frueretur natura. singula quaque nocte intempesta surgebat, statimque orationibus deditus, tandem persultebat immobilis, ut ante solis ortum ab eis numquam desistere visus sit. Quotidie sacrificabat. Altissimo gratias agebat, quod homo, quod religiosus, quod mentis compos evaderet. Errores suos, si qui fuerint, humillime prostrebat, ut sincerus, nitidus, ab omni, et adhuc minima, animi labe curatus, coram summo creatore splendesceret. Neque eo tempore quo alii pro naturæ fomento ad animi relaxationem in confabulationibus, aliive non prohibitis oblectamentis utuntur, sed in contemplationibus, et componendis operibus utebatur. Non enim tantum dum viveret, sed et post occubitum aliis profecisse curavit. Tanta denique viri hujus innocentia fuit, tanta virtutum omnium plenitudo, ut cum præfecturæ suæ tertius decimus ageretur annus, in qua perpetuo degere, et vitæ stamina oberuncare statuerat, illustrissimus Venetorum senatus, defuncto Pataviæ urbis episcopo, eidem præfici auspiciatissime voluit. A quo die felix hætenus habereris, Patavium, cum tot annis elapsis similem pastorem desiderare potueras; felix, inquam, nisi suscepisses mortalem, interiturum. Quod onus

Petrus noster non ambiciose dignitatis, et virtutis semper inimice querulus, tamquam magnanimus heros, subeundum procul dubio renuit: sperans ita beatiorem, tranquillorem agere vitam; auream semper mediocritatem precatus. Namque cum Innocentius VIII. Pontifex Maximus Ioannem illum Michaelem, reverendissimum Cardinalem, eidem muneri præficiendum instituisset, nondum illius institutione percepta si quod jus (quod nullum habuisse arbitrabatur) hac senatus electione obtinuisset, totum illud quam libentissime cessit: cum neque niagis aliud affectaret, ut beatissime viveret. At Pontifex summus, cum tam ingentem animi magnitudinem et liberalitatem inspiceret, Veneto semper annuente senatu, humanitate devictus, invitum illum tantæ urbis meritisimum pastorem instituit. O inanis gloriæ contemptor, o mundanarum illecebrarum derisor, quis tibi ætatis nostræ similis invenendus est? Namque omnes si iusti, si temperati, si liberales, si fortes, si virtutibus aliis decorentur, sola gloriæ cupiditate vexantur. Patavium igitur admoens noster Antistes, altiori curæ præfectus, tam in omnibus pietatem, justitiam, honestatem, modestiam, humanitatem, dexteritatem exercuit; quibus tamquam divinum Apollinem venerentur omnes, excolerent, et observarent. Rebus in adversis perturbari visus est nunquam, neque in prosperis letari magis, sed, veluti Socrates, semper eodem se se habuit vultu, constantissimus, fortissimus, patientissimus, fortunæ ludibria spernens, mortalia cuncta despiciens, perpetuum, summumque animi bonum omnibus præferens, atque ingentissimo desiderio semper exoptans. Quotiens objurgia in faciem passus est? quotiens vilipensatus, dehonestatus, injuria læsissus, siluit, atque pepercit? Quid de illius liberalitate, et misericordia dicam? namque cum præter id quod semper pauperibus subvenire curaverit, anno superiore tabis metu a civibus penitus destituito Patavio, tantam frumenti, et pecuniarum erogaverit et effuderit copiam, ut nisi munitissima illius ope præventi, longe plures quam morbo, inedia periissent. Semper miseris succurrere didicit, virgines nubere, viduas fovere, deditutos pupillos alere, advenas admittere, elisos erigere, custodire, protegere summa caritate curavit. Hic vere virtutis amator erat, vitiorum odor, dupliciter acerrimus inimicus; sine dolo integer, sine fraude gratus, sine blanditiis fautor, sine permutacione fidelis, sine convicio instructor, sine molestia reprehensor, sine ulla expectatione munificus; neque personatum exceptor, omnibus æquus, omnibus justus. pro virtutum meritis singulos diligebat, discordiæ conciliator, concordiæ vernus alumnus, pacis et tranquillitatis fundator. Quid de illius tolerantia dicam? cum totiens in revisenda diœcesi, in consecrandis templis, et aris, in sacris exhibendis ordinibus, in tam crebro carimoniarum cultu, tot ardentissimos ætus, tot acerbissima frigora, aliaque acerrimas infestationes tolerantissime tulit: unde tot morbos, tot dolores, tot angustias, tot anxietates, tot manifesta vitæ pericula passus est. quæ omnia utinam utinam non tanto innixu, tantaque cura, sed mitius agere voluisset, carissime noster Antistes, namque hodie non nobis immature sublatas esses, sed superviveres; hodie nostræ religionis thesaurum non lugeremus. Sed enim superioribus diebus supra ducentos sacris ordinibus per totum diem incessanter instituisset, moxque die noctuque sacris mysteriis semper insistens, ingentissimis torminibus afflictatus, superaddita decum letali nunquam deficiente febricula, præter omnia medicorum suffragia, naturæ concessit, illumque postremum tamdiu exoptatum finem implevit: namque mundana hæc sibi semper vita displicuit: corporis dissolutionem quærebat, et exoptulabat aliud. Jam tuum moriendi ardentissimum consecutus es votum; sed cur

nos miseros dereliquisti? cur desolatos, infelices tanta ruina fecisti? O iniquum factum! o acerrimus casus! o jactura crudelis! non decebat tam probum, tam justum, tam consummatum, tam humanæ vitæ necessarium hominem mori. Cui similem, mihi credite cives, iterum credite, semper desiderabitis, numquam invenientis. Vtinam Pythagoreorum somnia verâ essent: magnum annum illum non expectare pigeret, quo animæ denuo corpora ingrederentur, et nostrum deperditum Antistitem non perpetuo lugeremus. At cum abiit non reuersurus, cum perit non amplius nobis resistendus, id nos angit, affligit, eruciat, atque disrumpit. De quo illa Aristotelis in Platonem sententia vere ferenda est:

*Qui solus vita, doctrina, moribus, ore
Admonuit cunctos, et monimenta dedit,
Vt virtute queant felicem ducere vitam:
Nulla ferens salem secta futura virum.*

Ceterum id tantæ jacturæ unicum nobis refrigerium superest, quod, si animus est immortalis, si apud superos justitia colitur, si pro laboribus, et ærumnis ullus sit beandi locus, si ad id iuste redeant unde provenerint animæ, si homo vere sit anima, ut Platonici sentiunt; divinus noster Antistes super ætherem illud Mosis septem lampadibus illustratum candelabrum, ubi alata sedent Cherubim, ubi univèrsus Angelorum chorus inhabitat, ibi degat, et felicissime vivat. Dixi.

Bernardinus Scardeonius Patavinus epistola ad Marcum
Vngarium præfixa Opusculis sacris PETRI
BARROCCII episcopi Patavini, editis
Venetiis 1531. in 8.

Quare, Marco suavissime, hæc forte nasci ex multis que sanctus ille vir scripsit, edenda quamceteris censo, si consultum communi comodo, si ab injuria temporum celebre Petri Barroccii nomen tuum velimus. Id erit et Venetæ, et Patavina civitati, summa gloria, quando illa tanto civis, et hæc tali gloriatur episcopo. Estant pleraque scito, et culta, et gravia opera hujus hominis; quo magis admiror esse qui ea supprimant, aut perire permittant. Sed excitati forsitan hoc exemplo et si penez quos latens, in lucem subinde proferens, et expectantium desiderio satisfaciens vel sero. Quis enim vel ex doctissimis quibusque viris jamdiu opus hoc bene moriendi, cupide, et obviis, ut dicitur, minus non expectat, vel ex eo etiam solo quod legat, Marcum Antonium Sabellicum virum eruditissimum itidem diu ante perorasse? Scribis siquidem in dialogo quem de latina lingua reparatione confecerat, desiderium suum his verbis: Ut de aliis fileam, quis est tam stupidi ingenii, aut ab humanarum literarum studiis tam alienus, qui in Petro Barroccio Patavino Antistite, eodemque Veneto, utrumque dicendi genus non suspiciat, et miretur? Incidi quandoque in ejus carmen: nihil gravius vidi umquam, nihil magis piuni, magisque religioni accommodatum. Cupio vehementissime videre opus ab eo de optimo genere moriendi, nuperrime absolutum, in quo audio omnia divine ab eo composita. Hallenus de episcopo nostro, et de opere isto Sabellicus quam honorificentissime.

Idem de Antiquitate urbis Patavii , et claris
civibus Patavinis , pag. 383.

PETRO. BARROCIO. BELLVNENSI. PRIMVM. ANTISTITI
PONTIF. DEINDE. PATAVINO. SANCTIMONIAE. PIETAT.
ERVDITIONIS. BENEFICENT. INCOMPARABIL. SENATVS
VENETVS. MONVMENTVM. HOC. FACIENDVM. CVRAVIT *

Hoc porro tam insigni elogio, et magnificentia sepulcri, Petrus Barrocus Antistes olim noster, ex publico decreto senatus Veneti merito decoratus est. qui ob pietatem in Deum, et caritatem in proximum, nihil fere sibi post mortem relinquendum duxerat, praeter nomen bonum, et saepe conversationis exemptum. Fuit is quidem in omnes munificentissimus, sed in pauperes et egenos unus omnium liberalissimus. Sanctitate vita, et continentia virtute illius aetatis, et totius sacerdotalis ordinis ornamentum, qui centesimo a D. Prothocimo episcopus circa XX. annos Patavinam ecclesiam pie saepeque rexit: et jam plane senex in seipsum tandem oppressus doctoribus migravit ad Dominum. Verum paullo ante mortem dum a domesticis et propinquis perinaciter uigetur ut cederet testamentum, accito scriba, et paratis tabulis, testibusque rogatis, quando, inquit, testari mihi necesse est, ut meis meritis geram, scribe: EGO. PETRVS. BARROCIVS. EPISCOPVS. PATAVINVS. RELINQVO. ANIMAM. MEAM. DEO. COR. PVS. TERRAE. FACVLTATES. VERO. QVASCVMQVE. POSSIDEBAM. SI. QVAE. RESTANT. RELINQVO. QVL BVS. DE. IVRE. DEBENTVR.

Et ita sanctissimus vir notari et scribi voluit. Is a Pio II. Pontifice Maximo primus omnium destinatus fuerat Cardinalis: sed re infecta, paucis post diebus summus et sanctus ille Pontifex cum magna christiana ecclesia iactura, e vita sublatus est. Praeterea cum esset omnium liberalium artium doctissimus, multa scripsit eleganter et carmine, et soluta oratione: est nihil adhuc editum fuit, praeter libellum de ratione bene moriendi, et consolatorium epusculum, et spirituales quasdam preces ad precandam pluviam, et ad arcendam tempestatem, et ad deprecandam pestilentiam: quae quidem omnia nos in ejus plurimum de nobis bene meritis gratiam impressoribus excudenda tradidimus, ut ab omnibus commode legerentur. Reliqua ejus praecleara monumenta, tam soluta oratione, quam carmine existans quidem, sed nondum in vulgus edita. Haec de tanto episcopo, uti de civitate Patavina, praeter morem addenda censui.

S. M. S

* Iacobus Salomonius Inscriptionum Urbis Patavinae pag. 9. et 10.

In recens magnifice (in ecclesia cathedrali) exstructo sacello S. S. Sacram. altaris ad dexteram introitus, monumentum nobile cum urna marmorea.

S. M. S

PETRO. BARROCIO. PATRITIO. VENETO. PONTIF. PATA
VINO. SACRAR. Q. LITERAR. CVLTORI. EXIMIO
FIDE. RELIGIONE. AC. PIETATE. INCOMPARABILI
VT. PARES. PAVCOS
SVPERIOREM. HAB. NEMINEM
QVI. NON. SINE. MAGNA. PAVPERVM. IACTVRA
AC. TOTIVS. PATAVINAE. VRB. DOLORE
MIGRAVIT. AD. DOMINVM
ANN. CHRIST. SALVT. M. D. VII. DIE. X. IANVARII
CVM. ANN. AGERET. SVAE. AETAT. LXVI.

IO. BAPT. ROTA. PAT. PETRI. F. IIII. Q. EIVS. AVSPI
CIIIS. PATAVIA. GERMANIAE. CVM. PATAVIO. ITALIAE
COMMVTANS. HIC. SEDEM. COLLOCAVERIT.
TANTAR. CELEBERRIMI. VIRI. VIRTVT. AC. PLVRIVM
IN. SE. PARENTES. Q. SVOS. MERITOR. NON. IMMOR
DEBITAM. EFFIGIEM. ET. LAPIDIS. INSCRIPTIONEM

PATRONO

B. M

GRATVS. APPOSVIT
ANN. A. PARTV. VIRG. M. D. LX.

Gasp. Contarenius Cardinalis de officio Episcopi
pag. 418. operum ejusdem, editionis
Parisiensis anni 1571.

Vidi ego Petrum Barrociū, episcopum Patavinum, virum qui nunquam satis pro meritis laudari queat, quotidie cum primis dies illuxerat, in privato quodam sacello missarum solemniter celebrantem eximia sanctitate, animique intentione in Deum.

Idem ibidem pag. 421.

Familiarium vero, cum aegrotant, magnam habet (Episcopus) curam, praevidetque eo pacto illorum incommoditati, ut neque impense, nec cuiuspiam incommodi ratio habita fuisse videatur. memini ego, dum Patavii agerem, Petrum Barrociū, de quo supra dixi, insignem episcopum, constantissime hoc servasse, praeterquamquod aegrotis familiaribus omnia suppeditarentur quibus erat opus, ne unquam medicus sine ipso aegrotum inviseret. aderat ipse et consultationibus medicorum, et prognosticis: hoc vero praestabat in singulos ut ne postremos aut infimos neglexisse videretur. laudanda sane caritas, verique episcopo dignum officium.

Idem

Idem ibidem pag. 429.

Nam ea videtur etiam mens fuisse illorum qui bona sua legarunt ecclesie cui (Episcopus) praesidet, ut scilicet municipibus egenis potius quam externis, ea erogentur. Petrus Barrocius, de quo supra quoque a nobis facta est mentio, diligenter hoc servabat, mallebatque Patavinis egenis opem ferre ex episcopatus redditibus, quam Venetis consanguineis suis: quod diceret, eam vim agrorum, villarumque testamentis a Patavinis civibus episcopo legatam esse ea mente (ut quilibet conjectari facile potest) quo Patavinorum inopiam necessitati ex his opibus subveniretur.

Iacobus Philippus Thomafinus de Patavino
Gymnasio pag. 397.

Barrocius ex Bellunensi ad hanc ecclesiam translatus est anno 1488. vir doctissimus, vita probitate, et literis celeberrimus. Scripsit de bene moriendi ratione l. 1. de consolatione l. 3. hymnos, et epistolae ad diversos.

Iacobus Salomonius Inscriptionum Urbis
Patavinæ pag. 32.

Mons Pietatis Patavii erectus est anno 1491. suadente B. Bernardino Feltrensi, et favore Petri Barroicii Veneti, episcopi Patavini.

Idem pag. 520.

Superior episcopallium Patavinarum adium aula, plene regia, a Petro Barroccio exstructa, ornataque imaginibus episcoporum anno 1494. ut ostendunt insignia cito familiae Barrocia, quorum bina depicta quilibet in angulo ejusdem aulae sunt, prope locutare.

Idem pag. 521.

Aulam ubi candidatis laurea insignia traduntur, Petrus Barrocius exstruxit.

PETRI

PETRI BARROCCII
PATRICII VENETI

P R O

FRANCISCO SCLEDO
VICENTINO,

*eorum qui jura Patavii dicunt Rectore, cum in magistratus
sine Crivilis et Pontificii juris insignibus donaretur,*

O R A T I O.

VM tantum virorum clarissimorum silentium in me conversum video, Patres, non possum quin timeam, et totus pariter contremiscam. Nam hujus in quo antehac fui numquam, loci amplitudo, ac dignitas, et rei de qua dicturus sum magnitudo, atque præstantia, ejusmodi sunt, ut non me modo, qui a gymnasio, et umbra, atque puerili exercitatione nunc primum in pulverem campumque descendendi, sed optimos quosque, et in dicendi arte exercitatissimos oratores merito deterrere possint. Quis enim, cum sibi de Francisci Scedi, Rectoris nostri, viri omni virtutis genere ornatissimi laudibus in hoc hominum doctissimorum cœtu dicendum esse intelligat, non maxime timeat ne cum apte atque accurate plurima dixerit, et plura prætermisisset, et hæc ipsa

ipsa quæ dixerit, non pro loci dignitate dixisse videatur? Et apte quidem atque accurate plurima dicere nec mearum virium est, nec ætatis: nedum omnia pro loci dignitate completi. Sed unum me plane respirare facit, ac recreat, quod iussu vestro hanc me provinciam suscepisse intelligo, qui Venetiis cum essem, et rhetoricæ apud Petrum Parleonem Ariminensem, virum doctissimum, atque integerrimum, operam darem, literis in hanc urbem vestris accersitus sum, ut etiam si vel dignitati loci, vel rei magnitudini, vel (quod sentio quam sit difficile) expectationi vestræ minus aliquantulum satisfecero, numquam tamen obtemperasse me vobis aut pudeat, aut pœniteat. Accedit ad hæc omnium vestrum tum singularis humanitas, quæ studiosorum juvenum animos et patienter audiendo, et interdum etiam (si quid non ineptissime dixerint) plusquam mediocriter laudando ad studia capessenda exacuit: tum vero incredibilis illa in Franciscum Scledum benivolentia, quæ de ipsius laudibus disserentes uti summo semper silentio audirentur, effecit. quæ sic a me timorem omnem depellunt, ut contraria quam paullo ante ratione, vereri incipiam ne, quod ætati aut doctrinæ nostræ non convenit, alicui vestrum audaculus videar. Dicam ergo ex multis ac magnis rebus quæ de viro præstantissimo dici possunt, duas non amplius, sicuti natura se offerunt: genus viri, et virum; ut cum nobilissimis parentibus genitum intellexerimus, quantum eos gloria superaverit, deinceps intelligamus. Trifsinorum familia, unde Francisci nostri mater, si quo tempore Vincentiam commigravit, summisset initium, merito antiquissima judicari posset, utpote quæ ab Othonis usque primi eo nomine Imperatoris in Italiam adventu principium duceret. Sed cum multis ante annis inter primas Germaniæ familias fortunæ bonis, et hominum multitudine, et virtutum præstantia fuerit, non tam antiquitatem, quæ (si nihil aliud inspiciatur) plerumque etiam contemptui esse potest, quam eas quæ antiquitatis causa sunt, res fortiter atque industrie gestas prædicari oportet. Nam, ut familiæ ab uno sæpe qui suos ipse majores aliquo virtutis genere antecellat, incipiunt, semper, nisi ab his qui ex eo sunt nati virtute serventur, intereunt; sic Triffi-

Triffi-

Triffinorum domus , quæ inter primas non urbis unius , sed gentis nobilissimæ , atque populosissimæ familias diutissime floruit , primasque in omni virtutum genere partes habuerit , necesse est . Id vero vel ex hoc uno probari potest , quod cum Berengario , qui tyrannidem Italiæ occupaverat , urbem Romanam Ioannis adulterini Pontificis dominatione oppressam , et omnes circa regiones igne , ferroque vastante , ecclesiæ Romanæ Cardinales Othonis Saxonum ducis , qui ea tempestate toti Germaniæ imperabat , auxilium implorassent , Otho contra Berengarium ducturus exercitum , duos e familia Triffina viros delegit , Meliorantium , et Panenfaccum , quos fide , prudentia , fortitudine , quoniam ceteris præstare sciebat , tantæ rei peragendæ socios , consultores , adiutores haberet . Expertus erat magnanimus vir eorum industriam , haud scio an in ea potissimum tempora reservatam ; nihilque in tanto exercitu agi volebat quod non his auctoribus ageretur . Mirum dictu ! disciplinis quas liberales vocamus , omnibus infudaverant , atque ita infudaverant , ut non frustra laborasse illos palam esset ; et tum ea erant rei militaris scientia , ut nonnisi soli ei ab ineunte ætate operam dedisse viderentur . Proposuisse laborem ; numquam seisos esse dixisset : supervenisissent pericula ; fortitudinem admiratus fuisset : cum celeritate aliquid agi oportuisset ; non celeres , sed celeritatem ipsam esse iurasset . Interim vero non eos umquam ad querelas magnitudo laboris , non avaritia ad rapinas , non ad ignaviam successus rerum ; sed pervincendi studium ad victoriam , liberalitas ad munificentiam , fortunæ inconstantia ad sollicitudinem traxit . denique , ut semel dicam , nihil umquam aggressi sunt in quo aut virtus industriæ , aut industria virtuti , aut virtuti et industriæ fortuna defuerit . Quo factum est , ut quacumque ducere exercitum libuisset , vel in dedicationem urbes reciperent , vel parvis copiis ingentem hostium multitudinem superarent . tandemque deleto cum omni exercitu Berengario , pace Italiæ restituta , Ioanne pontificatu se se abdicare compulso , Leo nominis huius octavus , qui per id tempus creatus est Pontifex , Othonem conclamantibus una voce Romanis , et præ nimia lætitia exsultantibus , Romanorum Impera-

torem creavit . nam Caroli illius genus sub quo a Græcis in Gallos translatum Christiani orbis imperium fuerat, cui etiam ob insignem virtutem *Magno* cognomentum fuit , Arnulphi morte defecerat . Ita cum victorem exercitum , et pro Saxo- num Duce , Romanum Imperatorem Vincentiam reduxissent , rebus jam in tranquillo collocatis , ibi domicilium habere for- tassis , ut Imperatoris in Germaniam profecturi partibus , si quid accidisset novi , auxilio forent , ab Imperatore sunt iussi , et honoris ac virtutis gratia in ordinem equestrem recepti , valle pulcherrima , et feracissima , quam de familiæ nomine postea dixerunt *Triffineam* , ab eo donati sunt , annis abhinc su- pra quingentos . Vincentiam itaque ex eo tempore patriam ha- buere Dei Optimi Maximi voluntate quadam , ut quorum opera Imperatoris exercitus vincere didicisset , urbem a victo- ria dictam incolerent . In ea igitur , ut victores decebat (vi- ctoriam quippe sequitur dignitas) semper cum dignitate , at- que amplitudine , et clarissimorum equestris ordinis quasi per manus traditi virorum multitudine floruerunt ; non turpi quo- piam quæstu , uti solent plerique majorum gloriæ detrahentes , sed summo vitæ splendore clariorem in dies familiam facien- tes : inter quos præcipuum Heldericus nomen adeptus est . Eum Zuphredus ut tempore sequitur , sic virtute præcedit , de quo melius est nihil dicere , quam pauca loqui . Nam cum temporis hujus angustia absolvere semel cœptum de nobilissi- mo viro sermonem non sinat , et non absolvere egregiæ virtu- ti forsitan injuriosum sit , ita demum utriusque rationem ha- biturum me spero , si integrum in aliud tempus sermonem di- stulero . Quid vero de Bonifacio dicam ? qui quod bona sem- per facere consuesset , merito dici Bonifacius putabatur . Quid de Antonio ? cujus ea semper fuit in dicendo facundia , ut a plerisque Antonius ille crederetur quem in libris de oratore cum Craso disputasse , Cicero auctor est . Quid de Nicolao ? cui tanta semper fuit in pauperes liberalitas , ut divi Nicolai mores ad unguem expressisse diceretur . Quid de Ludovico ? quem ea vitæ integritate fuisse accepimus , eo rei familiaris splendore , ut divo Ludovico sanctitatem et regnum simul ab- tulisse videretur . Hæ sunt laudes , hæ sunt virtutes , hæc quæ
ad

ad veram pertineant gloriam . Honores nostros ex majorum gloria habere originem pulchrum est , sed ita , si nec ipsi ab eis ullo vitio degeneremus , et nostra virtute majorem insuper in dies illam reddamus : alioquin onerat nos majorum gloria , dum honorat , et non tam pulchrum est avorum laudibus illustrari , quam longe turpius vel ad eam gloriam nihil addidisse , cum præsertim inventis addere facillimum sit , vel , quod multo certe deterius est , etiam detraxisse . Equidem , ut de his loquar quos paullo ante commemoravi , tanta eos fuisse comperio in omni virtutis genere excellentia , ut familiaribus nobilissimarum singuli merito auctores esse potuerint . . Iam vero equestrem ordinem , ex quo et lumen illud eloquentiæ Cicero , et alii complures egregia fama viri fuisse leguntur , cujus Trifsinorum domus , ex quo Vincentiam cœpit incolere , nullo non tempore insignem aliquem habuit virum ; cum antea nobilitatis multum habuisse certum est , tum nostra ætate in primis . Nam veteribus quidem hujus ordinis viris , decurionibus obtemperare mos fuit , nostris vero jubere : illis annulorum tantum aureorum jus erat , his torquium , vestium , et calcarium ; nam annulorum quidem , quod eis promiscue omnes utantur , usus in pretio esse desivit : illis rempublicam armis , et capitis sui periculo defendendi officium fuit , quod cum militibus (milites autem hi proprie dicebantur qui pedibus militabant) commune fuit , his eandem rempublicam etiam consiliis , opibus , auctoritate tutandi est munus ; quod cum imperatoribus habent commune : denique illi multi fuerunt , ut vel ipso numero contemptui esse possent , hi pauci , ut ipsa etiam raritate ceteris admirationi sint . neque vero equites esse temere omnibus licet , sed his tantum qui vel de republica optime meriti sunt , vel certe de plurimis ; quod Trifsinæ genti semper contigisse , ut non dicam ex annalibus , saltem ex continuatis in hanc usque diem equestris dignationis honoribus , liquet . Age vero , quando Francisci nostri matrem unde orta sit diximus , ad patris familiam transeamus , et duarum inter se nobilissimarum gentium de gloria , et virtute certamen egregium videamus . Tria sunt quæ Trifsinæ genti in primis honorifica esse docuimus ; antiquitas generis , vallis feracissimæ quam de suo no-

mine vocaverunt donatio, et equestris ordinis claritas. tria item quæ de Scledorum familia dicturi sumus; antiquitas generis, agri quem de suo ipsi nomine vocaverunt principatus, et jurisconsultorum multitudo. Sed in antiquitate generis est, quod utraque superiorem se putet; Scledis cum Vincentiæ urbis exordio familiam suam cœpisse dicentibus: Triffinis vero et ante Vincentiam conditam, suam fuisse asserentibus. ita utraque antiquior altera est, illa apud Germanos, hæc Vincentiæ; sed patrii soli una se indigenam esse contendit, alia plane advenam aliquando fuisse non negat. In agro quoque quem de nomine suo dixerunt, est quod utraque majorem se judicet. illa, quod ab Imperatore honoris ac virtutis gratia tam præstanti donata sit munere: hæc, quod principatum semper habuisse satius est quam habere cœpisse; id enim non nisi ob egregiam gentis virtutem contingere aut solere, aut posse. Porro in equestri et jurisconsultorum ordine, cum neque illa jurisconsultis, neque ista equestris ordinis viris abundet, suum quæque ordinem magni facere nititur; illa, quod inter arma filere soleant leges: hæc, quod ad arcendam vel ulciscendam injuriam arma jubeat capi. illa, quod armis propagentur imperia: hæc, quod parta legibus conserventur. illa denique, quod in bello majori sit ului: hæc, quod in pace, cujus gratia ipsa etiam bella geruntur, emolumento ampliori. Diceremus nos forte in hac amicissimarum familiarum controversia sententiam nostram, sed studia quibus vel ab ineunte ætate operam dedimus, vel in præsentia daturi sumus, nos in suspensionem adducunt, ut pro studiosis ac literatis viris sentire potius judicemur. quod etiam si faceremus, ignosci nobis, ut putamus, deberet, quia, cui se rei dicavit, de ea ferre quisque sentire optime consuevit. Vtemur ergo Palæmonis illius Virgiliani sententia, et dicemus:

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

Quamquam quid ego lites dico? concordiam dicere debuissim; neque enim quidquid in certamen deducitur, continuo cenferi lis debet: sed quemadmodum qui se mutuo diligunt, quo pluribus amoris ac benivolentiæ argumentis inter se certant, hoc se amplius diligunt; durare quippe vix amor potest, cujus

cujus non ultro citroque aliquis fructus existat; ita qui vel de antiquitate familiæ, vel de agri principatu, vel de sui ordinis dignitate contendunt, ut plus ab se illis cum quibus contendunt, honoris esse percipiant, concordese sunt; non enim suam, sed eorum cum quibus certant, gloriam quæerunt. Quamobrem bona venia tua, Trifsinorum domus, quando de Scledorum antiquitate, et agri principatu pauca ista tractavi, dicere de jureconsultis deinceps aggrediar; non quidem omnibus, ne me auditorum patientia forsitan quispiam abuti putet, sed illis dumtaxat qui vel in præsentia superstites sunt, vel non multo ante fuerunt. inter quos primo se mihi loco offert Vincentius, qui tantum bonarum artium studio, atque doctrina profecit, ut cum adhuc juri civili dans operam, discipulis annumerari mallet, doctissimorum quorumcumque iudicio inter doctores esse cogeretur. Hunc sequitur Matthæus, qui ejusmodi genti splendorem adjecit, ut facile dictu non sit quam brevi tempore totam ferme Italiam Scledorum fama percurrerit. Quid Pafius ille? quem Galbæ jurisconsulto læpius et collatum, et antelatum audivimus. Quid Vincentius Francisci nostri avus? cujus ea erat et probitatis, et doctrinæ opinio, ut Mediolanensium duci, qui tum urbis Vincentiæ potiebatur, familiarior fuerit nemo: cujus, cum quid agendum foret, consilium veluti oraculum Dei, et expetebatur, et ipsis rerum eventis utile honestumque probabatur. Missus est aliquando legatus ad Martinum Pontificem Maximum, ob rem grandem, arduam, perdifficilem, quam ceteri plane, quod impetrari non posse arbitrantur, detrectabant. Eam ipse (homini homo tantum præstat) ut parvam, ut humilem, ut facillimam impetravit, idque tanta celeritate, ut pervenisse ad Pontificem eum, et omnia ex sententia gessisse, unus idemque tabellarius nuntiaret. Ingenium hominis requiris? nihil acutius: doctrinam poscis? nihil eruditius: prudentiam petis? nihil circumspectius: eloquentiam quæris? nihil disertius. atque, ut semel dicam, quæ virtutes singulæ unicuique plusquam mediocri ornamento fuissent, eas ipse omnes unus perquam egregias acquisierat. Extollat mihi nunc majores nostros antiquitas, et veneratione quadam temporis anteaacti inflata, nemi-

neminem hac ætate similem inveniri affirmet; cum ex una tantum familia tot egregia fama jureconfulti claruerint, cum unum virum tot simul ornatum virtutibus viderint. Equidem Sextum Cæcilium jureconsultum fuisse intelligo, causam egisse aliquando non intelligo: Scævola legum apprimè peritum, numquam tamen descendisse in forum; sed Vincentium Scledum, præter acutissimum ingenium, præter prudentiam singularem, præter multas et magnas virtutes, ita in utroque genere versatum, ut sua ætate omnium oratorum jureconsultissimus, et jureconsultorum eloquentissimus haberetur. Alius porro ejusdem nominis vir est Francisci nostri patruus, quem ob egregiam cum juris utriusque scientiam, tum vero probitatem, Veronensis prætor vicarium sibi accivit, et ubi difficilius quippiam incidit, non assessorem modo, verum et collegam. cujus tanta est in dicendo jure moderatio, ut (quantum ex Veronensibus qui studiorum causa istic sunt, intelligere potui) in ea urbe nemo sit prorsus qui non perpetuum illi optet magistratum eum. Res dictu mira, sed mirabilior factu, cum in maximis quibusque civitatibus maximus itidem semper facinorosorum hominum numerus sit, quos simul ut boni fiant, simul uti bonis ne noceant, puniri quotidie necesse est, ita te gerere, ut ne illis quidem quos die noctuque persequaris, odiosus exsistas; quandoquidem ipsi etiam rei inter acerbissimos cruciatus atque tormenta, pejora se meritos fateantur, et ubi quid remissius agitur, clementiam judicis laudent, ubi vero intensius, semetipsos ultro incusent. Hoc autem vicariorum munus ut paci populorum necessarium, sic eis a quibus geritur, honorificentissimum est. nam et patribus his qui regendis urbibus senatusconsulto præficiuntur, pari est auctoritate fere; et cum nihil illi absque horum consilio gerant, juris dicendi summam, quæ apud eos est nomine, re ipsa vicarius potius vindicat. Quo in munere Ioannes Francisci nostri pater, ipse quoque jureconsultus egregius, dignitatis et auctoritatis apud patricos nostros plurimum est assecutus. Nam bis Tarvisii, bis Foro-Julii, semel atque iterum Veronæ, semel Patavii, amplissimi territorii civitatibus, vicarium gessit; ea integritate atque justitia, ut nullum unquam

quam verbum, nedum opprobrium, quod viri famam violaret, exaudito sit. Magnum probitatis ac iustitiæ argumentum, in eo præsertim qui in iure sententiaque dicenda multos obijurget, coercet, notet, sæpeque capitis damnet. Nosti tu, prætor iustissime, difficultatem rei; nam etsi pro iustitia et senatus dignitate, prudentissime ac sapientissime omnia geras, experiris tamen quoridie, vix comprimi eorum linguas posse qui male multati cum fuerint, auctorem mali, quem iustum negare non possunt (quod fere alienæ quam suæ quisque domui iustitiam malit) si possunt, veris; sin id minus licet, falsis criminationibus insectantur. Nosti tu quoque, præfeste magnanime, quam sit res ardua, in summo imperio cunctis pariter morem gessisse, qui si bonis obsequaris, quod iuste iudicas, malis ob hanc ipsam causam gerere morem vix possis. Quamobrem Ioanni Scledo, cum utrumque seu felicitate, si ve (quod potius credo) naturali quadam rerum gerendarum peritia, consecutus fuerit, laus iure optimo singularis debetur. Longum esset enumerare, qua fide, constantia, fortitudine fuerit; quali prudentia, affabilitate, solertia usus sit; quo pacto severitatem clementia, clementiam severitate miscuerit; quam in reperiendo consilio acutus et celer, in componendo gravis et vehemens, in conficiendo fortis et magnanimus fuerit, ut neque minis umquam a severitate iustitiæ deturbatus sit, neque precibus ad misericordiam motus. Plena sunt omnia rerum ab eo integre ac sapienter gestarum. testis est Vincentia, quæ nobilissimis civibus referta cum sit, nullo plus hodie homine gloriatur: testes Tarvisini, qui tanti in iure dicendo amplissimi viri sententiam faciebant, ut quod ille censuisset, id etiam hi adversum quos censuerat, iustum esse contenderent: testes Foro-Julienfes, qui inter vetustissimas ac veluti per manus traditas factiones, nescio quo regionis infortunio, educati, nullum hæctenus vicarium habuerunt quem sic altera civitatis pars coleret, ut altera non odisset: testes Veronenses, qui fama viri laudes prædicante, cum summa de illo omnia concepissent, vicarium prætoris experti, vicisse illum facile expectationem dixerunt: testes vos omnes, qui eo in hac urbe vicarium prætoris gerente, cum singularem viri iustitiam

tiam omnibus admirationi esse sciretis, alumnum cum vestrum fuisse, exultabatis. Quocirca recensere singulatim omnia minus fortasse necessarium est; et nos, quando Francisci nostri genus satis pro brevitate temporis exposuimus, ad ipsum Franciscum transire in Foro Iulii patriarchæ vicarium gerente, auspiciis (quantum ex hoc conjectare licet) felicibus. Cum enim qui eum magistratum gerit, pro patriarcha jurisdictionem exerceat, pro eo, inquam, patriarcha cui de sacerdotibus, deque non sacerdotibus judicare jus est, vel solus hic natalis territorii locus cum universitatis hujus in qua mixtim sacerdotes, atque non sacerdotes plurimi sunt, rectorem fore, monstrabat. Educatus autem ibi est magna parentum cura, majore adeo quam ceteri hujuscemodi infantes consuevere, quod egregiam eo etiam tempore quo vagiebar, de se polliceri spem videbatur. Vt enim satum in terra bona et bene culta semen, cum primum emergit, quamdam incrementi futuri spem præbet, ita de parentibus optimis atque nobilissimis ortus Franciscus, cum primum est natus, optimam et nobilissimam præ se indolem tulit. Nihil ergo morati parentes, cum, ut loqui scivit, immo vero etiam antequam recte loqui sciret, præceptori, apud quem prima literarum rudimenta susciperet, tradunt. Fuit autem ea in perdidicendis elementis bonitate ingenii, ut ipsi quoque præceptori admirationem afferret; ea in præceptorem pietate, ut brevi eum plus etiam quam suos ipsius liberos, præceptor diligeret. neque enim cum præceptorem videret, parentum te desiderio teneri dicebat; quæ certe verba si quis attentius spectet, sensatiora quam ut a puero, atque infante pæne, dici possint, intelliget. Primis itaque apud eum literarum rudimentis imbutus, Omnibonum Leonicensium virum optimum, atque inter nostri temporis rhetores facile principem, bene dicendi simul et faciendi præceptorem suscepit; existimans, quoniam M. Tullio auctore, orator est vir bonus dicendi peritus, non se aliter in ea facultate evadere summum posse, quam si et cum peritia dicendi vitæ innocentiam, et cum innocentia vitæ dicendi peritiam conjunxisset. Et quidem utrumque partim bonitate ingenii, studio,

excr-

exercitationeque , partim vero continentiaæ præceptoris imitatione , et insita menti verecundia , brevi tempore consecutus est ; jta ut eum condiscipuli et dicendi peritorum optimum , et eorum qui optimi haberentur , dicendi peritissimum prædicarent . In quo quid prius , quid posterius dicam ? scio quippe , dicendi peritiam asequi non omnes velle , cum tamen in qua re ceteris animalibus homines præferuntur , in ea re ceteris anteferri hominibus , non minus utile quam honorificum sit . Scio etiam , eos qui dicendi peritiam asequi volunt , non omnes continuo posse , quoniam ad studium exercitationemque nisi vis quædam naturæ , ac cælestis , ut ita dixerim , donum accesserit , opera haud dubium , et impensa omnis perdat . Scio denique , in ea ætate bonam hominum partem voluptatibus magis quam literis operam dare , præsertim quibus parentes aut nulli sunt , aut negligentes . At Franciscus noster et dicendi peritiam asequi voluit , et , quoniam ad eam optime a natura institutus fuerat , potuit . Et cum utroque parente admodum juvenis orbatus fuisset , temperantia tamen , religione , et continentia sic voluptatibus omnibus imperavit , ut non adolescentibus modo , verum etiam senibus imitandus existeret . Quod si quis est qui non summopere admiretur , illum ego plane , quales , et quam vehementes in ea ætate sint corporis voluptates , aut nondum probasse , aut oblitum esse crediderim . Adde vero quod cum homo civile animal sit , et convictu , ac mutua consuetudine cum ceteræ ætates , tum vel maxime adolescentia gaudeat , in tanta male moratorum juvenum multitudine , cum quibus honeste versari possis deligere magnum est : cum malis autem versari , et vitiis eorum veluti scabie mentis quadam non corripi , majus : sed improbos arguere , et emendari nolentium consortia devitare , atque hoc ita , ut ne in eorum quidem quos arguas , vel devites , odium incidas , maximum , atque , ut ita dicam , supra humanum ingenium est . Hæc tamen omnia (tantum potest generosæ indolis disciplina conjuncta) Francisco nostro parva , levia , et ludicra fuere propemodum . Quamobrem bonam jam tum de illo spem nemo non habuit : fore illum virum inter paucos summum , de quo magna omnia cum amici et consanguinei ,

Q

tum

tum in primis patria posset sperare. Cum igitur dicendi artem egregie assecutus, omnes sere disciplinas attigisset sine quibus perfectum esse posse oratorem negant plerique, ad jus civile se contulit. Etenim cum in civilibus controversiis, forensibusque disceptationibus sæpe, ut non dicam semper, in medium veniant leges, dedignatus est nobilissimus adolescens ab aliis mutuum accipere, quod ipse nullo, ut sic dicam, negotio poterat comparare. Videbat præterea nullam domum, nedum urbem, aut provinciam recte sine legum scientia regi posse, ac se aliis regendis natum (quamquam ceteris cum plurimi facientibus, solus ipse, quod optimum veræ, ac solidæ virtutis indicium est, se se minimi faciens) agnoscebat. In hanc itaque civitatem, velut in quamdam disciplinarum omnium nobilissimam academiam, protinus venit, ac se se juris civilis studio totum dicavit. nunc jureconsultorum, imperatorumque veterum scita revolvens, et illorum elegantiam, horum vero gravitatem admirans: nunc præceptorum inextricabiles legum ambages explicantium documenta percipiens, et de illis cum condiscipulis aut confratribus, et difficile aliquid disputans, aut jureconsultos, ut quisque peritissimus habebatur, interrogans. Non illum quisquam, etiam festis diebus, priusquam aliquid didicisset, spatium ducere potuit. nullus otio marcescentem vidit; et cum multa jam nocte (quod ferme semper solebat) cubitum iret, numquam cum tamen aurora dormientem invenit. Sed etsi quibuscum ei consuetudo fuerit, quæras (quando, ut vulgo ajunt, Deus homines facit, ipsi se sociant) studiosissimum, et nobilissimum comprobabis. Quos enim ex omni jura discantium numero doctissimos, et nobilissimos arbitrabatur, eos amicos, socios, sodalesque semper intimos habuit. Et quamquam ab omnibus mirifice amaretur, numquam se tamen inertium, ineruditorumve, aut ignobilium consuetudine maculavit. Ignobiles autem hoc loco intelligo non eos minus qui nihil ipsi quod ex eis est bonæ frugis attulerunt, quam eos qui infimo loco nati, moribusque infimi sunt. Nam eos qui summo genere orti, nihil his unde orti sunt dignum habuere, ignobiles: et idemidem eos qui humilibus nati parentibus, ipsi non humiles evasere, nobiles jure optimo dixerim.

rim. Verum (uti de hoc etiam aliquid enucleatius disseramus) illi mea quidem sententia ignobilissimi sunt, qui humilibus ortu parentibus, vitiis atque sceleribus generis turpitudinem augent: et nobilissimi illi, qui summo loco nati, virtutibus, et bonis artibus domesticum splendorem illustrent. Nam etsi multo difficilius sit hominem humili genere ortum, virtutibus clarum emergere, atque ob eam rem ejus qui talis emerferit, major esse nobilitas videatur: et quamvis multo facilius sit, eum qui claris est natalibus genitus, in virum præstantem evadere, iccirco quod si talis evaserit, minor fuisse probitas prædicetur; vulgo tamen cernere est, ad summam illam veramque nobilitatem nescio quod et humilitate generis impedimentum, et domestica gloria additamentum afferri; propter quæ studio atque industria comparatus hic splendor et in illis tamquam nube soli objecta, obscurior, et in his velut luce luci apposita clariori habeatur. Contra vero quamquam longe difficilius sit, hominem nobili genere ortum, vitiis atque sceleribus inquinari; et propterea ejus qui talis cum esset, inquinari sustinuit, major fuisse improbitas videatur: et licet longe illud facilius ut qui infimo natus est loco vitiis ignobilior fiat, atque ideo si talis fiat, minus fuisse improbus æstimeretur; illud tamen manifestum est, infimo huic atque abjectissimo ignobilitatis generi et nobilitatem nonnihil ob stare, et ignobilitatem accessionem quamdam præbere; ut luxu atque inertia turpido quæ sita in illis quidem, velut majorum nobilitate contracta, minus appareat: in his vero tamquam umbræ accedentibus tenebris, omni genere obscurior fiat. Quocirca eum qui doctissimorum atque nobilissimorum virorum, quales paulo ante commemoravimus, consuetudinem expetebat, contra vero ut quisquam indoctissimus atque ignobilissimus habebatur, sic eum maxime fugiebat, non ab re cum doctissimum, tum in primis nobilissimum esse censueris. His ergo et artibus, et studiorum sociis cum civilis juris doctrinam optime asecutus, bonorum quidem institutorum plenus, nondum autem satur foret, juri pontificio quod huic e vicino veluti conjunctum est, operam dedit: ut quemadmodum homo corpore atque animo constar, sic illo quidem ea quæ corporis, hoc vero ea

quæ animi sunt, in promptu haberet. Nam etsi civile jus multa quæ ad animum pertinent, doceat, et nonnulla quæ ad corpus attinent, pontificium; quia tamen illius finis est ut quæ ad hujus vitæ usum necessaria sunt, pro sua quisque conditione obtineat; istius vero uti quæ ad promerendam beatitudinem sempiternam apprime utilia judicantur, acquirat; illud quidem corporis, istud autem animi potius esse contendimus. Huic igitur, uti supra diximus, operam dedit; sed ita dedit, ut quanto præstantiorem hæc finem habebat, quantoque corpore animus nobilior est, tanto studiosius, tantoque ardentius daret: et quia cum ceteræ disciplinæ, tum in primis juris civilis scientia ad jus pontificium veluti aditus quidam est, tantum in eo, tempore perquam brevi profecit, quantum vix toto decennio alius profecisset. Interim comitorum tempus instare: de eligendo rectore colloquia fieri: cursitare huc atque illuc multi, et ne noctem quidem quietam esse permittere: precibus, minis, muneribus in suam quisque factionem quam multos posset, allicere: de magistratibus his quos *consiliarios* vocant, deque illis quos in sequentem annum docendi locum habere, aut non habere oporteret, stipulationes clanculum fieri: et dum suarum quisque partium hominem, aut a quo sperare ipse quippiam posset, quam alienarum, et a quo sperandum sibi nil esse intelligat, rectorem deligi mavult; non quid universis, sed quid singulis utilius futurum sit, quæri. Tota denique urbs, perinde atque si de summo imperio controversa foret, in partes trahi. At ubi in Franciscum Scedum oculi coniecti sunt, ubi mores, atque doctrinam, et egregiam illam oris, ac corporis habitudinem contemplari cœperunt, major, atque adeo melior universitatis pars eum rectorem esse conclamat. Deducitur ad suffragia res; eligitur, salutatur, senatus literis comprobatur, nullo ei (quod in hujusmodi raro, atque haud scio an umquam, evenit) apud senatum quidquam objicere audente; quod certe factum (quantum ex his quæ Venetiis habitans de scholasticis ambitionibus sæpius audivi) inter magna, atque, ut ita dixerim, admiratione digna, connumerandum existimo. Vbi enim a legum studiis ad ambitionem, nobilium, atque ad honores et dignitates educa-

torum

torum juvenum cogitatio declinaverit, quod succumbere, aut non quæ voluere omnia consequi, grandem contumeliam ducant, ferociunt, ac propemodum efferantur; nec jam quid justum, aut non justum sit, sed quid semel efficiendum receperint, quærunt. neque hoc sine ingenti quadam utilitate; quamvis enim juris utriusque studiis hoc genus occupationes impedimento non mediocri sint, et ex his qui totos se illis immergere, per quam raros doctos evasisse perhibeant, nos tamen quia hujuscemodi juvenes ad honores, ac rerumpublicarum administrationes educari non ignoramus, in quibus persæpe, quid Pomponius, aut Vlpianus censuerit, scire nil prodest, nisi etiam qua ratione pericula quæ in communi vita occurrunt, quotidie depelli aut declinari debeant, in promptu habeatur; istiusmodi impedimentum, præsertim si non assiduum sit, et vincendi studio potius quam alicujus odio accidat, non omnino inutile arbitramur. Neque enim aliis artibus respublicas, et maxima quæque imperia geri crediderim, quam his quas inter se honoris gratia ingeniosi adolescentes exercent; nisi quod in rebuspublicis, atque imperiis magna sunt omnia, cum in his parva sint quidem, sed quæ parvi non fiant, unde et minore periculo prudentes evadunt, et non minore, si voti compotes facti sunt, voluptate afficiuntur. Quamobrem (uti ad id unde discessi, revertar) cum tales tantæque sint generosorum adolescentium perturbationes, talia studia, tantus, non quæ voluere omnia consecutos fuisse, dolor; quod adversus Franciscum nostrum ad senatum provocaverit nullus, nullus ei quidquam objicere ausus sit, nullus ob eam rem Venetias navigaverit, inter magna, et, quemadmodum supra dixi, admiratione digna connumerandum existimo. Nam illud quantæ magnitudinis, quantæque admirationis fuit, quod inito statim magistratu, materni generis memoriam, sicut Anchisæ patris Aeneas, equestribus ludis celebrare aggressus, pretium victoriæ permagnificum posuit, quo e finitimis urbibus ut quisque fortissimus, aut visendi cupidissimus fuit, exciti, undique Patavium, atque adeo frequentia quanta in hac civitate antehac forte non fuerat, convenirent. Quo tempore, bone Deus, quam sibi omnium benivolentiam comparavit? qualem consecutus

cutus est gloriæ? quantæ apud omnes admirationi fuit? his quidem magnificentiam muneris laudantibus, illis pietatem ejus in matrem prædicantibus, aliis viri liberalitatem admirantibus, quibusdam quod privata impensa publicam emisset lætitiâ, extollentibus, nonnullis cum ob annum magistratum hæc faceret, quæ quantaque ob perpetuum facturus fuerit, sciscitantibus. Iam vero si magistratum hunc quo pacto gesserit, quæras, nihil in eo non magnum, nihil non admiratione dignum invenies. nam et rei scholasticæ dignitatem omnibus semper in rebus conservavit, adjuvit, auxit, et eorum quibus docendi officium esset, commoditati mirum in modum consuluit, et scholastici ordinis viris, cum ut quam doctissimi omnes evaderent, tum in primis ut ne alio laborum præmia petitum irent, subvenit. Etenim qui suæ ditionis forent, eorum in alieno foro causam dicere temere nulli permisit, et quos studiorum gratia in hanc urbem venire sciebat, uti importandis exportandisque rebus vestigialium immunes forent, reclamantibus, et senatum appellantis publicanis, extorsit; et locum suum in conventibus publicis ab nemine usurpari permisit; et seu disputando quis ingenii atque memoriæ periculum faceret, sive propositam civilis aut pontificii juris exponendo legem, laboris atque vigiliarum jurisconsultorum conventui redderet rationem, cum eo semper primus omnium disputavit; atque hoc ita, ut quæ ipse ratiocinando dixisset, ea ille tamquam recte dicta refellere non auderet. Sed hæc, et hujuscemodi multa solers prætereo, quod magna quidem, sed si ejus a quo profecta sunt habeatur, minus quam mediocria censi debent. Illud nullo genere præteribo quod in eorum salariis egit quibus docendi officium est. decreta enim singulis ex senatusconsulto majora minorave pro laboris, aut virtutis merito salaria erant; sed (quorum culpa, vel negligentia nescio) nulli statim temporibus pendebantur; hæc vero ipsa vel cum liberalissime penderentur, vix dimidiata pendi solebant. Ea Franciscus (tantum apud senatum petendo, poscendo, flagitando, perdurandoque potuit) uti singulis integre, suisque temporibus penderentur, effecit. Quod si vobis, sapientissimi patres, ju-

cun-

cundum fuit, ut certe fuit (non enim parum est ab eo debitor quem cogere nequeas, debitum quando lubet posse exigere) ipsi quoque Francisco jucundissimum fuisse intelligite, qui otio vestro ad suam usus utilitatem, doctrinæ a vobis hoc amplius hausit, quo nullo rei familiaris impedimento urgente, vos quoque studiosius docuistis. Nam quemadmodum equi confectus inedia equus æquabilis esse vector non potest, eodem modo discipulo rei familiaris inopia stimularus præceptor minori semper usui est. Fuit igitur sibi, vobisque jucundus, et utilis, sed scholastici ordinis viris facile jucundissimus et utilissimus; incredibile quippe dictu est, quantum discendi cupidus obstit præceptoris perturbatus affectus, ac animus distractus inopia. Verum hæc quidem grandia sunt, sed quæ jam dicturi sumus, majora. Inoleverat apud quosdam non bona consuetudo, ut quibus publice disputandi necessitas est, si ad eam rem minus idonei forent, non quidem disputarent, verum simulationis ritu scædissimo speciem disputationis quamdam præferrent. Etenim quid contra eos dicturus quis foret, prius multo didicerant quam in campum certaturi descenderent. ita et auditorum eludebatur frequentia, et ab indoctis docti discerni nequebant: et (quod jureconsultorum collegio ignominiosissimum erat) de aliorum et quidem doctissimorum virtute, non legum modo, sed omnium quoque bonarum artium ignari homines judicabant. Hoc noster Franciscus cum uti ne indoctis docti ludibrio forent, tum vel maxime uti pro se quisque doctissimus effici niteretur, lege ex universitatis consulto promulgata fieri vetuit; certosque præfecit qui quotiens publice disputandum esset, non ullum prius loqui permitterent, quam jurejurando adactus, negaret ei se adversus quem disputaturus foret, colludere. Quæ res doctis quidem honorifica fuit; indoctis vero ut eo fortassis tempore submolesta, sic postea cum se se necessitate compulsos doctos evasisse viderent, jure optimo gratissima et jucundissima. Quamobrem quod in hac universitate rarus jam non doctus existit, gratias Francisco nostro haberi et agi oportet ab illis quidem qui docti etiam antea fuerant; quia cum quibus de communibus studiis loqui possint, plures jam habent: ab aliis vero quia docti fieri, vellent, nol-

nollent, compulsi sunt. Atque hoc ut scholastici ordinis viris, sic et his qui docendi provinciam susceperē, honorificum esse nemo ignorat, nemo non videt, nemo non cum quadam animi gratitudine confitetur. Nam etsi non is qui docet, auditorem doctum efficiat, quemadmodum nec is qui arat, fertilem campum (alioquin sine delectu ille doctum, hic fertilem quem vellet efficeret) sed ad alterutrum diligentiam cum ejus qui efficiendus est talis, hominis, campive naturalis bonitas quædam, tum vel maxime cæleste munus accedat oportet; quia tamen in utroque illius qui colat diligentia pernecessaria est, bene animus, campumve coluisse, honorificum et putatur, et re vera est. Non minus autem illud honorificum fuit, quod scholastici ordinis viris flagitantibus, jurisconsultorum assentiente collegio, ipse nullius, quamvis magni atque potentis, offensam veritus, et se facturum recepit, et non sine ingenti labore tandem effecit. Cum enim vel quia pecuniæ majoribus nostris amplius fuit, vel quia nonnisi divites, atque adeo beati, juri pontificio, civilive operam dabant, vel quia jureconsulti, et scholastici ordinis viri pauciores tunc erant quam nunc sunt, vel denique (quod tamen adduci non possum ut credam) quia cupidiores illi fuerunt; intra jureconsultorum collegium nullus admitteretur qui non sumtum per magnificum faceret, cœdum, et huic urbi, nedum collegio, ignominiosum facinus accidebat, ut eorum qui hac in civitate juri operam dedissent, quotus quisque facere sumtum nequisset, laborum præmia, quando a quibus debebat non poterat, inde iret petitum ubi accipere minore posset impensa. Ita cura et diligentia vestra eruditi quamplures, et in eum reducti statum ut summa de illis omnia sperari liceret, transfugarum more, finitimis civitatibus, hi Ferrariæ, illi Bononiæ, acceptorum insignium gloriam relinquebant. Istud animadvertens Franciscus huic civitati tum publice, tum privatim esse damnosum, et (quæ illi cura ab ineunte usque pueritia uti ne fieret, fuit) ignominix plenum, sumtum qui ea in re fieri consueverat, universitatis consulto temperavit; et, obfistentibus magnæ auctoritatis viris, ingenti labore, sed gloria facile maxima, etiam senatus decreto confirmari curavit. *Qua*
pro-

profecto in re ita omnibus, his etiam qui temperari nolebant utilis fuit, ut nullus omnino sit a quo ei gratiæ actæ non fuerint. Nam et rei familiaris inopia laborantibus, quos veluti adversus fortunam certantes, summos fere videmus evadere, opem tulit, ut quam minimi laborum perciperent præmia, nec viarum ulla vel discrimina, vel impensas subirent: et divitibus obfuit nihil, utpote quos hoc uti beneficio nemo invitos compelleret: et jureconsultorum collegio, illisque ipsis qui temperari sumtum nolebant, tum honoris plurimum attulit, quod suos ipsi alumnos ornarent; tum vero utilitatis non parum, quod multiplicatum totiens mediocre hoc lucrum, emolumento facile majori fuit quam magnum illud semel, aut rarerer proveniens. Itaque si ei ab omnibus gratiæ actæ sunt, si jureconsultorum cœtui oppido quam carus existit, si eum illi etiam adversum quos provinciam istam suscepit, majorem in modum amant; magnum, atque, ut ita dicam, divinum censeferi debet quod fecit. His ergo atque hujuscemodi artibus, quas enumerare singulatim tempus non finit, magistratum gerens, multo ei majorem gloriam addidit quam ab eo designatus rector accepit. Nam de staturæ magnitudine, de oris vultusque venustate, de habitudine corporis, de vestimentorum, et comitum quibus domi, forisque ornatus incessit, elegantia, nihil in præsentia dicendum reor, quod et omnibus in propatulo sint, et minora existimari debeant quam ut inter innumeras illas, mirificasque viri laudes locum sibi vel ultimum vindicent. Functus est itaque magistratu; atque ne publicæ illi occupationes, quo minus civili, ac pontificio juri operam quam acerrimam dederit, impedimento fuisse putentur, eam in amplissimo jureconsultorum conventu, studiorum, laborum, vigiliarumque suarum reddidit rationem, ut ab ipsis, nemine omnino dissentiente, dignissimus judicaretur qui et alios hæc ipsa doceret, et illis ornaretur insignibus quibus more veteri ornari jureconsulti solent. Quamobrem ut gentilem tibi atque domesticam gloriam assecurus, qua pietate ludis equestribus in matrem initio magistratus fuisti, eadem pietate, docendi facultatem adeptum, in patrem finito magistratu fuisse te tum hi, tum vero per hos alii sciant; ego, Franciscè mi, religio-

R

fissi.

130 PETRI BARROCII ORATIO I.

ſiſſimi antiſtitis noſtri verbis permitto ut docendi facultatem, et cetera jureconſultorum inſignia ab his qui tibi uti jureconſultus decernerere, auſtores fuerunt, cum libebit accipias, ut quomodo annui magiſtratus principium ſibi vindicavit mater, eodem modo finem vindicet pater. et (quod primo ſtatim civilium Inſtitutionum ingreſſu Juſtinianus Imperator ediſerit) omnes tua unius cura imperatoriam majeſtatem non armis tantum materni generis decoratam, ſed juſtitia quoque paterni armatam intelligant.

PETRI BARROCII
PATRICII VENETI,

cum civili juri operam daret,

P R O

CHRISTOPHORO MAVRO,
VENETIARVM DVCE,

quo die Ioanni patruo, Bergomensis prius Antistiti, postea Venetiarum Patriarcha, Venetias venienti obviam cum senatoribus, ex urbe tota profectus, eum Castellum usque deduxit,

O R A T I O.

Si umquam tempus ullum fuit, Patres, quo in hac urbe audientibus vobis, aut declamando, aut ex tempore multa dictando, aut orando, ingenii quantumcumque est mei, vel memoriz periculum non invitus fecerim, nunc adest profecto, quando huic omnium vestrum humanitati, ac religionis venerationi, qua cum sæpe antea, tum vel maxime hodierno die, in Ioanne patruo, Bergomensis quondam antistite, in præsentia vero hujus patriarcha civitatis, excipiendo usi estis, si non parem, mediocrem certe, vel tantulam mihi gratiam referendam esse intelligo. Neque enim (quem admodum aliis eadem præditis dignitate) illa ei civitatis pars,

R 2

aut

aut illa occurrit; sed populus fere universus, sed senatorius ordo, sed magistratus omnes, sed ipse dux, sed matres et pueri, atque, ut semel dicam, tota respublica: ut nec ipse majus amoris erga se vestri argumentum petere, nec vos, si huic vestro in eum officio aliquid addere contendatis, quid addi queat invenire possitis. Non me autem latet, complures vestrum, hos consanguinitatis, illos affinitatis, aliquos amicitiae, quosdam patriae, nonnullos religionis, alios pontificatus ei gratia occursuros fuisse; quod consanguineorum, affinium, et amicorum in hac urbe plurimum habeat, et non civis modo, sed senatorii quoque ordinis sit, ac Dei minister, idemque sacerdotum atque antistitum hujus provinciae, quos patres vocant, (hoc quippe patriarcha significat) princeps. Sed quia non parum refert, officiorum quibus in excipiendo aliquo utimur, publicæne, an privatæ sint causæ, hodiernum officium vestrum, quod a benivolentia publica proficitur, longe mihi torique Barrocciae genti gratius fuit. Et quidem ob eam rem meo ac familiæ nomine gratias singulis quibusque vestrum habeo, atque ago magnas, sed duci nostro ingentes, utpote quem neque publicæ occupationes, neque navigationis longitudo, neque senectutis incommoda retinere potuerunt, quominus egregiam illam humanitatem, et religionis venerationem quam ab ineunte usque pueritia didicit, Joanni patriarchæ ostenderet, ut civi, ut filio, ut parenti. Hoc quippe et ducem, et grandævum, et religionis apprime studiosum decet; eum præsertim qui, quo majoribus a vobis honoribus affectus est, hoc semper minori erga omnes factu fuit, quique ceteris principibus christianis torpentibus, solus adversus Turcos classem instruxit, eduxit, et quantum in ipso fuit, eos aggressus est. Sed ista quidem communia; et quæ omnes sacerdotes, omnes pontifices, omnes denique christianos tangant: hodierna vero cum humanitas, tum in primis religionis veneratio, privata et nostra, ut ita dixerim, est. Quamobrem nos quoque illi gratiam, utcumque possumus, hodierno die referre par est. quam ego patrui ac familiæ nomine, quia nihil fortunæ tuæ deest, optime dux, quod superfit nostræ, quoniam factis non possum, referam verbis, dicamque de his quæ

quæ in te semper summa fuerunt, humanitate, ac religionis veneratione nonnulla, credens atque adeo certo sciens, hoc genus orationem non tam tibi, qui laudum nostrarum non indiges, quam his qui circa te dextra lævaque sunt, patribus, quos tuis laudibus mirifice oblectari intelligo, non fore ingratam; cum præsertim et suum cuique iudicium, quotiens in te aliquid laudatur, voluptati sit, quod te ut civium optimum, sibi ducem elegerunt, et quia tota respublica unum est, quod unum ad ducem veluti aliquid unum, refertur, in tuis laudibus ipsi pariter laudentur. Sed undenam initium sumam? an a pueritia? ut qua cura sis a parentibus educatus, ante oculos ponam? at hoc neque necesse est, et quia longa nimium series retro foret petenda, temporis angustia non permetterent. an ab adolescentia? ut quo pacto cum liberalibus studiis operam dares, in te nec ætati natura, nec naturæ disciplina, neque disciplinæ exercitatio defuerit, faciam palam? at istud, ut nemo aliquid dicat, his qui te talem tantumque conspiciantur, ipsa res indicat. cui enim summa rerum pæne omnium cognitio inest, in eo quæ ad assequendam huiuscemodi cognitionem pertinent, universa fuisse, magis notum est quam ut probari aliter debeat. Misa igitur hæc faciamus et perantiqua, et nota; juventamque inspiciamus, in qua, ut primum per ætatem licuit, vos eum, patres conscripti, suis nitentem virtutibus, vestris uti primos quosque magistratus gereret, suffragiis fulciebatis. Mittebatur Christophorus Maurus ad præturas, præfecturasque vestro nomine obeundas, legationes, et bella; in quibus tantam præferebat humanitatem; ut sicubi aliquem vestri hostem nominis reperisset, eum continuo ad se se diligendum allectum, vobis et amicum et socium faceret: at vero quoscumque invenisset amicos, eos non contentus in amicitia retinere, amicissimos reddere niteretur. neque se aliquid in alterutris egisse putaret, nisi et quibus *marcida*, ut vulgo ajunt, *jocinora* forent, mentis bonam validitudinem restitueret, et qui sana mente constarent, eos uti ne quando in ægritudinem animi laberentur, curaret. Clugia quinque et viginti ab hinc passuum millibus distans, populosa quidem civitas est; sed mari, stagnis, litore, hortis, paludibus.

busque circumseptæ, vini perparum, frumenti autem vix tantum colligit quantum toto mense sit satis. indigenarum pars hortorum cultui, pars salinis, pars rei piscatoriæ, pars maritimæ, nonnulli mercatoriæ operam dabant; et pecuniarum quidem abunde omnibus, supra etiam omnium opinionem erat, quod e rebus vilibus quæstum parvum, sed crebrum cum facerent, grandia quoque ceterorum lucra, quæ semel aut raro proveniunt, facile superabant: frumenti autem nihil erat fere, ut fame interdum omnes periclitarentur. Hujus prætorem gerens Christophorus Maurus, rei frumentariæ curam aggressus, non prius destitit quam publica impensa et horreum ædificaretur, et frumenti in ipsum quantum indigenis, et advenis qui plurimi quotidie illuc confluunt, anno toto sufficeret, comportaretur. Vno eodemque hoc invento humanum simul incolis, simul advenis se ostendens, et salis, oleorum, piscium, patriæ copiam quanta prius fuerat, immo vero etiam quanta prius non fuerat, præbens. Nam neque hortos, ut in eis frumenta fererentur, destruxit, quod mari advehi cum optima tum in primis abundantissime poterant: et large præbire alimentis, uti salinas, piscatoriam, hortosque studiosius colerent, fecit; quorum nihil inedia homines fatigati queunt. Quod certe factum sic illi fuit utile civitati, sic jucundum, ut si quando majores eorum, Genuensium imperus forti invictoque animo sustinuerunt, et omnia digna indignaque pati maluerunt, quam ab amicitia vestra desciscere; eadem profecto, atque adeo graviora et qui tunc aderant, et qui nunc sunt, tum studiosius, tum constantius subituri, passurique sint. Quorum enim majores in tanta frumentariæ rei pænuria ita constantes fuere, eorum posteros, qui patribus ut in patrimonio, sic et in fide successerunt, in tanta copia constantissimos fore dubitat nemo. Accedit vero ad hæc et aliud commodum, quod, ut majus non sit, certe usitatius est. Cum enim post ipsam statim messem emta frumenta tum meliora et plura sint, tum vero pretio quam minimo constant: et hæc ipsa per totum annum, ut cuique est opus, vendita, semper pluris, interdum autem etiam plurimi veneant, tantum ex ea mercatura brevi tempore civitati lucrum pervenit, ut præter pecuniam quæ

quæ frumento in sequentem annum emendo necessaria est, duo interdum nummum aureorum millia superent, quæ ad improvisos sumtus, quales ubi portum mare perurperit, lituræ tempestas diuturnior perforaverit, facere necesse est, apprimere necessaria sunt. Nam si dum viritim pecunia conferatur expectari oporteat (quod ea res semper fere tardius fit) perruptis aggeribus, dirutisque repagulorum contignationibus, latam sibi mare in interiora stagna viam aperiat, quæ nec facile claudi possit, et nisi claudatur, civitatem ipsam prius, mox interiores insulas omnes funditus diruat. Hæc illis dux noster, qui jam tum ducis optimi officio fungebatur, suæ in eos humanitatis monumenta reliquit. Quid enim humanius quam hominem hominum, divitem pauperum, nobilem plebejorum, privatorum prætorem, ut ne fame pereant, aut inundationibus demergantur, curam habere? Sed audite aliud, quæso, similis quidem humanitatis, verum virtutis amplioris indicium. Bellunenſis civitatis designatus prætor, urbem inopia rei frumentariæ laborantem offendit; utpote cui, vel cum optime cederet, ægre paucorum mensium frumenta nascerentur. Nam regio ipsa tota montosa est, et pecuariæ magis rei quam agriculturæ idonea, quod et nivalis pluribus locis, et nemorosa, saxosaque vehementer: tum sicubi plana est, in ea quatuor non amplius digitos humus, reliquum glareæ occupat, aut paludes, quas interclusi colliculis fontes efficiunt. Frumentum autem e finitimis regionibus neque pro incolarum numero emi, neque comportari entum commode poterat. Nam illud partim invidia, partim rei frumentariæ inopia finitimi, hoc autem saxosa, vergentiaque in præceps itinera, si præsertim per hiemem comportaretur, vetabant. ob eam rem qui steriliora regionis loca incolerent, lacte, atque radicibus carei cum aliquandiu vixissent, illis etiam ad extremum deficientibus, aut alio commigrabant, aut fame peribant. Hoc animadvertens Christophorus Maurus, e domo quæ in ea urbe maxima esset, horreum fecit, collatisque viritim pecuniis, frumento per messem repleri curavit: tantamque ab eo tempore civitati copiam intulit, ut cum Tarvisino, Patavinoque agro non de fertilitate soli, sed de ea quæ fertilitatem sequi consuevit, annonæ abundan-

dantia, perſæpe contenderit; unum illud non ſine grandi omnium admiratione prædicantibus advenis, panem Belluni cum majorem, tum vero meliorem, tantidem a piſtoribus vendi quam vel Tarviſii, vel Patavii. quod quemadmodum mirificam ducis noſtri erga omnes, et eos in primis qui inopia premebantur, humanitatem oſtendit, eodem modo vobis, integerrimi cives, uſui mirifico fuit, quibus ad retinendos in fide ſocios, bonos alioquin, et dignitatis veſtræ maxime ſtudioſos, nihil, præter unum hoc, deerat; ſi verum eſt quod in proverbium uſurpari conſuevit: *fame de ſilva lupum expelli*. Nam et in Genuenſium obſidione, cum majoribus noſtris annonæ pænuria laborantibus, Carolus Zenus claſſis veſtræ imperator onerariam navim quam ceperat, frumento onuſtam intra portum duxiſſet, eo et publice, et privatim gaudio ſuſceptus eſt, ut non majore, conſecto bello, rebusque ex ſententia geſtis, exciperetur. Tantum omnino civitatibus, his præſertim quæ paullo populioſiores exiſtunt, frumentariæ rei et abundantia prodeſt, et nocet pænuria. Hoc functus magiſtratu, cum Venetias domeſticam inde gloriam portans rediſſet, Brixiæ, cum populioſæ, tum in primis locupletis urbis, præſectus omnibus ſuffragiis designatur; ut civitatem vel frumenti pænuria, vel obſidionis diuturnitate laborantem retineret in fide. Bellum per id tempus vobis cum Franciſco Sfortia Mediolanenſium duce acerrimum erat, et quemadmodum in ſingulis quibusque certaminibus evenit, uti nunc ad hos, nunc vero ad illos victoria tranſeat, totam fere planitiem hoſtilis exercitus occupaverat: noſtri intra montes, et munitiſſima quæque loca ſe ſe recipere: ipſa circumjacentium oppidorum caput Brixiæ obſideri, neque pro multitudine populi alimentorum copiam vel parvam habere: inſtare civibus hinc præſens fames, inde futurarum cædium metus. Ea tamen fuit inter hæc, et alia complura mala humanitas Chriſtophori Mauri, ea in conveniendis omnibus, magnis, parvis, et mediocribus, comitas, ut de civitate dedenda ne unus quidem aliquando cogitaſſet, nedum publice, aut private collocti ſint. Maluerunt quippe tum quæ in aliarum urbium direptionibus fiunt, tum etiam quæ ob ſervatam vobis tanto tempore fidem, ab indignantibus

(ſi

(si ita superis placuisset) victoribus metuebant, digna, indignaque tolerare, quam præfeti tantæ humanitati non parem gratiam referre. quemadmodum enim *neceffe est multos si-
meat quem multi siment*, sicut Laberiano illo carmine legitur qui medio civili bello in theatro dictus, totum in se populum, perinde atque si publici affectus emissa vox esset, convertit: eodem modo necesse erat ut Christophorum Maurum multi amarent, qui ipse multos amabat; et humani erga illum omnes forent, qui vicissim erga omnes humanissimus habebatur. Quo retinendorum in fide sociorum modo nullus, mea quidem sententia, esse aut honestior, aut securior potest. Quas enim fossas, quos muros, quæ propugnacula, quas turres, quas machinas bellicas, digne cum urbicorum benivolentia comparaveris? cum et hi quos vis, metusve parere compellit, si vel tantula conficiendæ rei oblata occasio est, se se protinus ad rebellionem parent: et quos vel benivolentia in fide, vel humanitas retinet, neque si in alterius potestatem redigantur, odiosam pati servitutem diutius possint, et, si nulla rebellionis offeratur occasio, non rebellare tamen vix queant. Quamobrem quanto præstabiliores sunt hæ regendorum populorum artes quam illæ, quantoque optabilior est voluntaria sociorum fides quam coacta, tanto aliis quæ vel ante, vel post in ea urbe fuerunt, utiliorem, honestioremque fuisse Christophori Mauri præfecturam hanc liquet. Non prætermittam hoc loco præfecturam Casalis Majoris, parvam ipsam quidem, sed rebus a Christophoro Mauro humane gestis ingentem. Si enim unquam alibi, eo potissimum tempore quo præfectum gerebat ibi, multa, atque adeo incredibilia humanitatis argumenta præ se tulit. Nam cum per id bellum quod vobis adversum Mediolanenses erat, viros et rei militaris peritia, et hominum atque pecuniarum multitudine facile potentissimos, oppidum defendendum suscepisset, ac omnia fere per circuitum loca esse in potestate hostium cerneret, ea erga indigenas, advenasque humanitate est usus, ut plus sibi reique publicæ in illorum benivolentia præsidii collocaverit, quam in exercitu potentissimo alius quilibet fecisset; conclamantibus una voce indigenis, venisse Deo simillimum virum, qui omnia tum armis, tum vel maxime

S

hu-

humanitate, ac beneficiis vinceret. quod secundo bello Punico de P. Scipione Lucejus quidam Celtiberorum princeps, cui sponfam egregia forma virginem, et inviolatam, et gratis, et cum fatis magno auri pondere ille reddiderat, prædicasse eandem legitur. itaque sicuti eo tempore Lucejus, delectu clientium habito, cum mille quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem rediit; ita hi tunc collecta equitum pedumque ingenti manu, Christophorum Maurum, uti hostilem exercitum adoriretur, ultro urgebant. tanta illis (utpote qui ab unius virtute omnes eisdem præditos moribus opinarentur) Venetorum esse omnium humanitas videbatur. Denique ex illo Veneta res augeri cœpit: Mediolanensis decrefcere; donec fessi, crebrique nostrorum victoris fracti, eas demum pacis conditiones accepere quas senatui dare pro dignitate reipublicæ placuit. Et hoc ut nulli non gratum fuit, ita humanitati Christophori Mauri in primis acceptum ferri debet; quæ vel socios in fide retinuit, vel præsidia quibus vires hostium frangerentur, omnium optima comparavit. Pace igitur facta, præfecturam Patavii, qua nullam foris aut utiliorem, aut honorificentiore dare senatus potest, suscepit: et in ea tantam præ se tulit humanitatem, ut quem ante id tempus ceteros, tunc etiam semetipsum vicisse faterentur. Nam præterquamquod Patavinis viris et opibus, et doctrina, et habitudine corporis inter paucos summis, ignota ferme ante illum diem erat præfectorum nostrorum humanitas, quod ob recentem quorundam qui adversus imperium conspiraverant, vel conjunctionem, vel necem, simultatis in ceteros (quamquam eos quidem infontes atque ignaros) nonnihil remanserat, quæ præfecti humanitatem, quantulacumque fuisset, magnam videri fecisset: studuit humanissimus vir veluti de industria, ut qualem eum universi prædicabant, talem, immo vero etiam humaniorem Patavini sentirent, ut amare jam tandem solum Venetum nomen inciperent, quod ante vel solum timebant, vel certe una cum servili quodam metu amabant. Itaque tum se primum senatus urbis ejus potitum, et sensit, et (quod animi grati argumentum est) fateri cœpit. Nam animos jam, studia, voluntatesque civium in potestatem redegerat, qui
 prius

prius corporum ditionem ægre tenebat : tum primum frequentes circa præfectum cives adstare, comitari, adesse, ac humanitatis vicissitudinem quantam maximam possent, ostendere. Tum primum nova quædam lux omnium oculis oriri visâ est; et advenæ illi potissimum qui studiorum gratia aderant, in lætitiæ partem vocari : tantaque tum publice, tum private omnium voluptas esse, ut tota pæne civitas desipere videretur. Nam et apud nos qui legibus ibi, vel philosophiæ in præsentia operam damus, nihil hodie quoque vel celebrius, vel mirificentius prædicatur. Iam vero si legationes ad Eugenium IV. et Nicolaum V. Summos Pontifices, et in eis quo pacto simul dignitatis vestræ rationem habuerit, simul de in nata sibi humanitate nihil imminuerit, dicere cupiam, historia mihi, non oratio, componenda est; tantum undique rerum ab eo humane, ac sapienter gestarum occurrit. Neque enim (quod plerisque vitium inest) sic usquam dignitatis vestræ rationem habuit, ut eos ad quos mittebatur contemserit, sciens sua quemque in ditione sibi magnum videri; nedum Summum Pontificem, qui in alienis quoque est magnus. Neque rursus si quid ab senatu juberetur quod duobus effici modis posset, eum aliquando amplexus est modum quem jurgia, minæve porrigebant, potius quam eum quem laudes, pollicitationesque dabant; sciens, etiam ab his qui ad extrema quæque redacti sunt, ægre jurgiis minisve aliquid; contra vero laudibus, atque pollicitationibus etiam ab his qui multo superiores existunt, facile omnia impetrari solere. Neque postremo si quid illi acerbius respondissent, verborum potius quam sententiæ senatum certiore fecit, aut aliquid ipse ad negotium exaggerandum adiecit; sciens ex hujuscemodi causis maxima interdum bella succendi; et dum unum aut alterum verbum æquo animo ferri non potest, totam simul rempublicam novis subinde criminationum causis erumpentibus, unius culpa quassari. Atque ob hæc ipsa tantæ apud Summos Pontifices fidei fuit, ut majoris apud senatum non fuerit: nihilque unquam poposcit quod non facillime impetraret. Itaque cum ex his domesticam gloriam, et publicam utilitatem Venetias rediens reportaret, Deus bone! quanto eum honore suscipiebatur,

ris, quam subito, quam repente aut legatione, aut aliis magistratibus ornabatis! vix ab labore itineris paullulum respiraverat, et rursum ei uti se se ad iter accingeret, senatus jurebat. Cujus ipse jussa (ut qui reipublicæ causa nullos labores non libenter ferret, nullis incommodis se subtraheret, nulla pericula devitaret) summo studio facessebat; semper illud Scipionis Africani dictum præferens: *certum esse in calo ac definitum locum omnibus qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, ubi beati ævo sempiterno fruantur*; ut facile quisvis facere conjecturam potuerit, eum post multos labores atque vigiliis, urbis hujus ducem futurum. Age vero cum tot foris muneribus publicis fungeretur, num propterea domi civitatis curam neglexit? Minime vero: sed consul, censor, concilii princeps, ac decemvir sæpissime comitiis creatus amplissimis, cum justitiam, prudentiam, et eloquentiam, tum vel maxime præcipuam illam omnium virtutum humanitatem exercuit. De quibus si tractari singulatim oporteat, vereor, patres conscripti, ne aut mihi tempus non supersit, aut vestra benignitate plane abutar. video quippe incredibilem mihi laudandi materiam suppeditari, laudesque sic inter se pares, ut a qua potissimum principium sumas, invenire difficillimum sit. Quid enim? justitiamne laudem? quam eo semper temperamento exercuit, ut ab omnibus, seu fontes hi forent, sive infontes, et severe clemens, et clementer severus haberetur. at eam tot jam in rebus tum antea experti estis, tum hoc tempore experimini, ut quam res ipsa illustrat, nostra oratione illustrari supervacaneum sit. Prudentiamne admirem? qua ira semper ad patriæ salutem est usus, ut optimos illos reipublicæ gubernatores, P. Lentulum dico, Q. Metellum, P. Africanum, et C. Lælium, omnium judicio facile superaverit: at istud in hac præcipue urbe tam clarum est quam sereno sole meridies. Eloquentiam referam? qua sic auditorum animos in quamcumque vellet partem semper inflexit, ut suavitatem Socratis, subtilitatem Lysæ, acumen Periclis, sonitum Aeschinis, vim Demosthenis affectus putetur: verum hæc cui sunt nota, si vobis non sunt? qui cum in gravissimo senatorum consessu eum de rebus maximis disputantem audiretis, percipiebatis,

tis, ut arbitror, magno rebus publicis emolumento esse egregiam dicendi vim in viro bono collocatam. Nam si oratorem non tantum dicendi peritum, sed virum quoque bonum esse oportet, verius Christophorum Maurum oratorem dicemus, quam aut Pisistratum, aut Periclem, aut Hegesiam Cyrenaicum, quorum duo ad rempublicam occupandam abusi eloquentia sua sunt, tertius in suam ipsorum necem homines concitavit. Quid dicam hoc loco, patres? extollamne Christophori Mauri humanitatem, an illorum crudelitatem detester? illi enim servitutem libertati, hic libertatem non servituti modo, sed omnibus etiam rebus præposuit: illi ad eam quam appetebant tyrannidem, hic ad privatam vitam: illi ad dominationem, hic ad rempublicam: illi denique ad necem vel suam ipsorum, vel alienam, et nefandissima quæque, hic ad senatusconsulta legesque servandas cunctos hortatus est, invitavit, coëgit. Date mihi, obsecro, veniam, Athenienses, ut libere vel nunc dicam quæ sentio: vestrates tyranni astutia, facultate dicendi, successibus etiam rerum, si vultis, illustres fuere, sed ita ut Christophoro Mauro comparari possint nequaquam; nam neque libertati servitutem recte quispiam comparaverit, et si libertatem omnes, servitutem prorsus experit nemo, Christophorum Maurum profecto omnes, tyrannos autem vestros rite laudaverit nullus. Est igitur, ut video, aliquid; æqualitatem amare, mediocritatem virtutis amicam sequi. Et quemadmodum in constructione parietum architecti, lateres, uti ne unus plusquam alius exster, curare consueverunt; alioquin gibbosa cavernosave structura appareat; eodem modo in administratione rei publicæ senatores civium, uti ne ante alium se se alius ponat, rationem habere (alioquin in paucorum potentiam, vel tyrannidem degenerasse rei publicæ videatur) est profecto et quidem tale ac tantum, ut neque rei publicæ sit quidquam utilius, neque his qui sic animati sunt, honorificentius aliquid inveniatur. Nam quo se quisque ad ceterorum æqualitatem redigit magis, hoc eum ceteri, velut in pariete summo coronam, exstare amplius cogunt. Delectus est itaque ecclesiæ divi Marci procurator, qui supremo proximus in urbe nostra magistratus est; in quo tantum præ se tulit humanitatis, ut si

cu-

curam, studium, diligentiam, quam erga omnes, præcipue autem inopes sustentandos, exercuit, singulatim narrare aggrediar, finem profecto dicendi facturus non sim. Ea quippe rerum ab illo humane ac mansuete gestarum multitudo se offert, ut ornate de illis et copiose dicendo permulta, lassari quilibet vel exercitatissimus possit; finem autem videre nullus possit omnino. Et vos longiorem me forsitan quam tempus patitur, arbitramini; sed ignoscite, quæso, patres, ignoscite. non dicam enim quo pacto testamentorum vel senatus, vel testatorum voluntate suæ fidei commissorum bona tractaverit, nec dicam quam sancte cum pauperum, qui maximis quibusque in civitatibus plurimi semper inveniuntur, tum in primis virginum, ut ne quia se se indotatas aspicerent, de prostituenda pudicitia cogitarent, curam susceperit: præteribo illam quam in sacerdotibus, eos præsertim quibus ecclesiæ cujus erat procurator credita fuerant ministeria, semper exercuit liberalitatem mirificam: tacebo et illam quam utilitatis publicæ studiosus in impetranda ab Summo Pontifice toti populo venia peccatorum, adhibuit diligentiam singularem; sed hoc solum dicam, tantam illi in dando vultus hilaritatem fuisse, ut si quos ad accipiendum verecundiores offendisset (quod iis evenire solet sere qui summo loco nati, non multo ante ad inopiam devenerunt) eos ultro etiam ad petendum alliceret, utpote cum non minoris eam se quisque vel hilaritatem, vel humanitatem facere prædicaret, qua in dando uti solebat, etiamsi pauperrimus, etiamsi ab omni urbanitate alienissimus foret, quam illud ipsum quod daretur munus. ita proflus non quid, sed quonam pacto daretur, cogitare summa semper illis omnibus voluptas fuit. Quod si apud majores nostros liberalitatis atque humanitatis famam senatus populusque Romanus ideo consecutus est, quia C. Fabricii, Cn. Scipionis, et Manii Curii, civium optime de republica meritum filias, quibus in parentum bonis nihil esset ferme, viris dote locaverunt publica; cur non Christophorum Maurum hoc liberalitatis atque humanitatis genere unum Romanis omnibus merito antetulerim? illi enim omnes tribus, non amplius, auxilio fuerunt: hic una cum duobus, quos ei collegas senatus adjunxerat,

rat, ut parum dicam, centum. illi nobilibus atque ingenuis: hic plebejis atque humili genere ortis. illi denique ut viris optime de se meritis gratiam qualemcumque possent, referrent: hic ut innatam sibi liberalitatem atque humanitatem cum plurimorum commodo exerceret. Et dubitabimus adhuc eum cunctis mortalibus anteponere? cum tot ab eo res liberaliter atque humane gestas inspiciamus, tot domi forisque præclara facinora, tot hujus in quo nunc est, Venetæ urbis ducatus argumenta certissima. Prodeant nunc Romani, si audent, ac ostendant quem de tot ac tantis viris quos vel statuis vel libris immortales factos dixere, potissimum laudent. Romulum dicent, quippe quem urbis habeant conditorem: at hic et sicarius, et virginum raptor, et quod deterrimum est, fratris proprii parricida fuit. Iunium Brutum afferent, nam eo auctore ejecti sunt reges: verum hic et cum dementiam simularet, reipublicæ fuit inutilis, et designatus consul eo in Aruntem Tarquinium animo irruit, ut sui protegendi corporis, dum hostem vulneraret, oblitus, eodem tempore quo hostem transfixit, transfixus et ipse, liberatore urbem privaret. Cæsum Cæsarem adducent, cujus virtute Romanæ ditionis factus est orbis: sed Cæsarem dominandi libido, non patriæ pietas bellis immiscuit. Quanto igitur raptores et parricidæ justis ac piis, dementiam simulantes et parum cauti sapientibus atque prudentibus, tyrannidis et dominationis affectatores, reipublicæ libertatisque studiosis inferiores habentur; tanto Romulo, Bruto, et Cæsare Christophorus Maurus superior et habetur, et revera est. Sed quibus ego hæc dico? nempe vobis, qui harum rerum cum testes essetis, jam pridem summam ei reipublicæ mandassetis, nisi Paschalis Maripetri, viri inter primores urbis nostræ facile maximi, vita pacis et quietis plena, sic fuisset unicuique vestrum jucunda, ut quamquam Christophoro Mauro summa omnia deberi sciretis, mutare tamen interim ducem, e re communi esse non censeretis. Deus autem Optimus Maximus, quem cum cetera bona, tum ea in primis quæ pro salute multorum geruntur, oblectant, illum quidem ut laborum atque vigiliarum pro salute patriæ susceptorum præmium caperet, ad superos transtulit: vobis autem
uti

uti hunc habere ducem possetis, facultatem dedit. Electus est itaque in demortui locum dux Christophorus Maurus ingenti senatorum consensu, mira patriciorum alacritate, incredibili omnium ordinum studio, celeritate autem tanta, quantam nulla in hujuscemodi rebus ante hunc diem vidit electio. Neque (si me interroget quispiam) dicere facile possum, plusne mors Paschalis Maripetri, mœroris, an Christophori Mauri electio, lætitiæ civitati attulerit. quamquam scio, complures quibus cum ecclesiæ divi Marci procuratorem gereres, optime dux, tua vel liberalitas, vel humanitas perutilis fuit, sic de tua electione lætatos, ut idemtidem quod majoribus occupatus negotiis sibi ultra operam daturus non esses, dolerent: Sed licetne mihi hoc loco pauca de patriarcha nostro dicere? quidni liceat, cum ea in te, omnibusque senatoribus tuis humanitas sit, ut vel id agere recusantem ultro coacturi sis. Dicam igitur non invitus: tu mihi tantum, patriarcha sanctissime, ne, oro, succense, si a ducis nostri laudibus tantisper, dum de te pauca loquor, diverto; per eum quippe mihi id licet. ausculta igitur quid de te sentiant Bergomenses tui. Quo primum die nuntius Bergomum allatus est, te Paulli II. Pontificis Maximi voluntate, patriæ tuæ patriarcham designatum fuisse, tantus continuo patrum, plebis, et rusticorum tota urbe, suburbiis, agroque Bergomensi mœror subortus est, tanta lætitia, ut utrum majus foret, ægre discerni potuerit. Mœrebant quippe ab se te longius absuturum: dolebant, tuis monitis, tuo aspectu, tuo patrocinio se se veluti privatos esse: tristabantur, sibi te, vel cum optime cederet, de parente patronum, de proprio effici alienum. Contra vero gaudebant, dignum te virtutibus tuis præmium assecutum esse: lætabantur, pro urbe focia caput imperii tibi demandatum fuisse: gratulabantur, ex Gallia in Venetiam, ex ea unde oriundus non esses urbe, in patriam mitti, ex antistite fieri patriarcham. Videbatur mihi (aderam enim forte fortuna) tota civitas tristis lætitiæ, lætæque tristitiæ perinde plena atque si cum grandi suorum strage, victoriæ foret compos effecta. Et quamquam, sicuti paullo ante dixi, utrum majus fuerit, vix elset discernere, mihi tamen major tristitia appa-

re-

rebat, utpote cum nos quoque, quos ob domesticam gloriam aliter affectos esse oportebat, quod ab his qui gentem Barrociam plurimi facerent divelli noluissemus, in partem tristitiæ transiremus. Sed quorsum hæc? dicat aliquis. quorsum? ut quemadmodum Bergomensium de episcopi ad patriarchatum vocati electione dolor, bene gesti ab eo episcopatus argumentum est; eodem modo illa quorundam de tua electione tristitia, bene gestum abs te, optime dux, procuratorium magistratum probaret. quamquam tibi quidem hæc, ut multo ante, sic et honorificentius contigere. Cum enim tua te virtus ad eum quem numquam affectaveras, urbis nostræ ducatum extulisset, musare continuo pauperes, flere pupilli, virgines gemere, viduæ se se destitutas dolere, quidquid postremo urbe tota calamitosum fuit, suam vicem plorare: et idem tamen hi omnes vel tua, vel reipublicæ causa lætari majorem in modum. Cum itaque inter hanc eorum et lætitiæ, et dolorem, imperii gubernacula suscepisses, conveniretque tum civium, tum sociorum multitudo pergrandis, qui tibi suo, vel suarum urbium nomine gratularentur, parere pollicerentur, te suaque commendarent; tum tum maxime cernere fuit quanta in te foret humanitas: excipiebas enim eos non ut ducem, aut principem æquum erat, sed ut fratrem, aut parentem decebat. Gratulabantur; sibi potius gratularentur dicebas; tibi enim privatam vitam magis placere: parere pollicebantur; non nisi quod e re omnium foret imperaturum te respondebas: se suaque commendabant; tu porro singulos in tuam fidem mente oppido quam læta recipiebas, et illis te quantus quantus fores totum dedebas; quippe cum non tibi, sed aliis natum esse te diceres. Quid multa? qui tecum semel congressi fuissent, omnes uno ore dicere affabiliorem, mansuetiorem, humaniorem ducem ne ab immortali quidem Deo sperari, aut optari posse, nedum eligi ab hominibus potuisse. Ob eamque rem hi ludis equestribus, illi choreis, nonnulli venationibus, alii aliis rebus conceptam lætitiæ declarare; totius postremo imperii gaudium unum idemque maximum esse. Verum fortuna humanæ securitatis impatiens, quæ nullum hominibus bonum diu plenum esse permittit,

T

belli

belli semina quæ jampridem sata fuerant, erumpere sub ipsum pæne ducatus tui principium fecit; volens quidem ipsa fortassis de innata tibi humanitate, si posset, aliquantulum immi- nuere, sed eam (quia et ignem interdum si quis aqua res- perferit, ardere vehementius facit) hac ipsa ratione augens majorem in modum. Cum enim ob insitas vicinis atque fini- timis fere omnibus inimicitias, Tergestum, ac Iustinopolis de frumenti, deque ceterarum mercium quæ ex Germania vehe- rentur, importatione disceptarent; illis viam ad se pertinere, his contra, mercatores liberos esse oportere contendentibus; ac novis subinde cum mercatores Germani, tum vero amicis- sima tibi civitas afficerentur injuriis, ut senatus dignitate ser- vata bellum ultra differri non posset; tu qui omnibus in re- bus pacem (quæ tamen sine publica contumelia foret) ser- vandam esse decreveras, e senatusconsulto literas Tergestum mittis, uti ne frumentum, mercelive quas ex Germania merca- tores afferrent, quo minus Iustinopolim comportarentur, pro- hiberent. meminissent non Castellum modo Novum, quod ad custodiendam viam construxerant, sed ipsam quoque Terge- stum ad senatum Venetum pertinere: neque oblitteratam ve- teris proditiõnis injuriam (quod non sine suo damno facere poterant) renovarent; alioquin ad ferendam obsidionem se se tantisper instruerent, dum urbem olim nostram tuæ rursus po- testatis fecissent. Illi infelices, ut qui suis plus quam æquum erat viribus fiderent, insolenter, atque adeo barbære, nil sibi tecum esse negotii respondere, suis finibus tutandis satis sibi et virium, et armorum esse, bellum non timere, et, ubi ali- ter nequeant, ultro etiam inferre audere: obsidionem tanti facere quanti quæ minimi; si quis eam tamen attulisset casus, pati animis invictis posse: illis proinde per tuas literas mina- rere qui meticulosi essent: se se nec verbis terreri, nec factis vinci consuesse; et aliis hujuscemodi, quæ nullius non patien- tiam irritassent. Tu tamen, humanissime dux, bellumne il- lis indiceres dubitabas adhuc: et ne quid mansuetudine tua in- dignum admitteres, ignorantix, atque insanix veniam dabas. Verum illi veluti arrogantia eis sua profuisset, magis magisque audaces fieri, et nostris in dies esse magis insensu. Tum vero Deum

Deum hominesque testatus, te quominus tuis auxilio fores, differre ultra non posse, ac ipsos sibi bellum istud quaesisse, Vitalem Landum cum ingenti exercitu terra marique urbem obsidere, ac nisi tertio, quartove ad summum die iussa facerent, oppugnare totis viribus jubes. Tuam hoc loco humanitatem, an eorum pertinaciam magis admirer, incertus sum. Quidquid extra urbem quod asportari posset inventum est, militibus nostris in praedam concesserat: quae non potuerant asportari, ferro, igneque vastabantur. Urbs quaquaversum erat obsessa: rei frumentariae intra eam caritas tanta, ut equos, mures, postremo etiam scutis detractas pelles plerique comederent. Muri machinis atque tormentis perforabantur, dejiciebantur, solo aequabantur: rarae intra eos aedes ruinae quam injecta noctu saxa faciebant, immunes erant. illi tamen Saguntinorum more magis magisque obstinata in malum suum mente perstabant. Cum tu interim, mansuetissime dux, non illorum insaniae, sed humanitatis tuae rationem habens, urbem tibi, senatuique infestissimam, poscentibus, atque adeo flagitantibus istud militibus tuis, diripi passus non es; ut quod beneficium focis nostris rogati numquam dedissent, id abs te praeter spem, praeter opinionem, praeter meritum, praeter etiam voluntatem acciperent. eam quippe apud Deum hominesque victoriam minimum invidiae habituram sciebas, quae humanitatis plurimum habuisset. Tandem Castello Novo in potestatem redacto, destructis salinis, omnibus fame, belloque consumtis, cum se se, urbemque dedere vellent, Pii II. Pontificis Maximi literis exoratus, liberos esse iussisti. irent, rursumque sibi deformem ruinis civitatem exstruerent, ac eam mutato nomine in facti hujus memoriam, *Quatergestum* vocarent. Quid mihi nunc aut Romani Q. Metellum, aut Pisistratum Athenienses commemorant? quorum alter, ut ae Terrogeni qui ad eum transfugerat, molestus foret, a Centobrica urbis obsidione discessit: alter, uti Atheniensibus, contra quam Solon volebat, facilius imperaret, Trasippi temulenti convicia modeste tulit. quanto utrumque tu, dux humanissime, antecellis? quem non ullius bene de te merentis auctoritas, non tyrannidis, a qua semper abhorruisti, libido, sed religio, sed humanitas, sed

communis tibi cum ceteris hominibus naturæ miseratio, ab infestissimæ urbis direptione prohibuit. O admirabilem humanitatem, o mansuetudinem singularem! in hostes Veneti nominis infensissimos, qui nos atque urbem nostram parvi semper fecissent, sociis nostris infensi fuissent, insidias sonatui non semel, aut raro struxissent, nobilissimas virgines, perinde atque olim Romani Sabinas, clam portum ingressi rapere ausi essent; in hos, inquam, hostes se se talem præbere, qualem in filios disto non audientes vix bonus paterfamilias præbuisset. Quem tu putas erga socios, amicos, cives se se ille præbebit qui eum se præbuit erga hostes? qui reos mallet nihil peccasse; qui peccatorum ita supplicium sumit, ut crimina persequatur, non homines; qui cum, et quia ita imperant leges, et quia unius pœna deterreri solent permulti, quempiam punire compellitur, lacrimas continere vix potest; qui si in altero delinquendum est, misericordiæ potius quam crudelitatis reus cupit censerī. Quod si C. Cæsaris vel humanitatem, vel magnitudinem animi ob hoc in primis facinus memorabilem arbitramur, quod nullius rei facilius quam injuriarum oblivisci solet, cum tamen, ut alia multa, sic istud etiam, quo rempublicam facilius occuparet, ab eo per simulationem fieri suspicari possimus; multo certe amplius tuam et humanitatem, et magnitudinem animi admirari debemus, Christophore dux, qui neque te simulas injuriarum oblitum, et inter ipsas injurias, his etiam a quibus læderis facere bene non cessas. quod optimum, atque, ut ita dicam, divinum ultionis est genus. Nam injurias quidem oblivisci, vel memoriæ defectus est, vel non atroces eas fuisse ostendit: at vero et meminisse, et his etiam qui te graviter læserint, ultro veniam dare, ac benefacere, miserentis, ignoscentis, irasci nescientis, atque, ut semel dicam, se se majorem esse quam ut ab quopiam lædi potuerit, existimantis est. Sed quid ego hæc longe, atque aliunde quæsitâ commemoro? quasi non ad probandam humanitatem tuam satis superque sit hodiernum officium quod in oculis, quod in ore, quod inter manus est. Quanta enim, per immortalem Deum, fuit humanitas, te hac ætate, his occupationibus, hoc reipublicæ principatu, hoc postremo anni tempore,

pore, ad usque Sancti Spiritus sanum cum præclarissimis senatoribus patriarchæ obviam ire? et qui tibi per ætatem filius esse potuerat, per pontificale officium secundus est, per natale solum subditus erat, eum tamquam parentem, tamquam primum, tamquam dominum venerari, amplecti, deosculari, Castellum: usque deducere? Prusæ regi Bithyniæ Romam venienti P. Cornelium Scipionem quæstorem ab senatu populoque Romano obviam missum: et legatis Romanorum Pyrrhum Epirotarum regem honoris gratia extra portam occurrisse, accepimus. At non tam parva hodierna humanitas tua; siquidem et quæstorem duci, ei præsertim ad quem summa referatur imperii, recte comparaverit nemo: et plurimum interest, ab senatu obviam mitti, atque ab duce senatum, ac totam simul civitatem obviam duci. Iam vero regi quæstorem occurrere, hoc est quod passim fieri consuevit, quod omnes faciunt, quod non facere grandis est culpa; qui enim, nisi minores, majoribus excipiendis mittuntur? at patriarchæ ut dux cum senatu ac tota simul civitate obviam eat, neque passim sit, neque ab omnibus usurpatur, neque non facere culpa est ulla; quippe cum minori majores occurrere consuetudo non sit. Quod porro legatis Romanorum Pyrrhus occurrerit (quamquam ille quidem lucri captandi gratia istud fecit) minus est quam ut hodiernæ humanitati tuæ mereatur conferri; utpote cum ille in castris constitutus hoc fecerit, ubi omnia in procinctu, omnia tumultuaria, omnia ad professionem parata: tu in urbe maximis semper occupatus in rebus, ubi omnia tranquilla, omnia ordinata, omnia statata, atque stabilia. Ut autem horum sit nihil; nonne hoc, quod hac ætate obviam ei progressus es, cum illi in medio juventutis flore id egerint, multo te illis humaniorem ostendit? nam juvenes etiam si ab nemine mittantur, spatium ire, et quidem sæpe, ac perlibenter consueverunt; senibus vero, qualis tu es, domo egredi, ut tormentum nullum sit, certe voluptas perexigua est. Neque nego (quamquam hoc quidem libentius prætermitterem, videor quippe mihi de memet ipso loqui, cum de patruo loquor) tamen quoniam id ita inter dicendum occurrit, non, inquam, nego, patriarcham tuum, meum, immo vero vestrum, multis

ris et magnis laboribus pro patriæ, proque christianæ fidei dignitate susceptis, fortasse promeritum ut vel tantulam ei gratiam haberetis. Nam et in eo bello quod adversus Franciscum Sfortiam Mediolani ducem gerebamus, neque consiliis, neque pecuniæ umquam pepercit, quo minus Bergomensibus omnium sociorum nostrorum fidissimis auxilio foret; et superiore anno cum in Turcos, Veneti, atque adeo totius nominis christiani acerrimos hostes, classem instrueremus, tum impensæ, tum vel maxime omnium simul belli, simul maris perfulorum se socium obtulit. Sed tanta plane fuit humanitas tua, ut gratiam ei quam habuisse fat erat, etiam retulisse te cumularissime videamus. Quocirca æquum erat, tibi me meo, ac familiæ nomine gratias quantas homo gratissimus, et beneficiorum acceptorum maxime memor optime de se merenti viro potest, habere, atque agere: referre vero neque nos poteramus, neque tu, cujus, uti supra dixi, fortunæ nihil deest quod supersit nostræ, hujuscemodi vicissitudinis indigebas. quia tamen non, si quis quantas debet, referre non potest, continuo et referre nullas debet: ejus quam poteram (uti orationis initio pollicitus sum) prædicatione humanitatis qua omnes omnino homines antecellis; hæcenus dimidium retuli; quod superest dimidium, prædicatione venerationis religionis, quæ in te non minor est, deinceps referre aggrediar. Vos interim, patres conscripti, humanitatem partim vestram secuti, partim Christophori ducis imitati, attentas mihi aures præbeat velim, et quem virum cum ob reliquas virtutes, tum vel maxime ob religionis venerationem mirificam, vobis ducem elegistis, eum virum a me laudari æquo animo permittatis, ut idem idem et judicium de ipso vestrum laudetur, et a me gratiæ, quam solam possum, dimidium ei alterum referatur. Omittam autem, ut ne quis longiorem me fore suspicetur, quo pacto adhuc puer ad venerationem religionis fuerit animatus, et cum ecclesias, earumque ministros sacerdotes, tum in primis septuaginta illas sanctorum corporum reliquias ex barbaris nationibus in hanc urbem a majoribus nostris advectas, veneratus sit. Non dicam quam assidue jam grandior factus, vel divinis officiis in ecclesia interfuerit, vel ea ipse domi

ma-

manens more sacerdotis optimi dixerit. Prætermittam etiam, ubi de rebus ad Dei cultum pertinentibus vel in senatu, vel in foro quippiam disputatum est, quam sancte, atque intrepide res divinas defenderit: tacebo, quo erga infirmos animo, qua in redimendis captivis mente, quo denique erga omnes esurientes, sitientes, nudos, et peregrinos studio fuerit; ut Trajano, Gratianove, qui hoc miserationis genere omnes retro Imperatores vicerunt, inferior judicari non debeat. Ab illo incipiam quod simul ingentem in eo religionis venerationem fuisse ostendit, simul ducatus ei omen certissimum fuit. Cum enim beati Iob sanum, et quod fano adjacet monasterium, ob summam quæ fratribus ibi ministrantibus erat omnium rerum inopiam, neque construi, sicut par erat, neque, si non construeretur, commodum præbere fratribus domicilium posset: ut quæ calamitas beati Iob domui cum in terris esset, acciderat, eadem fere in cælo posito accidisse denuo videtur: tu, Christophore piensissime, rationem in illi qua cum ingenti omnium utilitate, summa repente rerum abundantia potirentur. Literas quippe a Pio II. Pontifice Maximo impetrasti, quibus omnes qui certo anni tempore peccatis pœnitentia atque confessione deletis, sanum, quantum quisque ad eam rem posset pecuniæ collaturi, ingrederentur, pœnam quam pro illis luituri fuerant, sibi condonatum iri, facti sunt certiores. quod liberalitatis genus non nisi a Pontifice Maximo, neque ab eo sæpe, aut in quoscumque, vel quacumque de causa exercetur. Ut primum igitur certi de hac re nuntii perlati sunt, atque tantus repente, non eorum modo qui urbem, et circumjacentes insulas habitant, indigenarum, advenarumque, verum omnium circa regionum ab usque Anconæ, Bononiæ, Mediolanoque Venetias comitantium concursus est factus; tanta conferendi quantum quisque posset aviditas; tantus brevi tempore donorum pretiosissimorum thesaurus, ut neque majorem in eum usque diem urbs hæc frequentiam viderit, et (quod in Exodo antea factum legimus) artifices venire compulsi, præfectis operis dixerint: *Plus offert populus quam necessarium est*. Ita veluti transacta ærumna priore, duplicia beato Iob omnia contigerunt; seu templum, seu monasterium, seu

seu vestes sacras, sive ministrantium in eis fratrum numerum spectes. quod, ob ædificationem ornatumque simul templi, simul etiam monasterii, an vero ob eam quam tot hominum millia consecuti sunt veniam peccatorum, venerari te magis religionem ostendat, necdum statui: utrumque certe hujus rei argumentum optimum est. Nam templorum atque monasteriorum curam habere non nisi religionis apprime studiosi solent: curam vero ut a Deo in gratiam tot hominum millia recipiantur; gerere, ut majus non sit, certe religionis veneratione non caret. Sed inter hæc propemodum dicere oblitus eram hoc quod ducatus tibi omen fuisse, superius dixi. nam cum in his de quibus paullo ante mentionem feci, Summi Pontificis literis scriberetur, hoc eum te ut fieret interpellante fecisse; ubi ad te ventum est, *Nobilem* appellavit, qua nobilitatis dignatione nonnisi principes prosequi Summus Pontifex consuevit; ut jam tum fore te urbis nostræ ducentem, qui hunc Summi Pontificis morem noscent, vaticinari inciperent. Verum uti ad id unde digressus sum redeam, si Marinum Maurum, qui sanctissimum divæ Helenæ corpus in hanc urbem advexit, et xenodochium ingenti donatum pecunia, Misericordiæ consecravit, majores nostri, quod religionem mirifice veneraretur, admirati sunt, et esse inter urbis nostræ optimates facile principem censuerunt; quid causæ est cur de te qui ejus vestigia profectus, beatissimi Iob non corpus, sed veluti domum, atque adeo cum fortunis, et domestica suppellectili familiam totam in hanc urbem duxisti, non idem nos et sentiamus, et cum quadam animi gratitudine prædicemus? cum præsertim plus tu in aliena pecunia conquirenda liberalitatis exercueris, quam impendenda sua ille. siquidem quæ animis comparantur bona, qualia per te comparata sunt, corporis et fortunæ bonis longe præstabiliora existunt. Nam Romulum, et Marcellum hoc munificentiae genere tibi ne comparandos quidem crediderim; quamquam alter sub ipsa urbis initia supremæ internecionis metu, templum Iovi Statori vovisse: alter quintum consulum gerens Honori atque Virtuti templum quod voverat extructurus, pontificum monitu duo construxisse templa dicatur. Multum quippe interest, metu, quemadmodum Romulus,

an,

an, quemadmodum tu, amore aliquid faciam: rursumque ob acceptum e cælo beneficium quamdam veluti gratiam superis referam, an nullo (quod quidem egregium, et non commune omnibus videatur) beneficio accepto, ipsos tamen quodam veluti beneficio provocem: denique voti reus, an liber id agam. Sed ne istud quidem non religiosissimum fuit quod cum divo Bernardino, inter eos quos *Minores* appellant *Fratres* religionem professo, magno alioquin et præstanti viro, tanta tibi familiaritas fuit, ut major cum nullo alio mortaliū fuerit. Quem virum, bone Deus, ita semper beneficiis profecutus es, ut seu quod eam in te mentis integritatem aspiceret, quam ad ducatum ascendere oporteret, sive quod gratiam eo tibi prælagio referendam putaret (quemadmodum et a compluribus audivi, et literis ipse mandatū legi) tibi non per ænigmata, aut verborum involucra, sed aperte, atque ita ut ab omnibus intelligi posset, te urbis tuæ ducem fore prædixerit. cui tu inter sanctos postea collocato, in hoc de quo paullo ante locuti sumus templo, aram exstrui curasti, uti communicato consilio ipse ac beatissimus Iob pro te quotidie communem precarentur Deum. Prædixit ille, Deus omen firmavit. Christiani principes, quod quo tempore fidei christianæ ab Turcis grande timeretur bellum, dux religiosissimus creatus foret, omnes per literas gratulati sunt: Senæ, Luca, Perusium, Ancon, Florentia, Bononia: tum Iacobus Armeniæ rex, Bohemiæ rex Georgius, rex Siciliæ Ferdinandus, Matthias Pannoniæ rex, multi denique alii literas ad te humanitatis, atque officii plenas dedere. denique et sacer ille Cardinalium senatus, cui tota christianæ religionis cura incumbit, per epistolas, quas singuli quique scriplere, majorem in modum gratulatus est. tanta prorsus de ea quæ in te serebatur religionis veneratione, opinio omnium animos occupaverat. Nam Vencotus, cum ante Apostolicæ sedis, et religionis christianæ propugnatorum fuisse Sebastiano Ziano duce Fredericus Imperator cognomento *Barbarossa*, et Petro Lauredano classis nostræ præfecto Cyris Ottomannus Turcorum tyrannus, victi, fugatique testimonio fuerunt; tum vel maxime, Christophoro Mauro duce, fore, simul Mahomethes Turcorum tyrannus timebat, si-

mul Pius II. Pontifex Summus sperabat. Nam et ille quæ ad defensionem necessaria forent ingenti studio comparabat, et hic per ternas literas prius, deinde (quæ res in eum usque diem audita non fuerat) per Theodorum Feltrensem, et Ludovicum Donatum Bellunensem pontifices, Apostolicæ sedis legatos, contestatus est, cum alias Turcorum delendorum spem in Venetorum classe collocatam fuisse, tum in primis Christophoro Mauro duce: quem eo nomine Deus Optimus Maximus appellari voluisset, quod partim ob mirificam religionis venerationem, partim ob animum Turcorum cladibus natum, Christum humeris larurus esset: multo ipse quidem sanctius, multoque laudabilius eo quem subiisse humeris confectum ætate parentem, Virgilius auctor est. Neque vero se frustra de te sibi talia promississe quispiam doluit. Flagrabant jam tum bellorum incendia: Turci, dum quæ ad defensionem necessaria sunt omni studio comparant, bellum christianis velle inferre videbantur; fieri enim solet fere ut qui alteri damnum illaturus est, quia ut ne sibi ille vicissim damnum inferat, timet, se suaque prius diligentissime munit. Ab quo autem christianorum inciperent, non videbatur. Venetos tantum, atque Pannonios, quod alteri mari, alteri terra potentissimi essent, non nisi cum eorum qui virium minus haberent, potiti forent, invasuri judicabantur. Ecce tibi autem Pannoniæ citerioris regem perfidorum fidei se se credentem incautius, per prodicionem captum cum exercitu circumducunt; castella, civitates, et munitissima quæque regionis loca tyranno tradere cogunt. Stephani ducis Mysiæ filius novarum rerum transisse nuntiat ad Turcos. Epidaurum præ nimio adventantis jam jamque exercitus metu, ante sonum tubæ, pacis conditionem accipit. Ipsi fortuna secunda usi, Iadram urbem inter nominis Veneti studiofas facile principem oppugnaturi, haud procul ab ea castra merantur. Agricola fugere, uxores, liberos, pecus intra urbem agere: fama christianis internecionem minari. Quid tu ad hæc autem, quid, rogo, egisti? Num te Turcorum vel fama, vel recentes grandisquæ victoriæ terruerunt? num cum ceteris consternatum, aut consilii civitas inopem vidit? num (quod in summis reipublicæ calamitatibus evenit) majorum quis.

quispiam, quasi ad tantum apparatus minus idonei præsentis forent, desideratus est? O religiosam principis mentem! o animum ducis invictum! tantum absuit ut terreris, uti tum primum adesse dixeris tempus quo de Turcorum exitio sperari optime posset: siquidem ante vel patriæ amor, vel religionis cura, vel (ut hæc ita se habuerint) utrumque: nunc vero etiam cervicibus imminens gladius fortes atque audentes nos faceret, necesse esse, minimoque periculo vincere qui et terga dare nescirent, et desperatione proxima nullum periculum formidarent. Mittuntur itaque ex senatusconsulto qui Iadram muniant, et Turcis ad nos terra accessum vetent. Tum Ludovico Lauredano cum quinque et triginta navibus longis in Achajam trajiciendi, Isthmique muro firmandi, ac hostibus in Peloponnesum transitum claudendi cura mandatur. Ad hæc Bertholdum Estensem cum ingenti peditum atque equitum manu in Peloponnesum navigare, ac Tegeen, Spartam, Argos, Corinthum, omnes postremo quas in peninsula Turci occupassent urbes, oppugnare jubet: tam consulte, tam cito, ut neque in consilio conficiendi celeritatem, neque in celeritate conficiendi consilium quisquam desideraverit. Denique crebris eorum qui in Peloponnesi urbibus obsidebantur, oppugnabantur, expugnabantur, literis, nuntiisque revocatus ille, citerioris Pannoniæ, atque Epidauri victor Mahomethes, Iadram re infecta dimisit, et magnis itineribus, multis suorum amissis, in Asiam reversus est; ut non præclarius P. Scipionis Africani (quamquam illum quidem defendat antiquitas) fuerit factum, cum trajecto in Africam exercitu, igne, ferroque agrum Carthaginiensium depopulatus, revocari Hannibalem compulit. Quandoquidem et Scipionem patriæ amor, te vero etiam religionis, quam ea ratione servari sciebas, veneratio, hoc inire consilium fecit; et deleta multis cladibus Italia, ille utili quidem sed sero, tu autem nullo tuorum amisso, opportuno ac temporis in primis accomodato consilio usus es: cui fortuna, quæ in bellis plurimum potest, sic affuit, ut ad victoriam, prædamque, non ad bellum trajectus exercitus videretur. Testes sunt Argi, potentissima quondam civitas, solo æquata; testis Arcadia, quæ fidei nostræ se credidit; testis Lemnos, quæ Lu-

dovici Lauredani ductu, Turcis Aegæo mari immerfis, imperio Veneto adjuncta est; testis Lesbos, et Mitylene, quas, Vrsaro Iustiniano tuæ classis præfecto, nostri diripiendas acceperunt; testes Spartani, quos Sigismundus Malatesta terrestris exercitus ductor, in potestatem redegit; testes mille Turcorum duces, mille cunei, mille exercitus terra marique superati, profligati deleti, et capri. Dic nunc Ionium tentent, dic ab Euxino in Aegæum navigent, dic triremibus nostris se ostendant: næ illi si vexilla tantum vestra conspexerint, pavore consternati se se abscondent: tantus omnes fortitudinis, atque prudentiæ Christophori ducis terror invasit. Quid enim? non timeant pavidæ atque imbelles pecudes validum et audentem leonem? divum Marcum dico, qui ut mystice leonis forma depingitur, sic in urbis nostræ contra hostes barbaros defensione se se leonem, et quidem alatum, ostendit, Christophoro Mauro duce potissimum, qui et templi ejus curam procurator gessit, ut gratiam ei ob diligenter administratum principatum referri hoc etiam modo oporteat, et religionis veneratione, quam semper maximam habuit, optime non de divo Marco tantum, sed de omnibus etiam superis meritis est. Et quidem leoni huic nostro beato Marco Evangelistæ Christophorus Maurus, tamquam leo alius et ipse noster, in gerendis rebus adjungitur: tanto se se animo periculis ingerit, tam terga dare vel in summo discrimine ignominiosum putat: parcere subjectis, et debellare superbos sic novit. Neque enim vel apud Athenienses Iphicratem, vel apud Romanos P. Scipionem, vel apud Epirotas Pyrrhum, quos gerendis rebus præstantissimos fuisse commemorant, præstantiores fuisse crediderim, quam apud Venetos est Christophorus Maurus; cujus in principatu illud Chabriæ Atheniensis dictum multis et magnis in rebus verum esse compertum est: *Plus posse in bello cervorum exercitum duce leone, quam leonum cervo ductore.* Neque vero si me interroget quispiam, Turcos armis tantum fugatos crediderim; quamquam hæc quidem in bello instrumenta præcipua sint: neque rursus viribus tantum; quamquam iis maxime victoria reportetur: neque consiliis solum; quamquam totius in eis belli summa consistat: neque postremo his omni-

omnibus simul; quamquam hoc amplius profint, quo magis inter se juncta sunt: sed Deum Optimum Maximum, cui tam boni placent quam displicent mali, pro cujus ecclesia bellum hoc tanto studio susceptum fuit, Deum, inquam, Optimum Maximum causæ suæ affuisse putaverim. Venetis quippe (quod ipse potius in Turcos convertat) Dalmatia expulsis, quod ultra vel religionis domicilium, vel fidei scutum, vel ecclesiæ Romanæ propugnaculum in terris foret? Irent profecto Turci quacumque ferret voluntas, cæde, flammis, ruinis vastarent Italiam, pontificium ordinem pessumdarent, aras, monasteria, et templa destruerent, sacerdotes cum reliquis templorum ministris jugularent, vasa Deo sacra diriperent, sanctorum reliquias de sepulcris marmoreis in cloacas et sterquilinia jacerent, dicatas Deo virgines violarent, crucem, Christumque negare christianos compellerent: nihil postremo reperiretur tam scædum quod non in nos nostraque auderent. Hæc illos facturos Deus Optimus Maximus averfatus, suam turatus est causam, et armis, viribus, atque consiliis tuis se se ita conjunxit, ut ex his quæ hæctenus gesta sunt conjecturam facere liceat, eos non Europa solum, sed tota profus Asia tuo ductu pellendos. Quid enim putas senatoribus tuis animi est, cum tu et senex, et emeritus talem te in eos ostendas? Pius II. Pontifex Maximus bellum jam pridem eis indicturum se voverat: tu voti memor esset, hortabaris. pecuniam comparabat; tu classem instruebas. magna pollicebatur; tu re ipsa, non verbis, quanti rempublicam christianam faceres, ostendebas. Quid multa? principes, duces, reges oppidorum, civitatum, provinciarum, terra, marive in Turcos hi se se ituros pollicebantur, illi exercitum missuros, alii pecuniam duros: solus tu, parva cum pollicerere, factis pollicitationes omnium superasti. illis quippe triremes, istis pecuniam, annonam aliis, quibusdam dabas trajectum: denique, cum omnibus omnia supra etiamquam petissent, dedisses, nequid tuæ huic vel liberalitati, vel religionis venerationi deesset, insuper et temetipsum dedisti. Literis quippe Summi Pontificis invitatus uti navigationi, belloque interesses, non ætatem causatus es, non negotia, quæ plurima tibi quotidie, utpote in quo rerum sum-

ma

ma versatur, scaturiunt; non maris, aut tempestatum repentinus casus, non laborem, non sumtum; quo minus Anconem Piceni urbem cum ingenti longarum navium apparatu trajiceret; inde acceptis cum Pontifice Cardinalibus soluturus in Turcos. Verum (ut sunt rerum humanarum casus incerti) Pium Pontificem Maximum (erat quippe et valetudinarius, et senex) mortuum offendisti. Neque tamen, quamquam surrogandi in demortui locum Pontificis cura Cardinales urgeret, minus ab eis honorifice susceptus es: sed qui tecum erant senatores, equis purpura instratis, tu asturcone candido, quod victoriæ simul præteritæ præmium, simul futuræ ostentum fuit, ostro instrato, habenis, frenoque aureo, inter duos Cardinales medius cum ingenti procerum, abbatum, protonotariorum, episcoporum, archiepiscoporum comitatu in consistorium honorificentissime deductus es: ubi cum senatus in defendenda Christi religione studium, et belli quod adversum Turcos instruebatur, ineundi rationem, gravi ornataque oratione exposuisses, ab Cardinalibus, qui primum omnium gratias tibi ecclesiæ Romanæ verbis egere, laudatus, cunctis quæ forte aderant, biremibus uti erant instructis, honoris gratia donatus es. Tantumque omnibus (etiam si quos bellorum a majoribus nostris gestorum invidia stimulabat) fuit jucundum officium tuum, ut dicere audeam, ex multis magnisque causis quæ Cardinales ad id peragendum movebant, hanc unam fuisse, uti ex urbe tua potissimum ex ordine senatorio, ex optimatibus civitatis, Petrum Barbum, Cardinalem sancti Marci, qui postea Paullus II. vocatus est, Pontificem Summum deligerent; virum alioquin optimum, et omni virtutis genere præditum. Cum itaque ad portum deductus, tu ascendisses biremem, illi Romam deligendi Pontificis gratia rediissent, novum tibi consilium repente ineundum fuit. Quos enim Pontifex in Turcos navigare compulerat, ii, ablato e vivis Pontifice, solutos se sponcione putare: nonnulli qui simulata mente, si tu navigasses, se se navigaturos promiserant (neque enim fieri posse arbitrabantur, ut hac ætate navigares) postquam te classem ascendisse resciverunt, alias tandem excusationes confingere, totum denique belli pondus, quod omnibus simul christianis videbatur grave,

in

in tuis unius humeris fini . Sed enim ea in te semper veneratio religionis fuit , ut gravissima quæque pro christiana religione subeuntem vita citius deseruisset quam fides . Vt pote cum et antea ostendisses , Venetos pluris facere religionem quam salutem , et eo tempore diceres , amissa religione , homini vitam nihil prodesse . Subiisti ergo , totumque belli pondus recta cervice portasti ; et Turcos qui paullo ante suis finibus non contenti , alienos invaserant , ita intra Asiam conclusisti , ut dicere inter se se potuerint , christianos omnes vicimus , a Christophoro Mauro victi sumus . Quis enim labantem Christi fidem firmavit ? Christophorus . quis dejectas Pontificum mentes erexit ? Christophorus . quis terra , mari , pace , bello , domi , forisque religionem adjuvit ? Christophorus . cujus hoc semper laudabilius et Deo gratius officium fuit , quo periculosius atque laboriosius . Verum enimvero cum et a bello Turcis inferendo ceteri , quemadmodum paullo superius dixi , retraxissent pedem ; et ipse quæ ad id necessaria erant , mira celeritate parasset , Venetias expectatus et quidem vehementer reverteris , ut inde tantisper dum Pontifex novus eligitur , si quid in Italia accidisset novi , velut ex quadam imperii arce , toti potius reipublicæ , vel religioni , quam huic , illive ejus parti adesses ; et religionis venerationem , quæ tecum ab infantia creverat , tuos potissimum cives doceres . Etenim ejus quem omnium ora , oculique contuentur , vita religiosa , populis religiose vivendi documentum est quoddam . Quid porro egeris , quæ venerationis religionis exempla edideris , quam innocenter , quam pie , quam sancte vixeris , singulatim exponere neque hujus temporis est , neque loci . Et me finem dicendi facere vel sola omnium vestrum attentio , qua satis superque hætenus abusus sum , cogit . Quocirca hæc quæ in medio sunt , quodam veluti saltu transiliens , ad eam qua hodie in patriarcha excipiendo es usus , venerationem religionis accedo . Neque enim si hoc ipsum supra humanitati tuæ tribuimus , continuo venerationi religionis idem tribui nefas est : cum præsertim et proxima humanitati religionis veneratio sit , et eadem sæpe res , quemadmodum solis splendor , sic ab uno vindicetur tota , ut plurium idem idem tota esse non

non definat. Quid te autem ut patriarchæ occurreres, fecit? Nempe si quod minori major obviam profectus es, spectem, humanitati soli tribuendum crediderim: sin vero quod majori minor, ipse quidem soli religioni hoc factum adscripserim. Sed contrahent fortassis frontem nonnulli, et minorem patriarcha ducem nullo genere dici patientur. Audiant ergo, si quos hoc movet, quomodo patriarcha ducem minorem intelligam. Omnis bene institutæ reipublicæ gubernatio bifariam dividi solet. et quemadmodum anima et corpore singuli quique constamus, eodem modo peculiarem, una animarum, alia corporum curam gerit. animas porro corporibus præstantiores, rursusque patriarchæ animarum, duci corporum curam esse, magis notum est quam ut multis probari oporteat. Qui ergo hæc mente pertractans patriarchæ obviam proficiscitur, non jam honores, aut ætatem, aut divitias, aut potestatem, quæ bona fortunæ sunt, intuetur; sed facta, sed dicta, sed cogitata prava, rectave, quæ animam vel pauperem facere solent, vel divitem. et quia nullus in hac vita, præcipue autem imperio præditus, peccatorum eorum saltim quæ quotidiana, et venialia vocant, ita se novit expertem, ut (contra quam monet Ioannes Apostolus) dicere de te audeat, quod peccatum non habet: hæc autem ipsa peccata sacerdoti fatenda, et pro ipsis Deo sacerdotis arbitrio satisfaciendum intelligit, consequens est ut patriarchæ qui sacerdotum princeps et dicitur, et revera est, non minorem modo, sed et subditum se se agnoscat, quisquis ejusmodi est. Hoc autem non hominis gratia fieri manifestum est, sed Dei, cujus ille locum tenet in terris. quod si Dei: ergo ad religionis venerationem referendum esse jam scimus, quod sit. Si quis autem eum, quod mirificam semper innocentiam curam habuerit, etiam quotidianis et venialibus expertem contenderit; ut ne hoc illi negemus, aut putasse Christophorum Maurum dico, se hoc genus peccatis teneri, quod culpam timere ubi culpa nulla sit, bonæ mentis vir consueverit, aut si hoc quoque in controversiam deducatur, voluisse, Deum, cujus religionem semper mirifice veneratus est, in patriarcha ejus excipere. Si enim verum est quod apud Evangelistam Lucam discipulis suis dixit homo
Deus:

Deus: *qui vos spernit, me spernit, et qui me spernit, spernit eum qui me misit*, ut certe verum est, consequens etiam videtur ut qui patriarcham ex eorum qui discipulis successe-
 re numero unum honorat, hominem Deum honoret, et qui hominem Deum honorat, illum quoque honoret a quo mis-
 sus est, omnipotentem hominis Dei Patrem. Ita que seu hoc genus peccatis obnoxium ducem nostrum dicamus, sive in-
 immunem, seu falso se illis obvolutum putasse, sive non; ex hodierno in patriarcham officio satis superque notum est, eum religionis venerationem quam ab ineunte usque pueritia didicit, hoc potissimum argumento maximam atque mirificam ostendisse. Neque inficias eo, esse item alia, et hæc ad venerationem religionis pertinentia, quæ ipsum uti patriarchæ obviam iret, invitare potuerunt. Nam Bergomum quo tanto tempore bellum cum Francisco Sfortia Mediolanensium duce gerebamus, antistes tutatus est; cum dictis atque consiliis, nonnumquam vero et sumtu, tum vel maxime precibus, ut non aliter in ejus domo de salute reipublicæ consilia a prætore præfectoque, et primis quibusque civitatis inirentur, quam si apud eum imperii summa fuisset. Pace autem facta, sic ad urbem ornandam animum adjecit, ut et forum coctis constratum lateribus, et porticus, quæ nulla diei hora non obscurissimæ erant, dirutæ, et ædes simul publicæ, simul privatæ, illæ potissimum ubi Pontificis domicilium fuit, in cælum erectæ, et templa partim vetera, partim ruinosa, ea elegantia constructa, ut neque ornatum in eis desideres, neque commoditatem, eo auctore fuerunt. inter hæc, ipso singulos quosque ex ornatu civitatis, ut Paullus Apostolus Hebræis ait, non permanentis, quem admirabantur, ad futuræ, quæ longe admirabilior est, desiderandum ornatum, animante; quod utrum animabus, an corporibus utilius fuerit, vos videritis. Et qui ob hæc vel omnia vel singula honore aliquem afficit, quomodo Christophorus dux hodie patriarcham affecit, religionis venerationem, haud dubium, præ se fert singularem. Sed hæc, et alia hoc genus plurima temporis exclusus angustiis in alium diem reservare compellor. Ideoque te, Christophore dux, qui ut omnium Venetorum primus

162 PETRI BARROCII ORATIO II.

es, ita in lætitia quam ex Ioannis patriarchæ adventu tota
sensit respublica, nulli secundus existis, interim oratum ve-
lim ut patriarcham tuum, universamque Barrociorum gen-
tem, quemadmodum cœpisti, ames. Nos enim cum ob meri-
ta in rempublicam tua, venerationemque religionis mirificam,
tum ob humanitatem hodiernam, nihil aut tam arduum in-
veniemus, ut difficile; aut tam humile, ut minus dignum
nobis putemus, dum rem tibi, tuivæ gratam, honorificamve
faciamus.

PETRI BARROCCII
 PATRICII VENETI,
 I N F V N E R E
 ANTONII ROICELLI,
 A R E T I N I,

*Iurisconsulti doctissimi, et in Patavino Gymnasio publicè
 Ecclesiasticarum Legum interpretis,*

O R A T I O.

ALDE vereor, Patres, ne quantum mihi hodierno die Antonii Roicelli doctissimi ac nobilissimi viri virtus, et magnitudo ad dicendum præsidii affert, tantum quem ex ejus morte percepi, dolor et gemitus detrahat. Quamvis enim neque viri ætas, neque mortis genus ejusmodi sint, ut quempiam quod vel immature, vel non inter suos mortuus fuerit, commovere gravius debeant; me tamen eximia simul hominis virtus, et magnitudo, simul pietas in eum mea, et juris perdiscendi cupiditas sic stringunt, sic commovent, ut sapientie illius lumen quod in ultima senecta, veluti lucernæ cum sine oleo est, extinctum scio, celerius omnium voluntate subtractum existimem. Neque plane intelligo, utrum gymnasio nostro multis doctissimorum jureconsultorum funeribus

X 2

de-

deformato funestius accidere quidquam potuerit, quam cujus viri doctrina, et dignitas ceterorum, famam offuscata, atque deletam illustrare, instaurareque sola potuisset, eum virum in seretro ante conspectum nostrum jacentem aspicere. Quocumque oculos verto, nihil video nisi gemitus, nisi singultus, nisi suspiria, nisi lacrimas: nullumque tantæ civitatis locum esse doloris expertem, simul pompa ista funebris, simul virorum, ac seminarum promiscuus mœror indicio est. Cum in ædibus istis prius essemus, luctus, et lacrimarum omnia plena erant: ubi elatus est funus, ululatus resonare atrium cœpit: inter eundem singultus, suspiria, gemitus audiebantur: ut vero ad divi Antonii templum pervenimus, atque tantus continuo planctus, et ululatus exortus est, ut mihi quidem non templum modo, sed ipsum quoque cælum ruere videretur. Commovit me usque adeo, fateor, partim viri a quo amatus mirifice fueram, desiderium, partim funestus et luctuosus hic comitatus, partim virorum ac seminarum acerbissimus planctus, ut lacrimas continere vix possim. Heu miseram atque infelicem Academiam nostram, quæ tantum virum amisit. Heu mortem funestam, quæ duo gymnasii nostri lumina uno anno exstinxit. Ioannem Pratum dico, quem nostris humeris autumno superiore extulimus, et Antonium Roicellum omnium qui sunt fueruntve jureconsultorum facile principem; qui et nobilitate generis, et juris utriusque peritia, et rerum præclare ac sapienter gestarum multitudine, non Roicellam modo familiam, sed præstantissimam Etruriæ urbem Aretium, Italiam totam, omnes barbaras nationes, totum denique terrarum orbem illustravit: cujus tanta fuit cum omnium rerum scientia, tum in primis probitas, atque humanitas, ut neque ullum unquam defendendum susceperit qui non omnibus sententiis absolutus sit: neque, si quem injuste litigare compererat, ulli ad eum defendendum præmiis adduci potuerit. cui ea semper fuit partim liberalitas, partim vero animi magnitudo, ut pauperum quidem, quos adversariorum potentia premeret, curam tanto animo sumserit, quanto ditissimi cujusque causam alius nemo sumsisset: divitibus autem sic auxilio fuerit, ut in nullius eorum causa, præmiû potius quam justitiæ gratia labo-

rave-

raverit. quem tanta fontibus accusandis, et defendendis infontibus dignitate fuisse comperimus, ut iudices, contra quemcumque ipse disputare cepisset, eum continuo et condemnandum putarent: pro quocumque autem verba facere aggressus esset, eum non absolvere idemdem piaculum ducerent. a quo juris utriusque scientiam quisquis doceri audivit, gravitatem, et eloquentiam admiratus, unum se ex veteribus iureconsultis audire putavit. Quæ si vobis, viri doctissimi, memoratu pulcra sunt, quid tandem putatis illis fuisse qui viderunt? quid Antonio Roicello qui fecit? Equidem cum mecum ipse cogito, magis magisque admiror tot in homine uno simul bona fuisse. Cum vero de his mihi in hac totius civitatis frequentia dicendum esse intelligo, vereor majorem in modum ne aut cum Roicellorum injuria multa præteream, aut singula quæque dicturo neque vox, neque latera, neque tempus istud sufficiat: et cum omnium vestrum, qui eundo redeundoque satis jam defatigati estis, tum in primis eorum qui totam noctem non vigilavere modo, sed et luxure, rationem habere me vergens in occasum dies compellit. Quamobrem ex multis ac pæne innumerabilibus rebus quas de viro præstantissimo dicere alius majore vel otio, vel eloquentia posset, duas mihi hoc tempore tractandas delegi. Et primum quidem de Roicellorum familia, deinde vero de ipso Antonio verba facere statui. quæ quo possim facilius, attentas mihi aures præbetote omnes, et luctum ejus causa susceptum tantisper compefcitote, dum Antonium Roicellum admiratione dignum, et quia inter beatos collocatus jam est, minime ab amicis legendum esse, videatis. futurum enim confido ut quomodo vehementiorem imbrem serenitas, eodem modo communem hunc luctum lætitia non mediocris sequatur. Etruriam cum ceterarum provinciarum, tum in primis Italix florem esse, partim literæ quibus Romani pueri, ut postea græcis, ita olim etruscis vulgo erudiri solebant: partim virorum ingenia, et vernaculi sermonis elegantia: partim aëris temperies, et regionis situs: partim denique frumenti, ac pecoris, et omnium copia rerum indicio sunt. Hæc simul propinquitate agri, simul hominum multitudine, tantum Romanis

ter-

terrorem injecit, ut non esset ea tempestate gens alia cujus secundum Gallicos tumultus arma terribiora viderentur. Nam et Sutrium, quæ urbs sociæ Romanis velut claustra Etruriæ erat, oppugnare aggressi, et non armorum aut militum multitudinem, sed rei militaris, qua plurimum Romani excellebant, peritia victi, ter, quaterque magnis opibus, majoribusque semper animis, contra Aemilium, contra Q. Fabium consules, contra L. Papirium dictatorem, et D. Junium Bubulcum, magistrum equitum, bellum tanta moriendi obstinatione instaurarunt, ut victores fere prius quam victi pugnandi facerent finem: et non cum Etruscis totiens victis, sed cum aliqua nova gente Romanis videretur dimicatio esse. Horum populorum per id tempus Perugia, Croton, atque Aretium capita fuere; sed Aretium optimo ac fertilissimo solo condita, quinque et viginti passuum millibus a Transimeno lacu, nobili illa pugna, atque inter paucas memorata populi Romani clade famoso, ubi quindecim millia Romanorum in acie cæsa sunt, in illis principatum diutissime vindicavit. Nam et Romana urbe antiquior fuit, et ritus moresque sacrorum omnibus circa regionibus dedit: nec ulla ferme regio est ubi priscae illius religionis vestigia plura sit cernere; utpote cum rura etiam nunc quædam, deorum quos antiqui venerabantur vocabulis nominentur. Quam ego rem ad ejus qua in verum Deum sunt probationem pietatis arbitror pertinere; nam quos suo opte ingenio ad religionem inclinatos fuisse monumenta ista declarant, eos non errandi studio, sed veritatis ignorance olim Deos non veros coluisse; et idem talem christiana fide suscepta, mente oppido quam religiosa Deum verum colere cepisse crediderim. Sed enim quia evenire solet fere, ut qui paullo religiosiores sunt (quod alia ferme omnia ut vana, ut vilia, ut paullo post peritura contemnant) idem talem aut indocti, aut elingues evadant; illud in Aretinorum compluribus mirabile fuit, quod ita religionem a majoribus suis traditam servavere, ut, quia eloquentiæ quoque, atque doctrinæ juxta operam dederant, Italiæ Græciæque totius judicio et religiosorum disertissimi, et disertorum religiosissimi haberentur. Cujus rei non pauca, neque contemnenda nobis testi-

stimoniam erunt, si quæ Leonardus, quæ Ioannes, quæ Carolus, quæ Franciscus, quæ postremo alii plurimi, partim componendo; partim e græco in latinum vertendo nostris hominibus reliquerunt, contemplari velimus. Etenim Leonardus (quod quidem ego sciam) ethica, politica, et œconomica Aristotelis; Basilii Magni de poetarum oratorumque lectione; Xenophontis de tyrannide; præclaram inter Hieronem tyrannum, et poetam Simonidem disceptationem, soluta oratione; et Aristophanis comœdiam primam comico versu interpretatus est. idemque hic Aristotelis, atque Demosthenis, summorum alterius philosophi, alterius oratoris vitam, et Gothorum bella quatuor libris descripsit, tanto studio, tantaque diligentia, ut in his quidem quæ interpretatus est, cum illis ipsis auctoribus de gravitate dicendi, deque orationis elegantia contendisse videatur: in illis autem quæ composuit, Sallustio, Livioque merito comparandus sit. Ioannes vero cognomento Tortellius, Romuli, atque Athanasii maximorum illius quidem regis, hujus vero antistitis vitam interpretatus est: et de ratione disserendi, deque artis dialecticæ præceptis, duodecim, de orthographia vero dictionum a græcis tractarum quatuor et viginti libros reliquit. Carolus porro, quod poetis magis oblectabatur, versus multos atque elegantissimos edidit. Et Franciscus Phalaridis Agrigentinarum tyranni epistolas, sententiarum tum elegantia, tum gravitate insignes, summa diligentia in latinum convertit. Et alii alia vel composuere, vel interpretati sunt: de quibus, quoniam et magis noti habentur quam ut a me nominandi sint, et brevitatis rationem habere me hora ipsa compellit, singulatim verba facere nec libet, nec licet. hoc solum dico, quomodo in Arabia illud telluris proprium est ut omnia supra quam ceteræ regiones odorata producat: eodem modo in Aretio proprium semper urbis fuisse, ut viros et religione, et eloquentia, et omnium bonarum artium disciplinis insignes proferreret. Quod ita se habere vel Roicellorum familia sola, antiquitate generis, et cum rei militaris, tum juris utriusque scientia facile nobilissima, docet. de cuius laudibus pro rei dignitate tractare cupienti non diei hanc partem, quæ perexigua est, sed integrum diem brevem

pu-

putarem. Quamobrem, ut ne, quod orationis initio vereri me dixi, aut cum Roicellorum injuria multa præteream, aut singula quæque dicturum, vox, latera, ipsum denique tempus destituat; hoc, si vobis videtur, temperamento utemur, ut de aliis quidem per otium plura, nunc vero de his qui Antonii propinqui sunt magis, pauca dicere aggrediamur; et a Roicello ejus abavo potissimum incipiamus. Fuit hic, uti ex multis utriusque epistolis cernere est, Accursii in perdiscendo civili jure discipulus, ingenio atque memoria pari, studio autem tanto, ut brevi tempore omnium judicio ipsi quoque præceptor compararetur, nec plane scio, utrum ex multis ac innumerabilibus pæne juris civilis discipulis, qui ad tanti præceptoris famam ex toto, ut ita dixerim, terrarum orbe convenerant, ullum aut Accursius magis dilexerit, aut omnis ea multitudo fecerit pluris. Arbitrabantur enim, quando moriendum homini semel est, ille quidem, quandocumque moreretur, in Roicello discipulo se se superstitem fore: hi vero, non se prorsus præceptore doctissimo privatum iri, cujus in Roicello, doctrinæ, ingenii, atque memoriæ expressam esse imaginem cernebant. neque ullum sane sua sefellit opinio. Cum enim in hac ipsa urbe centum et decem ante hanc diem annis juris utriusque insignibus more veteri honestatus fuisset, Florentini eum summi propositis præmiis uti civile apud se jus doceret, accersierunt; ubi tantam brevi tempore docendo famam consecutus est, ut nihilo præceptore inferior putaretur, et civitate, multisque æ magnis honoribus publice donaretur. Denique et Bononienses frequentissimis electum comitiis, per literas, quarum ego exemplum legi, eum in sua gymnasia trahere conati sunt: et civitas ista uti doctrinam quam apud se dicerat, juris civilis studiosis qui per id tempus hic morabantur, restitueret, jure suo quodam accivit: et mille potentissimorum principum atque nobilissimorum populorum judicia decretis amplissimis honestarunt. quæ ut ne singulatim exponam, brevitate ratio facit. Hujus filii duo fuerunt, Franciscus, et Vannes: quorum Franciscus quidem jureconsultus facile maximus, idemque (quod in homine studiis dedito haud temere inveniri potest) eques fortissimus, post factiosam Petramalorum

rum

rum familiam Aretio eiectam, veluti Brutus quidam, aut Publicola, ad patriæ gubernacula accitus fuit. Vannes autem fratre Petramalorum conspiratione imperio expulso quod popularis, et civibus majorem in modum gratus foret, neque vi civitate exclusus est, ut Tarquinii, neque precibus uti L. Tarquinius Collatinus emisit, sed (quod mirentur fortasse nonnulli) sic in civitate remansit, ut de pristina hominis dignitate nihil quisquam imminutum videret. et hoc certe in ea civitate quæ intestinarum inimicitarum sit plena; atque ob eam rem non quid singuli cujusque virtus meretur, sed quid principibus factionis libet, inspiciat; nemo nisi et egregia virtute, et prudentia singulari vir asequi potuit. Vannis filii quatuor indole præstanti fuere; sed ex his duo inter optimates Etruriæ facile maximi: Roicellus videlicet, qui Pisis, quæ urbs ea tempestate florentissima erat, pro Romano Imperatore imperii summam administravit: et Rodolfus, cujus cum plurima et domi, et foris essent monumenta virtutis, nullum tamen aut præstantius, aut terrarum orbi utilius fuit, quam quod Roicellum Antonii hujus patrem, virum inter paucos summum, genuit, qui et liberorum egregia indole, et præstantia doctrinæ, et multarum civitatum decretis amplissimis, non Roicellæ modo familiæ, aut Aretinæ urbi, sed provinciæ maxime, et atque adeo Italiæ toti splendorem incredibilem attulit. Omitto Joannem Lombardum, atque Rainaldum cives Aretii spectatissimos: de Francisco, et Guidone juris utriusque consultissimis nihil dico. Baptistam præterire non possum, a quo te, Ioannes Baptista, summo ingenio, summa probitate, summa juris utriusque peritia hominem genitum scimus; qui sic Aretinis tuis, unde originem ducis, sic Patavinis, apud quos civile jus doces, carus semper fuisti, ut sapius et illi civem repetere, et isti honorificentissimis cum decretis, tum vero salarii magistrum retinere contenderint. Fuimus tamen superiores nos hætenus, atque ut in futurum simus, quando id e re nostra est, omni studio laborabimus. Difficile quidem videtur ita de homine ullo benemereri, ut patriam, cujus unicuique perdulcis est amor, et eam in primis patriam quæ simul præstantissima sit, simul te plurimi faciat, obliviscaris.

Y

Sed

Sed aut me civitatis hujus, in qua nunc civile jus doces, amor fallit, aut Aretio (quamquam ipsa quidem nobilissima sit) Patavium multo nobilius est: studia porro cum civitate, tum in prinitis universitatis nostræ in te hujusmodi sunt, ut Aretinorum majora esse non possint. Quod et antea expertus es sæpe, et ut in dies magis magisque experiare singuli quique nostrum, tota universitas, tota denique civitas se se curaturam suscepit. Habeant sibi cives tui alios jureconsultos, alios optimates, alios bonarum artium magistros: sinant te nostrum esse; ac laude publica; quæ certe vulgaris non est, cum studiorum et disciplinarum omnium alumna Patavium ex ea sibi præceptores accersit, contenti; doctrinæ quæ ex te proficitur utilitatem nobis relinquat. Quod tibi quoque ut non honorificentius, certe tutius, et jureconsulti instituto accommodatius esse videbitur, si ad Bernardum patruum, et fratrem patrualem Roicellum animum revocaveris. Præfectus enim ab Urbino duce Federico Forosempronii, quæ non longe ab Urbino civitas munitissima est, Bernardus patruus tuus, cum per proditorem civitas caperetur (ut fortissimum atque fidelissimum duci tuo comitem decuit) tantisper exercitus impetum acerrime pugnando sustinuit, dum multitudine hostium superatus trucidaretur. at vero filius ejus Roicellus, qui ab alia civitatis parte fortissime dimicabat, cum patrem laborantem audivisset, per medios hostes, qua densissimum erat agmen irrumpens, ut mortuum vidit, atque in eum a quo interfectus fuerat impetu facto, proturbantibus hinc atque hinc cominus hostibus, ipse nihil territus clamantem, et auxilium sibi ferri postulantem interfecit: mox humo cadaver sepeliendum cum tolleret, glomeratis circa se hostibus, eorum prius plurimis interemptis, ipse juxta, viri fortissimi, et pietissimi filii officio perfunctus, occubuit. Quem certe ut Lauso, et Scipioni ei qui ob Africam populo Romano subactam Africanus postea vocatus est, merito antetulerim; quod longe præclarior, et pietatis multo majoris est, parentem occisum cum capitis ulcisci periculo, quam vulneratum ne interficiatur defendere; sic tibi, Ioannes Baptista, quotiens facti hujus in mentem venit, persuadere existimo, ut non honorificentius, certe tutius, et insti-

Instituto jureconsulti accommodatius esse, ut quæ civitas simul te plurimi facit, simul Veneti senatus beneficio pacatissima est, eam tu civitatem Aretio, ubi omnia pacata non esse, domestica quoque calamitas docere te potest, facile anteponas. Sed jam quando de Roicellorum familia pro temporis angustia pauca ista perstrinximus, deinceps de ipso Antonio verba facere aggrediamur. Neque enim de familia ideo locuti sumus, quod viro laudatissimo aliunde mutuari laudes oportuerit, sed quod illis vel qui mortui sunt, vel qui adhuc vivunt injuriam facere nolimus: quam haud dubium fecissemus, si in hoc spectatissimorum virorum conventu nullas ipsi partes haberent. quibus cum alia multa, tum istud in primis laudi esse debet quod Antonium Roicellum, virum toto orbe clarissimum, aut genere, aut his a quibus genitus est conjuncti fuerit. Nam ipse quidem ita majores suos omni virtutis genere superavit, ut multo plus illis ornamenti reddiderit, quam ab eis acceperit; quod in ea familia in qua omnia summa sunt, factu oppido quam grave est. Inventis enim addere, si modo sunt parva, si levia, si tenuia, facile est: at vero, si maxima sunt, si gravissima, si amplissima, eis vel tantulum addere difficillimum; multum porro adjecisse, admirandum, et prope modum divinum est. Quomodo autem superaverit, quid ornamenti reddiderit, quantum partæ ab illis gloriæ per ipsum accesserit, ex hoc intueri licet, quod vix dum ex ephœbis excesserat, cum protinus ad scribendum se contulit, et legitimationum libellum (is quippe est operis titulus) edidit, utilitate atque elegantia pari; quem sic optimus quisque jurisconsultorum probavit, ut, quod rari post mortem asecuti sunt, eo etiam vivente legeretur. Nervam filium decimoséptimo ætatis suæ anno de jure publice respondisse non sine admiratione scientiæ quadam, Ulpianus auctor est. Quid Nerva minus fecit Antonius? qui non huic, aut illi tantum rei quæ venisset in controversiam, sed omnibus prorsus quæ ad minus legitime natos pertinent ita respondit, ut neque copiosius, neque consultius, neque elegantius, neque verius in ea re dici, aut cogitari quidquam potuerit. Scævola nullius sibi rei cognitionem faciliorem videri dicebat, quam juris civilis; seu quod re-

vera sic esset, sive quod ita credi, homo gloriæ aliquanto cupidior, vellet. At Antonius Roicellus, quamquam non ipse quidem hoc diceret, ea in respondendo alacritate ingenii fuit, ut quisquis eum semel consulisset, nihil cuiquam esse facilius affirmaverit, quam ei de jure publice respondere. P. Crassus Scævola frater dicere consueverat: nihil illum posse in jure civili sine dicendi copia, neque se amicorum causas prius tractasse quam civile jus didicisset. Sed Antonius Roicellus, seu jus civile doceret, seu de jure publice responderet, sive in ea disciplina egregium aliquid, et posteris mandandum componeret, ita docebat, ita respondebat, ita componebat, ut (quod nostra ætate rarissimum est) omnium et jureconsultorum eloquentissimus, et eloquentium jureconsultissimus haberetur. Denique sub ipsum fere juventæ principium, quo tempore admirationi esse debuerat si vel solis jureconsultorum insignibus honestari meruisset, tantam præ se disputando, docendo, consulendo, scribendo, juris scientiam tulit, ut quomodo apud Romanos *catus Aelius Sextus*, eodem modo apud suos ipse, *egregie cordatus homo* vocaretur: neque illis minus vel utilitatis, vel ornamenti afferret, quam aut Lacedæmoniis Chilo, aut Romanis Cato, aut Atheniensibus Solon, ac Plato. At in qua disciplina hoc? in ea quæ ob diversas cum veterum jureconsultorum, tum Imperatorum, atque Pontificum sententias, et super eis jureconsultorum novorum partim glossas, partim expositiones, obscurissima, et laboris pæne infiniti nunc est. Ut enim volet quisque accipiat, ego veteres jureconsultos, sive illi a Numa, sive ab Atheniensibus, sive ab aliis quibuscumque didicerint, peritos fuisse non nego: sed eam disciplinam, si umquam fuit, nostra ætate difficillimam scio; simul quod jus imperatorium istud quod ab Iustiniano compositum est, veteres non habebant: simul quod pontificii quo nunc utimur, juris scientia, illis nulla erat: simul quod alio, et quidem longe meliore modo responsa sua præsci illi jureconsulti exponebant quam a nostri temporis jureconsultis mutilata nunc exponantur et manca: simul quod multa præsci illi dixerunt quæ, succedente paulatim latinitati barbaricæ, a novis jureconsultis ne intelliguntur quidem: simul quod, contra quam Im-

pe-

perator edixit, tot jureconsultorum novorum volumina priscis exponendis edita sunt, tamque inter eos diversæ, immo vero etiam contrariæ sententiæ, ut eas etiam percurrere laboriosissimum sit, nedum in unum colligere, aut quæ cui præferenda sit, internoscere. Quo fit ut qui nunc civilis juris scientia vel mediocris evaserit, eum doctissimo cuique priscorum comparari posse existimem: qui porro summus, eum non Nervæ, aut Scævola, aut Crasso tantum, sed omnibus profus qui a veteribus magni habiti sunt, jureconsultis præferri debere affirmem. nam et vehementiore studio, et acutiore ingenio, et memoria promtiore præditum fuisse oportet qui ejusmodi sit. Si enim inter liberales disciplinas ulla est quæ hominem totum deposcat, juris civilis disciplina profecto ea est hac ætate, ut non hominem totum modo, sed duorum, si fieri posset, hominum vitam quam longa deposcat. Quo magis Antonium Roicellum admirari soleo, cui, cum primo quoque tempore jureconsultus summus evasisset, ratum et post hominum memoriam maximum asecutum esse ornamentum satis non fuit, nisi et eloquentiæ, quæ illi e vicino conjuncta est, operam daret, inque ea tantum brevi tempore studio, et exercitatione proficeret, ut eloquentissimo cuique par foret. Audisses in doctissimorum jureconsultorum cœtu publice de jure disputantem; distinguendi, ratiocinandi, atque diffiniendi modum admiratus fuisses: vidisses de maximis rebus responsa scribentem; ingenium, atque elegantiam mirandum in modum laudasses: auscultasses docentem; nihil aut apertius, aut verius, aut magis memoriter dici posse affirmasses: sensisses pro innocente, aut contra eum qui nocens foret, judicium subeuntem; utrobique vehementiæ tantum tribuisses, ut neque illum qui defendere- tur, condemnari, neque illum cui dies dictus fuisset, absolvi posse putares: assuisses cum de uno quolibet nostrum qui propositam juris civilis, aut pontificii expositionem, disputationem, conclusionem vel in jureconsultorum collegio, vel in universitatis conventu, docte atque acute exposuisset, verba facere incepisset; de illo non optime sentire, nullo genere potuisses. quod si te forsitan ad forenses deambulationes, aut familiarem sermonem contulisses; locorum, temporum, per-
sona-

sonarumque sic ei rationem constare vidisses, ut cum inter loquendum festivissimus foret, ab eo tamen neque jocus magnitudine rei, neque gravitas facetiis minueretur: sed plane (quod Cæsaris olim proprium ajunt fuisse) sic in rebus tristibus remissus, in severis hilaris esset, ut si quando in ignotum quis casu incideret, de natali ejus solo dubitaret, ac Siculum, Rhodium, Byzantium, aut Atticum, quæ loca sermonibus hominum facetis abundant, crederet esse tantisper, dum ab his qui circa eum semper plurimi versabantur, Aretinum esse didicisset. ita cum omnino cavillationis, joci, dicacitatis, et falsi genus nullum latebat: nullum non opportunissime, et cum ipsa propemodum re quæ in manibus erat, natum dicebatur. Sed pluribus de his loqui quæ ab oratione funebri maxime aliena sunt, res ipsa nos prohibet. Memoriam autem viri quisquis inspexit, non Simonidem Chium, quem apud Scopam fortunatum hominem memoriæ artem reperisse affirmant: non Themistoclem, a quo non tam memoriæ quam oblivionis artem desideratam narrant: non Carneadem, aut Sceptium Metrodorum, qui non secus imaginibus, quam literis alii, quæ vellent scribere crediti sunt: non alios denique præstanti memoria viros illi comparandos putavit. Quantum est enim, mille civium cum quibus maxime verferis quotidie, nomina memoriter pronuntiâsse, aut ignota tibi verba memoriæ mandare potuisse, ad incredibilem illam Antonii Roicelli memoriam? qui in tanta civilis, ac pontificii juris librorum, glossarum, interpretum multitudine, similitudine, varietate, nullum jureconsulti, Imperatoris, Pontificis, glossatoris, interpretis librum, nullam legem, nullam interpretationem, nullam sententiam, nullum postremo (quod quidem elegantiusculum foret) verbum non in memoria tamquam in thesauro quodam reconditum habuit, unde ad primum statim congressum ab his qui cum sequebantur, deducebant, auscultabant, discipulis interrogatus, perinde atque alius paullo ante lectum, depromeret, ac ita depromeret, ut quid quis in ea re contrarium, simile, aut diversum dixisset, quæ communis opinio foret, quæ illis qui non ita sensissent, errandi causa, tam facile explicaret, quam qui non memoriter pronuntiaret ista, sed lege-

lege-

legeret. Quamobrem cum ingens apud omnes, eos præcipue qui de ingeniis aliquid judicare valebant, Antonii Roicelli fama esset, magnum nomen, opinio grandis; Martinus eum Pontifex Maximus, qui difficillimo rei ecclesiasticæ tempore pontificatum administrandum susceperat, ut Xenophontem Cyrus, ut Diogenem Alexander, ad se maximis propositis præmiis accersivit, ut esset quicum, ubi difficilior aliquid incidisset, curarum suarum pondus divideret, consilia iniret, graviora omnia partiretur. Quo postquam pervenit, tantum sibi brevi tempore benivolentiæ conciliavit, tantum honoris atque ornamenti adeptus est, tantum apud singulos quosque auctoritatis promeruit, ut in urbe cum alias, tum eo in primis tempore doctissimorum virorum plena, paucissimos pares, majorem habuerit neminem. Denique in ea causa quæ potentissimo Poloniæ regi Ladislaeo adversus Romanum Imperatorem Sigismundum fuit, in qua, quoniam major toto orbe ullus non erat, a Pontifice Maximo sententiam ferri oportebat, in multis ac innumerabilibus viris doctissimis solus Antonius Roicellus inventus est cujus fidei suas fortunas, suum regnum, suam postremo vitam Ladislaus committeret. quod in regis Dejotari causa cum Ciceroni eloquentiæ merito contigisset, haud scio an ulli deinde præterquam Antonio Roicello contigerit. Quamquam si temporis, ac personarum habeas rationem, multo difficiliorem Antonius Roicellus provinciam suscepit quam Cicero. nam Antonius quidem Ladislaum adversus Imperatorem: Cicero Dejotarum contra privatos defendit. ipsi Imperatoris auctoritas invidiam faciebat: Ciceroni cum a nepote avum, a servo dominum accusatum defenderet, facile in utrumque fuit invidiam retorquere. ipse denique apud Pontificem, virum integerrimum, atque justissimum, cui nullæ uti aliquem timeret causæ erant: Cicero apud Cæsarem defendebat, quem (cum simulatione clementiæ servituti cives paullatim alluefecisset) quo minus in aliquem severior foret, dominandi cupiditas prohibebat. Et tamen felicitate longe maxima provinciam susceptam defendit; nam regi quidem quod receperat, ut salva illi forent vita, regnum, fortunæ, effecit: Imperatori autem tantum absuit ut defensione regis fieret inimicus, uti

tum

tum ei potissimum intimus esse inciperet; quod viri studium; diligentiam, fidem, is etiam contra quem exercebantur, non amplecti non poterat. Summo autem Pontifici tantum placuit hæc hominis moderatio, ut Roicellum fratris filium, quem ipse jureconsultorum insignibus honestaverat, ad Ladislaum Poloniæ, et Carolum Galliz reges, de maximis atque gravissimis rebus legatum mitteret: ut jam quanti Antonium Roicellum vir maximus faceret, ignorare posset nemo qui alios etiam ejus gratia tanti fieri cerneret. Suffectus Martino est Eugenius eo nomine IV. atque, ut in hujuscemodi rebus fieri solet, nova in urbe Roma facta sunt omnia. Qui apud Martinum maximi fuerant, aut urbe excedere, aut privatos agere: qui contra auctoritate ne mediocri quidem erant, maximi fieri; et novis hominibus tota repente civitas compleri, novus denique ibi mundus videri. Sed enim spectata jam pridem maximis in rebus Antonii Roicelli virtus dignitatem suam retinuit, atque adeo, ut quod certissime contigit dicam, majorem in modum auxit. Erant per id tempus inter Eugenium Summum Pontificem, et Sigismundum Romanorum Imperatorem, similitates non leves: succendebantur odia: ad arma paullatim ac bellum ventura res videbatur, et dum suis quisque principibus favere studet, de pace atque concordia loquebatur nemo; jamque parum aberat ut in ingentem flammam ignis ille erumperet. Quæritur qui tantæ rei ecclesiasticæ, immo verò totius orbis terrarum cladi occurrat, ignem exstinguat, pacis inter eos auctor fiat. Mussare omnes, quod ad nationem barbaram suoapte ingenio, et Imperatoris indigna, ut ipsi arbitrabantur, patientis injuria stimulatam, proficisci tutum non erat, atque, ut tutum fuisset, a Pontificis dignitate alienum videbatur in Germania potius quam in Italia negotium confici: nec deerant qui affirmarent, quod libera de summa negotii tractatio in Germania, obstrepentibus circum-
 quaque barbaris, futura non esset; ac Imperator dum ex nuntiorum missione metui se a Pontifice suspicatur, difficiliorem se præbiturus foret. nullo genere confici negotium posse: una tamen erat omnium sententia, si ab ullo confici posset, ab Antonio Roicello posse. Verum enimvero, cum quo mi-

nus

nus mitterent, simul quæ illi cum Ladislao rege Poloniæ per-
 vetus necessitudo erat, prohibebantur, simul quod læsum ab
 illo nonnihil Imperatorem, et ob eam rem minus eum liben-
 ter de conditionibus pacis auditorum putabant. Ea tamen
 apud omnes de incredibili, ac divina pæne Antonii Roicelli
 prudentia opinio fuit, ut illum potissimum ex multis amplissi-
 mis viris deligerent cui provinciam istam mandarent. Missus
 itaque ad Imperatorem, tanta eum protinus virtutis admiratio-
 ne affecit, ut summis ornatus laudibus, cum ingenti compo-
 nendi negotii spe ad Pontificem remitteretur. Quem cum
 Pontifex denuo (sic enim rei exigebat status) ad Imperato-
 rem misisset, ille ab se se non prius dimisit quam et Palatii
 comitem, qui apud Germanos honor est magnus, crearet, et
 equitum atque tabellionum creandorum, nothorum perinde ac
 legitime nati si forent, ad hereditatem patris admittendorum
 ei facultatem daret, ac liberorum emancipationibus quas iudice
 auctore fieri leges jubent, auctorem esse permetteret. Quem
 cum tertio Pontifex ad Imperatorem misisset, confecto tandem
 negotio redeuntem summa Urbis lætitia optimus quisque ex-
 cepit. Neque plane minus ei honorificus hic reditus fuit,
 quam ille Agrippæ cum reconciliatam patribus plebem e sacro
 monte in urbem reduxit: siquidem plebem et patriæ deside-
 rium, et rerum summa pænuria, patribus, cum quibus longa
 et magna illis consuetudo fuerat, popularis hominis interventu
 conciliare facile potuit: at Imperatorem, et tot cum eo bar-
 baras nationes, divitiis et omnis generis apparatu abundantes,
 quibus nihil umquam fuisset commune cum nostris, conciliare
 posse Pontifici nulla ne vehemens quidem necessitas videbatur.
 Mitto iracundiam quæ illius feræ gentis propria est: mitto
 odium quo in omnes Italos sunt: mitto cupiditatem, quam
 tum demum expleri posse rebantur cum rerum in Italia potiti
 forent: mitto multitudinem, atque ferocitatem, quibus ut po-
 tiri possent plurimum confidebant: mitto quod beato Silve-
 stro Pontifici Maximo a Constantino Magno urbis Romæ imper-
 perium cum traditum dicant, id agunt ut summo Pontifici
 Romanum Imperatorem præponendum ostendant: mitto de-
 nique alia multa quæ conficiendæ rei spem omnem loco tam

arcto concluderant, ut nullus fere exitus foret. Quo major mihi videtur Antonii Roicelli et prudentia, et auctoritas, et magnitudo animi, et felicitas, et gloria postremo fuisse, quam Agrippæ fuit. Eo autem tempore cum nullæ illi foris occupationes forent (nam domi aut causis agendis, aut responsis faciendis semper vacabat) præclaram illam, et inter pauca laudatam *monarchiam* composuit: in qua utrumque assecutus est et ut juris utriusque peritissimus haberetur, et ut rebus publicis, optimatibus, regibus constituendis, moderandisque natus videretur. Mirum in Catone ajunt discendi studium fuisse, ob eamque rem sic illum minimi cujusque temporis rationem habuisse, ut neque tantisper dum senatus cogeretur otiosus esse voluerit, sed libros latinos, græcosque legerit. non improbanda illa quidem studiosissimi hominis diligentia; sed Antonii Roicelli diligentiae minime comparanda, qui inter ipsos pæne strepitus fori et raucas litigantium voces, non discendi (quid enim disceret homo disciplinis omnibus præditus?) sed docendi studio, opus elegantissimum, et post homines natos paci omnium accommodatissimum edidit. Quod quidem opus simul Eugenio Summo Pontifici, simul collegio Cardinalium placuit ita, ut cum sub idem tempus tota cum rege suo Gallia quibusdam intestinarum inimicitiarum veluti turbinibus agitata tumultuaretur, a Summo Pontifice ad sedandos eos motus, regi, cunctisque regni proceribus legatus decerneretur. Quam legationem ea et sedis Apostolicæ dignitate, et regis, ac procerum benivolentia gessit, ut a Pontifice quidem etiam absens majorem in modum laudaretur, a rege autem fortitudinis ac sapientiæ merito simul eques crearetur, simul in optimatum quos in omnibus negotiis gravioribus sententiam rogari mos est, numero conscriberetur. Cui cum pro instituto majorum, equestris ordinis ornamenta darentur, is qui in Sicilia nunc regnum tenet, qui ea tempestate Barrensi, atque Lothoringiæ ducem gerebat, Renatus, vir fortissimus, et tota Gallia nominatissimus, pedibus calcaria, et lateri gladium cinxit. quod mihi quidem ita præclarum videtur, ut incertus pæne sim, utri studium fuerit majus; Antonio Roicello rebus diligenter tractandis, an vero regi gratis amplissime

sine referendis. Nam, ut equestris ordinis ornamenta præteream (quamquam a tanto rege decreta, et per eum data ministrum, præteriri sine injuria nequeant) hominem privatim, alienigenam, Italum, numquam ante id tempus visum, regni toto orbe clarissimi moderatorem arcessi, et consiliorum sapientissimi regis conscium fieri, et in omnibus difficilioribus rebus sententiam rogari, quid, oro, est aliud quam in regni partem vocari? Quod sicut incredibilis, ac divina pæne viri virtus apud omnes etiam barbaras nationes, ad quas proficiscebatur, obtinuit, sic Italus ut eum apud se retinerent, cupiditatem non vulgarem iniecit. Itaque cum Romam redisset, Apulæ de maxima et gravissima re apud Summum Pontificem litigantis patronus arcessitur: tum consultori Cardinalium, postremo etiam pauperum, quæ suprema in eo ordine dignitas, advocatus eligitur. Quæ munera tanto studio, cura, diligentia subiit, ut et præmia post hominum memoriam maxima consequeretur, et honoribus amplissimis afficeretur, et cum vita functus fuisset, in cælum recta conscensurus crederetur. Nam et quorum causas agendas receperat, hos ei gratiam quantam maximam possent referre, solertia hominis compellebat, et Cardinalium consistorium, apud quos de rebus difficillimis disputabat, ut omni honore dignum apud eos haberi se sciret, sedulo operam dabant: et pro pauperibus quorum præcipua illi cura ut ne indefensi forent fuerat semper, gratiam ei Deus, cum excessisset e vivis, relaturus amplissimam putabatur. Si enim ei qui potum aquæ frigidæ in discipuli nomine minimo cuiquam dedisset, salvam fore suam mercedem homo Deus sponndit, multo magis Antonio Roicello, qui res fortunaque pauperum, et vitam postremo ipsam defendendam receperat, salvam, et laboris ac diligentiae merito, maximam præparasse putandus est. Itaque (quod nulli forsitan, aut certe paucissimis mortalium obtigit, ut cum divitiarum, atque honorum præsentis vitæ plurimum habuissent, futuræ præmia sperare idemtidem possent) id Antonio Roicello tanta utrimque abundantia contigit, ut in eo exornando certasse cum superis homines videantur. Neque hoc ideo dixi quod præsentis vitæ præmia quantacumque minimo futuræ

bono comparari posse existimem, sed quod homines quidem quanta poterant dederint, majora daturi si potuissent: superi autem cum parvis facile superare potuerint, maxima tamen et ipsi dare maluerunt. Possem de liberis ejus Ioanne homine religiosissimo, Guidantonio jureconsulto eloquentissimo, Francisco integerrimo viro, Prospero bonæ indolis adolescente: ad hæc et de filiabus honestissimis et pudicissimis feminis asferre in medium plurima; sed partim quia temporis excludor angustiis, partim vero quia nihil in domo, familia, civitate, Italia, orbe denique toto, Antonio Roicello majus invenio, de ipso verba facere malo, cum præfertim ad me meosque pertinere vel tantulum possit quod dicam. Nam Eugenius IV. (is de quo supra mentionem feci) Pontifex Maximus ex urbe nostra, optima Condolmariorum familia oriundus, aviæ meæ paternæ avunculus, cum et Antonio Roicello laborum pro rei ecclesiasticæ dignitate, Romæ, Florentiæ, Ferrariæ, ad hæc in Germania, in Gallia, in toto denique christiano orbe susceptorum, gratiam referre, et patriæ, in quam pietate semper incredibili fuit, sui amoris monumentum relinquere aliquod vellet, id per literas egit ut quingentis in annos singulos aureis nummis Veneti ex senatusconsulto decretis in hanc urbem arcessiretur; futurum ratus, si homini placuisset conditio, ut illius quidem senectuti præsidium aliquod, suis autem civibus, qui plurimi studiorum gratia istuc confluunt, pontificii juris ab eo discendi utilitas longe maxima pararetur: et identidem, quoniam tanti viri famam secururi plurimi forent, urbi simul publice, simul private honoris atque emolumentum non parum accederet. Accepit conditionem, quod obeundis toto orbe legationibus defatigatus jam erat, et senatus Veneti auctoritatem nullo non tempore magnificerat. Et (ut ex patrimonio seu quod habuerat, sive quod agendis causis responsisque faciendis acquisierat, vivere honeste posset) dulcius ei videbatur, disputando, componendo, docendo, quamplurimos similes sui relinquere. Huc itaque cum omni domo sua expectatissimus commigravit, et octo ac viginti annos totos pontificium, jus incredibili auditorum frequentia docuit: nullo non anno publice de rebus difficillimis disputavit: multis, atque

adeo

adeo universis pæne qui civilis aut pontificii juris insignibus ex decreto collegii perornandi forent, insignia contulit. Senatus in gravissimis, ac periculosis reipublicæ negotiis consultor, adjutor, et propugnator fuit: libros elegantissimos, et juris pontificii disciplinæ accommodatissimos edidit: nec unquam, decrepitis etiam, domi nisi in bibliotheca repertus est: ut in eodem pæne lecto, velut alius Terentius Varro, aut Sophocles alius, et spiritum emiserit, et egregiorum operum studium intermiserit. Mortuus inter suos est: lunus clarissimorum virorum, et pudicissimarum feminarum frequentia post hominum in hac urbe memoriam maxima elatum: sepulcrum e Pario marmore permagnificum in sanctissimo beati Antonii fano constructum: sacerdotum tota civitate pro eo preces ex instituto ecclesiæ fuscæ: nihil denique prætermisum quod ad corpus, ad animam, ad memoriam hominis quam diutissime celebrandam, ad eorum denique qui superstites ei sunt, consolationem pertinere potuerit. Hæc cum singula, tum vel maxime universa intuentibus, audientibus, cogitantibus, dolorem minuere majorem in modum possunt. vivere quippe arque incolumem esse autumant, quem tot, et tam magnifica ordinum universonum officia singulis quibusque nostrum, qui circa hæc occupati sumus, vivere vel faciunt, vel ostendunt. At vero illa quæ superius exposuimus, quod clarissimis ortus majoribus omnium splendorem, gloriam, famamque superaverit; quod legitimationum libellum, quod *monarchiam*, quod civilis ac pontificii juris libros complures et adolescens, et decrepitis, et forensibus negotiis occupatus, ediderit; quod Poloniæ regem, quod Apuliam, quod pauperrimum quemque defenderit; quod legatione ad Romanum Imperatorem, ad Galliæ regem, ad omnes regni ejus proceres honorificentissime perfunctus, et plurimis a Summo Pontifice, a Romano Imperatore, a Cardinalibus, a senatu denique Veneto præmiis affectus sit; quod postremo docendo pontificio jure maximum discipulorum numerum meliorem effecerit (scire enim quid factu sit opus, innocentis vitæ principium quoddam est) hæc, inquam, quæ superius exposuimus, quidquid reliquum doloris fuit in admirationem convertunt: et (quod eum qui sic vixit, sic mortuus est,

est; inter beatos collocatum fuisse oportet) ab admiratione in lætitiã transferunt. Nam si omnibus qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certus in cælo est ac definitus locus, ubi beati sempiterno ævo fruuntur: si nihil est illi principi Deo qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur: si earum rectores, conservatoresque profecti ex cælo revertuntur in cælum, ut apud Tullium Ciceronem Africanus Scipio auctor est; Antonio Roicello profecto, qui non urbem modo unam, sed multas, et grandes provincias incredibili sapientia conservavit, adjuvit, auxit: qui concilia, cœtusque hominum inter se dissidentes juris utriusque scientia, qua nulli erat secundus, benivolentia mirifica sociavit: qui rectoribus, atque conservatoribus eorum uti quam optime regerent conservarentque, nullo non tempore consilium atque auxilium tulit; certus ac definitus in cælo est locus, ubi beatus sempiterno ævo perfuitur. Quæ nos, si eum amamus, ut certe facimus, partim lætitiã non mediocri afficere, partim vero quo eo frui possimus aliquando, ad imitandum debent impellere.

PAULLI BARBI
PATRICII VENETI,

duorum Summorum Pontificum consanguinei;

utpote qui EVGENII quidem IV. sororis filius,

PAULLI vero II. germanus frater fuerit;

AD LUDOVICUM XI.

Caroli Victoris filium, Gallia regem

O R A T I O

Habita Turoni, Venetæ Republicæ mandato, VI. Idus Decembris,
anno a partu Virginis MCCCC LXI.

adhuc inedita.

Redo te fortassis admiraturum, Ludovice Christianissime, ac Maxime Rex, vosque Reverendissimi Patres, Illustres Domini, ceterique omnes præstantissimi viri qui adstatis, quod ego potius dicere incipio, qui ætate inferior sum collega meo ornatissimo & præstantissimo viro, mihi que propterea nimium arrogare videor. Quibus velim, tibi que in primis,

Serenissime Rex, Illustrissimi Senatus nostri diu servatam, laudabilemque consuetudinem notam esse. mos enim vetus est senatus nostri publicis in magistratibus, sicut ætate majores quoscumque ætate minores quacumque etiam dignitate præditos antecire, ita ætate minoribus tum vel maxime exponendarum
lega-

legationum onus injungere . Quod mihi , cui jussa capessere fas est , eo magis lætandum esse video , quo singulari sapientia , et eloquentia præditus insignis vir Bernardus Iustinianus collega meus , omiſſa per me , ſua præſtanti virtute facile adimplere , et ſubminiſtrare poterit . Exſuſcitat etiam animum meum , et majorem ad dicendum facit , eximia atque incredibilis humanitas et clementia tua in omnes , chriſtianiſſime rex , et in primis erga ſenatum noſtrum ; et ſenatus noſtri in te tuosque clariffimos progenitores perpetua obſervantia , atque invicem ſingularis benivolentia , mutua et præcipua caritas . Legatio præterea talis eſt , in qua oratio nemini deeſſe poſſit . Quamquam a me dicendi imperito numquam , a nobis vero utriſque compoſite ornatæque dictum iri hoc tempore minime expeſtandum ſit . Nam diverſa penitus ac maxime contraria ſenatus noſtri perturbatione commoti , non ſatis diſerte orationem componere aut expolire poſſemus : dolentes enim , gaudentesque nomine ſenatus noſtri , de obitu clariffimi patris tui mœrorem ingentem , de tua in regnum ſucceſſione immenſam lætitiã , poſtremoque etiam in hac ſublimi regii culminis majestatis tuæ celebritate honorem tibi exhibituri venimus . Etenim , ornatiffime rex , cum primum ſenatus noſter de obitu ſereniffimi patris tui certior factus eſt , non mediocri ægritudine ac mœrore conſectus , veterem progenitorum tuorum , et tuam erga ſe benivolentiam et amorem , et ſuam pariter in illos , et in te perpetuam obſervantiam reminiſcens , gravem animi dolorem moleſtiãque concepit , vicemque illius perinde ac debuit moleſte graviterque tulit , communemque ejus interitus calamitatem ſibi fore exiſtimavit . Qui ſane , ſi non longe abuiſſet , univerſusque ad te ire potuiſſet , quam lubentiſſime veniſſet , coramque ſuum dolorem tibi declaraiſſet . quod cum minime ſacere potuerit , ut officio ſuo in parentem optimum , et benemeritum fungeretur , nos ad te oratores ex ordine ſuo , vices eorum acturos dimiſerunt . Dolet enim et vehementer angitur ſenatus noſter , et nos ſane pariter cum illo , talem ac tantum principem e vita ſublatus , cujus ſapientiam , prudentiam , memoriã in providendis rebus ; fortitudinem , conſtantiam , magnanimitatem in aggrediendis ,
et per-

et perficiendis; modestiam, gravitatemque in gerendis, et administrandis; justitiam, fidem, caritatem, clementiam, magnificentiam in tractandis, et distribuendis; denique vitam, mores, instituta, et præcipuam religionem, quasi quoddam refugium et receptaculum universi christiani nominis fore opinabantur. Ad illum principes, nationes, reges de dubiis rebus, et communibus infortuniis consulturi, de periculis opem laturi, undique tamquam ad quoddam oraculum, et communem parentem, patronumve confluebant. Quorum alios consilio, aut ope juvabat, alios benignitate et clementia fovebat, nonnullos calamitate et miseria levabat, neminem denique a se tristem dimittebat. Sed, ut ceteras ejus præclarissimas res gestas, et singularia facinora omittam, ac divinam potius quam humanam ejus benignitatem et clementiam, quibus in omnes usus est; regnum nonne hoc celeberrimum, seu temporum malignitate, seu alia quacumque ratione jam pridem attritum, ac penitus prostratum, non minus humanitate et clementia, quam armis ad pristinam gloriam dignitatemque restituit, et non modo restituit, sed ad cælum usque perduxit? ut a Carolo illo Magno, a Carolo, inquam, illo hujus ferme regni primo auctore, et non solum hujus regni, sed multorum quoque regnorum domitore et domino, et demum imperii Romani jam pæne prolapsi et jacentis restitutore, et Romanæ ecclesiæ acerrimo tutore, ab illo, inquam, Carolo Magno, nemo illustrissimorum progenitorum tuorum major, aut potentior, non modo meo, sed multorum quoque judicio, Carolo patre tuo haberi, aut censeri debeat. Verum hæc, serenissime rex, etsi tanta sunt quanta humana ratio vix considerare queat, tamen minora longe existimantur his quæ pro salute christiani nominis ardore quodam et zelo religionis sæpius gessit, et meditatus est; quæ pro infidelium, Turcorum maxime, impugnatione, et expugnatione persecutus est. Quæ sane quanto communiora bona fuerunt, et ad christianam religionem spectantia, tanto ampliora, pretiosiora, et illustriora merito sunt existimanda. Eugenium IV. Pontificem Maximum, avunculum meum, perpetuo ardore spurcissimæ sectæ nefandissimi Machometi delendæ, ac funditus ex universo orbe

A a

tol-

tollendæ flagrantem, nonne sæpius oratoribus ad illum misis non solum consiliis, et auctoritate juvit, sed auxiliis quoque impulit, irritavit, accendit? cujus sane rei nos quoque testes sumus. Nonne Nicolaum optimum illum quidem sed mitem Pontificem, legnem torpentemque excitavit? Nonne Callistum Pontificem, ingentis spiritus virum, per se in ruinam Turcorum proclivem, ardentem, ac pæne præcipitem fecit? Quid illa quæ hac ferme tempestate Mantuæ per oratores suos universo orbe adstante in conspectu Pii Maximi Pontificis pollicitus est, si cetera obscura essent, nonne luce meridiana clariores sunt? Quid quod non minus, dum hoc apud Pontifices gereret, ceteros quoque christianos principes, nationes, civitates; reges legationibus sollicitavit, invitavit, induxit, provocavit, accendit, aut requisitus facile obsecutus est? O admirabilem animi magnitudinem! o excelsum, ac pæne divinum animum! o ingentem fidei, ac christianæ religionis ardorem! o christianissimum principem! cujus sane cognominis excellentiam si antehac illustrissimorum progenitorum suorum series propter illustria et præclara pro ecclesia, et christiano nomine facinora non promeruisset, hic sane, hic, inquam, Carolus pater tuus mereri debuerat. Sed me dicendi impetus in vastum, et in immensum pelagus rerum gestarum illustrissimi, et christianissimi patris tui rapuit, et a causis, et rationibus doloris et ægritudinis senatus nostri ad universi pæne orbis rationem deduxit. stringam igitur, stringam orationem meam, et ad nostra sermonem convertam. Quanta erga senatum nostrum, quanta semper humanitate et benivolentia usus sit, quantoque honore et dignatione eum profecutus fuerit, non facile explicari posset. Quamquam hæc non magis patris tui propria, quam multorum quoque progenitorum tuorum, et tui ipsius, serenissime rex, communia sunt. sed de genitore tuo nunc sermo est. Testis est dominus Ioannes de Mancii, qui ad nos orator misus pro rebus quibusdam declarandis, quæ patris tui esset mens, et qualis animus erga senatum nostrum, patefecit. Testes sunt dominus Ioannes de lanbes, et ceteri oratores qui annos ab hinc duos legati ad nos profecti vetustissimam benivolentiam, et præcipuum amorem, qui semper inter

inter christianissimam domum tuam, et senatum nostrum exstitit, longa et luculenta oratione explicantes, amicitiam renovarunt, communicaruntque plura cum senatu nostro, ex quibus quanta nos benivolentia, et dignatione prosequeretur, facile cognovimus. Testis est denique dominus Nicolaus Parvi, secretarius, et orator ejus; qui inter cetera senatum nostrum ad reformationem christianæ religionis, et Turcorum impugnationem invitavit. Hæc enim, serenissime rex, maximi amoris et benivolentiæ, nec minus dignationis et honoris illustrissimi patris tui erga senatum nostrum signa fuerunt. Merito ergo senatus noster, merito, inquam, mœrore ac dolore talis ac tanti defuncti regis confectus est; cujus interitu ipse jacturam optimi, et sui benivolentissimi principis passus est, et universum pæne orbem quasi communem parentem paronunve amisisse cognoscit. Quocirca, serenissime rex, cum idem senatus noster in hoc tuo gravissimo et acerbissimo luctu, tuam majestatem nonnulla consolatione * egere, statueretque satius reticendum esse quam in ipsa consolatione deficere, ne potius audacis quam benivoli et amici officio functus fuisse argueretur; præterea cum divinam potius quam humanam sapientiam tuam, eximiamque constantiam considerasset, et in utramque fortunam te semper paratum, armatumque intelligeret, frustra id operis tui consolandi a se, et a quoquo alio suscipi arbitratus est, facileque tete ipsum tibi medicinam attulisse speravit; cogitasseque homines nos ea lege natos esse, ut non modo quandoque moriendum sit, sed etiam ut omnibus telis fortunæ propositi essemus, neque recusare debeamus quin ea qua nati sumus conditione vivamus, neque tam graviter eos casus seramus quos nullo pacto vitare possimus, vel aliorum quoque similibus casibus consideratis nihil novi nobis accidisse putemus. Sed neque hæc, neque ceteræ consolationes quæ solent a sapientissimis viris usurpari, memoriæ quæ literis proditæ sunt, tantum te, christianissime rex, consolari potuerunt, vel possunt, senatus quoque nostri mœrorem doloremque minuerunt, quantum quod propter præclarissimas gestas res, eximiasque virtutes clarissimi patris tui, non modo illum non extinctum esse, sed quotidie magis magisque inter ora hominum versatum iri

certo scit; semperque honos nomenque tuum, laudesque manebunt, et cuicumque scriptorum amplissima copia et facultas suppetet divinas illius virtutes, et clarissimas pace et bello gestas res literis, et immortalibus monumentis mandare. Illud autem quod maxime senatus nostri desiderium patris tui, moeroremque obitus ejus non modo minuit, sed penitus etiam ferme delevit, et non modo delevit, sed in summum gaudium lætitiãque convertit, illud, inquam, fuit, christianissime rex, quod tu in demortui patris tui locum, ut æquum et par fuerat, successeris; sed quodammodo, etiamsi non ordine successione ad hoc regium culmen pervenire debuisses, tamen universi ordines prælatorum, principum, et populorum hujus tui amplissimi regni te impulsuri, immo vi ad regnum capessendum attracturi fuisse viderentur. nec injuria sane; tanta est enim magnitudo tuarum illustrium, ac pæne divinarum virtutum, ut non modo qui te norint, sed universi etiam qui te audiunt, te intueri, te cognoscere, et quasi parentem, vel dominum habere desiderent. Quæ cum ita sint, quamquam cum præclarissimis virtutibus tuis, et maximis gestis rebus, tum animi, et fortunæ dotibus ita insignitus sis, ut nihil ad tuam perfectam, cumulatamque gloriam addi posse crediderim, peto tamen a majestate tua, clementissime princeps, ut æquo animo patiaris nonnulla ex innumerabilibus maximisque virtutibus tuis non dico enarrate (neque enim dies sufficeret) sed percurrere: quæ si non decori et splendori tuo quidquam, nobis tamen ea repetentibus, tum his amplissimis et præstantissimis viris non mediocrem voluptatem allatura sunt. Equidem sic existimo, reverendissimi patres, illustres domini, ceterique clarissimi viri, regem fide, innocentia, atque in primis religione præditum esse oportere: deinde fortem, justum, gravem, magnanimum, liberalem, prudentem, modestum; quæ omnia ita summa esse in hoc Ludovico serenissimo rege accepimus, ut ea ab ineunte ætate, et ab ipsis incunabulis pariter cum lacte nutricis suxisse appareat, atque in animo et pectore ejus, tamquam in sacrario quodam et ornatisimo templo, insidere videantur. Etenim, ut ad nos delatum est, quis illo integrior, aut modestior? quippe qui a pue-

puerilibus ludis, ac pæne teneris unguiculis excedens, effigiem ipsam innocentæ, et gravitatis expressit: qui in adolescentia ab omnibus lasciviis, libidinibus; in reliqua ætate ab omni cupiditate, ambitione, luxu sensus omnes, oculos, manum, animumque retraxit. Quid dicam de excelsi animi ejus magnitudine ac robore? qui cum primum sibi per ætatem licuit, in ipso primordio juventæ, ne dicam adolescentiæ, milites cogere, ducitare exercitus satagebat; deinde si quando opus esset, quanta prudentia, et magnanimitate hostem provocare, aciem struere, prælium conferere, vel receptui imperans commode pedem referre, gradum sistere, locum castrorum deligere, metare castra, procurare exercitui necessaria, vigilando, equitando: die noctuque providere ne quod detrimentum exercitus pateretur: disciplinam militarem coercere, delinquentes pro delicti conditione acrius, leviusve punire: omnia denique non solum imperatoris optimi, sed strenui quoque militis officia exercere. Iam vero quanta providentia consilia hostium præripiebat? ut prius illum eorum commenta intellexisse quam ferme se decrevisse cognoscerent. Tua industria, tuis operibus, magnanime rex, sæpius patrem tuum maximis laboribus, et gravissimis periculis liberaisti. non injuria quidem non minus tibi quam illi in expeditionibus quas pro tutela, et instauratione regni suscipiebat, tributum est. Quid in ceteris rebus animi magnitudinem tuam, prudentiam, modestiamve declararem? quæ etsi innumerabilia sunt, et præclara illa quidem per se se, tamen cum his comparata minora fortassis viderentur: Iam vero quid de benignitate et clementia, et ceteris hujusmodi virtutibus tuis disseram? quæ si hætenus in te dubiæ, aut obscuræ fuissent, in hoc primordio regni tui satis declarasti quis fueris, et qualis futurus sis; quippe qui æmulis etiam tuis aut ultro pepercisti, aut appellatus facile gratiam reddidisti: quam beneficus in cunctos fueris, quam benignus: ut amicos a te suffragia et auxilia petentes non modo calamitibus levaris, juveris, defenderis, sed ultro etiam pro singulari clementia, et animi magnitudine tua aut opem præstiteris, aut præstiturum polliceris. cujus sane rei senatus noster locupletissimus testis est. Nam bello quo adversum nos illustri-

Illustrissimus Franciscus Sfortia dux Mediolani gerebat, ob vetustissimam, perpetuamque progenitorum tuorum, et tuam erga nos benivolentiam et caritatem, te in auxilium opemque nostram cum ingenti exercitu venturum spondidisti: idque nobis tuo nomine illustris marchio Montisferrati significavit. Quæ res cum nobis quam gratissima fuisset, cum primum opportunum tempus cognovimus, ad majestatem tuam nobilissimum virum Franciscum Venerium oratorem misimus, qui te in auxilium opemque nostram, ut pro tua singulari in nos benivolentia et caritate promiseras, invitaret. Hoc loco quibus verbis, aut qua voce, aut quo ordine humanissima et benivolentissima responsa tua referam, serenissime rex? Exstant literæ ipsius oratoris nostri, quibus senatui nostro significavit, te non minus quam patronum et parentem ejus, auxilia alias oblata obtulisse, et tunc quoque quam lubentissime allaturum. O ingentis spiritus virum! o magnam, inauditamque clementiam! o immensam, ac pæne divinam caritatem! Quæ quidem eo explicavi non magis ut beneficentiam, et clementiam tuam in omnes ostenderem, quam ut ingentem amorem, et præcipuam caritatem tuam erga senatum nostrum declararem, atque etiam ut ea de causa nomine senatus nostri tibi gratias immortales agam et habeam, perpetuoque senatum nostrum tuæ majestati devinctum obnoxiumque futurum cognoscas. Sed ea res tunc pace secuta intermissa est. Verum ut ad reliqua progrediar, quid religionem tuam maximam commemorem? intellexi quanto ardore in honorem ecclesiæ Dei, ac christiani nominis semper sollicitus fueris, quanto desiderio Turcos impetendos, delendos, et spurcissimam nefandissimi Machometi sectam penitus exterminandam concupieris, usque adeo ut ea quæ a patre tuo christianissimo principe ferventer, et christiane sæpius apud Pontifices Romanos, et alios principes orbis agitata fuerant, tuo quoque consilio, et suasionem vel cum semotus a patre, tua etiam industria tractata, et sollicitata fuisset non dubitaret. Ex qua sane sola re sicut et ceteri progenitores tui, ita et tu perpetuam et immortalem gloriam consequeris. Iure igitur senatus noster obitu serenissimi patris tui mœrorem doloremque conceptum non modo minuit, sed in summum gaudium, et ingen-

gentem lætitiã tuã assumptione convertit : qui te non dissimilem illustrissimis progenitoribus tuis , et patri tuo clarissimo principi , immo longe præstantiorem futurum confidit : qui a parentibus et virtutum imitationes , et regni potentiam , et singulares , ac pæne divinas proprias virtutes habes ; ut tu non minus tuæ clarissimæ et celeberrimæ domui , quam ipsa tibi splendoris et gloriæ allatura esse videatur . Exemplis ergo tuorum præclarissimorum progenitorum , et Caroli Magni , immo maximi , excellentissimis virtutibus invitatus , sequere maxima bona tuæ præstantissimæ naturæ : justitiã cole , pietatem , fidem , spem , caritatem , et ante omnia religionem , nec in hac inferior esse velis ullis excellentissimis tuis progenitoribus : sed sicut vel pares , vel potius majores virtutes habes , et similiter regni vires , ita majora facito pro nomine christiano , et imitare Carolum Magnum , vel evince potius ; hæc enim apud homines maximum et immortalem , apud Deum gratissimum efficiunt . Gratulamur ergo tibi , serenissime rex , nomine senatus nostri , de assumptione tuã dignissima : gratulamur regno tuo : gratulamur ecclesiæ Dei , et universo nomini christiano . Gaudeamus ergo omnes in Domino diem festum celebrantes in honorem hujus Ludovici serenissimi regis , de cujus assumptione gaudent Angeli , et collaudant Filium Dei : lætitiã nostra sit nota vobis omnibus , reverendissimi patres , illustres domini , ceterique clarissimi viri , tibi que in primis , christianissime rex . Postremo ut intelligas , serenissime rex , qualem erga te animum senatus noster gerat , venimus ut te , quoad ejus fieri potest , quam maxime honore afficeremus , et ut in laudem et gloriam tuam alios quoque accenderemus pro tuis præstantissimis virtutibus . Honor enim , ut a sapientissimis viris diffinitur , est exhibitio reverentiæ in signum virtutis . Qua tua excellentissima virtute accensi tibi honorem et venerationem nomine senatus nostri afferimus , si quid tamen senatus noster honoris et gloriæ tuæ majestati afferre potest ; sed quisquis , aut quantumcumque is sit , aliorum sit judicium : ab optimo certe , et deditissimo animo senatus nostri erga majestatem tuam proficitur . In calce demum orationis meæ tuæ majestati , humanissime rex , nomine senatus

tus nostri tamquam tui deditissimi et observantissimi fortunas omnes, dominatum, et quidquid juris aut ditionis ejus est, qualiacumque et quantacumque illa sint pro dignitate et amplitudine tuæ regis majestatis offerimus. Et ne aut ignari, aut ingrati omnino videamur eorum quæ per serenitatem tuam erga nos facta sunt, non ab re nobis visum est, magnanime rex, tuæ majestati gratias quantas maxime possumus agere pro eximiis et excellentissimis honoribus nomine tuo, et in gratiam tuam nobis collatis. Nam per Deum immortalem, nihil ornatus, nihil illustrius, nihil splendidius fieri potuit quam quod a majestate tua, et a tuis erga nos suscipiendos, et ornandos factum est; ut facile appareat, quæcumque in nos contulisti, non solum a magnificentissimo, et illustrissimo rege profecta fuisse, sed ab eo rege sane, qui si non esset, facile omnium supremus haberetur. Itaque iterum tuæ majestati gratias ingentes quantas pro virili nostra maxime possumus, agimus; referre tamen nequaquam valemus. quod ipsum etiam agere a nobis nullatenus fieri posse existimarem, nisi nos dignitas, et auctoritas senatus nostri aliquantulum recrearet, cui hæc a serenitate tua per nos impensa, et impendi cognoscimus: qui profecto si non pares, saltem perpetuo habere, et referre gratias tuæ majestati poterit, et magnitudini honorum et ornamentorum tuorum in se collatorum, crebra gratiarum relatione aliqua ex parte respondere.

BERNARDI IVSTINIANI

PATRICII VENETI,

qui Laurentii viri sanctissimi fratris filius fuit,

AD LUDOVICVM XI.

Caroli Victoris filium , Gallia regem

O R A T I O

Habita Turoni, anno a partu Virginis MCCCCLXII.
VIII. Idus Ianuarias

FESTO DIE EPIPHANIAE DOMINI.

cum a rege , militiæ , seu equestris ordinis insignibus ornatus esset.

Sceptis a te, gloriosissime Rex, militaris honoris insignibus, sentio quam sit officii ostendere tibi gratitudinem animi mei, quem pietatis erga me tuæ certissimo testimonio devinxisti. Nam cum id honoris non velut rex, sed ut pater; non velut servo, sed ut filio tribueris; quo pacto possum hoc commune gratiarum officium prætermittere, nisi summe ingritudinis reus et esse velim, et haberi? Omitto enim, dignitas ipsa militiæ quanta sit, quæ a sacris Imperatoribus instituta, legibus confirmata, præcipuis insignibus, et privilegiis donata est, ut in hujusmodi munere legitimum

B b

quod-

quoddam testimonium virtutis appareat: omitto præterea, tu quantus es qui detulisti; quippe si regnum intueor, regum omnium maximus; si opes, opulentissimus; si virtutem, optimus; si religionem, christianissimus; si denique simul omnia, gloriosissimus; adeo ut quidquid umquam summus Deus in terris aut multis sæculis in uno principe, aut multis principibus in uno sæculo contulit, id omne in te unum vel naturæ, vel fortunæ, vel gratiæ cumulata felicitate congesserit; magnum profecto aliquid humano generi promittens. Omnia igitur hæc quo majora sunt, eo plus debeo: quo plus debeo, sane eo magis filere non debeo. nisi quod de omnibus excellentissimis tuis laudibus dicere neque hujus temporis est, neque loci; aliud enim est laudare, aliud gratias agere. distincta officia, diversæ rationes. Illi qui laudant, per omnia expansari debent et excurrere, ut his diebus fecit vir clarissimus, et eloquentissimus Paullus Barbus collega meus, qui de tuis laudibus univèrsis pro munere legationis luculentam et amplissimam, atque te rege dignam habuit orationem: mihi vero illud unum relictum est ut ea solum attingam quæ sponte sua veniant gratiarum officio respondentia; non velut exarata, ac longius accersita. Quid igitur? militaresne tuas laudes exsequar, quia me militem fecisti? an potius humanitatem, facilitatem, comitatem, per quas fecisti? Nempe imperatoria tua virtus, quamquam omnium linguis, omnium literis prædicanda, æquo tamen animo patiatur necesse est, si, ea omiſsa, de humanitate nunc loquar, cui plus sum obligatus. Neque enim fortitudo tua me militem fecit, sed humanitas, illa siquidem me nudius quintus ad hoc munus invitavit: illa cunctantem impulit: illa denique hodie ornatiorem reddidit et clariorem. Fuit enim hoc primum egregiæ humanitatis tuæ ut prævenires quem amas honoris officio, non ut peteret, expectares. quam pulcrum autem hoc, et vere regium! Nam si laus illa judicatur, conferre petenti opem; quid si ultro sola virtute ductus non tam petenti quam bene merenti tribueris? Ergo, inquires tu, aut de me, aut de virtute benemeritus? non equidem id dico. utinam autem dicere possem. Sed de virtute dicam aliquid alio loco; et ita dicam, ut te fortasse mu-

muneris tui non pigeat : de te autem , optime princeps , bene mereri qui potui ? privatus ego de rege maximo ; deque eo quem umquam antea non vidissem ? Ne te tamen pœniteat , dicere illud libet , clarissimorum regum eum morem fuisse ut rogare alios mallent ut acciperent , quam ipsi ab aliis rogarentur ut darent . Archelaus enim rex , unus ex Alexandri ducibus , cum solemne convivium paravisset , ignobilis quidam poëta scyphum aureum quo rex utebatur , dono petivit . rex , quamquam moveretur hominis impudentia , iussit tamen aliquid illi dari ; scyphum autem tradidit Euripidi poëtæ nobili , qui seorsum stabat , et nihil petebat . *Accipe* , inquit , *hunc scyphum tu pro ingenio , et modestia tua* . Sapienter quidem Archelaus , et ingenue , qui regium existimavit et petenti dare aliquid , et bene merentem ut peteret , non exspectare . Sed eritne illi poculo sua laus : honori tuo , Ludovice , non erit ? et memoriam tot sæculorum Archelai scyphus merebitur : Ludovici dona militaria tam clara , tam illustria , oblivione interire patiemur ? Quid Alexander ipse ? nam cum , ut erat benignissimus , largiter amicos honestaret , questus Serapion amicus est , se præteriri . *Tua culpa* , inquit Alexander , *quia tu me non petis* . cum autem postridie pila luderet , et Serapion pilam non mitteret ad eum , *quid* , inquit Alexander , *mibi pilam non mittis ?* *Tua culpa* , inquit Serapion , *quia tu me non petis* . Erubuit Alexander commotus hominis argutia : ultus autem nihil ultra est , quam ut eum statim magnis honoribus afficeret . Quod si erubuisse , interdum videretur tam gratum , et laudabile ; quale factum tuum , Ludovice , censebimus , qui nihil gessisti quod te pœniteret ? Sed tædet , amplius peregrinis exemplis uti ; præsertim cum ad Carolos , Pipinos , Ludovicosque tuos mentem animumque refero ; qui omnes literas , et historias , omnem denique terrarum orbem virtutum omnium gloria repleverunt : qui non minus humanitate , comitate , munificentia , quæ propriæ videntur esse Francorum regum nominis , et sanguinis , non minus , inquam , his artibus , quam ense , aut hasta imperium pæne terrarum , et æternitatem nominis consecuti sunt . Hos tu non æmularis , sed vincis ; non sequeris , sed antecellis . Testes citarem hanc principum

pum multitudinem quæ te circumstat, nisi vererer ne muneribus tuis irretiti a testimonio prohiberentur, quod si ita est; causa nostra victa est: si tam late patent beneficia tua, ut nemo reperiatur a tuis largitionibus immunis. At quemadmodum invitavisti? qua oris gratia? qua suavitate verborum? Quam novum autem erat videre, regem orare, servulum deprecari! O admirabilem humanitatem! qui jubere potest, orat; qui parere debet, negat. et quid illud? suscipere honorem. Quis hoc crederet? poteratne honore melior dari res, aut optabilior desiderari? cur tamen ita facerem, dicam paulo post. Sed tu regis majestatis oblitus, paternæ pietatis memor, compellas me nomine: Cardinalium corona cinctus et principum, accedo propius: oras me: non est satis; obsecras: ne id quidem satis est. eloquarne, an sileam quod superest? eloqui suppudet: silere nefas est. scilicet quia durior exstiterim, te tuo merito et gloria fraudari. obtestaris igitur per amorem tuum; bisque aperto capite in gratiam singularem a servulo tuo petivisti. O incredibilem mansuetudinem, et vix retro sæculis auditam! Quid tunc ego? prorsus obmutui. tu scis, optime rex. Atque dum assentiri nondum etiam bene possum, hæsito: dum negare amplius non audeo, cedo. Quid enim agerem? patrine, et regi, et obtestanti, et in conspectu tantorum principum tanto desiderio flagitanti refragarer? Itaque vicisti, optime rex, deque subacto tibi animo nobilem humanitatis triumphum retulisti. Hæc nudius quintus. quid hodie? aspice hæc principum lumina, aspice legationes honestissimas ex omni pæne terrarum orbe, quas omnes adesse voluisti: nonne hunc tuum honorem per se se clarissimum, his tamen quasi stellis illustriorem splendidioremque fecisti? Elegisti denique, ut nihil abforet, hujus diei regalem tantamque lætitiã, ut vel quia *stella dies* dicitur, vel quia *regum*, vel quia *luminis*, aptior certe dies deligi nulla potuerit. Visne autem animi tui magnitudinem brevi complectar? nam cum duo sint dandi beneficii genera; alterum, ut petenti tribuas, alterum, ut non petenti; non petenti quidem tribuere, liberæ voluntatis videtur esse: petenti vero, necessitatis. et præsertim in rege, a cujus facie Titus Vespasiani judicavit,

vit, neminem tristem oportere discedere. perfolvit enim, non donat quod præstare sponte debuit: coactus precibus dedit. Illud igitur est regii, illud est magni, Francique animi (libet enim verbis ad rem accommodatus uti) illud denique est superbæ nobilisque virtutis proprium, porrigere ultro beneficia, conferre honores, dare dignitates, invitare, rogare, provocare omnes, et allicere gratia. O te vere regem, qui hæc facis! felicem, si perseveras! Sine, inquam, sine ut alii rogentur; tu roga: ut alii vendant; tu dona: alii denique humanas virtutes sequantur; tu divinas æmulare; cujus bonitas ex utriusque philosophiæ, tam sæcularis, quam sacræ scientia, non tam in cælo, mari, montibusque fabricandis, quam in communicandis mortalium generi naturæ donis elucet. Sed, ut debitum meum recognoscam, libet illud quærere, plusne, an minus tibi debeam quam si petivissem. equidem non negabo debitum, neque minuam: si re non possum, fide satisfaciam. Dico, et auctaster dico, plus me tibi debere quam si rogavissem. Quid ita? nisi quia si petivissem, dedisses fortasse precibus meis, non mihi; nec tam dedisses quia dare placuisset, quam quia quasi coëgissem. Nunc autem dedisti mihi cum non rogatus tribuisti, et ex animo dedisti tuo, non meo; et quidquid illud est quod fecisti, totum profectum est a purissimo iudicio tuo. Sed quid norasti, optime rex, cur ita iudicares? quid nosti? Audi quot mihi succurrunt, ut intelligas, sapientiam tuam non minus aptam nobis esse qui fruimur, quam tibi sit qui cogitasti. Primum, ut opinor, referre aliquid existimasti illustrissimo principi nostro. meministine quid primo congressu nostro gratissime tetigeris? venisse nos ab Hadriatico mari ad Oceani usque litora: hiemis inclementiam neglexisse: præruptos Alpium saltus superasse: totius pæne Europæ vastissima spatia percurrisse; ut quam perceperat de suscepto a te regno lætitiæ, significaret. Putasti itaque fore aliquod amoris tui signum, si legarum suum honestares, et ornatiorem remitteres quam ad te venisset. Quamquam, humanissime rex, si de tuis officiis loqui velimus, tantis nos honoribus suscepisti, sic in deliciis tuis habuisti, atque habes, ut paternus ille amor, et vera pietas, qua clarissimi tui majores multis in rebus et
bel-

bello et pace gestis duces nostros profecuti sunt, non solum confirmata, verum etiam duplicata esse videatur. Ceterum hujus temporis non est de his rebus gratias referre; erit aliquando fortasse. redeo nunc ad sapientiam tuam. Advertisisti secundo loco incredibilem meam erga te fidem, observantiam, reverentiam, devotionem: cujus gloriam et amplitudinem cum me optare, atque adeo ardere intelligeres, voluisti ut exteriora quoque insignia mentis habitum testarentur. Postremo, quid si me etiam non indignum honore judicasti? Video equidem, me in lubrico pedem ponere; neque enim te falli, proorsus mihi dicere fas est sine tui muneris injuria: et utinam præstare possim eam dignitatem quam credidisti deceptus amore. habes tamen servulum (hoc unum sine invidia profiteri possum) amantem, virtutis assequentem, avidum bonorum morum, utinam bene moratum, præstantium virorum vestigiis vel cupide incedentem, vel incedere cupientem. cetera de me dicere pudor vetat: atque quis sim, et ex quibus, et quid ulla ratione valeam, nec memorare volo, nec meminisse. Sed quia modestiæ semper appetens fui, vereor ne forte gessisse me videar illiberalius, qui sumere hæc insignia dubitavi, quasi contemnerem. Sed non est ita, non est. An enim, si ad honorem spectarem, majorem pæne potui consequi, quam a tali tantoque principe suis insignibus honestari, quem duces colunt, principes venerantur, reges honorant? Sed alia me ratio movebat, quam audias velim. eam, ut opinor, pro tua summa sapientia non improbabis. Equidem, præclarissime rex, semper existimavi, magnis atque præstantibus viris virtute potius et operum dignitate, quam quibusvis aliis ornamentis, ad claritudinem nominis contendendum. Id cum priscos illos heroes factitasse et legeram, et audieram, tum majores quoque meos videram idem sensitse, et præcipue Leonardum patrem, qui quamquam summus omnes patriæ nostræ magistratus honoresque gessisset, his tamen ornamentis abstinuit, quæ pro sua summa virtute facile adeptus esset. Quo factum est ut cum legatus ad serenissimum Romanorum Imperatorem proficisceretur, atque ille princeps conspicatus in me nescio quid, et militiæ, et doctrinæ honore insignire cupe-

peret, recusarem exemplo paterno, memor a sapiente dictum: *Ne transgrediaris terminos quos patres tui posuerunt tibi*. Idem etiam hoc triennio et ab Summo Pontifice, et ab illustrissimo Siciliae rege, legatus cum essem, rogatus, abnuī. prorsus non sine rubore quodam, qui tantorum principum honores mihi tam humaniter oblatos contemnere viderer; nisi quod ad alium principem me mea fata servabant. Ecce enim quarto nunc, benignissime princeps, invitatus a te, substiti primum cunctabundus; et erravi fortasse, qui continuo non parui: sed, ut es humanissimus, ignosces petenti veniam. Quamquam profecto tu mihi quoque debes aliquid, si erravi. vide quo usque progreditur mea tecum loquendi libertas! nisi enim aliquantulum substitissem, ubi illa dulcis appellatio tua, ubi comitas illa, ubi illa vultus, oris amœnitas? profecto nisi subdubitavissem, tu tam perfectæ, gratæque virtutis opus non edidisses. Sed, ut ad me redeam, allectus humanitate tua, non parere certe non debui. Quid enim? potuine, cum clarissimus omnium rex, bello invictus, religione sanctus, principis mei auctoritate pater, amore frater, sapiens, justus, magnanimus, honore suo donare me cuperet, recusare? potuine benignissimam illam appellationem, quæ paternam potius, quam regiam præferebat imaginem, non audire, atque ei humiliter obtemperare? potuine hanc tam claram, tam nobilem, tam illustrem militum societatem, atque hanc coronam, aut florum instar, aut siderum, cum in eorum numerum adscriberer, contempta sui principis auctoritate, repudiare? Ego vero non potui, non tuli. Suscepi venerabundus insignia tua: gestabo illa, et me gestare gloriabor; non tam elatus hoc aureo ense, aureisque calcaribus, quæ quidem ipsa contemnenda non sunt; quam quod a te omnium regum longe clarissimo, et christianissimo in militiam fortasse aliquando aliquam pietatis religionisque plenam ipse quoque vocabor et accingar. nescio an quia cupiat animus, sic divinet: aut quia sic divinet, ita cupiat. Sed jam arma nescio quæ mente prospicio, sancta, christiana, salutaria, in quibus ut tecum vincam vel ultimo spiritu depaciscar. Quæ cum ita sint, quid tibi rependam, optime pater, aut quid pro eximia erga me pietate tua
tibi

tibi gratiæ referam ? urbes non possum ; non possum populos ; non dare imperium , non augere : cetera autem minora sunt quam ut digna reputes tua magnitudine . O fortunatum te , qui quod non possum , tu non desideras ! quod quia tu non desideras , es fortunatus ; contentusque sola benefactorum tuorum gloria , cetera negligis . Quamquam si velim , optime rex , debito jam sum solutus . audi , si forte dubitas , sapientissimi philosophi sententiam : *Reddidit beneficium qui libenter debet* . quis autem debuit umquam libentius quam ego tibi ? vellem sic videres animum meum , quemadmodum vultum , et oculos loquentis intueris ; profecto intelligeres , in te tuamque gloriam totum esse transfusum . Sed ne hoc pacto eludere debitum videar , et non debere velle , debendo ; certe si gratias referre non possum , habere possum , atque habeo et maximas , et uberrimas : hoc enim , nec ipsa quidem fortuna , quæ potentissima diceris , mihi potes eripere . Ecce animum meum tibi dedico , quo nihil habeo pretiosius ; eum tuis mandatis addico , tuæ gloriæ præconiisque consecro : jam vota pro te facere incipio novus miles , quam bene , sancte Deus , convenientia vel tuæ gloriæ , vel huic muneri , vel meæ pietati ! vis scire quæ vota ? equidem dicam : et vide pro tua sapientia , an alia pro te fieri possint gratiora Deo , optabiliora orbi terrarum , tibi , posterisque tuis gloriosiora . Verte , si libet , paullulum in Orientem oculos ; videsne illam truculentam , immanemque feram , quid vastitatis fecerit , facturaque sit ? videsne ut , pervagata , direpraque Asia , quatuor regum spoliis onusta , Europam repetat irarum , minarumque plena ? Tibi debetur illa victima : tuum , inquam , venabulum exspectat . Francorum regum proprium , et quasi fatale est , pro Christi nomine cum hujusmodi belluis decertare . Quis enim Pipinum memorabilem fecit , nisi Longobardus hæreticus ? quis Magnum fecit Carolum , nisi Saracenus in Hispaniis , apud Papiam Desiderius , in Oriente Sultanus ? Quis Gothifredum , aut Balduinum , aut Vgonem , nisi Corbonanam Persa ? quis denique Philippum , nisi Saladinus ? qui si quod fecerat perfecisset , aurata hodie lilia superbis Carrarum turribus explicata volitarent . Non injuria igitur in te omnium oculi , omnium

ora

ora conversa sunt. canentem prophetam audisti hodie: *Regnum in manu tua, et potestas, et imperium.* accipe omen, rex fortissime. Tibi virtus, tibi opes, tibi copiæ, equitatus invitus, ætas præterea florens, et in armis acta, auctoritas tanta quantam res tanta desiderat. duellum hoc omnium gloriosissimum quæ umquam sol vidit, Dominus noster IESVS CHRISTVS tibi reservavit: ut si gloria tangeris, quod omnes prædicant, et tu dissimulare non potes, barbarus ille gloriosum te faciat, necesse est. Sed finis sit, ne quid aliud nunc agere velle videar. duo modo hæc opto, suppliciterque Deum precor: alterum, ut prius quam moriar, vinculum illum catenatumque ante quadrigas tuas in triumphi speciem deferri videam: alterum, ut postea quam militare hoc munus suscepi, corporis spiritusque mei quidquid est, quod ipsum tenue exiguumque est, id omne tecum in aliqua sancta militia, vel opera, vel consilio, vel manu, vel lingua exponere mihi liceat.

C c

P E

PETRI CONTARENI.

A D O R N I F I L I I,

P A T R I C I I V E N E T I,

I N F U N E R E

M A R C I C O R N E L I I,

*Equitis magnanimi, et Senatoris clarissimi, qui pater
fuit Castarina Cornelia Cyprî Regina*

O R A T I O

Habita Venetiis in æde Sanctorum Apostolorum anno Salutis
M. CCCC. LXXVIII. VI. Kalendas Septembris.

VICTVOSA dies ista, serenissime Princeps, reverende Præsul, magnifici Oratores, Patres clarissimi, vosque mœstissimi et afflictissimi cives, in qua equestre decus, senatorium lumen extinctum esse videmus, cujuspiam eloquentissimi, et constantissimi viri ingenium desiderare videtur, qui in laudibus celebrandis, eloquentiæ officium, et dolore tolerando, constantiæ cumulate præstaret. quorum neutrum vobis audeo polliceri: non est enim in me ea ingenii, ea dicendi exercitatio, ut existimem, tanti viri singulares, admirandaque virtutes fatis pro dignitate complecti posse; quæ etiam si esset, impediret illati vulneris atrocitas; siquidem non possem in illius acerbissimo funere quem semper colui et observavi, cujus
in

in me beneficia, in patriam merita innumerabilia semper fuisse cognovi, nisi vehementer perturbari, et verissima certissimaque doloris signa præ me ferre; præsertim cum mihi sit ante oculos moestissima ista vestrarum omnium expectatio. Quem enim non moveret tuus, serenissime princeps, incærens aspectus; vestra, clarissimi patres, afflictissima ora? quem non concuterent tui, Georgi fili pietissime, abundantissimi illi lacrimarum fontes? vestra, mitissimi generi, et nepotes, crebra suspiria? cui denique omnes dicendi vires non adimeret totius urbis luctus, et squalor? Non possem, patres optimi, (ne vobis abscondam imbecillitatem meam) inter tot gemitus longius orando progredi, nisi me parumper colligens tacite considerarem, unicuique nostrum consolationi esse futurum supremum hoc laudationis munus, quod pro majorum instituto, pro vestra animi gratitudine demonstranda, mihi suscipiendum curastis. Leniet profecto, et aliquantulum mitigabit doloris amaritudinem dulcissima illius laudum recordatio, quas benigne audituri huc frequentes convenistis. Quamobrem comprimite lacrimas, sedate suspiria, et me jam de patria, de genere, de moribus dicere aggredientem, pacato vultu intuemini, ne in dolorem vestro gemitu revocatum, crebris singultibus orationem interrumpere cogatis. Incepturus a patria, possem multa, et omnia quidem præclara, de hujus urbis situ, templorum domorumque magnificentia, navalium superbia, opum copia, imperii latitudine, populi virtute, senatorum integritate, civium concordia in medium asferre; sed ne mihi objici possit, patriæ affectu longius æquo esse provecum, unum dumtaxat perstringere constitui, quod est ipsa religio, qua nihil sanctius in hac urbe habetur, nihil ornatius colitur, nihil diligentius observatur. Testes sunt frequentissimæ cærimoniarum, ditissima antistitum ornamenta, sanctorum ossa toto orbe quaesita. Sed locupletius reddunt testimonium gravissima bella pro ea tutanda sæpissime suscepta. Repetite memoria, ut a majoribus in Syria pro sacrosancto IESU Optimi Maximi sepulcro fuerit acerrime pugnatum: repetite memoria, ut Federici Cæsaris impetus Alexandro Summo Pontifici insultantis, victricibus armis fuerit repressus: repetite memoria, quibus

impensis, quanto sanguine Maumethica rabies ab universa Italia, et ovili dominico fuerit rejecta; superiori potissimum bello, quod sex et decem annis cum Maumethe Turcorum rege est asperrime gestum. Quod si Romani tam sibi gloriosum putavere, quod decem principum filios tantum augendarum caerimoniarum causa in singulas Etruriae civitates misere: vestrum est cogitare, viri praestantes, quae possent merito de Venetis praedicari, quod in exornando non falsae, ut illi, sed verae religionis cultu diligentissimi exstiteret; et in eo conservando tot auri, et argenti pondo, tot sanguinis lacus, et tam crebro profudere. Non poterat igitur fortuna majus concivi nostro munus elargiri quam ut in tam christiana republica nasceretur; quae etiam, ut ex omni parte esset ornatior, familiae splendorem adjecit. Ea est Cornelia, quae clarissimorum virorum imaginibus ornatissima, nulli populo, nulli aetati unquam fuit obscura. Equidem si Romanorum tempora respicio, candidissimae, et illustres illae Scipionum animae mihi semper occurrunt, qui in Hispania pro patria oppetiere, qui Africam tributariam fecere, qui Carthaginem sustulere, Numantiam delevere, qui Asiam perdomuere, qui tribunicios sedavere furores: sin vero hujus urbis annales percurro, tot mihi gravissimi senatores, tot fortissimi imperatores ante oculos versantur, ut si eorum sola ac nuda nomina, nedum virtutes, et res gestas explicare contenderem, dies ipse me deficeret. Sed ne videar illos meritis laudibus penitus defraudare, innominatum non omittam Marcum Cornelium superiorem, qui ob suam continentiam, Fabricius; et ob injectas pro patria catenas, Regulus merito potest appellari: qui turbulento reipublicae statu urbi praefectus, patriam libertate servavit: qui princeps, rempublicam cum summa integritate administravit: cujus felicitis memoriae signa in sublimi curiae loco gratissimi civis posuerunt. Non involvam etiam silentio Georgium Marci nostri parentem, patriae caritatis speciosissimum exemplum, qui victus, non minus splendoris et patriae, et familiae suis calamitatibus attulit, quam alii soleant victores suis felicitatibus illustrare; quandoquidem post praclaras res gestas, mutata fortuna, in hostium manus redactus, septuagies pro republica

blica gravissimis cruciatibus affectus, suarum virtutum admiratione compulsi inimicissimum principem, qui decreverat illum interficere ne tam sortem adversus se imperatorem esset habiturus, vitæ suæ consulere; quippe eum exanimem simulans, funere honorifice ducto, in carcerem detrusum fidissimis custodibus tradidit servandum; ubi septem annos pro patria commoratus, sed tandem pietissimorum filiorum solertia inventus, frequentissimis patrum decretis efflagitatus, multorum captivorum commutatione recuperatus, ab universo senatu, et populo incredibili lætitia exceptus, spectatiorem e carcere triumphum reportavit, quam si devictis hostibus rediisset. Magna sunt hæc, serenissime princeps, quæ de familia diximus, et digna cive clarissimo; sed multo majora, et digniora quæ nunc dicturi sumus. *nam genus, et proavi, et quæ non fecimus ipsi*, alienæ sunt laudes; nostræ vero sunt ipsæ virtutes quæ a nobis proficiscuntur: quæ quales, quantæque in ipso fuere, et ut in omni ejus ætate claruere, vos qui adestis non sine magno reipublicæ decore et ornamento sepiissime estis experti. Recordamini, quæso, quantam in ejus pueritia indolem præ se tulerit, quantoque patriæ fuerit adjumento. non est enim res oblivione digna, unius urbis conservatio. Mediolanensi bello cum Brixia potentissimo exercitu circumfessa, gravi fame laboraret, desperataque omnibus inveniendi commeatus ratio videretur, divinus hic vir nondum pueritia egressus, novum consilium excogitavit: quippe ludi simulatione puerili licentia per secretissimas Brixienium domorum partes excursum, compluresque frumenti acervos qui abditi erant perscrutatus, mœsto, ac sollicito parenti tunc in ea urbe legato præsentissimum obsidionis remedium indicavit; quo si caruisset Brixia, Brixia, inquam, fidissimum imperii nostri propugnaculum, quam nunc possidetis, patres amplissimi, esset amissa. Laudatur superior Africanus, qui patrem in acie ex hostium manibus eripuerit; et jure optimo laudatur: sed in hoc laudis genere Cornelius noster non est habendus inferior; ille enim adolescens, hic puer; ille armis, hic consilio; ille patrem, hic cum patre clarissimam civitatem servavit. vix hæc in puero credi possunt,

sunt, quæ, si invenirentur in viro gravi, et consummato, viderentur admiranda. At qualem exegit juventutem? non, ut alii solent, torpentem otio, languentem inertia, effeminatam lascivia, sed laboribus implicitam, vigiliis assuefactam, navigationibus exercitam, quibus non minores opes est adeptus, quam visus sit concupisse Marcus ille Crassus, qui dicebat, *nullam pecuniam civi sufficere ex cujus fructibus exercitus ali non posset*. At quomodo est adeptus? non quæstu, non fraude, non rapina, sed ingenio, industria, et honestissima solertia. profuit et illi ad opes cumulandas non mediocriter liberalitas qua Cyprium regem difficillimis regni temporibus adjuvit; a quo fuit militaribus donatus insignibus, et tam arcta benivolentia complexus, ut nihil in toto regno gereretur quod ejus consilio deliberatum, ejus manibus non esset pertractatum: quod cum prudenter administraretur, feliciter succedebat. Tædet, patres amplissimi, tam grandes res brevi oratione inculcare; sed me temporis premit angustia. Reverfus in patriam, senatorum numero fuit adscriptus, ubi mirabilem suæ prudentiæ famam quæ jam universos pervaserat, re ipsa mirifice confirmavit, et auxit, cum omnia quæ in consultationibus reipublicæ prædicebat, rerum exitu verissima comprobarentur. Memini ipse, qui vobis omnibus sum fere minor natu, illum sæpissime in summa tranquillitate erupturas tempestates, et in maximis tempestatibus futuras tranquillitates prævidisse; remque publicam inter Scyllam, et Charybdim positam, suo sapientissimo consilio in tutissimum portum perduxisse. Florebat ingenio, valebat memoria, pollebat experientia, callebat principum mores, et ingenia; rerum series, temporum conditiones optime tenebat, et præterita præsentibus annectens, eventura omnia prospiciebat; et adeo procul, et vere intuebatur, ut non conjectare, sed vaticinari videretur. quanta vero facundia, quanta gravitate prævisa declarabat! non dici, sed demonstrari; non audiri, sed cerni videbantur. quanta demum fide, quanta integritate patribus consulebat! quod sentiebat, quod animo versabat, ingenue profitebatur: non poterat apud illum amicorum gratia, non propria valebat utilitas; ceterorumque oblitus, in rempublicam solum et

oculos , et animum convertebat . Videor mihi nunc illum in curia orantem intueri , et reliquos exhortantem , cum rerum necessitas expostularet ut patriæ subveniret : ipse qui omnium erat diritissimus , a quo major pecuniæ vis erat eroganda , primus omnium legem ferebat ut exhaustum ærarium diuturnitate bellorum , privatis pecuniis adjuvaretur : clara et alta voce asserebat , nulla alia de causa tot opes longissimis peregrinationibus conquisisse , nisi ut in amicorum , et patriæ commoda conferret ; nihilque libentius agere , quam cum reipublicæ opitularetur . Hoc erat ejus studium , hoc erat institutum , hoc manifeste declaravit gravissima , et pientissima illa oratione quam habuit in majori senatu cum legem ferret de deducenda in Cypron colonia , qua immortalem Deum testatus est , nihil optatius habuisse in vita quam regnum illud sua opera ærarium vestrum effectum esse . verum dici potest ; cum vestra sit ipsa Cornelia , quæ vestra auctoritate , consilio , et armis defensa , nullam aliam cariorem parentem agnoscit , quam patriam ipsam quam natura dedit , et adoptio confirmavit . Erat igitur Cornelius noster in providendo eventu prudentissimus , in declarando eloquentissimus , in consulendo integerrimus : non prudentiæ eloquentia , non eloquentiæ decrat integritas . quis non hæc in rempublicam administrantibus et necessaria , et admiranda existimet ? præsertim si fuerit adjuncta justitia , ut in ipso fuisse cognovimus , qui in consulari quem sæpius illi designastis , et sua æquissima censura , inconcussam servavit . Invigilabat enim omni studio ut quod suum esset quisque teneret , neve cuiquam vel minima inferretur injuria : facilis erat ad omnes audiendos , pronus ad oppressos sublevandos , indefessus ad scelestos puniendos , æquus ad supplicia irroganda , constans in legibus servandis . non movebatur civium potentia , non precibus flectebatur : infimi , ac potentes nullo discrimine tractabantur , omnibus erat æqua conditio , eadem leges , eadem jura in omnibus æque administrabantur . Dictu est incredibile , qua dicendi vehementia , qua acrimonia perditos homines senatui plectendos proponebat : perpeti nullo modo poterat ut jus humanæ societatis tolleretur , in quo consistit omnis virtutis actio , noveratque , ut erat sapientissimus ,

mus, leges solas esse urbis nostræ mœnia, et propugnacula; majoresque non tantum bello et armis, quantum iustitia et bonis moribus, ex humili palude tam latum terra marique imperium protulisse. Cum hæc igitur prudenter, et integre administrasset, designastis, patres amplissimi, illi Patavinam, et alias clarissimas præturas, quas tenuit ne a senatu longius abesset, ubi se magis patriæ profuturum intelligebat: designastis et illi Romanam legationem ad Sixtum Pontificem Maximum, quam libenti suscepit animo, cum sua opera indigere videretur: in ea autem quantum pro senatus dignitate, et rerum christianarum incolumitate invigilarit, et quid effecerit, dictum esset pulcherrimum, et mihi gratissimum, ni nobis tempus defuissimum vereretur. Sed vos, sapientissimi patres, qui hæc omnia pertractastis, ipsimet meminisse potestis. Designastis et illum legatum ad invictissimum Imperatorem Bartholomæum Coleonem, cujus in Etruriam adventu omnis fluctuabat Italia; sapienterque fecistis; res enim quæ prius erant ancipites, tanti viri prudentia, dexteritate, solertia, auctoritate firmari, augerique cœpere. Nam cum primum in exercitum pervenit, castra tormentis munienda, commeatibus replenda curavit, sollicitatisque hostium animis, ingentem equitum manum ad senatus benivolentiam, stipendiaque pellexit; omniaque confecit quæ ad debilitandas inimicorum vires, nostrasque firmandas poscebantur. Rebus itaque in tuto, et sub futuræ pacis opinione constitutis, senatus literis ad majora peragenda in patriam revocatur. Sed cum belli furor recalescere videretur, legatus in Brixiensem agrum remittitur, ubi oppida, arcesque revisit, præsidia collocavit, omnesque equitum, et peditum copias quæ erant in hibernis, arma, equosque expedire, tormenta commeatusque parari mandavit, ceterasque res bellicas ita disposuit, ut omnes certo intelligerent, ni bellorum incendia exstinguerentur, senatus jussu alterum exercitum in citeriori Gallia uno momento in castris esse futurum. quo effectum est ut universa Italia arma deponeret, pacemque iniret. Hæc Cornelius noster; qui in adeundis magistratibus non propriam utilitatem, sed reipublicæ commoda respiciebat: grata erant itinera, dulces vigiliæ, jocundissimi pro patria labores, eaque

eaque munera libentius suscipiebat quæ aliis essent laboriosa et difficillima ; quibus moribus tantum benivolentiæ in republica est adeptus , ut universus senatus Catharinam ejus pudicissimam , et ornatissimam filiam in adoptionem suscipere voluerit : tantumque admirationis apud exteras nationes est assecutus , ut reges ipsi se honestari arbitrarentur si possent ei affinitate conjungi . Audite inauditum facinus , audite singularem animi magnitudinem , nullis historiis traditam , nullis monumentis compertam : privatus civis ejus filiam tercentorum talentorum gravis argenti dote constituta honoratissimo regi in matrimonium tradere non dubitavit . Venere legati ; una cum speciosissima virgine in curiam fuere introduci : confecta est adoptio , firmatæ sunt dotis sponsones cum summa patrum læticia , populi plausu , et exterarum gentium incredibili admiratione . Apparuit profecto illa die senatus benignitas , et gratitudo ; apparuit unius civis auctoritas , et existimatio ; apparuit denique singularis illius magnanimitas . magnificentia vero tunc maxime est declarata cum comitante illustrissimo principe Nicolao Throno , universo senatu , totius Italiæ legatis , maximo populorum concursu , navigiorum frequentia , deducta est ipsa regina ad armatas triremes , in Cyprum profectura . Quis posset ornatissimos apparatus , quis omnium rerum affluentiam enarrare ? omnia erant culta , omnia auro , gemmisque splendebant : regales vere nuptiæ celebrabantur . Sed hoc admirabimur ? quid est enim umquam a Cornelio nisi liberaliter , nisi splendide , nisi magnifice gestum ? non ad cupiditatem et avaritiam , sed ad liberalitatem , magnificentiam , et gloriam divitias compararat . Longum esset enumerare quot ingenuos adolescentes , et viros suis opibus adjuverit , quot in egestatem labantes sustinuerit , quot per lapsos erexerit . notissima res est ; illustratione non indiget . Sed in tanta et rerum , et animi excellentia , considerate parumper singularem illius moderationem , qua nunquam modestissimi civis terminos est transgressus ; quippe non ornatori corporis cultu , non longiori servorum ordine quam ceteri , utebatur , nec quidquam sibi licere putabat quod aliis non liceret . Adversari , et inter se reluctari videbantur , magna appetere , regia aggredi , et gerere

se privatum: sed id fieri posse Cornelius noster edocuit, qui non ut potentior efficeretur, regna sectabatur, sed ut patriæ terminos redderet ampliores. vidimus, patres optimi, in modestissimo cive regum animum, et in regio animo civilem modestiam. Verum, præter alias virtutes quibus effulsit, non satis admirari possum invictissimum animi robur quod in utraque fortuna sæpissime demonstravit: siquidem conata est illum plerumque modo blanditiis allicere, modo ærumnis infringere; solidiusque adamante pectus invenit. nulli fuere tam secundi, tam oprati casus, quibus efferrî; nulli tam adversi, tam inopinati, quibus concuti, aut umquam potuerit inflecti. quis vestrum poterit inveniri qui illum lætiores in secundis, aut in adversis viderit tristiores? tam bene rerum humanarum mutabilitatem deprehenderat, ut quidquid accideret, nec novum, nec inexpectatum videretur. Non potest mihi animo excidere, nec poterit ex hominum memoria ulla vetustate deleri, ut forti, et immoto pectore pertulerit infelicem regis generi obitum, miserandam filix regix servitutem, crudelem fratris cædem, immaturi reguli postumi nepotis interitum, et opulentissimi regni amissionem; quæ uno fere et eodem tempore delata, tanto mœrore universam civitatem affecere, ut nemo esset qui se posset a lacrimis temperare: at ipse cui hæc omnia acciderant, nullo dolore percussus senatum adiit, ubi nec perturbatori vultu, nec fractiori voce quam solebat in secundis, gravissimam habuit orationem, qua mœrentes, prostratosque patrum animos consolatus, ad ulciscendas injurias, et regnum recuperandum, quemadmodum effectum est, pro senatus majestate excitavit, inflammavitque. pulcherrimum profecto spectaculum, et admirationis plenissimum; qui consolari debebant, angebant; et qui angî, alios consolabatur. Desinant ergo se Anaxagora jactare Græci, desinant Romani Horatio Pulvillo gloriari, qui audita filii morte, alter nihil sibi novi nuntiatum responderit, alter a templi poste manum non amoverit: nostra ætate concivem habuimus qui non unicum fortunæ ictum, sed tot rerum everfiones quot supra numeravimus, adeo constanti animo est aspernatus, ut nihil minoris quam fortis impetum facere videretur, Obstupescit hoc loco ani-

animus , et vincitur oratio laudis magnitudine . Non tacebo postremum insigne pietatis facinus , quod vidimus omnes paulo ante quam e vita discederet . non possumus , patres optimi , cum de Cornelio loquimur , a pietate recedere . Is igitur cum omni carne , et prope ossibus absumtis , nihil reliqui præter vocem , et ingenium , ei fecisset ætas , senatuque careret , in quo hujus Etrusci belli causa quo universa flagrat Italia , res maximæ atque gravissimæ tractarentur , et præter ejus opinionem gererentur , voluit in curiam lectica deferri , ubi tam graviter , tam facunde pro reipublicæ dignitate , et utilitate disseruit , ut longe antea dissentientes patres in suam traxerit sententiam , patriæ saluberrimam . Non potuit optimus senator in supremo suæ vitæ spatio reipublicæ commodis deesse , nihil sanctius existimans quam communi omnium utilitati invigilare , nihilque pulchrius quam , ut omnem ætatem in reipublica bene gerenda contriverat , sic extremum quoque spiritum exhalare . piensissimum sane institutum , et imitatione dignissimum . Non est igitur mirum si omnes illum intuebantur , si admirabantur , si illo denique superstite tota reipublica se felicem arbitrabatur . et merito poterat arbitrari ; erat profecto hujusmodi , qualis , pace omnium dixerim , nemo , vel saltem rarissimi jam multis sæculis sunt inventi . Verum enimvero nulla humana felicitas potest esse diuturna , siquidem omnia vel vetustate , vel morte tolluntur : edaces sunt nimium utriusque dentes . Extenuatus itaque , senioque confectus inter opertos carissimi filii amplexus et oscula tranquillissime exspiravit Cornelius noster , nullis linguis , nullis literis conticendus ; cujus quidem acerbissimo casu squalent domestici , afflictiuntur amici , conqueruntur plebeji , lamentantur equites , luget curia , et universa civitas dolore , et lacrimis repletur . nec immerito sane ; amissus enim de reipublica benemeritum civem , amissus optimum patriæ patrem , amissus nobilissimum urbis ornamentum : nec nobis solum hæc calamitas , et luctus est injectus , sed etiam ipsa dolebit Italia tali sidere orbata ; dolebunt vestigales hujus reipublicæ nationes tali præsidio destitutæ ; dolebit et Cypros regalis filix sedes tali defensore spoliata . Heu , quo gemitu , quibus singultibus acceptura est cru-

dele hoc, et amarissimum nuntium Cornelia regina infelicissima! præ nimio dolore consterneretur: franget innatam illam Corneliæ genti constantiam, et regiam animi magnitudinem doloris acerbitas. et ne lamentis longius immoremur; communis erit hæc omnibus jactura, communis dolor. Verum si omnem ex animo perturbationem dejicere, et constantius considerare voluerimus, Cornelium nostrum eum vitæ cursum qui paucis contingere solet, integre, et feliciter peregrisse, nihil esse putabimus quo lamentandum dolendumve sit. Quid enim aliud requirendum est in hominis vita, in qua immortalitas non est expetenda, nisi ut cum omnium laude degatur? quod adeo consummatissime est assecutus Marcus noster, ut non solum vivus omnibus laudatissimus existerit, verum etiam mortuus posteris sit relicturus nominis sui memoriam sempiternam. si modo hoc a nobis discessu mortuus dici potest; non enim mortuus est, sed ad vitam perrexit. non est enim hæc quam vitam dicimus, vita, sed incerta, instabilisque peregrinatio, variis periculis, variis laboribus exposita: illa vero est vera vita ad quam proficiscimur æternum victuri, cum corpore dissolvimur; si recte vixerimus. quo clarissima et illustris Corneliæ anima evolavit, digna suorum laborum præmia perceptura. Quam ob rem consolare te ipsum, sapientissime Georgi, desideriumque parentis, ejus utilitate compensa, et ut a ceteris virtutibus non degeneras, sic et paternam imitare constantiam. consolamini et vos invicem, gravissimi patres, qui si carissimum concivem amisistis, habetis ejus dulcissimum filium, verissimam parentis imaginem; habetis, inquam, Georgium, non minus paternæ probitatis, quam nominis et gloriæ certissimum heredem, a quo non minora parente in patriam merita, pro ejus virtute et animi magnitudine, merito expectare et potestis, et debetis.

CAROLI CAPELLII
PATRICII VENETI,

I N F V N E R E

GEORGII CORNELII,

Catharinæ Cypri Reginæ fratris

O R A T I O.

adhuc inedita.

I existimarem, Princeps Illustrissime, Patres amplissimi, viri ornatissimi, fieri posse, ut quisquam universas clarissimi viri Georgii Cornelii laudes oratione consequeretur; dolerem equidem tam breve mihi temporis spatium ad orationem meditandam concessum esse. Verum cum is Cornelius existerit, talemque ac tantum in omni vita virum præliterit, ut ad ejus clarissima facta celebranda vix omnis ætas satis futura esse videatur; cumque is fuerit majorum nostrorum animus, ut non tam omnes illustrium civium laudes percenserentur, quam ut iis saltem perstringendis, omnes gloriæ desiderio, summo studio ad bene beateque vivendum, ad optime de republica merendum incenderemur: dicam, et bono quidem animo; atque ita dicam, ut, etsi infinitas egregii viri

viri laudes æquare dicendo nullo pacto valeam, cum iis ta-
 men omnibus mihi certandum sit qui ante me in laudandis
 fortissimis, et clarissimis civibus de republica optime meritis
 id officii præstiterunt. magna profecto res est; sed *in magnis*
et voluisse præclarum semper existimatum est. Dii modo nos-
 tris conatibus adsint; tuque ipse, qui jam cælesti eorum con-
 fuerunt frueris, Corneli clarissime. Verum non tam illud
 mihi lætandum esse video, quod ea ad dicendum materia
 oblata sit in qua nemini oratio deesse possit; quam illud me-
 tuendum, ne nimia rerum copia vincat. Quod si, ut spera-
 mus, non omnino occasione huic tam amplæ ingenium, nec
 ingenio oratio, nec orationi modus deerit; vestræ humanita-
 tis erit, ut dicenti mihi benigne, attenteque audiendo non
 desitis. Quod eo etiam libentius præstare debetis, tum quod
 et vestrum nonnullis grato hoc pietatis officio decorari con-
 tinget, tum vero maxime ut omnes in civem vestrum, deque
 vobis optime meritum grati, officiosique videamini. Et pro-
 fecto si umquam alias civitas nostra civem aliquem hoc grati
 animi studio, et debitæ pietatis exemplo profecuta est, ea
 omnia jure huic, ne dicam ampliora, exhibere debemus. Ne-
 que enim vos decet a superioribus officio vinci; neque hunc
 eorum aliquis qui ante eum excelluerunt, studio, officio,
 opera in patriam, superavit. Quod et vos antea, patres, in-
 tellexistis, et nunc me dicente in memoriam revocabitis; eam-
 que vestris animis sempiternam affigetis. Sed dum huic rei
 studeo, dum præstantissimi civis numquam non maximopere
 laudandi laudibus inservio, hoc mihi, princeps humanissime,
 hoc, patres, hoc, cives, hoc, ceteri qui adestis omnes, con-
 cedite; dolorem quem ex illius desiderio maximum, ut video,
 et acerbissimum capitis, paullisper remittite; ut etsi ob tan-
 ti viri mortem plurimum dolere debemus, videamur tamen
 ex hac ejus laudum commemoratione nonnullam percipere
 voluptatem; cum præsertim deorum immortalium benefici-
 um agnoscamus, quod eorum benignitate nostræ civitatis con-
 cessum sit ut cum multis aliis fortissimis, clarissimisque civi-
 bus, tum hoc uno optimo, summoque maxime gloriari pos-
 sit; quodque et illorum superiorum admirabili sane, et hujus
 sin-

singulari quadam, eximiaque virtute effectum sit, ut jam neque Græcis, neque Romanis invidiamus. Adeste igitur mihi omnes, si non lætis, saltem non mœstissimis animis. Neque vero id faciam quod plerique in hujusmodi laudationibus facere consueverunt, qui vel in ea re bonam orationis partem consumunt, ut in qua ille de cujus virtutibus dicturi sint, patria excelluerit, eam mirifice laudibus extollant: contra ego patriam certe subdicebo; non quod non arbitrer multum ad laudandum conferre patriæ claritatem, quæ meo judicio et plurimum facit ad quoscumque laudibus honestandos; nec quidem quod existimem, nostram hanc patriam cuiquam alii antiquitate, nobilitate, moribus, institutis, religione, pietate, rerum gestarum gloria, præsertim denique libertate concessuram; quippe cum de ea semper ita senserim, ut alias omnes si non exceiserit, ut verbo invidia absit, saltem æquarit. Sed ob id potius hac de re mihi tacendum esse duco, quoniam sic mihi persuadeo, nullum ingenii flumen tantum esse posse, nullam tantam dicendi copiam atque vim, nullum tam divinum et incredibile genus orationis, quod patriæ nostræ laudibus, non dicam par esse possit, sed ab ipsis longe non superetur. Huc accedit, ne aut nobismet ipsi assentari videamur, aut in tanta summi hujus senatoris laudum ubertate; quæ præsertim ipsius, et ejus virtutis propriæ sunt ..... licet magnæ laudes existant, nostrorum tamen omnium communes quodammodo censerentur debent. Quotus enim quisque nostrum est qui non sibi patriæ antiquitatem, splendorem, magnitudinem, laudi vel maxime vindicet? certe quisque inde aliquid decerpimus, et veluti in partem accedimus; quamquam quoniam huc dicendo prolapsus sum, nulli magis patriæ laudes debentur quam illi qui de ea inter ceteros optime meritus sit; quique semper ita se se gesserit, ut majoribus in dies singulos illum et amplioribus dignitatibus respublica ornandum esse censuerit; quod cum aliis multis, tum vero Cornelio nostro abunde obtigit. Sed cum magnum quiddam patriæ laudibus insit, illud certe maximum haberi debet, quod vel ex ejus virtutibus patria plurimum celebrari possit, ut quidquid illa in eum splendoris et amplitudinis contulerit, illud omne

omne quasi cœnerata esse videatur. Adeo quidem, Georgi clarissime, non modo quam a patria consecutus es dignitatem, et auctoritatem sustinuiti, et majorem semper reddidisti; sed ipsius etiam patriæ decus et gloriam mirum in modum virtute tua servasse, et auxisse vitus es; ut quantum tu illius celebritate illustris habendus es, tantum illa te cive, et senatore præstantissimo, ac potius parente optimo se se jactare possit. Iam vero si quis expectat ut de nobilissima Corneliorum gente laudes eliciam, virorumque illustrium qui semper magis ac magis in ea familia floruerunt, clarissima gesta perenseam; fallitur; superat enim, superat Georgii unius laudum cumulus. Quamquam quis, per deos immortales, adeo rerum omnium ignorans est? quis tam novus, et longinquus hospes in hac orbis urbe, in hac hominum luce versatur, ad cujus aures Cornelium non pervenerit nomen? qui facta hujus clarissimæ gentis sando numquam audierit? an necesse est ut ea commemorem quæ historiæ potius vel longissimæ sunt, quam ut brevi orationis particula transigi possint? nisi vero aliquis speret, immensam vim oceani exiguo se rivuli spatio comprehensurum. Ut enim Romanos illos prætereant quorum præclaris facinoribus Græcorum, Latinorumque omnium scripta illustrant; quæ umquam tanta ingenii ubertas, quæ dicendi copia tanta, qua quisquam possit fortissimorum, et clarissimorum civium qui ex hac eadem familia in nostra republica pæne innumera-biles prodierunt, res domi forisque egregie gestas complecti orando, aut saltem enarrare scribendo? Verum quid hoc est? commoveor, patres: non possum me continere, sapientissime princeps: ea est virtutis vis, adeo mentes nostras movent præclara majorum facta, ut me etiam id consulto prætereuntem, invitum cogant, et quasi manu trahant ad nonnullorum saltem nomen e tot illustribus viris vobis in memoriam revocandum. An vero subtericere queam duos Federicos, duo reipublicæ nostræ lumina? qui, ut cetera omittam, bello Genuensium, bello, inquam, illo periculoso quo res nostra ad ultimum fere deducta erat discrimen, alter cum summa annonæ pænu-ria urbs premeretur, innumerabili frumenti numero, alter ærario exhausto, permagno auri, et argenti pondere rempublicam

cam adjuvare? pertranseo Marinos, Ioannes, Petros: confu-
 lares omnes, procuratorios omnes; omnes admirabili sapien-
 tia, incredibili omnes virtute. quid geminos Marcos non re-
 feram? seniore[m] illum, et juniorem Cornelii nostri parentem?
 Dies profecto me deficeret, si in eorum gesta ingredi, si ma-
 gistratus, si legationes, si imperia, quæ summa cum laude
 gesserunt, vellem vel percurrere. Ille divitias semper contem-
 pit; hic maximis propria virtute partis magnifice semper est
 usus: ille abstinentia præclarus habitus est; hic liberalitate:
 ille principatus gloriam in familiam, hic regiam coronam at-
 tulit. Ambo morum probitate, ambo vitæ integritate insi-
 gnes; ambo animi magnitudine pares; prudentia ambo, con-
 silio ambo in republica administranda maximi. Georgium ve-
 ro superioris Marci ex filio nepotem, junioris autem patrem,
 alterum reipublicæ nostræ Marcum Regulum, quo umquam sa-
 tis honore, qua reverentia nominabo? qui plurimis clarissimis
 que functus dignitatibus, senex admodum, summos, sævissi-
 mosque ab impotenti tyranno cruciatus septuagies pro repu-
 blicæ dignitate sustinenda, toleravit; et septem in vinculis, et
 tæterrimo carcere delituit annos. Horum igitur clarissimorum
 virorum facta, virtutesque si quis animo reputet, quos repu-
 blicæ nostræ desideret Africanos? quos Nasicas? quos Aemilia-
 nos? Verum me tantæ virtutis admiratio longius provexit
 quam decreveram; sed ignoscite, patris optimi filii optimi;
 æquo animo patiamini eam temporis usuram quam majoribus
 vestris commemorandis impendimus, de parentis esse detræ-
 ctam laudibus; quemadmodum et illæ egregiæ, et felices Cor-
 neliorum vestrorum animæ, quamquam omni virtutum gene-
 re præstiterunt, tantum tamen abest ut ab eo se longe esse
 superatas ægre ferant, ut etiam mihi videantur ex ea re im-
 mortaliter gaudere; et nunc illi circumfusæ maximas gratias
 agere, quod multo majorem quam ab ipsis acceperit, vobis
 claritatem reliquerit. His igitur Georgius noster majoribus
 procreatus, adhuc puer cum esset, tam admirabilis, ac divi-
 næ indolis fuit, ut quicumque illum viderent, maxima quæ-
 que sibi de eo, si viveret, pollicerentur. Itaque primos pue-
 ritæ, et adolescentiæ annos sub patre Marco prudentissimo,

E c

et fan-

et sanctissimo egit; a quo optimis moribus, et institutis imbutus, mirum in modum præter ætatem in dies præstabat in usu rerum; ut in eo virtutis cursus celerior quam ætatis videretur, et futuræ ejus amplitudinis incredibilis apud omnes expectatio, ac certissima quædam spes concitaretur. Quemadmodum enim sol exorians radios quasi nuntios majoris lucis quæ mox subsequutura est, præmittit; ita hic tum facile multis argumentis indicabat, qualis, ac quantus in republica administranda senator futurus esset. Siquidem, ut cetera brevitati studentes omittamus, ferunt illum ingenio tanto, prudentia, animi magnitudine, et quæ res plurimum homines etiam invitos ad amandum allicit, tanta morum elegantia, et dicendi suavitate exstitisse, ut ultro omnes ejus amicitiam appetent, et se in consuetudinem insinuarent. Neque tamen tantam opinionem sefellit; immo vero etiam vicit; credo ut intelligi posset, tantum ab hominibus desiderari non posse, quantum hic sua incredibili virtute præstitit. Nam ut pater e vita decessit, nondum quintum supra vigesimum natus annum, tantus continuo in rebus tum privatis tum publicis administrandis apparuit, ut unus universæ civitati fuerit admirationi, unus omnium ora, animosque in se converterit; docueritque verissimum esse quod sapientissimi homines prodidere: *non esse reipublica administrationem eis committendam qui rem domesticam administrare nescirent*. Cum enim rem familiarem accepisset admodum imminutam patris liberalitate, et dote prægrandi centum millium nummum aureorum, qua Catharinam sororem Cyprio Regi in matrimonium collocaverat; brevi tamen tempore sine cujusquam injuria, bonis artibus, præsentis ingenio, admirabilique industria, eam non solum instauravit, verum etiam majorem in modum adauxit; ut interea tamen numquam patris, et majorum magnificentiæ cessarit. cujus rei vel illud amplissimo testimonio esse potest: iis qui ejus ætatis non meminerunt, quod statim ab ipso patris funere speciosissimas illas, et amplissimas ædes summo pretio ad duo et viginti nummum aureorum millia emit, easque ita rebus omnibus instruendas, ita exornandas curavit, ut nunc non sine summa omnium admiratione spectentur. Neque tamen

men

men cum tantum propria virtute partis divitiis opibusque crevisset, voluit umquam sibi solum, et liberis dives esse; sed propinquis, amicis, familiaribus omnibus, maximeque reipublicæ. sic enim existimabat, et dicere solebat, proprias, verasque reipublicæ divitias esse, privatorum singulorum facultates et copias; quod et verissimum esse, maximo cum reipublicæ emolumento, maximaque dignitate experti sumus. Et cum sciret sapientissimus vir, rem nullam tam reipublicæ esse salutarem, quam si cives propagandæ sobolis studio teneantur; qua re maxime, homines communis utilitatis, et amplitudinis amantiores, et diligentiores redduntur; ut omnes optimi civis numeros impleret, uxorem duxit ex illustri, et laudatissima Maurocenorum gente, quam omnes novimus, omnibus quæ maxime in matronis dotes requiruntur, præsertim probitate, pudicitia, et sanctitate spectatam. Ex qua, Dii immortales, quos filios suscepit? quæ patriæ incrementa? dicerem de eorum laudibus, nisi vererer ne natura instam illis verecundiam, si eos in os coram laudem, offenderem. illud certe non silebitur; numquam se clarius gesserunt, ut (quod fortasse tanti viri filios decuisset) discrimen aliquod fuerit inter eos, et civem quemvis alium. Vidistis vos, patres, eorum in rebus omnibus modestiam, continentiam, eximiam innocentiam; novistis omnes; sensit universa hæc civitas; nec solum sensit, sed admirata est etiam, et obstupuit. Verum quæ illis major laus tribui potest, quam quod patris optimi filii optimi quam simillimi ut essent enixe semper studuerunt? ut vel ex ea re Cornelius noster, quod tantos patriæ filios genuerit, non mediocrem laudem adeptus videri debeat; et negari non possit, *bonos bonis, fortes fortibus procreari*; atque egregiam a natura, et a majoribus *instam vim*, cultu, disciplina, virtute mirum in modum *augeri*. Neque tamen credatis toto hoc temporis intervallo eximiam præstantissimi viri virtutem minori rei publicæ quam privatæ fuisse emolumento, ac splendori; nulli enim rei æque umquam studuit, nulli magis invigilavit, quam ut rem publicam quibuscumque posset modis juvaret, et eam quam amplissimam redderet; quod etiam pro maxima ejus virtute, summaque in rebus omnibus

E c 2 fel-

felicitate, si quis umquam alius, abundantissime præstitit. Audite, audite, quicumque adestis omnes, egregiam optimi civis voluntatem in patriam: attendite admirabilem sapientiam, memorabile facinus, omnium laude, prædicatione, literis, monumentisque decorandum. Catharina soror Cypri insulam, mortuo marito rege, possidebat: eam nobilissimi reges in matrimonium sollicitabant. Hic vir sanctissimus nihil de fororis, nihil de sua, et filiorum utilitate cogitans, ratus optimum, et honestissimum fore, si regnum illud opulentissimum carissimæ patriæ imperio adjecisset; in Cyprum ad fororem profectus, ea se prudentia gessit, eo consilio, ea dexteritate, ut et illam suaserit, et Venetias abduxerit; atque ita Cyprum reipublicæ nostræ propriis quasi manibus traditam, dono dedit; Cyprum, inquam, insulam illam nobilem, caput patrimonii publici, pulcherrimam imperii nostri possessionem, civium nostrorum divitias, certissimum annonæ subsidium, horreum belli, firmissimum in omni fortuna vectigal. quo uno, medius fidius, in rempublicam merito, divinoque beneficio, modo æqui rerum æstimatores esse velimus, non secus omnia superiorum vincta sunt, atque solis splendore cetera omnia cæli lumina, quasi tenebris obducta, superantur. Non possum commemorare, quanto omnium gaudio exceptus sit: non valeo explicare universæ lætitiæ civitatis. Unus in ore omnium Cornelius erat: unum omnes summis Cornelium in cælum laudibus efferebant. tantum dicam; statim a republica summo omnium consensu equestri donatus est dignitate; atque inde semper ante annos honores omnes, et magistratus amplissimos est consecutus; ut tamen nihil umquam illi tam magnum, tam amplum tributum sit, ut non semper spectatæ ejus virtuti longe majora, et ampliora deberi omnes faterentur. Hic si vellem clarissimi viri singula quæque per censere quæ sempiterna memoria digna sunt, non possem quam debeo et loci, et temporis, et gravissimi hujus confesus rationem habere; non tamen omnino pertransibo præturas Brixientem, Veronensem, Patavinam, quas ita summa cum laude exercuit, tanta prudentia, justitia, temperantia, animi magnitudine, ut ceterorum laudibus qui illis gentibus præfuerant, quasi tenebras offu-

offuderit. Quamquam enim hæ virtutes omnes inter se nexi quodam colligatæ atque implicitæ sunt, ita tamen suis unamquamque partibus associabat, et veluti membris decorabat, appositisque luminibus vestiebat, ut singulæ singulis, quasi campum, et spectaculum nactæ, certare viderentur. Atque adeo tamen in omnibus æque præstabat, ut quamam magis excelleret, judicari non posset; sed ipse ex admirabili ea, ac divina contentione unum quoddam egregium virtutum omnium domicilium haberetur. Hinc illud apud omnes provinciales increbuerat; difficile dictu esse, patientiusne audiret, an benignius responderet, an justius judicaret, an rem denique omnem sapientius temperaret. Itaque adhuc ejus memoria apud illos viget, et minime diuturnitate extenuatur. Post ea tempora confectum est bellum quod in Carnis, et Noricis adversus Cæsarem gessimus. ad id nemo Cornelio magis idoneus, nemo aptior visus est. Itaque legatus in castra profectus, summa id bellum celeritate confecit: nullas non optimi imperatoris partes implevit: maximo prælio Germanos fudit: Gauritiam, et Tergeste expugnavit: Carnorum majorem partem subegit, et ad reipublicæ nostræ obsequium redegit. lamque victoria ulterius processura videbatur, cum pacis studiosissima semper civitas nostra indutias pepigit; eaque mox securura videbatur. Interea ob rem bene et feliciter gestam, procuratoriam dignitatem summo civium omnium studio adeptus est; omniaque jam illius opera et virtute, pacata et tranquilla videbantur. Sed, o inconstantem fortunam! o fallacem, et felicibus plerumque successibus invidentem! o variam mortaliū conditionem! o mutabiles eorum res, et quæ certo diu stare loco non possint! Neceffe erat ut eximia ac divina clarissimorum patrum secundis in rebus satis superque spectata virtus, in adversis etiam magis ac magis, veluti ad ignem aurum, probata niteret. Repente universa Europa in nostrum excidium conjurat, copiæ nostræ profligantur, sociorum urbes in hostium potestatem deveniunt. diris obnoxii; et detestabiles habemur, terra marique excludimur; nulli non Venerum nomen invisum; denique omni infortuniorum genere exagitamur. Itaque tot tantisque incommodis, detrimentis, cladibus

bus acceptis, an creditis fortissimum virum umquam animum contraxisse, aut demisisse? immo vero majore semper constantia, majore animi magnitudine adversus fortunæ impetum se se erexit, et restitit; ut et patriam privatis juverit opibus, et patres confirmarit, et saluberrimis dicendis sententiis sapissime subvenerit afflictissimæ rei. Verum dum brevitati studeo, dum ad majora festinat oratio, præterii geminos, et eos quidem amplissimos magistratus, decemviratum, et consulatum; quibus tanta animi moderatione, tanta rerum omnium cognitione perfunctus est, ut postea semper quoad vixit, uno ore, unoque judicio omnes illi primas in republica administranda detulerint. Itaque mox inter senatus principes adscitus, quos uberimos prudentiæ suæ singularis, ac sapientiæ fructus reipublicæ reddiderit, vestrum, patres, nemo est qui non meminerit. quam dignitatem toties gessit, quoties illi per leges licuit; atque ita gessit, ut magistratui illi, qui alioqui amplissimus in civitate habetur, et senioribus tantum qui in republica administranda maxime præsent, concedi solet, semper non parum dignitatis, et auctoritatis addiderit. Quis enim eo præstantiore memoria præterita præsentibus contulit? quis excelsiori ingenio futura, cogitatione præcepit? quis majore sapientia ante constituit et quid in utramque partem accidere posset, et quid agendum esset? Nemo illum vidit secundis in rebus superbientem, nemo se se effluentem, nemo in adversis non forti animo esse, nemo non constanti. Quoties dubitantes patres erexit, et confirmavit? quoties universum senatum labantem sustinuit, et in salutare sententias traxit? Iam vero si quanta in omni vita enituit innocentia, fide, religione, gravitate, facilitate, mansuetudine; si singulas ejus virtutes, singula egregie dicta, ac facta pergam connumerare, non potero hodierno die orationis exitum invenire, et merito imprudens habear, et inopportunos; historiam enim ejus vita, et alterum poscit Xenophontem. Sed quem nostrum superioribus his diebus admirabilis ejus in patriam pietas, summus amor, vehemens caritas non commovit? Cum vir optimus, senio jam confectus, et priore adhuc recenti morbo debilitatus, quotidie in collegium ad consultandum de republica, quotidie in sena-

fenatum veniret , ut nullo tempore , dum vitam , dum spiritum duceret , patriæ utilitati , et amplitudini deesset ; ut pæne existinari possit pro republica mortuus , qui confecto corpore nullum umquam a vobis onus impositum recusarit ; dignissimus certe , si quis umquam civis , qui totius reipublicæ lacrimis honestetur , quem universa hæc civitas luctu vel maximo prosequatur , cujus , quantum vestrum longe lateque patet imperium , clarissima facta , divinaque memoria celebretur . Cum igitur quæ maximæ animi sunt virtutes , iis Cornelius noster ita excelluerit , ut majoribus non cesserit , posteris exemplo futurus sit ; ea etiam omnia quæ in vita hominum si non laudanda , saltem optanda videntur , naturæ , et fortunæ bona , tanta deorum largitate est assecutus , ut vel ob id apud eos qui ipsam ex ea re felicitatem metiuntur , jure felicissimus haberi debeat . Quam enim decora forma fuit ! quanta oris majestate ! qua totius corporis pulchritudine ! qui illius , federet , staret , incederet , decor ! quæ omnibus in rebus dignitas ! patriam autem , et genus quis expetat ampliora ? lam vero divitiarum , opum , copiarum quis privatus umquam tantum animo concepit , quantum hic propria virtute comparavit ? Quid affinitates ? quid cognationes ? quid clientelas commemorem ? quid sex filias nobilissimis civibus conjugio collocatas ? quid denique fortissimos , et clarissimos filios summis honoris , fortunæ , virtutis præditos ornamentis ? quæ singula si pertractare velimus , nescio an aliquem invenimus , non solum nostrorum , sed etiam antiquorum , quem ei conferre possimus ; ut quæ maxima homini tribui possunt , animi , naturæ , et fortunæ dona , ea omnia dii immortales in unum Georgium Cornelium congestisse videantur . Verum quod quæ a fortuna , et a natura possidemus , cum iis quæ excolunt , et illustant animum , numquam comparanda esse existimarim ; et quod usquequaque Cornelius animi virtute floruerit , eo parcius de illis mihi dicendum esse putavi . Quamquam illud filieri non debet , quod tot tantisque affluens bonis , ita semper se gessit , ut numquam in potestate se extulerit , numquam in divitiis insolens fuerit , numquam propter fortunæ abundantiam se aliis prætulerit ; ut ostenderit , solere deos

deos immortales, quos amant, et excellentes virtute norunt, iis secundiorem etiam quam vel optare pro eorum modestia ausi sint, fortunam concedere: neque opes et copias superbæ, ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, et materiam præbere. Si quis vero expectabat ut de fororis Catharinæ reginæ eximiis animi dotibus, ut de Marci filii Cardinalis amplissimi, Romanæ ecclesiæ luminis, innumeralibus virtutibus dicerem; consideret immensum, et spatiosissimum Georgii ipsius laudum campum: recordetur utriusque horum clarissimas laudes ab eloquentissimis viris ex hoc ipso loco sempiternæ fuisse memoriæ commendatas. Itaque finem jam dicendi faciam, si quid tantum de ejus in morte constantia, deque divina orationis ad filios gravitate perstrinxero. Ut primum dicere incepit, continuo filii, et qui aderant omnes, obortis lacrimis, singultus continere nequibant. Ipse permanfit immotus, infractio et constantissimo animo, et institutam orationem est profecutus: *illos ob ejus ex hac vita discessum, minime dolere debere, siquidem se non mori certo scire, sed ad veram vitam, et sempiternam felicitatem properare: corpus hoc animi carcerem esse, aut certe vestem et indumentum; quod si aut carceris vinculis relaxaretur, jucundissimum illis omnibus esse debere; aut si vestimentum quo jussu Dei ad tempus ab ipso prestitum indutus esset, exueret, non grave videri. Immortales enim hominibus a Deo animos esse datos, hanc quam vitam arbitramur, exsilium esse, verum hominem ipsum esse animum: corpus vero veluti extraneum animi diverforium. Propterea sic existimarent, se numquam minus liberum, minus cum illis fuisse, quam dum in corporis custodia retentus esset; cum autem ex hominum vita migraverit in calum, tum vero secum semper futurum: tum illorum semper se cogitationes, actiones, virtutes inspècturum. quod si ei rem gratissimam, quemadmodum confidebat, facturi essent, darent operam ut quam concordés viverent, et semper pro eorum viribus studerent ut de carissima patria quam optime meriti essent, quemadmodum et ipse, et eorum majores omnes semper fecerunt. quamquam numquam in ea re suo ipse desiderio satisfacisset; quippe qui non quam exoptasset, sed quam maxime valuisset, reipubli-*

ca operam impendisset, quare scirent, se ab illo non magis amplissimarum opum et divitiarum, atque adeo gloria, quam hujus egregie in patriam voluntatis heredes relinqui. Quibus dictis sanctissimus animus corpore solutus evolavit in cælum. Quare, sapientissime princeps, patres optimi, et vos filii verissima sanctissimi patris imago, si velimus dolere, nostro tantum, et reipublicæ incommodo detrimentoque doleamus; ejus vero conditionem læto animo feramus, et eum benevolentia potius quam misericordia prosequamur; siquidem felicissime cum illo actum est; nam omnibus fere summis reipublicæ gradatim functus honoribus, omni virtutum genere illustris, extrema propemodum senectute, omnibus integer sensibus, optimis filiis, et nepotibus superstitis, gloriam quam nulla delebit oblivio, nulla tacebit ætas, adeptus, ad æternas illas, et felicissimas sedes commigravit. Quo ex loco, princeps sapientissime, patres, et cives optimi, vos orat et obsecrat, primum ut reipublicæ, quæ in vestro sinu, et sapientia reposita conquiescit, quam optime inserviatis; deinde ut carissimos ejus filios commendatissimos habeatis; ut quemadmodum ipse, et pater, et avus, et majores ejus omnes summis in republica dignitatibus claruerunt, ita filius etiam illis perfrui liceat. Quod etiam vos, præstantissimi filii, pro vestris meritis, vestraque virtute, proque patrum, et civium vestrorum grata animi benignitate, non solum sperare, sed certissimi esse debetis, vos esse consecuturos. Dixi.

ANGELI GABRIELII

SILVESTRI FILII,

PATRICII VENETI,

in funere Reverendissimi Cardinalis

BAPTISTAE ZENI,

PAVLLI II. Pontificis Maximi sororis filii;

*qui obiit Patavii VIII. Idus Majas anno
a partu Virginis MDI.*

O R A T I O.

VAMQVAM me novum munus, atque insolita ex hoc loco dicendi ratio maxime moveat, Serenissime Princeps, Præfules Reverendissimi, Oratores præstantissimi, optimi atque amplissimi Patres; vester autem conspectus multo mœstissimus, atque frequentissimus retinere lacrimas, et consistere animo non sinat; tamen una me res consolatur, quod mihi a vobis hoc tempore causa talis injuncta est, in qua oratio nemini deesse potest: orationi dignitas, luctus, mœror, quantus adesse debet, non potest. Dicendum est enim de Baptistæ Zeni Cardinalis defuncti, viri optimi atque sanctissimi, singulari eximiaque virtute; cui si maximum decus atque ornamentum viventi ejus præstitit vita, et gloria illustris; nunc in morte ejus

ejus deesse nos civi nostro, deque nostra republica, ac christiana religione optime merito non debemus. Sed quoniam hoc loco vestra pietas, patres conscripti, nullum officii genus, nulla honoris et dignitatis insignia prætermisit quæ clarorum virorum decorandis funeribus more majorum decernuntur; vellem ego quoque ejus ingenii, ac facundiæ esse, ut tantæ dignitati, ac expectationi nostra oratio impar, imbecillaque non esset. Verum quia ille justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, ceterisque virtutibus, omnem denique bene loquendi scientiam bene agendo superavit, satis mihi erit, patres conscripti, dum vobis morem geram, si tanti viri vitam, fortunas, mores quo potero stilo, perstrinxero. quo in negotio non mihi copia, sed modus potius quærendus est. Non dicam itaque de hujus in qua natus est civitatis gloria atque splendore, quæ rerum a se gestarum magnitudine, incomparabili diuturnitate libertatis, præsentia civium, et novitate quadam, ac situs opportunitate, vix ulla laude digne ornari potest: non dicam de antiqua, nobilique familia Zenorum, quæ tot egregios cives edidit; ut non satis constituerim, plusne illa huic civitati, an hæc civitas sibi splendoris attulerit. nam (ut ceteros præmittam) protulit hæc familia in lucem Carolum illum Zenum, vindicem libertatis, patriæ liberatorem, militiæ parentem, naturæ denique virtute, rerum terra marique gestarum gloria tam insignem, ut etiam hoc uno civitas nostra potuerit in omni genere laudum cum antiquitate certare. satis hæc ipsa per se hominum memoria illustrantur: ad ipsum de quo agimus, properabo. Ex hac ergo familia natus est Baptista Zenus, Nicolao Zeno patre, viro egregio ac singulari, atque in reipublicæ administratione præclaro; matre Helisabetha Paulli Barbi Pontificis Maximi sorore, femina sanctissima, ac perillustri, utpote quæ ingenio ac moribus Paullum fratrem, et Eugenium avunculum referebat; qui duo Pontifices Maximi tantæ dignitatis, ac venerationis exstiterunt, ut ad hunc usque diem a Romanis civibus, a christiana republica, ab universo denique terrarum orbe desiderentur. Educatus a parentibus accurata diligentia, in primis literarum rudimentis se se miro studio puer exercuit. itaque facile ipsa indoles, atque

ingenii vis, quantam esset frugem, quantas messes data, si maturuisset, in ipsa ætatis acerbitate præ se tulit. Adolescens eloquentiæ potissimum operam dedit, in qua præterquamquod natura ad facundiam natus genitusque videbatur, ipse etiam illam percoluit, auxitque disciplina. Sumta virili toga, bene se se more majorum ad rempublicam contulit; cui si, ut ceperat, operam impendisset, omnes mehercule honorum ac dignitatum gradus esset ab ea feliciter, ac brevi tempore assecutus. Verum Deus Optimus Maximus, qui jampridem tantum militem cohorti prætoriæ destinaverat, illum a reipublicæ temperatione, pergentem jam proficiscentemque, ad majora amplioraque revocavit. Mortuo enim patre, cum annos natus esset septem et viginti, Pontifex cum Paullus Romam accersivit; ubi primum sacris initiatus, amplissimo ab eo protonotariatus sacerdotio donatus est; mox ille hominis ingenium doctrinamque admiratus, statuit eum in numero Cardinalium esse habendum. ante tamen quam ei publice eam dignitatem contulisset, per triennium illum maximis in rebus semper exercuit. Postquam autem Cardinalis est factus, miræ lætitiæ omnes affecit qui reipublicæ christianæ curam gerebant. tunc enim acerrimum fidei propugnatorem ac defenso-rem futurum prævidebant. Romani autem supra modum gavisissimi sunt cives, tum quia ingentem animum ingentemque spiritum in illo esse cernebant, tum quia si in pontificatu Paulo succederet, alterum Pontificem Paullum se in illo habituros confidebant; quem sicut mira oris corporisque similitudine, ita mente animoque referebat. Sed o fallaces hominum curas! o studia inania mortalium! En mortuus ante oculos jacet is quem nuper tanta gloria florentem conspiciebamus; quem ad apicem summi pontificatus, quod quidem homini maximum honoris culmen in hac vita tribui potest, perventurum sperabamus. Vbi nunc est tuus ille decor, Baptista Zene? ubi tua illa sunt honoris et dignitatis insignia? ubi species illa admiranda, atque imperio digna? ubi vis illa ingenii qua supra ceteros excellebas? ubi solertia, facundia, gravitas, hilaritudo, lepos? Verum quid de virtutibus tuis dicemus? quæ in te uno ita illustres, ita eximiæ exstiterunt, ut nulla oratione com-

complecti, numquam fatis ab aliquo digne laudari possunt. Non tu ecclesie bona dilaniari umquam permisisti: non te a recto, potentium illecebræ, aut minæ umquam flectere, non ipsorum pontificum præmia, atque pollicitationes potuerunt. Quamvis enim Sixtus Pontifex Maximus (is enim Paulo successit) maximis titulis, atque amplissimis sacerdotiis auxerit, atque honestarit, omnes honoris cumulos in te contulerit, nihil quod ad tuam faceret dignitatem, utilitatem tibi pernegarit, numquam tamen tanti apud te fuit, ut tuo permisso quidquam ex ecclesie juribus abalienaret. Innocentius autem Octavus, qui in locum Sixti successus est, vir sane probi animi, dicere sæpius solebat, beatam brevi rempublicam christianam futuram, si multos tui similes ecclesia cardines habuisset. Videbat enim te quotidie pleno Cardinalium collegio ecclesie jura tuentem, maximaque cum contentione pravis consiliis adversantem, neminem justitiæ causa timentem, omnia denique facientem quæ optimum maxime atque sanctissimum virum deceret. Sed quid ego hæc de Innocentio? legatus olim Italiæ a Sixto Pontifice factus Cardinalis Zenus nolter, mirum est qua animi æquitate, qua moderatione, qua gloria, quo splendore procuracionem tantam susceperit, gesserit, administrarit. Nulla est civitas, nullus est Italiæ locus qui non adhuc legationis illius memoriam summa cum veneratione recolat. Non enim ille lucrandi studio potentes urbes adibat, non adventu suo pergravabar; sed quantum communis utilitatis causa, ipsa necessitas postulabat, immorabatur; nullos labores recusabat, benigne omnes audiebat, dissidia, querimonias, controversas res omnes, denique causas discordiarum tollebat, pacem ubique componebat. Ex quo illum omnes non tamquam Pontificis procuratorem, ecclesie legatum, Cardinalemve; sed tamquam communem omnium parentem sibi e cælo misum, miro amore prosequabantur. In patriam eo tempore venit cum ejus visendæ gratia a qua diu absens fuerat, tum ut legationis munere fungeretur: ubi a senatu nostro mirifice, ac regio apparatu susceptus, ipse etiam cujus animi ac pietatis in nos esset, facile demonstravit. Longum esset si hoc loco recenserem, princeps illustrissime, qua caritate, quo amore, qua benivo-

len-

lentia affines, propinquos, familiaresque complexus fuerit suos; qua humanitate, qua benignitate omnes sit profecutus; qua demum comitate, clementia, pietate, ingeniique dexterritate semper nobiscum egerit. qua in re sane, ut alia prætermittam, amplissimum testimonium ejus discessus præbuit; cum nemo esset qui non intimis sensibus angeretur. Qua vero liberalitate se gesserit, quis ignorat? cum audierit in eo obeundo munere in quo plerique omnes magnas sibi divitias, magnos thesauros comparant, illum non modo nihil esse lucratum, sed etiam multam de suo pecuniam exhaustisse. Privatius vero in rebus negotiisque familiaribus qualis fuerit, ex luctu atque mœrore istorum cognoscite. Qua abstinentia, continentia, parsimonia, frugalitate dicamus? quibus virtutum quasi flammis claruit atque illuxit. Quantus autem in eo fuerit colendorum ingeniorum ardor, docti atque præclari viri præ se ferunt; quibus ille maxime delectatus est, quosque semper habuit secum, juvit, fovit, erexit, atque honestavit. Neque porro sapientia, prudentiaque minus in eo claræ exstiterunt: non enim solummodo sibi, sed passim etiam aliis optime confulebar, nihilque umquam in Italia præter spem, atque hominum opinionem accidit, quod non ille multo ante præviderit quam eveniret. Nihil ille ignorabat; noverat enim quid Italia, quid Gallia, quid Germania, quid Hispania, quid Orientis vires, quid denique ipse terrarum orbis, si quid moliri veller, posset efficere. Sed heu me miserum! mors quidem omnia, maxima, minima nihili facit. Vos, si possem hoc loco, postularem, Romani cives, ut mihi testimonium de hujus viri virtute asferretis, quem per triginta annos vobiscum atque eo amplius habuistis; certe ita omnes una voce atque uno consensu responderetis: *Nos quidem nostræ urbis, nostræ ipsorum dignitatis, libertatis, fortunarum omnium magnum præsidium, magnum ornamentum amisimus. porro ille ille vir, o Veneti, quantum patria vestra, tantum noster erat caritate; omnes nos uti pater filios, et amabat, et amabatur. Non ille modo harum, modo erat illarum partium; nullas factiones noverat, nulla odia consecrabatur, qua bellorum fomenta sunt; sed ad publicam semper utilitatem omne suum studium, diligentiam, laborem;*

rem, omnes suas opes, omnem dignitatem convertebas. cujus quidem corpus vos in vestra urbe ac vestris templis habesote: nos in peccatoribus nostris ejus virtuti monumentum fecimus, semperque faciemus

*Dum domus Aenea Capitolii immobile saxum
Arceat, imperiumque pater Romanus habebit.*

Defuncto Innocentio, cum sub Alexandro Pontifice quem nostra ætas, et christiana religio veneratur, ingravescente jam ætate, etiam podagræ morbus, quem longo tempore patientissime tulerat, gravius cum illo agere cœpisset, statuit tum relaxandi animi gratia, tum valitudinis causa parumper ab Urbe recedere, patriamque rursus invisere, cujus desiderio summopere tenebatur. Verum nihil illi ad valitudinem hæc diligentia profuit; variis enim ægrotudinibus, nedum podagra solum, fere usquequaque laboravit. Demum peragratis circumquaque multis urbibus, cum se Patavium contulisset, neque cæli mutatione, neque opera medicorum adjutus, invalescente in dies morbo, ex hac vita pie sancteque decessit annos natus duos et sexaginta, menses decem, cum tres et triginta annos Cardinalem gessisset. Hæc de vita: quamquam neque culta ingenio, neque arte elaborata; sed fide, sed veritate plenissima, et pro temporis viriumque tenuitate, carptim, cursimque pronuntiata. Quæ vero in morte vobis dederit pietatis in patriam, in christianam rempublicam, in sacrosanctum Romanum nomen benivolentiæ, in suos largitati, in divorum culturam religionis: humanitatis, prudentiæ, virtutum denique omnium monumenta; neque mihi, neque aliis dicendi locum reliquit. Nam ea quidem vobis per se se conspicua, illustra, testatissimaque sunt, eruntque etiam sine ullo extra se præconio semper. Moriens ille vos, patres conscripti, cum videret ab atrocissima, potentissimaque Turcarum gente bello gravissimo infestatos, neque vestrum tantummodo imperium, sed etiam rem christianam peti, cujus salus cum nostris fortunis conjuncta est; heredes ex asse Alexandrum Pontificem Maximum, atque vos fecit, in hujusce opportunitate belli erogando atque infumendo. Prætereo hic prudens scientie, patres conscripti (quis enim omnia una concione percenseat?)
quæ

quæ ille vobis in sui memoriam, quæ diis immortalibus in eorum ædium refectione, quæ necessariis, quæ amicis, quæ familiaribus legaverit, quantumque auri atque argenti fabrefacti pondus in publicarum cærimoniarum splendorem deprecandum donaverit sacrario vestro. Hoc unum ipsum quantum est! prospexisse decedentem, quasi ex specula, sic ex vitæ limine, periclitantem Romanam, et Christi rempublicam, eamque opibus juvisse: reliquisse laborantem patriam, eamque auxiliis non solum opibus, sed dignitate, majestate, gloriaque sempiterna; quamque urbem ipse semper quasi vallum Italiae positam contra Orientis minas, christiani hostes nominis impugnavisse, amicos defendisse, bella maxima, atque periculosissima pro eorum libertate gessisse audierat, legerat, viderat; ea nunc etiam durissimis temporibus ut in officio permaneret, pro virili parte effecisse: et qui omnium gentium christianissimi semper habitus estis, patres conscripti, iidem et ut potentissimi cives, quantum in se fuerit, laboravisse. His atque aliis egregie constitutis clarissimo tuæ vitæ munere lætus hilarisque defunctus es, noster Zene, eo feliciori fortuna atque fato quod ex omnium mortalium numero, qui bene vivant non multi quidem sunt, eos autem qui bene etiam moriantur, vix unos aut alteros singulæ ætates habuere. Itaque sapientes viri jubent, non de cursu, sed de vitæ meta rationem esse habendam eorum quos iudices, rectene, an perperam vixerint: neque tam quo pacto vitam vivamus, quam quo pacto vitam claudamus, esse respiciendum. Neque vero te fas erat aliter mortem appetuisse, qui sic vixeris; neque, qui mortem sic appetieris, aliter vixisse est existimandum, etiam si te viventem antea non aspexissemus. Quæ cum ita sint, patres conscripti, quis dubitat, quin ille in cælum jam unde huc venerat, reversus, inter eorum beatissimas animas qui civitates condiderunt, qui recte administraverunt respublicas, qui leges optimas posuerunt suis civibus, qui denique honeste, religiosissimeque vixerunt, felix beatusque perpetuo ævo fruatur, neque a nobis lacrimas, aut istum moerorem quo affecti estis, petat; sed ut sui memoriam mentibus vestris retineatis, benefacta imitemini, moneat, atque deponat? Non enim

enim fletibus atque singulibus clarissimorum virorum manes gaudet, sed recordatione, imitatione, æmulationeque virtutum. Itaque quoniam nimis jamdiu vos oratione mea remoror atque detineo, patres conscripti, non hoc loco Zeno, non Barbo, non reliquos propinquos, affines, amicos, familiares consolabor multis verbis, atque usitato genere consolationis; eam esse scilicet conditionem hominum, eam esse datam legem, positamque necessitatem mortalibus, ut quandoque ex hac vita decedatur: nos item singulos propediem, aut paullo post, cum Deus iusserit, migraturos. Vno eos verbo consolabor: non tam esse dolendum, abiisse de cœtu nostro tantum virum, quam gaudendum, lætabundum abiisse: neque tam amisisse illum, triste, quam habuisse, pulcherrimum existimandum. Quamquam quidem certe non amisimus, neque umquam amittemus; erit enim ille semper nobiscum, viveretque tamdiu, quamdiu erunt qui vitam hominum, benefactis, non annorum numero, metiantur. Vos autem, patres conscripti, reque, princeps illustrissime, obsecro atque obtestor, ut quando vos Cardinalis noster ita beneficio devinxit, ut nihil sit quod non illi debeatis, eas opes quas ille vobis reliquit, ita pro vestra libertate, ac vestri imperii dignitate, pro salute Italix, pro christianæ reipublicæ defensione, gloria, incremento exerceatis, ut omnes homines vobis debeant. Dixi.

Illustrissimo atque Excellentissimo Viro

IOANNI PASCHALICO,
VENETO SENATORI AMPLISSIMO,
Rei Literaria Triumviro

Ioannes Antonius Vulpus S. P. D.

Ximia virtus habetur, IOANNES PASCHALICE, Senator Amplissime, respondere in amore iis a quibus omni officiorum genere provocare; non, quod sine summo ac nefario scelere tua pratermissi benevolentia possit, sed quod hac temporum iniquitate plerique jam homines eo se scelere obstringi facile patiantur. Illud samen longe praclarissimum existimari debet, ei qui nullam adhuc observantia erga se sua significationem dederit, rationem qua de se optime promereri possit, quasi digito monstrare; ut scilicet in quem beneficia conferre cogites, eum antea dignum beneficio praestes. Qui hoc pacto aliis prodesse student, ii quodammodo Dei Optimi Maximi sapientiam, ac liberalitatem imitari videntur, qui nos ideo primum bonos efficit, ut deinde beatos efficiat, et a quo perinde virtutes ipsas, ac uberrima virtutum premia accipere homines consueverunt. Quorsum hac pertinere, iam dudum sentire se arbitror, Vir nobilissime atque humanissime; tuas enim laudes agnoscas, necesse est, quotiescumque de singulari quadam beneficisque natura sermo instituitur. Cum enim de ingenii mei mediocritate, et de studiorum meorum ratione, deque amore quo liberales disciplinas a puero sum complexus, nonnihil audisses; continuo me non indignum cognitione ac benevolentia tua existimasti; usque mihi, tenni sane homini et novo, adiuum ad te aperires, futurum tibi gratissimum ostendisti (quod commodo meo fieri posset) si egregiam orationem quam Petrus Paschalicus, inclita Familiae suae maxi-

maximum decus atque ornamentum, ad Emmanuelem Lusitaniae regem Reipublica Venetae legatus olim habuisset, typis Cominianis demum excudendam curassem (exciderat enim fere ex hominum memoria, et in paucissimorum bibliothecis adservabatur); ejusque orationis exemplum mecum benigne communicasti. Ex hoc honestissimo desiderio tuo, quanta in majores tuos pietate, quanta in bonas literas propensione, et qua erga me ipsum voluntate sis, facile perspicere potui. quapropter dedi operam sedulo, ut quamprimum tibi cumulate satisfacerem; non solum enim Petri hujus Paschali Orationem, sed et plures alias civium tuorum clarissimorum, qua aut calamo tantum exarata in publicum conspectum nondum exierant, vel typis descripta, longo tamen situ ac padore obsoleverant; alia item opuscula elegantissima, et multum studiosis hominibus profutura, non mediocri sumtu, atque incredibili diligentia divulgari curavi; ut tibi potissimum qui me impulisti, hanc egregiorum scriptorum editionem docti homines, nobilesque in primis Veneti adolescentes omnino debitori sint. Nihil addam in praesentia de Familia tua laudibus, nihil de Fratrum tuorum, tui vere similium, dignitate atque splendore; e quibus Georgius potissimum supremus totius Rei Maritima Praefectus, difficillimam provinciam summa cum sua gloria, ac Reipublica utilitate administrandam suscepit; nihil denique de tuis ingentibus spectatisque virtutibus; res est enim neque ingenii mei, neque hujus loci, aut temporis, neque adeo quam eximia probitas et pudor tuus ullo modo pati possit. haec omnia enitent ipsa per se, atque in oculis universorum posita, nullius oratione ornari, aut clarescere possulant. Rogabo potius, ut munusculum hoc meum eo quo tibi offertur animo, accipias, ingenio nimirum ac benevolentissimo; deinde ut rationibus meis consulas enixe obsecro atque obtestor, qui optime id praestare potes, in eo scilicet dignitatis gradu collocatus ad quem te plurima et singularia in patriam merita, et praecipue mirificus quidam literarum amor provexit. Vale. Patavii, Kal. Junii. M D C C X I X.

P E T R I P A S C H A L I C I
M O N V M E N T A .

Venetiis in Templo D. Antonii de Castello,
ad finistrum latus aræ Crucifixi.

PETRVS. PASCHALICVS. DOCTOR. CELE
BERRIMVS. EQVES. PRAECLARISSIMVS
PERFECTVS. ORATOR. OPTIMVS. SENA
TOR. LEGATIONIBVS. AD. LVSITANIAE
HISPANIAE. BRITANNIAE. HVNGARIAE. RE
GES. IMPERATOREMQVE. MAXIMVM. ET
BVRGVNDOS. FELICITER. GESTIS. LEGA
TVS. AD. FRANCISCVM. GALLIAE. REGEM
MEDIOLANI. DIEM. SVVM. OBIIT. M.D.XV

Ad dextrum latus ejusdem aræ.

FRANCISCVS. GALLORVM. REX. PETRI
PASCHALICI. VIRTUTES. TANTI. FECIT
VT. EIVS. FVNVS. MAGNIFICA. ET. PVBLI
CA. POMPA. MEDIOLANI. CELEBRANDVM
ET. ORATORE. AD. HOC. IPSVM. DESTINA
TO. CADAVER. HONORIFICE. COMITANTE
IN. PATRIAM. REPORTANDVM. CVRAVE
RIT. QVOD. IN. HOC. MONVMENTO. CON
QVIESCIT. VIXIT. ANNOS. XLIII

Infra in gradu altaris.

PETRVS. PASCHALICVS. PHILIPPI. FILIVS
EQVES. MARINAE. VXORI. RARISSIMAE
ATQVE. INCOMPARABILI. EX. PVERPERIO
DEFVNCTAE. SIBIQVE. AC. HEREDIBVS
V. P. M. D. XIII

P E .

PETRI PASCHALICI
PATRICII VENETI,
LEGATI
A D

EMMANVELEM LVSITANIAE REGEM,
ORATIO.

*Habita apud Plyssiponem XIII. Kalendas Septembres,
anno a partu Virginis MDI.*

ETVS hospitium, mutuique amoris studium, quod a majoribus acceptum cum Majestate tua Veneto nomini intercedit, Rex Serenissime, magnam spem attulit Augustino Principi nostro, et universo Senatui, cum primum regni te hujus potitum esse cognovimus, fore ut omni tempore tam amicus Venetæ Reipublicæ et esse, et videri velles; tam omnium officiorum genere conjunctus, quam quivis alius regum qui hodie sunt in terris, aut umquam fuerunt, conjunctissimus, et amicissimus. In quam sententiam non modo nos confirmavit vetus Lusitanorum regum benivolentia usque ad hunc diem mutuo inter nos sanctissime conservata, sed virtus tua in primis jam longe lateque per orbem terrarum cognita ac divulgata: quæ etiam in spem maximam, præter Venetam civitatem, omnes Europæ gentes, populos, regna, nationes commovit atque

atque excitavit. Nemo enim fuit qui ob ea quæ assidua hominum prædicatione de tuis virtutibus ferebantur, non persuasum haberet, brevi futurum, ut christiana religio plane intelligeret, datum sibi Dei Optimi Maximi munere unum ex omni regum numero, qui virtute, consilio, felicitate, non solum rem christianam fessam, labantemque tueretur, sed longe etiam lateque propagaret. Quam quidem communem omnium de tua virtute ac sapientia opinionem, rex illustrissime, magis ac magis confirmavit, et hominum animis impressit catholicorum, ac invictissimorum Castellæ regum socerum tuorum præstantissimorum auctoritas, atque judicium; qui certe, nisi tantus esses, quantum te omnes prædicant, non adeo libenter, mihi crede, te ultro in generum requisissent. enimvero quia ita natura est comparatum, ut optimus quisque similem sibi maxime concupiscat. Non mirum itaque si talia argumenta secuti mortales, hoc de te, deque felicissimo regno tuo sibi promittunt, hanc spem alunt, hos sibi successus proponunt. Quippe quia hæc de te hominum judicia vel in ipso tui regiminis rudimento et probasti, rex inelyte, et auxisti. Nam, ut domestica prætermittam, quæ quidem talia sunt, ut nulla sit tam vehemens dicendi facultas, nulla verborum copia, quæ non dicendo prius defatigaretur, quam illa exsequi umquam fatis queat; quid, per Deum immortalem, abs te aut præclarior, aut admirabilius fieri potuit, quid ad regni opes firmandas conducibilis, quam quod ab ipso tue moderationis limine, adolescens adhuc, multorum principum benivolentiam incredibili munificentia tibi conciliasti? alios aut fœdere junxisti, aut affinitate copulasti? non otio neque desidie deditus, si quando a rebus bellicis vacares, sed modo venando, modo campestri exercitatione te, et tuos ita exercendo, ut nunquam minus in otio fueris quam cum abundare otio creditus esses. quamquam non minore inter ea studio pacis artes iustitia, quam belli munia ingenio et viribus foveris. Nam de clementia, fide, pietate, beneficentia, animi magnitudine, ceterisque virtutibus quæ in te uno usquequaque eminent atque elucet, fatius est me præterire quam parum dicere, ne culpa ingenii, ipsa oratio præ magnitudine virtutum, ac
lau-

Iaudum tuarum opere in medio fatiscat. Sed quamquam hæc ita magna sint, ita sublimia, atque admiranda, ut non modo omnium oratorum ingenia deterreant, sed omnem jam invdiam excedant; leviora tamen videri possunt, si cum uno tuæ majestatis opere conferantur; cum quo ne antiquorum quidem regum, populorumve illustrium ullum umquam facinus comparari potest. Nam quæ regio est in terris, quæ gens hodie tam reposita, et ab omni hominum commercio tam remota, ad quam non fama pervenerit, hoc brevi tempore alterum terrarum orbem, quem et Ptolemæus, et Strabo, et reliqui mundi scriptores penitus ignoraverunt (rem certe miram, atque præclaram: rem nullis ante temporibus cognitam: rem memorandam atque historica dignam, et in qua omnes studiosi elaborare atque exercere ingenium debent) tuo consilio, cura, industria, diligentia, tuisque auspiciis jam esse inventum atque hominibus patefactum. Quod non Carthaginenses olim, non Romani rerum domini post Carthaginem everSAM, non Alexander ille Magnus mundi scrutator, non Græcia omnis dum floruit, non Aegyptii, Assyriique reges sunt assecuti, tua virtus, atque felicitas est adepta. Omnis exterioris Libyæ ora ab Atlantico Oceano ad Barbaricum usque sinum qui Erythræo jungitur, tuo jussu atque imperio est enavigata. gentes, insulæ, litora ad id tempus ignota aut tuis celsere armis, aut his terræ tuam amicitiam ultro expetivere. Gloriarî sunt summi reges olim, et populi antea invicti, quod ad Oceanum usque arma promovissent: tu, rex invictissime, in subterraneum usque hemisphærium, et in Antipodas promovisse imperium, jure gloriari potes. et quod omnium maximum est, maximeque memorandum, discretas naturæ imperio gentes, duosque diversos terrarum orbis commercio consociali. Qua re profecto haud satis dici potest, quantum commodi, quantumque utilitatis percipiat universus orbis ob mel ex arundinibus collectum, ac alia complura, quæ inde ad humanum usum affatim ubique deferuntur, quantumque etiam in posterum, ob aromata cujuscumque generis a tuis nuper navibus inventa, sit percepturus. Et dubitabimus adhuc, quin immortalitas nominis jam tibi non sit parva? Crede mihi, rex excellentissime,

me, omne ævum præclara facinora tua commemorabit, posteritas admirabitur, gentes celebrabunt, omnis denique hominum vita, nisi ingrata esse velit, tibi uni magis debere fatebitur quam aut veterum regum, aut novorum cuiquam. Verumtamen quamquam multa adeo magna gesseris, adeo memoranda, tamen nihil est, rex gloriosissime, in quo pietas, et magnitudo tua aut major, aut admirabilior appareat: nihil in quo justius cælum meruisse videaris, quam quod, cum Dominicus Pisanus eques, orator noster, qui per catholicos Castellæ reges, et nostrum senatum ad te visendum atque honorandum missus, tuæ celsitudini declarasset, quam ingens periculum non solum reipublicæ nostræ, sed etiam christiænæ pietati ab immanissimo, ac potentissimo Turcarum rege immineret: quantumque ejus opes hac tempestate plus nimio invaluerint: quantas christianorum strages fecerit: quot denique novos, et tremendos cujuscumque generis apparatus adversus christianum nomen moliat; tua sponte tam sancte, tam pie, tam denique religiose animum adjeceris ad id bellum quod incredibile dispendio jam tertium annum cum lævissima hac bellua sustinemus, tuis auxiliis ita juvandum, ut, postposita Mauritania, omnem eam potentissimam classem quam contra ipsam struxeras, maximisque jam sumptibus paraveras, contra impientissimos hostes non solum hoc anno destinaveris, sed etiam in futurum longe majorem atque validiorem, si opus fuerit, te missurum affirmaveris, ac nihil denique intentatum relicturum quod ad victoriam de crudelissimo hoste reportandam, et bellum omnino conficiendum, necessarium ac opportunum esse videatur. ita enim literæ tuæ majestatis, atque ipsius oratoris nostri ad senatum missæ, testatæ sunt. Quod cum ita sit, rex sacratissime, nescio equidem, cum hanc rem mecum ipse considero, quid pulchrius, quid fortius, quid sublimius, quid denique divina virtute atque præclara indole tua magis dignum fieri, aut excogitari umquam potuerit. Sumserunt aliquando majores vestri arma incredibili pietate pro Hierosolyma recuperanda; præclaraque in Syria facinora, ut literis proditum est, ediderunt: sed longe majus est, et magis utile christiænæ reipublicæ quod ma-

majestas tua nunc facit. Nam ut validiores sunt Turcarum vires, quam Syriæ regum fuerunt, ita bellum hoc grave magis atque periculosum est judicandum: et si oppugnare hostem longe remotum pulchrum esse censemus, multo quidem magis utile, ac necessarium esse videtur, cum qui jam intra viscera sit exceptus, propellere ac expugnare. Itaque non immerito, sicut antea semper, ita nunc maxime ob hanc causam te ut virum præstantissimum, principem celeberrimum, regem sanctissimum, princeps, senatus, et universa civitas nostra mirifice observat et veneratur; ac tantum celsitudini tuæ hac etiam causa debere fatentur, ut nihil penitus sit eis proprium quod tecum non censeant esse commune. In cujus rei testimonium non contenti per epistolam sublimitati tuæ significare quantum gaudii susceperint quod causam fidei christianæ, uti rex religiosissimus, et nostram, uti Veneti nominis amicissimus, suscepisti, confestim facto senatusconsulto me novum oratorem designaverunt ad tuam serenitatem, ut coram illi pro tantis meritis cumulatissimas gratias agerem, quod bellum hoc tam grave et periculosum pro Christi fide omnino juvandum suscepisti, et susceptum, ut tua est pietas atque constantia, conficiendum; et, quod præcipue gratum fuit, cum Venetis: cum quibus quo arctiora tibi publici hospitii, veterisque benivolentiæ, tamquam hereditariæ a majoribus relictæ, jura intercedunt, eo ad majorem gloriam accedet, cum his adversus communem christiani nominis inimicum focia arma junxisse. Quo in negotio non minus erit honorificum tuæ sublimitati, veterem necessitudinem cum Veneta civitate non solum instaurasse, sed auxisse etiam, atque stabilivisse, quam si omnino hoste superato nobiscum victoriâ de eo reportavisses. Duplex itaque laus hoc facto in tuam excellentiam redundabit: primum, quod Venetam civitatem in laborioso ac difficili bello adjutam tibi arctius, perpetuoque beneficio devincies: deinde, quod rem christianam rex christianissimus cum christianissimo populo defendisse videberis. Nam, quod ad Venetos attinet, nullum umquam fuit tempus, nulla occasio major reipublicæ nostræ demerendæ, quam hoc tempore, quo civitas nostra non magis

de re sua quam de summa fidei christianæ sollicita, cum ferocissima gente bellum constatum habet. Porro plus erit hoc Veneto nomini dedisse, quam quod (quisquis fuit ille majorum tuorum qui olim in nostra civitate publico hospitio susceptus, memoriam ejus officii hereditariam posteris reliquisse fertur) plus, inquam, quam, cum nostræ onerariæ trirèmes in mari a piratis direptæ, remiges et gubernatores seminudi, ac vulneribus confecti, humane ac perbenigne his locis recepti hospitio, veste, et viatico adjuti fuerunt. tunc de privata salute agebatur, nunc de publica agitur. Quod autem nostra religio defenditur, eo major hinc fama expectanda est, major celebritas, quo plures sunt qui de publica pietate, de totius rei summa, quam de unius civitatis fortuna laborant. Pulchrum quidem est, et ad famam nominis speciosum, magnam Oceani partem classee circumfisse, nova litora, novas terras exploravisse, ignotas gentes, et insulas nostrorum hominum commercio adjunxisse; sed multo pulchrius, longe speciosius, et ad immortalitatem nominis aptius, nobilissimam orbis partem ab impiorum furore defendere, publicam pietatem armis protegere, periculum quod christiano nomini instat, propulsare, commune incendium restinguere. Erit hoc quidem cum ceteris gentibus gratum, tum Venetæ civitati, quæ primas partes hujus belli sustinet, gratissimum: quæ quo propior est periculo, eo est de laboriosi belli hujus eventu sollicita magis. Hac princeps noster, et Venetus senatus commoti cura, continuo tuæ majestatis epistolis in curia recitatis, decretum tulerunt, ut vel magnis, atque arduis itineribus ad tuam celsitudinem properarem; non tantum illi gratias acturus, quod ultro hoc bello rem Venetam, inno christianam, socia classee juvare decreverit, sed publico nomine rogaturus, ac hortaturus clementiam ac pietatem tuam, ut, posteaquam tam piam, tam singularem; tam denique præclaram fidei causam tuendam suscepit, susceptam majestas tua non deserat; sed potius ipsam foveat, juvet auxilio suo, et omni ope ac opera perpetuo tueatur. Sit tua celsitudo ceteris christianæ fidei dubicibus exemplo ad pietatem communi nomine tuendam: cupiant ceteri christiani principes christianum nomen tuo exemplo

plō demereri, quemadmodum hoc tempore et cupere, et affectare sunt visi; qui; cum audivissent quod sponte tua tam libenter tu, rex invictissime, et capessere, et induere etiam arma velles pro Christi fide, erecti hac rei pulchritudine suas adjunxere classes, ut tuæ, et Venetæ junctæ mature hostium conatibus occurrerent. Christianissimus enim Francorum rex suam validissimam classem mittit suppetias ad hoc bellum: catholici Castellæ reges, ut tuæ certum est sublimitati, suam ad hoc ipsum destinatam rursus apud Siculos paratam habent: serenissimus Pannoniæ rex, cum quo jam Pontifex Maximus, et noster senatus, Dei Optimi Maximi felici auspicio, toto hoc bello duraturum fœdus sanxerunt et iniverunt, terrestri exercitu perniciosissimum hunc christiani generis dissipatorem est invasurus: atque jamprimum (ut fieri celerius potest) ad pugnam accelerat, ac se accingit; ne forte præstita sero auxilia ea ex parte qua currens quotidie barbarus iste christiano sanguine infectus; incendit, ac evertit omnia, ludibrio ipsi essent, ubi per occasionem, ejus vires plus nimio convaluissent. non enim minus ex opportunitate, quam visum fiducia bellum gerit. Utque validius communem hunc inimicum aggredi possit, non deerunt ejus majestati suis auxiliis inclytus ac fortissimus Poloniæ rex ejus frater, et ambo Valachorum duces. Quod si huic christianorum principum tam sancto ac pio consensui tu quoque, rex magnanime, aderis, ita ut tuam virtutem, ac pietatem secuti, ceteri reges auxilia sua parata jam ad bellum mittant, aut missa teneant, aut ipsi arma etiam induant, nulli dubium est, quin brevi res christiana in integrum restituatur. Vnde et majestati tuæ laudem sempiternam, gloriam incomparabilem, triumphum celeberrimum, ipsam denique tantopere expetendam beatitudinem, et nominis æternitatem Deus Optimus Maximus tribuet atque concedet. Contra, si periculum quod imminet christianæ religioni, negligatur (utinam falsus sim vates) timendum supra modum est, ne brevi eveniat, ut hoc incendio quo nunc Veneta respublica laborat, Græcia olim laboravit, mox universa Europa sit laboratura. Dixi.

Reverendissimo in Christo Patri, et Domino meo colendissimo,

DOMINO

ZACHARIAE CARDONIO,
HIEROSOLYMITANO EQVITI,

et Secretario Apostolico

FRANCISCVS PISANVS, SILVESTRI FILIVS,
salutem ac felicitatem dicit.

Ratum tibi fore censeo, Reverendissime Pater, si eam orationem quam superioribus diebus coram multis præclarissimis et doctissimis viris de sacrosanctæ philosophiæ præconis in divi Bartholomæi templo habui (ut quædam optima consuetudo nostræ præclarissimæ civitatis exigit, qua singulis annis de philosophiæ sublimitate oratio ab aliquo adolescente ex nobilium classe habetur) optimo auspicio, tuo nomini dedicaro. Cum enim antiquorum, et recentiorum sit moris ut hujuscemodi scripta alicui dignissimo viro dedicentur, non dubitavi ob affinitatem quæ inter nos est, tuamque in me immensam benevolentiam id facere quod a pluribus factitatum esse non ignoro. Has igitur meas primitias, quamquam nullius fere sint fructus, amplitudini tuæ dedicatas, lubenti animo accipias, te etiam atque etiam oro, neque hoc in meam ullam ostentationem factum existimes. Non enim eo studio eoque consilio id egi, ut tantummodo ederentur et in lucem hominum prodirent, sed ut potius meam erga te benevolentiam, et observantiam qua semper te sum profecutus, et quoad vitam, prosequar, restituer. Ad hoc etiam id accessit; cum hujuscemodi orationis exemplum a multis et præclarissimis viris expeteretur, et peteretur, immo flagitaretur; ut compluribus satisfacerem absque ullo meo describendi labore, eam impensam curavi. Unde ne amplius aures tuas remorer, Reverendissime Pater, ut libentius ad orationem perlegendam te accingas, huic brevissimæ meæ epistolæ finem imponam, teque oratum velim, ut hanc ipsam orationem, qualiscumque sit, tuo celeberrimo nomine nuncupatam, lubentique animo acceptam perlegere digneris. Etenim pro certo habeo, si a tali tantoque viro hæc nostra oratiuncula commendata fuerit, non minimam gloriam me consecuturum. Verum hæc sint factis. tibi, Reverendissime Pater, me commendo, quem optimi clientis loco habeas. Vale. Venetiis.

FRAN-

FRANCISCI PISANI
SILVESTRI FILII,
PATRICII VENETI,

de universæ Philosophiæ ornamentis

O R A T I O.

Habita Venetiis in Aede divi Bartholomæi Apostoli.

ON absque plurimis rationibus, et optimis causis in more institutoque majorum nostrorum positum est, eminentissime Legate, facundissimi Oratores, amplissimi Patres, ornatissimi Equites, eximii Doctores, et ceteri omnes viri clarissimi, ut singulis annis ex hoc ornatissimo loco philosophiæ commoda, et ornamenta ab aliquo adolescente ex ordine patricio explicentur, et quoad ejus fieri potest, commendentur. Quod quidem etsi aliis rationibus institutum esse alii fortasse autumant, tamen ego hanc causam vel potissimam existimarem, quod quemadmodum in plurimis aliis institutis ad res maritimas, ad actiones forenses, et ad multa alia negotia civilia obeunda pertinentibus, adolescentibus viam et iter majores nostri patefecerunt, ut in hujuscemodi rerum administratione vigilantiores, solertiores, et peritiores fierent: sic etiam his adolescentibus qui ad perfectam oratoriam facultatem,

tem, et sapientiæ studium pervenire exoptarent, hunc veluti primum aditum ad aliquod sui ingenii, et industriæ specimen ostendendum, optimo sane consilio concedendum esse censuerunt. Etenim videbant, in magna rerum copia quibus nostra respublica constituta est, late patere eorum industriam qui ab ineunte ætate ad hæc studia excolenda totum animum suum converterent. Atque ita ex hac re undique laudabili, et majorum, et nostris etiam temporibus complures ingenui adolescententes non parum nominis et laudis sunt consecuti, atque hoc optimo auspicio clarissimi oratores, et vere sapientissimi viri evaserunt, a quibus plurimum boni, et decoris tam in rebus adversis, quam etiam prosperis in nostram rempublicam redundavit. Ad hoc optimum inceptum paucis ante annis nonnulli mei condiscipuli sese etiam accinxerunt, qui in hoc laudationis genere si aliis qui antea dixerunt, non præstiterunt, multorum iudicio nec inferiores exstiterunt. Quorum exemplo et ego ductus (ut ingenue animum meum profitear) hanc provinciam ab huiusce sacræ scholæ peripateticæ antistite mihi demandatam, non invito animo suscepi. In qua tamen re unum est quod me non parum perturbat; vereor enim, me non ita vestris auribus posse satisfacere, ut illi acriori ingenio, et majori doctrina præditi, verborum ubertate, et sententiarum subtilitate omnibus qui tunc affuerunt, cumulatissime satisfacerent. Verum in hac animi mei perturbatione tria sunt quæ me maxime recreant et reficiunt: quorum primum est, quod ego maximi facio, vestra in omnes adolescententes qui ad honestissimas actiones se applicare student, incredibilis humanitas: alterum, quod etiam ego ex eodem limpidissimo Tantalii fonte, unde illi rhetorices ornamenta hauserunt, sitibundus potavi: tertium vero, quod hoc genus laudationis tale est, ut in ea non tam dicendi copia, quam nova ratio, et moderatio sit requirenda, quæ rerum antea inaudita dispositione audientium animos magis alliciat, quam trita et ab aliis sulcata orbita tædio quodam avertat. Vnde conabor ego, quantum in me erit, nova inventionis, et dispositionis forma, hac in mea oratione vobis fortasse non displicere.

Non est igitur ut hodierno die id expectetis quod a plerisque

que

que factitatum esse non ignoro, minutissimas quasdam philosophiæ sectiones, quæ etsi partibus quibusdam constare videntur, tamen ita connexæ sunt et indiscretæ, ut quemadmodum nullus quantumvis excellens pictor varios iridis colores discretos et sejunctos oculis hominum potuerit repræsentare, sic etiam difficillimum sit has philosophiæ partes minutatim sejungere, cum præsertim alia ex alia sit nexa, et omnes inter se aptæ colligatæque ita videantur, ut alia sine alia recte non constet, nec, nisi tota sit conjuncta, veram, et integram homini felicitatem, ad quam solus homo ex omnibus animalibus natus est, de se possit præstare. Quare, posthabitis hujuscemodi minutissimis partitionibus, de toto philosophiæ corpore sic agemus, ut si quis agens de mundo et cælo, ab imo ad summum protendens, ostendat quidem, omnes partes necessarias esse, et aliquid boni et commodi humano generi secum afferre; inter hæc tamen partes quasdam nobiliores et excellentiores esse, quæ et ipsæ tamen aliarum mutua opera indigent. sic etiam nos hac in doctissimorum virorum corona de universa philosophia tractabimus, ut ostendamus, perfectam hominis felicitatem a perfecta et solida philosophia potissimum dimanare. Quod ut facilius a me explicetur, et a vobis forsasse attentius audiatur, et diligentius percipiatur, fingemus quemdam montem altissimum, in cujus collibus et jugis planissimis, et amoenissimis ipsa humana felicitas domicilium, et delubrum suum habeat; ad quem felicissimum locum nemo possit accedere, nisi prius primis philosophiæ partibus initiatus, ingenii acumine illustratus, optimis moribus excultus, rerum naturalium cognitione sublimatus, et divinarum sapientia perfectus, et pæne divinus factus fuerit: ad quem sacrum montem quicumque ascendere expetit, ut hujuscæ beatitudinis sempiternæ particeps fiat, hodierno die animadvertat quæ ab ineunte ætate potissimum sint facienda, quibus viis in ætate firmiore sit procedendum, et quæ demum in maturiore præmia divina sit consecuturus.

Ad hujuscæ igitur montis sanctissimi radices, sedem et domicilium primum habent quatuor artes, quæ quodam vocabulo communi *logodadala* appellari solent, eo quod omnes circa ser-

sermonis et orationis formationem et institutionem, diversa tamen ratione, et sine, diligenter, ingeniose, acute, et subtiliter versentur. Quorum prima ex viginti figuris, sive diversis formulis, veluti ex atomis aliis cum aliis concurrentibus, et pro earum qualitate convenientibus, quosdam articulos coniungi docet, ex quibus articulis membra aliquid agentia componuntur, ex quibus membris loco suo recte dispositis quoddam corpus constituitur, quam congruam orationem vocat ars illa quæ a suis primis elementis quæ a græcis γράμματικα dicuntur, *Grammaticæ* vocitata est. Quæ quamvis omnium infima habeatur, tamen ejus professores nihil verentur eam appellare omnium artium parentem, et quantum valeat, hac aptissima similitudine ostendunt: quemadmodum e radicum succo trunci, rami, frondes, folia, et demum fructus tam uberrimi, quam suavissimi nascuntur, et ad maturitatem perducuntur; sic etiam ab hac arte ceteræ artes, et omnes disciplinæ, et scientiæ irrigatæ florescunt, et longe suaviores, et uberiores fructus de se ferunt, qui alioquin insulsi, et insipidi bene olfacentibus solent videri: et huic prima loca montis tenenti tantum attribuunt, ut nisi quis firma et fida fundamenta hac in arte recte jecerit, frustra ad reliquas ascendere conabitur, nec ullo pacto ad earum penetralia admittetur. Et hæc quidem ars, utpote non ingrata, eos summopere celebrat a quibus ipsa ampliata, et celebrata est. Et primum Græcis plurimum se debere profitetur, et in primis Aristarcho, Eustathio, Apollodoro, Herodiano, Apollonio qui δύσχαλθα a nimia rerum subtilitate dictus est, et demum Theodoro Gaza, qui non minus de literis latinis quam etiam de græcis est benemeritus: deinde Latinis, et maxime M. Varroni, Publio Nigidio, Palæmoni, Capro, Diomedii, Donato, Servio Honorato excellentia quadam *Grammatico* dicto, et Prisciano, qui omnium tam copiosissime, quam exactissime hanc artem enucleavit.

Huic proximum locum tenet ars poetica, quæ quamquam a grammatica circa prima rudimenta, multa ad syllabarum, et carminum dimensionis cognitionem spectantia mutuatur, tamen etiam quædam præcepta seorsum collegit, quæ ad inventio-

tio-

tionem , dispositionem , atque ad ipsam elocutionem maxime faciunt , in primis illud admonens ut personarum de quibus a poëta agendum est , decorum semper seruetur , sine quo nullus poëta assequi id potest quod potissimum debet intendere , ut scilicet prosit , et summa cum omnium legentium , et audientium admiratione delectet . Qua quidem de re Aristoteles satis copiose scripsit , et ante eum divinus Plato multis in locis tetigit , quamquam malit , divino quodam furore facultatem illam poëticam , quam præceptis , aut ulla arte constare . Apud Latinos vero Horatius diligentissime de hac arte præcepta quædam commodissima tradidit , Neoptolemum scriptorem Græcum ex quorundam opinione imitatus .

Verum his duabus viis jam relictis , ulterius progrediamur , et quid opis tertia huic finitima nobis afferat , dispiciamus , quæ a ratione veritatis indagandæ et perscrutandæ prius *Logica* , deinde (quoniam id apte fieri non poterat sine disceptatione multarum rerum quæ veritati repugnant , aut interdum veritatis quamdam formam præ se videntur ferre , cum tamen re vera falsæ) *Dialectica* est appellata , ut post has rerum , et verborum varias disceptationes ad meram veritatem hujusce artis studiosos perduceret . Ad quem finem optatum ut omnino perveniret , hæc ars omnium subtilissima excogitavit , et invenit primum quinque universas voces , quibus omnium rerum definitio , sine qua veritas nec apparere , nec constare potest , perspicue describi posset : deinde variam , et infinitam rerum copiam sub decem appellationibus contineri , quæ ipsarum rerum diversitatem ostenderent , subtiliter edocuit : postea discepsit de his enuntiationibus quibus circa ea quæ aut affirmanda , aut deneganda essent , animorum conceptiones aptissime eloqueretur : mox ad id quod potissimum intendit , syllogismorum inventionem , materiam , et formam ostendendam omnes suas vires adhibet , ita ut prius in universum agat de sedibus et locis unde omne genus argumentandi , aliquid esse , aut non esse , facile elicitur . Et ne quandoque in argumentationibus a recta via aberrare possimus , quædam formas breviter circumscriptis , a quibus si quis inter disputandum recederet , parum cautus , et peritus haberetur . Postremo quibusdam syllogismis

tale firmamentum suppeditavit, ut quotiescumque his utare, necesse est, adversarium tibi, velit, nolite, annuere et assentire. quibus si quid ambigui de aliqua re esset, id adeo certum et firmum demonstrat, ut nihil firmitus et certius possit demonstrari. Atque hisce rationibus, et viis ab hac arte ingeniose excogitatis, et maxima subtilitate explicatis omnes uno ore consentiunt, hanc esse ad omnium ingenuarum artium cognitionem, verissimam methodon, qua hujusce artis studiosi instituuntur, et instruuntur ad ea quæ stant a veritate confirmandum, ad ea vero quæ veritati repugnant refellendum. Complures hac in arte scriptores acutissimi ab antiquis celebrantur; tres tamen Græci, ut alios nunc omittam, ceteris omnibus jure optimo præferendi: Zeno Eleates, qui primus omnium hanc artem in lucem edidit: Chrysippus Tarsensis, qui eam adeo ampliavit, ut memoriæ proditum sit, eum quadraginta annorum spatio septingenta et amplius volumina de rebus ad hanc artem pertinentibus composuisse, et hinc Athenienses viros scientissimos dixisse, aut nullam dialecticam apud deos immortales esse, aut solam Chryssipream inveniri: et Aristoteles, qui diligentissime inspectis opinionibus eorum qui hac de re ante eum scripserant, hanc artem ita disposuit et concinnavit, ut nihil amplius addi, aut demi posse videatur. Ex Latinis vero Boëthius Severinus de hac arte planissime, Laurentius Valla ingeniose, Martianus Capella artificiose scripserunt, et plerique alii quos nimis prolixum esset, et fortasse absurdum, omnes dinumerare. Verum ex hac semita aliquantulum angusta egressi, latiores et apertiores vias, et campos Rhetorices ingrediamur.

Hæc est ea Rhetorice quæ a dicendi flumine, quo huic arti dediti, in iudiciis forensibus, in consultationibus, in rerum, et hominum laudationibus, aut vituperationibus solent affatim affluere, nomen invenit: est enim ea quæ exercitationis gratia docet quasdam quæstiones a propriis personis, et temporibus sejunctas, de quibus in utramque partem et ornate, et copiose disceptari possit: ita ut ab eo universo dicendi genere cum velit sic exercitatus, ad proprias personas, et veras causas possit omnia accommodare, et ad rem suam derivare. Atque ita

ita pro causarum varietate in omni dicendi genere oratorem instituit, ut convenientia, et necessaria causæ ingeniose inveniat, inventa aptissime disponat, ornatissime eloquatur, omnia præmeditata firmissima memoria complectatur, et demum venusta actione animis audientium varios affectus infigat, et imprimat. Quod ut facillime assequi possit, hæc ars omnium eminentissima edocet qua ratione sit faciendum ut in primo orationis vestibulo amice, intelligenter, et attente audiatur; deinde breviter, dilucide, et probabiliter res explicetur, postea controversiæ nodus præscribatur, mox quibus argumentationibus configatur, postremo quo artificio peroretur. Atque hujusce artis celeberrimæ celeberrimi cultores plurimi quidem ab antiquis celebrantur. Inter hos tamen principatum obtinuit Gorgias Leontinus, quem constat Empedoclis discipulum fuisse, qui Athenis in alieno solo docendi, et dicendi facultate tantum pecuniæ comparavit, ut in Delphici Apollinis templo auream statuam sibi collocarit. Eodem sere tempore complures etiam alii floruerunt, Thrasymachus Chalcedonius, Prodicus Chius, Protagoras Abderites, Hippias Eleus, Alcidas Eleates, Antiphon Rhamnusius, et Theodorus Byzantius. His successere multi alii; sed duo omnium longe clarissimi, Isocrates, qui Gorgiæ auditor fuerat, et Aristoteles, qui jam Isocrate seniore (octavum enim et nonagesimum implevit annum) postmeridianis scholis præcipere artem oratoriam cœpit, æmulatione quadam motus, quam eo senariolo indicavit: *αἰσχρὸν σοτῆρ, ἔἰς ἰσοκράτη ἐδὴ λέγειν. turpe est tacere, et Isocratem pati dicere.* et hic idem de hac arte omnium exactissime complura scripta edidit. Theophrastus quoque hujus discipulus de rhetorica diligenter scripsit. Post hos hanc præstantissimam artem exercuerunt Apollonius Molo, Dionysius Halicarnasæus, Apollodorus Pergamenus, qui præceptor Cæsaris Augusti Apolloniæ fuit, Theodorus Gadareus, quem Tiberius Cæsar Rhodi, cum eo secessisset, studiose audivisse dicitur, et Hermagoras hujusce Theodori auditor, et horum omnium novissimus Hermogenes, qui nihil quod ad hanc artem pertineat, intactum reliquit. Ex Latinis vero M. Cato quædam in hanc materiam tetigit: post eum M. Antonius ille censorius

forius opus rhetoricum tantummodo inchoavit. omnium autem accuratissime oratorias artes pluribus libris tractavit M. Tullius. De hac arte plura scripserunt etiam Cornificius, Stertinius, Gallio, Celsus, Lenas, Virginius, et omnium copiosissime Fabius Quintilianus, Plinius, Tutilius, qui iisdem fere temporibus floruerunt: et superioribus annis Chrius Fortunatianus, Martianus, et Georgius Trapezuntius, qui suis institutionibus Hermogenem nobis latinum videntur fecisse.

Ab harum quatuor artium viis egressi, sedes eorum invenimus qui partim ab hisce inferioribus formati et instituti, et multa a superioribus et longe altioribus mutuati, aliquanto altius ascenderunt, et nomen suum exrulerunt. Horum autem primi sunt poëtae, qui numerorum *ἄρσιν*, et quodam pedum concentu diligentissime observato, non absque summa legentium, et audientium oblectatione non tam aurium quam etiam animorum, hominum coetus coeperunt ita demulcere, ut serenos mores exuerent, et humaniores induerent. Et huiusce tantæ rei inventionem Ethnici non homini, sed Pythio Apollini attribuerunt. et quidam addiderunt, Phemonoën Sibyllam, primam carmen heroicum, quod a quadam excellentia *Epos* dictum est, ex adytis Apollineis cecinisse. Inde emanavit consuetudo ut hoc genere carminis hymni in deorum laudes, et heroum præclarissima gesta tantummodo celebrarentur. Inde secuti sunt qui regum, reginarumque, et tyrannorum mores, vitam, et infelicitatem alio quodam genere carminis, et ipso gravi ostenderent; qui Tragici sunt appellati. Secuti sunt Comici, qui tenuiorum et viliorum personarum mores ad commune omnium documentum expresserunt. In vitam et hominum pravissimos mores audacius insurrexerunt Satyrici. Ad hos accesserunt omnium jucundissimi, qui vario carminum generi per se canoro lyræ harmoniam addiderunt, et inde Lyrici sunt cognominati; quos quidem omnes si vellem suis nominibus sigillatim persequi, et nimis longi operis esset, et nihil fere ad rem nostram pertinentis: unde contenti erimus duos tantum indicasse pari incessu præcedentes, a dextra divinum Homerum, a sinistra vero eminentissimum Maronem, quos ceteri omnes non parvo intervallo summa veneratione

tionem prosequentes, uno ore profitentur, ab hisce duobus veluti fontibus omnem eloquentiam derivatam esse, ab illo gratiam, ab hoc vero latinam, et ambos non modo poetica, verum etiam oratoria virtute maxime eminere.

Sed jam ab hac via ad proximam divertamur, in qua habitant hi qui proximi poetis quodammodo carmine soluto seculorum præteritorum gesta ad posteritatis memoriam, et ingenii famam, verbis quidem liberioribus, sed tamen in quamdam concinnitatem desinentibus, descripserunt. In qua describendi materia complures claruerunt, sed nemo dubitat, quatuor ceteris longe præferendos, duos scilicet Græcos, Thucydidem, et Herodotum, et duos Latinos, Sallustium, et Titum Livium. Nam Sallustius recte Thucydidi conferri potest;ambo enim densi, breves, et semper sibi instantes, mira brevitate, qua plurimum valent ad docendum, ad delectandum, ad movendum: et Livius Herodoto; uterque enim cum in narrando miræ jucunditatis, et clarissimi candoris, tum in concionibus supra quam enarrari potest, sunt eloquentes: omnia ab utroque dicuntur cum rebus, tum personis maxime accommodata, ita ut ceteri illius classis sequentes, et ut laude longe digniores comitantes, primum locum possidere nihil indignentur.

Iam ad tertiam viam deveniendum est, quam quidem a tot fere latinis, quot etiam græcis frequentari video, in qua plures multis variisque virtutibus præditi in orandi munere celebrantur. omnes tamen duobus libentissime cedunt, Demostheni scilicet, et M. Tullio. Hi namque duo omnis perfectæ eloquentiæ lumina in lucem protulerunt, et inter se pæne pares sunt habendi, si consilium, si ordinem agendi consideres, si præparandi, dividendi, probandi rationem respicias. In elocutione videtur aliqua diversitas; densior ille, hic copiosior; ille adstrictior, hic latior; ille plus curæ, hic vero naturæ debet: qua fretus cum se ad græcorum imitationem totum contulisset, non solum vim Demosthenis, sed etiam Platonis copiosum, et Isocratis jucunditatem effinxit. Illum tamen honoris gratia a dextra tenet, quod et prior fuit, et se, quantus est, ab illo factum profitetur. Verum omnes alii hosce duos ad
fora,

fora, ad curias; ad rostra deducentes, honorant, colunt, et observant, et eis citra omnem invidiam et æmulationem primas deferunt.

Ad hunc locum se se protendunt quatuor artium viæ, et tres hujuscemodi studiorum quæ humanitatis dicuntur. Quæ quidem non scientiæ, non sapientiæ, sed dumtaxat doctrinæ nomen sibi vindicant, eo quod aliæ quibusdam suis præceptis, et institutionibus, aliæ fabularum figmentis, aliæ rerum præteritarum exemplis, aliæ vero quibusdam argumentationibus et persuasivis a rebus veris, aut probabilibus deductis, homines docere profitentur.

Verum post has vias de quibus hæcenus dictum est, sequuntur quatuor Matheseos calles, qui quamquam sint angusti, tamen per eos incedentium ingenium sic dilatant, et acuunt, ut ad scientiæ, et sapientiæ cognitionem comparandam longe subtilius et perspicacius reddatur. Primus enim qui Arithmetice dicitur, versatur potissimum circa eam multitudinem numerorum qui per se constare dicuntur, ut tres, quatuor, decem, et ceteri numeri qui ut sint nullo alio numero indigent. atque ita subtilissime agit de numero pari, et impari, et eorum subtilissima definitione, et divisione, ex opinione tum antiquorum, tum etiam recentiorum. Ab hac vero, utpote Mathematicarum principe, Geometria, cui magnitudo immobilis subjicitur, nomina mutuata, figuris, et corporibus suis indidit; ut alia *trigona*, *tetragona*, *hexagona*, *octogona*, et alia id genus denominentur. Pari ratione inde Musica, cujus subiectum est multitudo numeri ad aliquid, et sonorum diversitas, suum *dia tessaron*, *dia pente*, *dis dia pason*, *dia pason* suscepit. Astronomia vero, quæ de magnitudine mobili agit, suæ sphaeræ circulos parallelos, axes, et cetera hujuscemodi a Geometria mutuo accepit; ita ut hi Mathematicarum calles quamvis diversis finibus terminentur, tamen interdum inter se eo modo complicantur, ut nisi quis recte per omnes inceserit, non apte et commode se possit explicare: verum qui per cunctos accurate transferit, dii boni, quam facile et planum iter ad rerum naturalium, et cælestium speculationem sibi præparabit. Etenim hæc quatuor disciplinæ non tam de quantitate, forma,

ma-

magnitudine, parvitate, æqualitate, habitudine, actu, dispositione, loco, et tempore, materiæ et ipsis corporibus inhzrentibus agunt, quam de his quæ educuntur a materia ipsa et corporibus, ita ut sui numeri, proportiones, et vocum concentus, et cælorum motus non tam sensu quam intellectu comprehendantur. Atque ita ex hac meditatione et contemplatione mirum in modum hominis ingenium sublevarur, erigitur, et extollitur ad rerum naturalium cognitionem, et divinarum speculationem. Vnde memoriæ proditum est, divinum Platonem admonuisse, neminem ad operum naturæ, aut divinx essentiæ investigationem admittendum esse, nisi prius Mathematicis instructus esset. Hos quidem calles plurimi, et clarissimi viri frequentarunt; omnes tamen in his locis et ut inventorem, et harum artium amplificatorem Pythagoram, non secus ac deum aliquem, venerantur. quippe qui numerum tanti fecerit, ut complures $\alpha\lambda\lambda\tau\omega\ \tau\epsilon\tau\rho\acute{\alpha}\delta\alpha$, hoc est per *quaternarium numerum*, quo nihil perfectius existimabat, jurare induxerit. videbat enim quatuor esse elementa, quatuor anni tempora, quatuor rerum qualitates, et quatuor mundi esse plagas, et multa alia hoc numero constare. Geometrica vero ratione tantum delectatus est, ut cum trianguli virtutem percipisset, tanta lætitia elatus dicitur, ut in deorum honorem *hecatomben* fecerit: quod sacrificii genus, si Homero credimus, et maximum, et heroicum erat. Is idem etiam observata malleorum super incudem quodam nativo cantu ferrum cudentium sonorum diversitate, Musicam invenisse, et de ea quadam industria divina artem ingeniose confecisse dicitur. Præterea Astronomiæ adeo studiosus, et peritus fuit, ut et cursum, et naturam illius stellæ quæ a græcis $\phi\omega\sigma\phi\acute{o}\varsigma$, a latinis *lucifer* appellari solet, primus omnium deprehenderit. Non defuerunt etiam complures alii harum disciplinarum peritissimi, sed qui tamen alicui harum uni majori studio operam suam navaverint, ut in geometria Euclides, cujus opera et græce, et latine interpretantur, omnibus antecellit: et Archimedes Syracusanus, qui in patriæ oppugnatione multis machinis ex hac arte inventis, et fabricatis Marcelli imperatoris Romani expugnationem omnium opinione diutius retar-

tardavit. cui tamen Marcellus edixerat vitam donari, nisi ipse arti suæ nimium intentus, militis imprudentia, maluisset occumbere. Non minus etiam hac in disciplina celebrantur Anaximander Milesius Thalæcis Milesii auditor, qui primus omnium *gnomonem* invenisse, et horologium Lacedæmonis summa cum omnium admiratione fecisse traditur. In Musicis etiam plures claruerunt, inter quos, præter illos antiquissimos Linum, et Orpheum a poetis decantatos, non ignobilis habitus est Thalætas Cretensis Cortynius, a Lacedæmonis magno pretio accitus ut suos pueros hac disciplina artis musicæ institueret, et Timotheus Milesius, Terpander, Arion, et Ilmenias Thebanus. Et omnes fere hujus artis professores asserunt, eam non solum auribus suavissimam delectationem, verum etiam furori sedationem, et plerisque morbis sanitatem asserre, et sæpius attulisse. In siderum vero observatione, præter Assyrios, Chaldæos, et Aegyptios, qui teste Cicerone, propter locorum magnitudinem, et regionis planitiem, motus caelestes primi omnium cœperunt contemplari, nobilissimi habitus sunt Thales Milesius, qui etiam inter septem Græciæ Sapientes primus est connumeratus, et ille Anaximander qui signi zodiaci primus inventor fuisse dicitur, et Berossus, qui ob rerum futurarum præsentationem, et prædictionem, statuat aurata lingua in gymnasio publico Athenienses collocarunt. Constat etiam apud eos qui non fabulosa, sed vera scribunt, Eudymionem in quodam Ionie monte cursum et vias erraticas lunæ observasse, et demum triginta annorum spatio percepisse. Hipparchus quoque dicitur stellarum nomina, et numerum explicasse. Ptolemæus denique omnium hac de re copiosissime scripsit. Fuerunt etiam quidam Romanorum hujusce artis non ignari, inter quos Numa Pompilius connumeratur, et Sulpicius Gallus, qui bello Macedonico contra Persem Philippi filium feliciter gesto, lunæ eclipsim prædixit, ne ea re militum animi, tanquam aliquo prodigio, a pugnando deterrentur; qua prædictione Romani victores exstiterunt. Cæsar quoque Cæsar, *dictator* dictus, hujus observationis peritissimus fuit, quod quidem in anni sui dispositione, cui quadrantem addidit, facile demonstravit. Postremo Boëthius de his artibus omnium la-

sino-

tinorum exactissime scripsit, et figuris suis, ut res etiam sensibus notior fieret, omnia ingeniose demonstravit.

Post hos calles qui ad ingenium hominum acuendum plurimum faciunt, sequitur via latissima, in quam ingressi, statim a principio quatuor fontes, duos a dextra, et totidem a sinistra intuentur, et eorum vim et virtutem admirantur; qui totum fere montem quibusdam rivis, et rivulis ab his continue scaturientibus deductis irrigant, et feracem reddunt. Etenim fama constans est, horum fontium aquas limpidissimas potestatem habere non solum hominum ingenia, verum etiam animos ita expurgandi, et prorsus abluendi, ut in omnibus actionibus quas tam publice, quam privatim suscipiunt, prudentes, iusti, fortes, et temperati sint, et ab omnibus habeantur. Unde illi primi qui nobis hanc viam, et hos fontes indicarunt, duos illos a dextra prudentiæ, et iustitiæ, alteros vero fortitudini, et temperantiæ dedicatos esse dixerunt, et in hoc omnes consentientes asseruerunt, neminem posse veram scientiam, aut sapientiam adipisci, nisi prius ab hisce quatuor fontibus purgatus, defæcatus, et perlatus fuerit omnibus illis sordibus quæ plerumque imprudentium, inistorum, ferocium, et intemperatorum animos solent inficere, polluere, et inquinare.

Huic autem viæ a Græcis *ἠθικὴ* nomen est impositum, Latini vero conati verbum verbo reddere, *Moralem* appellaverunt; cui prudentiores et sapientiores tantum attribuunt, ut a bona rerum consuetudine omnia bona, a mala vero omnia vitia censeant provenire. Etenim homines qui hac iter faciunt, et ibi se ipsos abluentes aliquantum immorantur, ita ab omni fæce et sorde defæcantur et expurgantur, ut et sibi, amicis, cognatis, patriæ recte possint consulere, ac quæ honesta, et utilia sint futura publice privatimque prospicere, ita ut semper boni et æqui rationem habeant, et in moderandis populis provinciisque regendis nihil prætermittant quod ad æquam legum lancem pertineat. In periculis vero subeundis, et rebus asperis et acerbis tolerandis ita muniuntur, ut numquam perturbentur, nec tumultuantes (quod dici solet) de gradu suo dejiciantur, sed præsentis animo, et consilio in rebus omnibus obeundis summa alacritatè utantur; nec mortem ipsam, qua

nihil est terribilius, nedum imminetia pericula, modo patriæ possint opitulari, umquam reformidant. Hinc etiam hauriunt, quibus remediis nimios sensuum, et voluptatum appetitus possint reprimere et coercere, ita ut in omni actione suscipienda, ratio semper dominetur, et decorum illud a Græcis *πρέπον* dictum, sine quo nihil venustum esse potest, in primis servetur. Atque hisce virtutibus illustrantur, ac potissimum illustrari debent qui rerumpublicarum administrationi velint præsidere, et curam domesticam sustinere, aut vitam privatam sibi deligere, ut his animi virtutibus universam benevolentiam apud omnes sibi concilient, et illi facultates suas recte augeant, et hi honesto in otio conquiescant. Hanc autem viam primus omnium Socrates dicitur non solum invenisse, verum etiam illustrasse. hic enim relictis rebus occultis, et multiplici obscuritate involutis, de virtutibus expetendis, et vitiis fugiendis, nec non de bonis rebus, et malis ad communem hominum societatem, et utilitatem non tam subtiliter cœpit disputare, quam quæ ad bene beateque vivendum conferunt, fideliter præcipere, et ostendere. Hunc deinceps sectatus divinus Plato, ejus discipulus, libros de republica, de legibus, et dialogos non parum ad hanc rem facientes divinitus scripsit. Xenophon quoque Platonis æmulus, sub institutionis forma regis Cyri hanc materiam intactam non reliquit. Aristoteles etiam ad horum imitationem ethica, politica, et œconomica accuratissime explicavit. Noster etiam Cicero plurima ab his omnibus mutuatus, multis et variis voluminibus hanc philosophiam moralem, ut ipse de se restatum reliquit, literis latinis illustravit. Huic etiam non parva adjuncta, et ornamenta addidit Seneca, qui nihil fere scriptum reliquit quod non ad vitæ humanæ institutionem videatur pertinere. His addi potest Boëthius Severinus, qui in sua Consolatione nihil quod ad virum prudentem, justum, fortem, et temperatum spectet, videtur prætermisisse. Non tacendus est etiam hoc in numero Iovianus Pontanus, qui paucis ante annis, ut in poetica, et historica facultate, et fidei ratione cognitione, sic etiam in politicis præceptis nova quadam ratione dandis non parum nominis, et laudis est assecutus. Denique nemo est habitus verus philosophus qui de præceptis recte

recte vivendi aliquid non scripserit . Verum his jam satis explicatis, reliquas hujusce montis sacratissimi partes diligentiori, attentiori, et sublevatori animo incipiamus contemplari .

Iam pervenimus ad illius scientiæ et cognitionis superiores colles, quæ proprio et peculiari nomine *Physiologia* dicitur, quæ homines ad hunc locum tamquam ad speculam eminentissimam per hujusmodi vias profectos, postquam de principiis, et causis rerum quæ per se nativo motu moventur, diligentissime egit, hæc inferiora intueti, et superiora contemplari, subtilissima indagazione edocet, ut ex hac cognitione, et contemplatione cognoscat homo, se ceteris animantibus infra positus et constitutus antecellere, et ad superiora, et proxime deos, hujus scientiæ acquisita cognitione accedere . Ac principio quidem nos ita instituit, ut univerſam terram in media mundi sede locatam, solidam, et undique in se se conglomeratam, vestitam floribus, herbis, arboribus, frugibus, inspiciamus, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur; deinde fontium perennitates, liquores per lucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, ad hæc reconditas auri, argenti que venas, et aliorum omnium metallorum, infinitamque vim marmoris . Postea, quam varia sint genera bestiarum, quarum aliæ feræ terrestres, aliæ natantes, aliæ volucres, quarum et varii cantus, et volatus; qui sit pecudum pascuis, quæ vita silvestrium, et quæ cicurum . Præterea docet hæc eadem hominem, hominum naturam dignoscere, qui quasi cultores terræ constituti, non patiuntur, eam nec immanitate belluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari, quorum opera agri, insulæ, litora que collucent distincta tectis, et urbibus . Sicque animus noster cunctam intuens terram, et omnia quæ in ea nascuntur, et degunt, nihil dubitat quin hæc omnia divina ratione sint effecta . Hos etiam ducit ad intuendum quanta sit maris pulchritudo, quæ species universi, quæ multitudo, et varietas insularum, quæ diversarum orarum, et litorum amœnitates, quot genera quamque disparia belluarum partim submersarum, partim fluitantium et innatantium, partim ad saxa nativis testis inhærentium, et ipsum mare, quod sic terram appetens litoribus cludit, ut una ex dua-

bus naturis conflata videatur . Exinde nobis ostendit mari finitimum esse aërem , qui die , et nocte distinguitur , qui tum fufus , et extenuatus in sublime fertur , tum autem concretus in nubes cogitur , humoremque colligens terram auget imbribus , tum effluens huc et illuc ventos efficit . idem annuus frigororum , et calororum facit varietates , idem etiam volatus alitum sustinet , et spiritu ductus alit , et sustentat animantes . Huic aëri supremus , et a domiciliis nostris altissimus æther imminet : qui omnia cingens , et coercens , est veluti extrema ora , et determinatio mundi , in qua cum admirabilitate maxima igneæ formæ cursus suos ordinatos definiunt . Ex quibus sol , cujus magnitudine multis partibus terra superatur , circum ipsam volvitur , isque oriens , et occidens , diem , et noctem conficit , et modo ad nos accedens , modo a nobis recedens binas in singulis annis reversiones ab extremo contrarias facit , quarum intervallo tum quasi tristitia quadam contrahit terram , tum vicissim lætificat , ut cælo hilarata videatur . Luna etiam , quæ est , ut ostendunt Mathematici , major quam dimidia pars terræ , iisdem spatiis vagatur quibus sol , sed tum congregiendi cum sole , tum digrediendi , eam lucem quam a sole accipit , mittit in terras , et varias ipsa mutationes lucis habet . atque etiam tum subjecta , tum opposita soli , radios ejus et lumen obscurat , tum ipsa incidens in umbram terræ , cum est e regione solis , terræ interposito interjectuque , repente deficit . Iisdem spatiis ceteræ etiam stellæ quas vagas dicimus , circum terram feruntur , eodemque modo oriuntur et occidunt ; quarum motus tum incitantur , tum retardantur , sæpe etiam insistant ; quo spectaculo nihil potest admirabilius esse , nihil pulchrius , nihil etiam humano generi commodius . Nam ex hujuscemodi accessu , et recessu , et vario discursu omnia quæ in terris hominum causa gignuntur , oriuntur , aluntur , augentur , ad magnitudinem , et maturitatem suam perducuntur . Vis enim illa cælestis per hujuscemodi motus , et varias circuitiones in hæc inferiora ita infunditur , ut actioni formæ privatæ præsto sit illa virtus universalis , atque ita forma ex materia similis sibi educitur : unde propositio illa ab antiquis celebrata , et ab Aristotele repetita certissima , *sol est homo*

homo generant hominem. Quæ omnia contuens animus, accipit ab his cognitionem deorum, ex qua oritur pietas, cui conjuncta est justitia, et reliquæ virtutes ex quibus vita beata existit par et similis deorum, longe melius confirmantur. Hoc enim studium Physiologiæ nos a corporis voluptatibus facile deterrebit, atque ab eorum omnium cupiditate quæ externa plerique omnes admirari, et pretiosa existimare solent, profusus amovebit. E physicis namque fortitudo fumetur contra mortis metum, cum didicerimus, spatium homini vivendi, quantumvis diuturnum, a natura datum, vix totius temporis tum præteriti tum futuri momentum esse: et omne genitum corrumpi, et in simplicia dissolvi oportere, et partes propriis elementis reddi, atque restitui universitati. In his autem collibus incoluerunt, et hos primi omnium e Græcis excoluerunt Thales Milesius, Anaximander, Xenophon Colophonius, et ejus discipulus Parmenides, mox Pythagoras, et multi Pythagorici, inter quos nobilissimi exsiterunt Archytas Tarentinus, et Timæus a Platone in dialogis sæpe introductus, qui nobis quibusdam ænigmatis philosophiam plenam reliquerant, et Anaxagoras Clazomenius, qui causam efficientem intellectum, ac mentem appellavit; et divinus Plato, qui primus omnium quatuor rerum principia, *elementa* appellavit, ut Eudemus testatum reliquit, et Pythagoricorum, Eleatarumque dogmatis, quæ involuta, subobscuraque multis videbantur, lucem quamdam attulit, ita ut deinde omnibus longe faciliora sint visa.

Non desuerunt etiam multi alii communi quadam appellatione aut a præceptoribus, aut a locis, aut scholis, aut ab exercitationibus denominati, quales Socratici, Cyrenæi, Academici, Peripatetici, quorum omnium, ex eorum judicio qui scientissimi, et sapientissimi sunt habiti, de omnibus quæ ad hanc cognitionem spectant, Aristoteles copiosissime, et exactissime scripsit. Hic enim vir docto quodam, et naturæ miraculo undique perfectus, et omnium artium, disciplinarum, et scientiarum peritissimus, in lucem fuisse editus videtur, ut illius acerrimo judicio superiorum scripta recenserentur, atque ita concinne disponerentur, ut nihil quidquam quod ad-

di,

di, aut demi possit, desiderandum posteris reliquerit: adeo ut si ipse naturæ aliquid debet, non minus ea vicissim ipsi debeat, cujus ingenii acumine effectum est ut opera ipsius naturæ antea aut parum, aut subobscurè intellecta, nunc hominibus perstudiosius sint notissima et apertissima.

Atque iidem omnes ex horum inferiorum altrice, motrice, sensili, et intellectu prædita vi, et superiorum assiduo motu, consenserunt esse quoddam Ens supremum, absolutum, cujus nutu omnia moveantur, et in terris, et aquis creentur, et ad quemdam sibi præscriptum terminum augeantur; unde inter hosce colles sunt duo longe ceteris in medio eminentiores, quorum alter quidem divinæ scientiæ, quam *Metaphysicem* appellant, est dedicatus, eoque omnes fere qui de physicis egerunt, in hoc convenerunt ut crederent, et assererent esse quoddam Numen θῆος a Græcis ὁ τ' ἀγαθόν appellatum, a quo omnia perpenderent, et ad quod omnia reducerentur. Vnde quidam eorum dixerunt, unicum esse tantum principium, atque rati id Numinis, quidquid et qualecumque esset, definitione posse comprehendere, describere sunt conati. Atque ita hoc ipsum Numen immensum, inenarrabile, augustissimum, omnemque humanæ mentis captum excedens, dixerunt esse quoddam vivens, immortale, per se, ipsum sibi sufficiens ad beatitudinem, essentiam sempiternam, omnis boni causam, incorporeum, ἀπερίμετρον, beatum, beatificum, omnium patrem, optimum, nulla re indigentem, cuncta bonitate sua conferentem. Vnde eorum quidam scientissimi habiti, hac divina cognitione, sive cælesti quadam inspiratione, sive hisce viis a me antea descripris percepta, crediderunt, hominem quadam felicitate, etiam dum hac in vita versatur, posse perfrui.

Hi quidem omnes recte dixerunt, et satis bene senserunt, non tamen meræ veritatis scopum attingere potuerunt; in quo perscrutando et investigando veterum sapientum ingenia multum elaborarunt, nec tamen veram sapientiam potuerunt agnoscere, eo quod veræ veritatis, et perfectæ sapientiæ arcum intimis oculis penatralibus nondum in lucem mortalibus se se prodiderat. Quod postquam illius principis, et universalis architecti Optimi Maximi Dei bonitate effectum est,

est, adaptata est nobis via ab hoc colle ad alterum coryphæum collem huic adhærentem, numquam ab illis veteribus profus cognitum, in quo situm, et firmatum est templum veræ, solidæ, et perfectæ hominum felicitatis. Hic enim duce fide, et constantia religionis christianæ, omnium quæ unquam fuerint sanctissimæ, et verissimæ, docemur cognoscere veram sapientiam, hoc est Deum ipsum vere Maximum, et Optimum. Nam sapere nihil aliud est nisi Deum verum iustis, et piis cultibus honorare, et agnoscere eum qui cum ab æterno Patre per intellectionem ineffabilem, et incomprehensibilem, coomnipotens, et ἀμήτωρ genitus fuisset, tamen ut occurreret quorundam erroribus qui non modo dicto prophetarum non audierant, sed in eos etiam crudelissime sævierant, iterum non per carnem, sed e carne ut iussus est nasci voluit, atque ut prius ἀμήτωρ, sic iterum ἀπάτωρ, quoniam sine patris officio, virgineo utero procreatus est, ut divinam et humanam substantiam gerens, nostram hanc fragilem imbecillemque naturam quasi manu sua ad immortalitatem educeret, factus est Dei Filius per Spiritum, et hominis ex carne, idest et Deus et homo. Dei virtus in eo ex operibus quæ incredibilia, et ante inaudita fecit, apparuit: fragilitas autem hominis ex acerbissimo crucis supplicio, quam semper constanti animo pertulit, nobis facillime est indicata. Hæc autem omnia fecit, et sustinuit, non tam sui quam nostrum causa, ut nos solum e tenebris ad lucem, a morte ad vitam, a servitute ad libertatem redimeret. Verum ad hunc supremum, et eminentissimum collem, in quo licet omnia inferiora, et superiora intueri, et contemplari, et omni perfecta felicitate perfrui, præter cognitionem et scientiam naturalem, etiam fide inconcussa, et corde sincero hominum pervenitur, qui et Deum credunt, et ejus opera potius admirantur quam ratione exquisita perscrutantur. Hanc viam, et hujusce coryphæi collis templum nobis significarunt ante ipsius Dei in terras adventum Moses ille qui et mundi creationem, et sacrosanctas cærimonias, et mores civiles, ut ipse a Deo per spiritum propheticum acceperat, suos populos docuit: et Esaias qui primus omnium prædixit, divinæ humanam naturam conjunctam ex Virginis partu orituram:

ram: et Hieremias, qui ut prævidit, sic dixit fore ut IESVS Dei Filius cruci affixus pateretur. Hoc idem significarant, et multi indicis patefecerant, David pater, et Salomon filius, et multi alii; quos nimis longum esset et numero, et ordine colligere. et demum IESVS CHRISIVS, qui divina et humana sapientia præditus, re ipsa præstitit quæ de eo multis ante sæculis prædicta fuerant. Cujus generationem cum Ioannes Evangelista vellet ostendere fuisse æternam, in suo Evangelio statim dixit: *In principio eras Sermo*. Et Matthæus ipse testatus est, IESVM de Virgine natum esse. Hoc ipsum confirmarunt Lucas, et Marcus, qui omnia quæ ab Apostolis, qui rebus omnibus intersuerant, fideliter acceperant, scriptis mandarunt. Hæc omnia nos etiam enucleatius docuerunt eximii doctores, quorum principatum obrinet Paullus ille qui ut melius divina mysteria perdisceret, usque ad tertium cælum dicitur fuisse sublevatus: Athanasius, Ioannes Chrysostronus, Gregorius Nazianzenus, et Basilius; divus Hieronymus, qui sua divina interpretatione cedit nemini, Ambrosius in suis divinis allegoriis vere divinus, Augustinus, qui ingenii acumine omnibus præstitit, et Gregorius Romanæ ecclesiæ Maximus Pontifex, qui morum optimorum præceptionibus ceteris antecellit; et complures alii, qui nobis iter, et aditum ad hoc supremum felicitatis templum aperuerunt: ad quod qui his ducibus pervenerunt, non amplius homines, sed dii terrestres habentur. jam enim adhuc viventes frui incipiunt eo sempiterno, et stabili bono, quo etiam post solutionem animæ a corpore sunt perfructuri. In hoc templum perfectæ beatitudini, et veræ sapientiæ dedicatum ingressi et admissi, omnium quæ in terris, aquis, et aëre nascuntur, et fiunt, causas optime norunt, orbium cælestium motus, et cursus intuentur, incorporeas essentias contemplantur, et Deum ipsum ita vere agnoscunt, ut etiam ipsi divorum numero habeantur. Hæc sunt ornamenta, hæc sunt commoda, hæc sunt sempiterna bona quæ ab universa philosophia proveniunt.

Verum quispiam dixerit, non satis est hanc felicitatem expetere, ad quam unusquisque sanæ mentis profecto exoptat pervenire, sed ineunda est ratio qua ad hujus beatitudinis apicem

apicem facillime et verissime possimus ascendere. Vnde vos; ingenii adolefcentes, ad quos reliqua pars meæ orationis potissimum dirigitur, breviter admonebo, quid in tanto vestro desiderio sit agendum. Postquam artiuni logodædalarum, quæ sunt nobis veluti prima viaticum ad hanc felicitatem consequendam, fundamenta optime jeceritis, ad Sebastianum Foscarenum accedite, et confugite, qui mathematicorum subtilitate ingenium vestrum sic acuet, ethicis præceptis sic instituet, cognitione rerum naturalium sic illustrabit, cælestium rerum speculatione ita sublimabit, et demum theologica contemplatione sic perficiet, ut vobis etiam, quemadmodum antea plurimis aliis, aditus facillimos ad hanc felicitatem asequendam libentissime demonstreturus. De quo viro numquam satis laudato si vellem omnia quæ de eo honorificentissime dici possent, non dicam ornate explicare, sed tantummodo percurrere, non peroratio mihi contexenda, sed altera oratio exordienda esset. hoc tantum dicam, quod ut omnibus notissimum esse potest, sic etiam est verissimum, ex quo tempore a nostro sanctissimo senatu demandatum est ei hoc munus philosophiam profitendi, plures eximii philosophi, et doctores celeberrimi, omni scientiarum genere præditi, ex hujus gymnasio sunt egressi, quam olim ex Lyceo, aut ex Stoicorum porticibus, habita ratione temporis quo unus ex illis veteribus philosophis philosophiam in scholis sit professus. Quam ob rem et vos, adolescentuli, qui nondum sacrosanctæ philosophiæ mysteriis initiati estis, ad hunc Foscarenum perlibenter accedite, qui vos ea cura, diligentia, industria, et omni pietate initiabit, ut semper facilioribus viis ad hujusce montis sanctissimi altissima cacumina possitis ascendere, et vos qui jam initiati, ulterius progressi estis, curriculum felicibus auspiciis peragite, ut demum ad illud supremum felicitatis templum perveniatis, ut ibi perpetuis et sempiternis bonis perfrui possitis. quod quidem si, ut exoptatis, et debetis, libenti animo feceritis, cum semel fato sit præscriptum, nullam eandem animantis formam infra lunæ orbem posse perpetuam fieri, nisi per quamdam successionem; hoc commodi, et ornamenti consequemini, ut nostræ reipu-

blicæ, quæ semper clarissimis viris abundavit, qui pacis tempore, nostræ patriæ ornamento, belli vero, non parvo adjuvamento exstiterunt, numquam sint defuturi Leonardi, et Bernardi Iustiniani, qui quodam suo jure sapientiam et eloquentiam hereditariam sunt vili fecisse: Francisci, et Hermolai Barbari, qui ut eloquentissimi, sic etiam ornatissimi equites in nostra republica fulserunt: Marci, et Hieronymi Donati, qui prudentia, et eloquentia sua freti in obeundis plurimis legationibus felicissimi fuerunt: Paulli, et Francisci Mauroceni, viri eloquentissimi, et sapientissimi ubique locorum semper habiti. Non deerunt etiam Marci Lipamani, Nicolai Michaëli, Sebastiani Baduarii, Aloysii Foccareni, Petri Paschali, omnes fere doctores, et oratores prudentissimi, qui ut de nostra republica sunt benemeriti, sic etiam ab ea plurimis honoribus sunt affecti. Non desiderabuntur præterea Antonii Cornelii, Dominici Bragadeni, Antonii Iustiniani, Antonii Bolduni, qui non tantum philosophiæ doctores eximii, verum etiam sapientissimi antistites sunt habiti. Aderunt etiam Bernardi Bembi, Antonii Danduli, Marci Sanuti, Paulli, et Georgii Pisani, viri tam domi quam foris in negotiis publicis maxime probati. Non requirunt postremo ornamenta nostræ reipublicæ Venetæ, et sanctæ Romanæ ecclesiæ validissimæ columnæ, Paulli Barbi Pontifices Maximi, qui incredibili ingenio, et maxima rerum prudentia omnium oculos, et animos in sui admirationem convertant: Ioannes Baptistæ Zeni, Dominici Grimani, cardinea dignitate præditi, quorum doctrinam et sapientiam, præter multa alia, testantur tam ornatissimæ, quam locupletissimæ librorum græcorum, et latinorum bibliothecæ ad eorum memoriam perpetuam posteris relicte: Bernardi Zanæ, Christophori Marcelli, Petri Barroci, episcopi, et archiepiscopi tam doctissimi, quam intergerrimi: et plurimi alii, quos nimis longum esset et ordine, et nomine recensere.

Qui omnes ut viventes patriam nostram Venetam conservarunt, adjuverunt, auxerunt, et virtutibus suis exornarunt, ita nunc in cælo certum, ac definitum locum, ubi beati ævo
sem-

sempiterno perfruuntur, una cum ipsis cœlitibus habitant. Ad quam quidem gloriam, et tranquillitatem, et sempiternam felicitatem nos etiam accedemus, si interim ab ineunte ætate semper alacriori animo operam dabimus, ut duce Sebastiano Foscareno, ad hujus sanctissimi montis summitatem omnino perveniamus. Dixi.

ANTONII LONGI
 PATRICII VENETI,
 I N F V N E R E
 NICOLAI DE PONTE
 P R I N C I P I S V E N E T I A R V M
 O R A T I O.

VABVS de causis præcipue a majoribus nostris comparatum est, Patres Amplissimi, ut in obitu Serenissimorum Principum funebris oratio haberetur; altera, ut res sapienter, et fortiter per eos gestæ ad eorum ipsorum honorem, et ad posteritatis utilitatem, immortalem apud nos gloriam, quasi mercedem laborum, periculorumque, consequerentur; altera, ut oppressis dolore animis, et suorum desiderio gravissime mærentibus consolatio, aut saltem levamen aliquod adhiberetur. Ad utrumque munus præstandum me imparem esse plane sentio. cui enim tantum est flumen ingenii, tanta dicendi facultas, tanta vis, tantaque copia, quæ Nicolai de Ponte Principis præclarissimi vel res gestas enarrare possit, vel laudes enumerare? quid, si ego, cujus ingenii acies exigua, viriumque imbecillitas rerum gravitatem sustinere non potest, eos qui sapientiæ præsidii circumsepti, et alta quadam mente præditi medicinam consilii, atque orationis suæ afflictis aliis afferre consueverunt, a mærore coner abducere? nonne rem abfur-

furdam et præpoſteram commiſſurus videar, qui adoleſcens ætate provecſtos, imperitus ſapientiſſimos, privatus ampliſſimis perfunctos honoribus, conſolari audeam? Hæc etſi me vehementer terrent, magnumque timorem injiciunt, tamen, quod vos aliorum ſtudiis ſemper faviſtis, et in optimam partem illi a vobis agnoſcuntur qui non tam re et maturitate, quam ſpe et exſpectatione laudari ad res magnas, et præclaras ſe conferunt, et veſtrorum inſtitutorum fundamentis nituntur; eam ob cauſam ipſe, cui veſtra veſtigia perſequi jam inde a puero conſtitutum eſt, etſi nec uſu ſatis, et ingenio parum valeo, tamen veſtra humanitate fretus, plus oneris ſuſtulſiſſe non verebor quam plane me ferre poſſe intelligo; tantique viri meritis in rempublicam ſi non parem gratiam, at pro meo tamen deſiderio juſtam debitamque referam. Quoniam de eo principe verba facturus ſum in quem quæ ab hominibus laudari ſolent, cumulatiſſime a natura, fortunaque congeſta erant, non id mihi ſolum conſiderandum eſt, quid a me dici poſſit, ſed multo magis; quid eorum quæ plurima ſuppetunt, omitendum cenſeam. nam ſi omnia illuſtria atque inſignia perſequi voluero, timeo ne aut eum quem tempus poſtulat, dicendi modum non feciſſe videar, aut aures veſtræ rerum copia deſeſſæ minus acquieſcant: quare nonnulla tantummodo in medium afferam, reliqua prudentiæ veſtræ relinquam perpendenda. Adeſte, quæſo, æquis animis, patres ampliſſimi, et date veniam, ſi quid minus dignum auribus veſtris attulero; conſido tamen, ſi cetera a vobis fortaſſe deſiderabuntur, vos meum ſtudium, gratique animi officium non deſideraturos.

Nicolaus optimis parentibus ortus, ita educatus inſtitutusque eſt, ut non modo pietatem et optimos mores una cum nutricis lacte ſuxiſſe putaretur, ſed ut ad honeſtatem et gloriam natus, et a natura factus videretur. Etenim in eo adhuc puero incredibilis quidam pudor et modèſtia eluxit, quæ non modo in ejus ſermone, ſed in vultu ipſo et in oculis cernebatur. Cum ingenii ſecunditas ingens ſe in puero extuliſſet, diſcendi ſtudio incenſus eſt. Quemadmodum enim feracem agrum ſine cultura, ſic animum ſine doctrina fruſtuofum eſſe non

non

non posse judicabar, tantumque aberat ut vitam otiosam et inertem traducturus esset, ut etiam turpissimum sibi fore putaret, nisi animi bonitatem, quo nihil præstantius nobis a Deo datum est, doctrinæ atque optimarum artium quasi pabulo aluisset, et quo uno humanum genus feris antecellit, ipse hominibus aliis præstitisset; quare iis omnibus disciplinis se penitus dedit quibus summæ spei pueri ad humanitatem finguntur et virtutem; celeriterque omnibus artibus quibus puerilis ætas imbui solet, ita profecit, ut æquales suos omnes doctrinæ laude longe superaret, ex iis autem generosissimum quemque imitandi studio non leviter incenderet. Summa statim necessitudo cum etuditis, probis, et bene moratis hominibus ei conjuncta est. Equidem domesticus usus et consuetudo bonorum ad totam vitam constituendam, summumque bonum adipiscendum non parum momenti et ponderis habere semper existimata est, propterea quod nos similes eorum quos socios nobis adfiscimus, fore videamur. Doctrinæ et optimorum institutorum præsidio munitus, et liberaliter institutus id potissimum spectavit, ut cupiditates, quas ea ætate natura ipsa profunderet, coerceret; propterea voluptatem, quæ est maxime inimica virtuti, quæque boni naturam fallaciter imitando suis illecebris nos capit, et ad se allicit, sicut Scyllam, aut Charybdim sibi vitandam esse statuit. Ineunte adolescentia Patavium se contulit ut ad graviora doctrinæ studia se applicaret; etsi major quædam gravitas in illo quam quæ ab illa ætate postulanda esset, cernebatur, ea tamen sic comitate quadam incredibili condiebatur, ut nemo dulcior et suavior, nemo ad omnem humanitatis et facilitatis rationem accommodatior haberetur; et qua ætate ceteri nimia lætitia earum rerum quas didicerunt, turgescunt, ille tanta lenitate erat, ut nemini se præponeret, quin quo excellentior esset, eo se summissius gereret. Omnis virtus nos ad se allicit, et ut quisque maxime virtute ornatus est, ita nos ad eum amandum maxime impellitur. Itaque tanta facta significatione virtutis, Nicolaus non modo ab iis qui iisdem studiis delectabantur, prope certatim cultus est, sed eruditorum et primariorum virorum admirabilis quædam erga eum benevolentia magnitudo exar-

exarsit; omnesque congressu, colloquio, conspectu ejus frui studebant, et moribus. Ille, cui cognitionis amor ingens et scientiæ innatus erat, etsi omnium studiis comiter et benigne respondebat, orationeque, vultu, et fronte, quæ est animi janua, efficiebat ut omnes amiciores discederent quam accessissent; præcipua tamen et flagranti cupiditate ad pervolandos libros rapiebatur. Erat in eo adolescente inexhausta quædam aviditas legendi, nec satiari poterat: rerum optimarum scriptores diligentissime ab initio usque ad finem legendo percurrerebat: quod quisque commodissime præcepisse videbatur, excerpebat, et ex variis ingeniis præstantissima quæque non solum libabat, sed memoria custodiebat. Non illum obscura et multiplex scriptorum ratio, non curæ, non sollicitudines, non vigiliæ deterrebant, quominus optima parte hominis, quæ divina est, ingenii et mentis acie frueretur, nec voluptatem requirens, nec fugiens laborem. In omnium scientiarum varietate, singulari cum gloria et fructu versatus, præcipuo tamen philosophiæ studio tenebatur, idque jure optimo. Hæc enim omnium humanarum artium velut procreatrix et parens a sapientissimis judicata est: hæc, quæ magnæ sunt cæli conversiones, et ratos astrorum, immobilesque cursus nobis ostendit: hæc omnium rerum quas sensibus, aut animo percipimus, naturas et causas tradit: hæc disserendi non dialecticæ solum, sed etiam oratoria præcepta continet: hæc cum quæ ad privatæ vitæ rationem, tum quæ ad reipublicæ gubernationem pertinent, complexa est. Philosophiæ præstantia, et cognitione cum ornasset, compleissetque pectus, theoremata, quæ vulgo *conclusiones* appellamus, ex principis omnium philosophorum libris deprompta, publice tuenda suscepit; qua in re adeo se præclare gessit, ut magno concursu lectissimorum hominum ac frequentia, non modo nulla subdola et captiosa probabilitate disputando falli posset, sed conquistis rationibus argumentando, rerum et vocum vim definiendo, distinguendo genera, sequentia adjungendo, concludendo perfecta, vera falsaque dijudicando, cum disputantes contra argute subtiliterque reselleret, tum omnium animos, quocumque vellet, acute torqueret et flecteret. Etenim ad doctrinæ rationem adju-

xerat

xerat oratorium usum, moremque, et exercitationem dicendi: erat is vir creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis et gravis; cum ejus gravitate junctus urbanitatis lepos, accurata et sine molestia diligens elegantia, verborum splendor, et argumentorum, similitudinumque copia non deerat. Sed Nicolai peroptanda esset dicendi facultas, si Nicolai divinam vim vellem exprimere. Id brevissime dicam, cum sapienter sentiendi, et ornate dicendi mirificam societatem consecutum. Hinc postea ad rempublicam plurima commoda manarunt, hinc ad eum laus, honor, dignitas conflavit, hinc amicis quoque ejus certissimum ac tutissimum praesidium comparatum est. Sed quid hæc in conspectu vestro commemoro, patres amplissimi? cum vos ipsi in ipso vestro gravissimo, sanctissimoque consilio, quæ Nicolai esset ubertas, varietas, subtilitas, et copia, sæpe experti sitis, cum vester consensus ei dicenti semper crederet, assentiretur, probaret, oratione ejus duceretur, et quasi voluptate quadam perfunderetur. Sed (ut unde digressus sum revertar) tum cum Nicolaus Patavii in sapientiæ et eloquentiæ exercitationibus versaretur, tantumque ingenii specimen dedisset, jamque insignia quibus qui doctores declarantur, ornari solent, assecutus esset, in ore et oculis omnium cum Italorum, tum externorum erat. omnibus virtutis cursus celerior videbatur quam ætatis: omnes in eum, veluti in virtutis exemplar, studiose intuebantur. Etsi nemo erat Patavii qui se ei anteferreret, et qui non præclare secum agi putaret, si secundus, aut tertius numeraretur, ille tamen cum iis inter quos posset excellere, se non solum æquari patiebatur, sed detractas sibi laudes aliis affingebat. est enim natura comparatum, ut nemo qui suæ confidat virtuti, alienis bonis invidet. Hujus præclarissimi viri ornamenta futuræ ejus amplitudinis incredibilem apud omnes expectationem, et certissimam quamdam spem concitarent. Quemadmodum enim sol exorients radios quasi nuntios majoris lucis quæ mox subsecutura est, præmittit, ita hic tam multis argumentis facile indicabat, qualis et quantus in republica administranda senator futurus esset. Hac tanta celebritate famæ Nicolaus Venetias reversus est, et quæ urbs totius orbis terrarum pulcherrima, flo-

florentissima, potentissimaque semper habita est, acerrimo, ingeniosissimo, eruditissimoque viro ornatur. Hic quo major civium amor erga eum virtutis fama et opinione commovebatur, hoc magis divino animi motu ingenii et consilii lucem cum pietate, temperantia; justitia, et prudentia, virtutibus denique omnibus jungendam putabat. quin cum philosophorum studium præcipue in indaganda veritate versetur, inanem quem suscepisset laborem fore intellexit, nisi verissimæ philosophiæ, quæ fidei et christianæ religionis ratione maxime continetur, studuisset. Vere vel minima sacrarum literarum pars omnium philosophorum bibliothecis utilitatis ubertate anteponenda est; quorum scientias si cum theologia conferamus, illas inanes ingeniorum ostentationes, hanc vitæ legem putabimus; illas comitum et administrarum, hanc reginæ locum tenere conspiciemus, hæc nos ad summi Dei cognitionem, in quo stabilis immutabilisque felicitas sita est, adducit; hæc medetur animis, hæc detrahit sollicitudines, hæc cupiditates restinguit, hæc vitæ tranquillitatem largitur, et pellit mortis timorem. Huic Nicolaus se totum addixit, neque quidquam in media theologia tam retrusum atque abditum fuit quod ille non investigarit, lectitarit, atque conscripserit. neque hoc iccirco suscepit, quod sola humana gloria traheretur, sed quod pietatis, caritatisque studio duceretur; neque ut curiose aliquid perciperet, sed ut recte religioseque viveret, atque hac in re justus quam doctus esse mallet: et quidquid in hac scientia profecit, id non per se partum, sed ad se divinitus delatum arbitratus est. Non dicam hoc loco, tantum ei a tota civitate tributum esse, ut ad eum adiretur, et de omni officio atque negotio, de rebus divinis atque humanis, de publicis atque privatis referretur: non proferam, eum omnia quæ legebat, vel audiebat, sic memoria sepsisse, ut quæ puer didicisset, senex meminisset, et interrogatus, non secus ac si eo die ab eo perfecta essent; responderet: præmittam, quantam gloriam, cum hic comitia ab Eremitanorum ordine maxima celebritate haberentur, consecutus sit: si lebo, quomodo indictis disputationibus brevitatis ejus, celeritatisque respondendi, argumentandi, et refellendi cum summa ve-

nustate conjuncta omnes obstupescerit : non commemorabo summum illum Cardinalem Aegidium , et summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditum, qui tum comitiis præerat, Nicolai acumen non tacita opinione, sed perspicua admiratione concelebrasse, summoque in honore habuisse, et ut immortalitate dignum reveritum esse : tacitus præteribo, ita vobis, patribusque vestris esse visum, ut is ex omni doctorum copia deligeretur qui philosophiam publice interpretandam susciperet, eumque ita illo munere perfunctum, ut non ingenio modo, quo ceteris præstabat, satisfaceret, sed etiam plurimos erudiret, qui summa cum salute reipublicæ præsentis, urbemque hanc pulcherrimis institutis, atque artibus illustrarent. ad illa veniam quæ ex uberrimis philosophiæ, et theologiæ fontibus hausta, ad communem utilitatem nostram redundarunt, quæque nobis, et posteritati et ad intuentum, et ad imitandum proposita sunt. Illos a reipublicæ gubernaculis sapientes arcent qui cupiditatibus imperare non possunt; propterea quod quemadmodum qui humi strati jacent, alios prolapsos erigere non possunt, sic qui se ipsos non continent, alios continere non possint. At Nicolaus in urbe copiosa, voluptatibusque et illecebris omnis amœnitatis terrestri maritimæque: affluenti natus educatusque, auctoritate nutuque legum sic dominas habuit libidines, sic cupiditates coercuit, sic ab alienis animum, oculosque abstulit, ut nemo ullum umquam luxuriæ, aut alius labis vestigium in eo viderit; sic salubri, et moderato victu, et cultu delectatus est, ut magni progressus quem in literarum studiis fecit, et bonæ valetudinis qua fruebatur, quasi quædam parens fuerit frugalitas, inimica sumtuosis epulis, et ab immoderato delectationum usu aversa. Qui vero appetitum ratione rexit, honesteque vixerit, is curriculum vivendi a natura datum juste conficiat, necesse est: nam ut qui libidine offrenata feruntur, rebus suis profusis, dirptiones, rapinas, peculatus, et alia flagitia facile cogitant, et aliis adimunt ut aliis largiantur; sic qui in voluptatibus se invictos præstant, sumtum ad facultates accommodant, et mediocritate moderantur, rebusque suis contenti sunt. Id in Nicolao plane perspectum est, qui

qui sedatis animi motibus, numquam cuiquam utilitatis suæ causa quidquam detraxit, nihil mali in contrahendis negotiis molitus est, nihil contra mores, leges, instituta in domum suam intulit: qui etsi rei familiaris rationem habuit, tamen eam nullo turpi quæstu, neque odio, sed ratione et diligentia auxit: a quo præterea multorum necessitati ita subventum est, ut ipse nemini ulla in re molestus esset: qui in dijudicandis controversiis non utilitati, non gratiæ, non odio, non amori consuluerit, sed quid fides, quid religio, quid leges postularent, semper spectavit; ac propterea ab omnibus ei ita fides habita est, ut nulla in eo esset fraudis, injuriæque suspicio. Quid hac integritate magnificentius? quid illustrius reperiri potest? nonne hæc fama celebranda? non monumentis annalium mandanda? non posteritati propaganda? At non solum temperantiæ, et justitiæ, sed etiam prudentiæ laudibus maxime floruit, quod, quamquam non ignoratis, tamen a me in dicendo prætereundum non est. Nihil in rerum, aut temporum natura, et ratione positum erat quod non et cognitione, et memoria complexus esset; qui singularum nationum et civitatum mores essent, quæ leges, quæ instituta, quæ principum ingenia, quæ fortunæ, quæ conditiones, percunctando, et agendo cognoverat; quid singulæ hominum ætates exoptarent, optime tenebat; non solum quid fugiendum, aut sequendum esset, acute arguteque dijudicabat, sed quid utilitate, et honestate maxime antecelleret, quantum homo posset, conjectura asequeretur. Hinc factum est, ut quid sibi honori, et amicis utilitati, et reipublicæ emolumento futurum esset, mentis acie longe prospiceret, honestisque rationibus, et justis factis, non versutiis et malitia, et domi et foris rem expedire, et consilium ex tempore capere posset; vosque eum non sicut virum prudentem, sed prope jam ut varem omnium quæ evenirent, admiraremini. neque hæc tam accurata rerum indagatio institutiæ studiorum rationi oberat, sed contra una ab altera adjuncta, mirificam in eo prudentiæ, et doctrinæ conjunctionem, et quasi concentum efficiebat; neque optimarum artium tractatu delectatus, reipublicæ immemor, domi se abdidit, aut quod asecutus erat, ad patriæ

perniciem perverse abusus est, sed id et in aspectum lucemque proulit, et ad communem fructum gloriose, et salutariter referendum existimavit. Quo quidem tempore vos tam præclaras et incredibiles virtutes honoribus atque splendore decorandas existimastis. Ac primum annos viginti natus summa cum omnium voluntate sapiens ordinum renuntiatus est. Ea est hominum natura et ratio, ut cum munera iis qui leves et inconstantes sunt, maturius committuntur, celeriter fastidio quodam et fatietate languescant, et molliantur. At qui sunt præclaris ingeniis præditi, primos honores non præmii loco ducunt, sed se iis, veluti pignoribus optimæ faventium voluntatis, obligari, omniumque officiorum religione obstringi arbitrantur, aditumque in summos ordines eorum industriæ et virtuti patefieri existimant; et sicut ignis vento, sic illi suffragantium studio ad dandum virtutis, et prudentiæ suæ documentum incenduntur. Si quem id aliquando latuit, ei exemplum non longius quam a divina Nicolai prudentia petendum est, qui simul ac id munus obiit, non solum iuste, constanter, honeste, diligenter omnia egit, sed ei præcipuè curæ fuit ut quos sibi respublica suffragiis conjunxisset, consensu etiam administrationis conjungerentur, idque munus uno animo, uno consilio gereretur. Vbi enim concordia non inest, ibi majorem aliena opera perturbandi, quam sua edendi cupiditatem innasci vir acutus sentiebat. Sociabilem vero consensionem et reipublicæ, et collegiis salutarem semper existisse non ignorabat; itaque Nicolaus et regere, et regi, et refellere, et refelli juxta paratus erat; potiusque quomodo proprias laudes in medium conferret, quam quo ex communibus ad se traheret, cogitabat. Cum res aliqua in deliberationem veniebat, tanta in eo modestia elucebat, ut quem rationibus publicis melius prospicere quam se, cerneret, non solum ejus sententiæ facile cederet, sed præclaram illam, atque auream vocem, quietique animi indicem usurparet, *rectissime dixisti, vicisti me*. Etenim illud magni animi est, et ipsa natura moderati, quod optimum esse sentias, id in medium proferre, et tamdiu defendere, quoad melius aliquod ostendatur; pugnacem se in tuenda sententia præstare, perniciosum

sum est: quod honestius et utilius est, id sive ex hoc, sive ex illo ore exeat, sequi oportet; rerumque incolumitatem non in pertinacibus studiis, sed in prudentibus fidelibusque consiliis positam putare. Quid? nonne inferiores semper laudibus ornavit? non pares honorificis verbis et benevolentia complexus est? non superiores obsequio et observantia profecutus? non adolescens senibus, tyro veteranis virtutis exemplum fuit? non aliorum levitates, et injucunditates in quotidiana consuetudine moderate tulit? non ipse se commodum, et modestum omnibus semper praebeat? Atque hæc cum ita sint, non tamen quemquam absentando deteriorem fecisse comperietur, sed morem gerendo, colendo, benemerendo, amiciorem sibi et reipublicæ reddidisse. Ac propterea si quando addubitatum est, utrum honorare præstantius esset quam honorari, id profecto hoc tempore, hac Nicolai vita et moribus satis declaratum est; nam non modo colendis et observandis aliis ingentem laudem et gratiam apud omnes sibi peperit, sed iis officiorum gradibus ad summos honores viam aperuit. Quare non multo post in rogatorum ordinem lectus est; inde advocatoris munus sustinuit; aliquo interjecto temporis spatio in gravissimum sanctissimumque decemvirorum consilium pervenit; tum Patavini Gymnasii cura ei mandata est; duplici quoque *sapientis* honore eum decorastis, alterum *terra*, *consilii* alterum vocant; postremo superioribus illis temporibus consiliarius declaratus est. Quod si totam ejus vitam oratione percurramus, eum semper ætatem honoribus, honores meritis superasse inveniemus; sic delatos honores gessisse, ut se honoresque hos qui sibi commissi erant, quasi in aliquo orbis terrarum teatro versari existimarit. Mirabitur, mirabitur posteritas cum audiet, aut leget, quam multa omnibus in muniis aut provisa prudenter, aut acta constanter, vel responsa sapienter ab eo fuerint: inaudita magnitudine animi ejus; insignique et nova consilii dignitate obstupescet: rerum gestarum memoria et recordatio in maximis, gravissimisque curis non modo jucunda, sed etiam fructuosa erit. Neque solum in consiliis et oculis vestris magnus fuit, sed in tribus præturis quas amplissimas ei decrevistis, et in legationibus plurimis, quas

quas ei injunxistis, præstantior. Optimis civitatum, et provinciarum gubernatoribus, præterquamquod illud propositum est ut injuria tenuiores prohibeant, et æquitate constituenda summos cum infimis pari jure retineant, duo ferme curæ esse solent, quorum alterum est ut intestinas et domesticas discordias sanent, alterum ut consulant ut earum rerum copia sit quæ sunt necessariæ. Cum Nicolao Corcyra nobilissima et firmissima insula commissa esset, Græcique incolæ, et præsidarii milites (quod civitatibus maxime exitio est) non solum studiis, et animis hostilibus, sed etiam armis inter se dissiderent, agminibusque factis utrimque prælium commisissent, resque ad ultimum dimicationis ventura esset, Nicolaus stricto ense se inter duas acies intulit, hinc orando, hinc increpando non solum iras diremit, sed etiam paullo post ingenii dextertate quadam singulari sic animorum incendia restinxit, nullas ut resedisse in eis simultatis reliquias quisquam senserit. Tanta vero severitate, quam tamen comitati cuidam incredibili admiscuerat, et Corcyreos, et Vtinenfes, et Patavinos, quibus utrisque item postea præfuit, retinuit, ut Nicolai beneficio et quietam vitam traduxisse, et fortunas incolumes habuisse prædicarint; nobilitasque eum gravem et austerum, plebs comem et affabilem prætorem existimarit. Hæc summa sunt omnia, et ab eximia animi, ingeniique virtute profecta. quid illa quæ ad usum vitæ necessarios pertinent, quanta et quam præclara sunt? sæpe enim frumentariorum artibus occurrendum est, ut annonæ, quæ interdum non tam inopia præsentis quam futuri temporis timore ingravescere solet, provideatur. Vehementer autem ad regentium honorem rerum abundantiam pertinere, quis ignorat? cum sciamus, populos plerumque præfides suos aut ex rerum copia laudare, aut ex caritate vituperare consuevisse; tanta rerum omnium quas natura desiderat, abundantia, non sine mercatorum quæstu supeditata est, ut tempus hoc quo Nicolaus Patavinis præfuit, vilitate annonæ, et copia rerum insigne fuerit. atque hæc cura magis, auctoritate, et diligentia Nicolai, quam ulla magna agrorum ubertate perfecta sunt. Relinquo, qua diligentia Corcyræ collapsa mœnia refecerit, publicum horreum constituerit,

rit, ex remotioribus locis jugem et uberem aquam Vtinum adducendam curarit; Patavii incensum prætoris domicilium restituerit; locique quem *Caritatis montem* appellant, fundamenta jecerit. Omitto, quantis ornamentis is populos illos affecerit, judicia constituerit, coercuerit juventutem, libidines compresserit, propagarit religionem, adeuntes et supplices non solum comiter exceperit, sed etiam confirmarit, et ad meliorem spem revocarit. Hoc tantum dicam, eum huc omnia sua consilia retulisse ut eorum quos ejus fidei credidisset, commodis, utilitatique serviret; iique in primis beatissimi numerarentur, jucundamque, et diurnam memoriam suæ præturæ iis omnibus reliquisset. Tantum vero abfuit, ut ad injusta extorquenda precibus locus esset, ut qui ea peturi erant in quibus aliquid minus honesti esse suspicarentur, Nicolaum tamquam scopulum rejicerent. Neque vero in publicis muneribus sapienter se gessit, rerum autem domesticarum dolore aliquo fractus est. Dum Patavii præturam administrat, unico filio, in quo familiæ spes nitabatur, et in cujus suavitate, tamquam in virtutum suarum effigie, omnes curas et molestias deponebat, orbatu est. Eum casum tanto animi robore tulit, ut non modo lacrimantem, aut se afflicentem eum nemo viderit, sed cum mortui oculos compressisset, eadem oratio, idem vultus, eadem frons semper fuerit. Si affuissetis, patres sapientissimi, Fabium Maximum, aut Lucium Aemilium, aut Catonem, aut Anaxagoram aliquem videre dixissetis. Sapientia nullum est tutius munimentum et firmius: hac sociæ, et consiliorum, actionumque adjunctrice Nicolaus usus est. Rerum enim humanarum imbecillitatem norat; cogitat, qua lege nati essemus, et quo recurreremus; meminerat, quid in nobis mortale et caducum, quid divinum æternumque esset; quare nec repentino huic et gravi vulnere succubuit, nec expectavit ut quam consolationem ratio debebat, usus et temporis longinquitas afferret. Sed tanta constantia, tantus splendor, tam inusitata sapientia non imperii se Veneti finibus continuit: externas quoque nationes longe lateque peragravit, principibusque Europæ, signis virtutum plurimis perspecta et cognita est. at quibus principibus? neque vestra, neque pa-

trum,

trum, et avorum vestrorum memoria, ullos aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut regia majestate præstantiores Europæ tulit, quam qui tum regnabant. Ut alios annos aliarum frugum fertiles cernimus, sic aliæ ætates aliarum virtutum feraces existunt: hæc vero qua de nunc agimus, summorum principum magnam copiam fudit. atque, ut Franciscum Primum Galliæ regem, cujus plurimæ victoriæ bellicæ feruntur, ut Solymanum Turcarum Imperatorem bellicosissimum, ut Andream Gritum excellentissimum principem illorum temporum æquales prætermittam; quam ullam usquam esse oram tam desertam putatis quo Paulli Tertii Summi Pontificis sanctitatis, consilii, et fortitudinis fama non pervaserit? Caroli autem Quinti Imperatoris tot triumphi memorantur, quot oræ sunt, partesque terrarum. Cum ad hos legatus missus esset, sic peracribus, et pæne divinis eorum ingenii probatus est, ut quæ aliis inextricabilia erant, is auctoritate, et consilii celeritate explicarit; graviterque, copiose, et modeste agendo, et prudenter temporibus serviendo; non solum reipublicæ commodis prospexerit, sed perinde gratiam ab iis ad quos missus erat, inierit, ac laudem ab iis qui miserant, consecutus est. Discedentem æque omnes laudibus haud immeritis cumularunt; invitumque et recusantem Paulus Tertius aureo torque, qui iudicii, et amoris erga eum sui testimonium esset, donavit. idem dignitate et exultatione vitæ a Francisco Secundo Galliæ rege, ad quem gratulandi causa se contulerat; idem a Iulio Tertio Summo Pontifice, ad quem legatus profectus fuerat, amorem sibi conciliavit; cujus integritatem, cognitionisque, et usus magnitudinem cum præstantissimus ille vir probasset, officiaque et observantiam dilexisset, in magna necessariorum copia cum familiarissimis et amicissimis suis adæquavit. Indictio universonum episcoporum Tridenti Concilio, in quo de summis reipublicæ christianæ rebus agendum erat, vobis placuit ut Nicolaus una cum Marthæo Dandulo clarissimo ac præstantissimo senatore, reipublicæ nomine, eam legationem obiret, atque apud patres qui eloquentia, doctrina, et sanctitate vitæ excellentes, eo frequentes convenerant, reipublicæ causam exponeret.

Tan.

Tanta erat in vultu gravitas , tantum in verbis pondus , ut eximii et religiosissimi illi viri non solum eum diligere , et revereri , verum etiam admirari , et cum antiquis et lummis oratoribus conferre cogerentur . Ea legatione honorificentissime perfunctus , domum ad reipublicæ administrationem , cujus rei scientissimus erat , se recepit . Quid aliud interim hunc virum ad virtutem , dignitatem , gloriamque natum egisse putatis , nisi ut reipublicæ commoda , religionem , magistratuum auctoritatem , leges , mores majorum sic tueretur , ut ad veterum et clarissimorum senatorum amplitudinem proxime accederet . Sed hac otiosa et tranquilla dignitate diu haud frui licuit . Bellum reipublicæ a Turcarum Imperatore denuntiatum est , nisi regno Cyprio , antiquo , et optimo jure a vobis possessio ei cederetur . id erat adversus foedus cum patre factum , et cum eo jurejurando renovatum . Etsi Nicolaus , qui tum honestissimo sapientis consilii munereungebarur , immensas esse Turcarum opes intelligebat , reipublicæ autem vires ægre solas tantam molem belli sustinere posse cognoscebat , usuque doctus exiguam spem in alienis auxiliis reponendam videbat , tamen dignitatis Venetæ studio adductus , Turcicisque injuriis victus , parendum necessitati , bellumque suscipiendum esse censuit . Hujus , et aliorum ejusdem gravitatis amplissimorum virorum auctoritatem respublica secuta , in communem nostræ religionis hostem arma cepit : cum vestra , tum Nicolai diligentia , precibus , vigiliis , cohortationibus , tantos copiarum , comæatum , classium , armorum apparatus habuistis , ut non facile dijudicaretis , utrum is cui summa belli administrandi permisa erat , foris imperando , et manum conferendo , an Nicolaus domi consulendo et providendo majorem sit laudem adeptus . Quare cum Nicolaus partim prudentibus factis , partim fortuna sua quadam ingenti celebratus , omnium animos in se conyertisset , recentiaque et nova merita aditum ad magnam illam auctoritatem quæ longo tempore , et magnis , multisque in rempublicam meritis paratur , darent , mortuo Matthæo Dandulo sancti Marci procuratore , is summa cum lætitia , et singulari civitatis studio in ejus locum est susceptus . Compositis præter omnium ferme exspe-

Stationem cum Turca rebus, Gregorius XIII. Summus Pontifex, qui evertendi Turcæ, et propagandæ christianæ religionis desiderio incredibili tenebatur, pergraviter offensus est; et rempublicam purgantibus defendentibusque, aspere verbis, vultuque responderat. respublica, quæ Apostolica sede nihil sanctius, nihil antiquius semper duxisset, gravissimum aliquem ex suis, qui Summum Pontificem reipublicæ inmeritissimo succensentem leniret, mittendum censuit. Etsi Nicolaus annos natus octoginta exacta jam ætate erat, tamen, quod in illo affecto et lenili corpore plurimum non consilii modo, sed etiam auctoritatis omnes esse fatebantur, is postissima Romam contendere iussus est. Non illum itinerum difficultas, non ætas, non mors, si oppetenda esset, deterruit, quo minus id munus exsequeretur. Cum Romam pervenisset, tum ipsius majestas viri, qui senatus faciem secum ferre videbatur, tum orationis vis et copia, qua pacem cum Turca factam toti reipublicæ christianæ non modo salutarem, sed etiam necessariam fuisse docuit, Pontificem sanctissimum vehementer commovit, et non solum iram placavit, sed rempublicam in pristinam ejus gratiam restituit; ipseque a Summo Pontifice *Pacis Angelus* appellatus est. O Nicolai longe lateque diffusam laudem! O legationem dignam Veneto nomine, dignam tot muneribus ante peractis, dignam vita omni plena honorum sæpe gestorum, sæpius meritorum! Vllamne esse rem tantam, ac tam difficilem quisquam dicere audebit, quam ille non et consilio regere, et virtute conficere non potuerit? Vllamne esse honoris fastigium, quod multis et magnis laboribus pro republica susceptis non æquarit? Vos vero cum Nicolaum se et animo, et corpore in salutem reipublicæ contulisse, cum pro communibus commodis plurimum sudasse, et turbulentissimas pro republica tempestates subivisse videretis; cum id quod honestius esset, semper antiquius duxisset, cum nullo inimicitias gessisset, nisi qui reipublicæ hostis esset, cerneretis; cum gravitatem, temperantiam, justitiam, moderationem in privatis rebus, iplendorem in publicis admiraremini; vos, inquam, ut alia omnia, sic hoc sapientissime fecistis, cum illum ad summum dignitatis gradum extulistis,

glo-

gloriosissimeque, et post hominum memoriam magnificentissime, principem declarastis. Hoc virtutis præmium, hoc honoris insigne, hoc laudis monumentum tanto splendori jamdiu a vobis debebatur. ille (quo nihil præstantius est) quibus artibus tantum honorem adeptus est, iisdem etiam gelsit: huic beata civium et populorum vita proposita fuit; ut opibus firma, copiis locuples, virtute honesta esset, vigilavit, meditatatus est, adfuit animo, semper pro republica aliquid dixit, aut fecit. Is in primis paruit legibus; hoc enim excellentius optimos principes de republica benemereri quam reliquos, intellexit, quod non solum ipsi se obedientes præstarent, sed quod obedientiam, et moderationem in civitatem infunderent, plusque exemplo quam rebus ipsis, et oratione prodesse. Facto decemvitorum decreto in pecuniæ belli proximi tempore in ærarium collatæ, creditoribus restituerentur, is, ut respublica gravissimo onere quod eo nomine sustinebat, quamprimum levaretur, rem maxime urgebat: Dei beneficio illam tulit lætitiâ, ut antequam vita excederet, opus illud tam optatum tamque præclarum perfectum videret: respublica ære alieno nondum liberata erat, cum vestigal molendinarium ingenti imperantium, et parentium studio populis fuit remissum. Nam etsi ii in usum publicum summa voluntate eam pecuniam pendebant, illis tamen ejus oneris levatio ita cara et jucunda fuit, ut iccirco, indictis supplicationibus, Deo gratiæ publice privatimque multis in urbibus actæ sint, et benignitas Veneta omnium sermone et gratulatione celebrata. Hujus rei gestæ laus non felicitati solum, sed magna ex parte sedulitati tanti principis impertienda est. Is quo gravior ætate erat, eo magis vi animi, consilii que vigere putabatur. Tanta ejus in omnibus publicis consiliis fuit auctoritas, ut cum in deliberationibus sæpe aliud alii censerent, is oratione sua omnium animos oculosque in se converteret, ejusque sententia fere semper tuta, gravis, vera, et Veneta sapientia digna videretur. Si qua controversia orta esset, se tamquam pater inter filios medium gerebat, recte sentientes colaudabat, errantes adeo leniter, adjuncta tamen gravitate, castigabat, ut ii et errore dolerent, et castigatione prope læta-

rentur. Non in sententia solum, quam omnes veluti oraculo editam sequebantur, sed in nutu residebat auctoritas. Verum hæc in luce et in oculis omnium: iustus vero, et domi, qui sermo? quæ præcepta? quæ religionis exercitatio? Sic sibi ac suis familiaribus omnem licentiam præciderat, ut nihil in illa domo nisi pudicum, nisi ex optimo more, et sanctissima disciplina cerneretur. Nicolaus principis nepos, quem vos imaginem et effigiem virtutis avitæ inter procuratores legistis, et hac ratione publicæ utilitati consululistis, huic rei testimonio est: nam etsi is dignitatis gradus summo studio a præstantissimo principe efflagitatus est, et vestra benignitate concessus, tamen hic vir sic avi disciplina institutus fuit, ut quemadmodum vos ætatem ejus honore anteistis, sic is honorem vestrum morum facilitate et virtute æquarit. Non solum autem amicis propositum et paratum ejus erat auxilium, alique honores, alii salutem, alii fortunas per eum obtinebant, sed plurimos ejus opes in rebus incommodis sublevarunt. Peccatorum confessione sæpe animam purgabat, sæpe sacram et cælestem eucharistiam pie et religiose percipiebat, sæpe in precibus, et aliis pietatis officiis versabatur; videbat enim, nullam viam ad tuendam divinam gratiam expeditiorem, quam si sanctissimis hujuscemodi institutis delectaretur, et pietati se dederet. Quæ in omnibus hominibus ornamenta sunt, aut fuerunt, ea tam multa non sunt quam hæc quæ in præstantissimo hoc principe vidistis. Sed o diem acerbum nobis, et reipublicæ luctuosum! Quo magis divina erat virtus, quo uberiores et lætiores fructus ex ejus præstantia percipiebantur, eo mæstitia gravior ex ejus amissione consecuta est, eo majore dolore ab eo divellimur. Exinctum hoc lumen meritissimo lugent boni, requirit curia, tribunalia desiderant, mærent templa, omnia denique plena luctus, et squaloris sunt. Qui enim fieri potest quin ejus interitus deploraretur, cujus pueritia summo pudore, modestia, et optimis studiis traducta sit: qui in adolescentia omnem omnium rerum, atque artium scientiam comprehendere: qui inter eruditissimos eloquentissimus, inter eloquentissimos eruditissimus habitus sit: qui omnibus honoribus gloriose sine usus, magnitudinis animi, justitiæ, et temperantiæ præ-

cla-

clara exempla statuerit: qui summorum principum gratiam et benevolentiam sibi, ac reipublicæ conciliarit: cujus illustris et pervagata est multorum, et magnorum in patriam, et in omne genus hominum fama meritorum: qui in altissimo principatus gradu collocatus, tamquam parens bonus, et tutor fidelis reipublicæ fuerit. Ego quidem conficior, et vix dolori resisto, et qui aliquid quod vos a mænore avocaret, dicturus accessi, ipse consolandus sum. Caligo tamen quæ mentium oculis interdum officit, discutienda est, eaque quæ vos aliis præcipere soletis, mihi ipsi sunt subiicienda: non enim mihi id summo ut ipse cui omnia defunt, vos qui ætate mihi, sapientia omnibus antecitis, confirmem; sed tantum ut nonnulla a vobis ad alios sapienter dicta, et præcepta si sorte vobis hoc ipso in dolore exciderunt, in memoriam redigam. Etenim primum id quod crebris usurpatis sermonibus, quodque sapientia vestra dignum est, meminisse debemus, nobis non habitandi, sed commorandi diverforium hic a Deo datum fuisse: quoties qui immisisset in mundum, avocaret, excedendum fuisse. hac lege a Deo condita, non is aut ille, sed omnes tenemur; quare iniquum est in eo quod accidat universis, præcipuam aliquam conditionem sibi, aut suorum alicui postulare, aut communem recusare. Denique cum optimo cuique et iustissimo in cælo sit certus et definitus locus, ubi solutus a cupiditatibus, liber a perturbationibus, segregatus ab omni concretionem mortali, sempiterno ævo fruatur; quid est cur tantum principem, tam bene de republica meritum, tam pium in patriam, tam justum in omnes, ex his tenebris in illam lucem excessisse doleamus? an fortasse vos qui ingenii acie difficilia quæque et recondita perspicitis, id quod apertum est, maxime esse secundum naturam senibus mori, non videbitis? et quid gravitas, quid altitudo animi, quid studia quibus excellitis, flagitent, quid ratio præscribat, non cogitabitis? atque ex omnibus virtutibus una hæc vobis deesse videbitur? vos quoque qui venientia longe prospicitis, serenissimum principem, et hominem natum, et moriturum non præmeditati estis? etsi nequaquam hoc de vobis timendum est, tamen illa potius velim reminiscamini, illum quamdiu munus officii exsequi et tue-

ri potuerit, integra mente, et certis sensibus vixisse: summos ejus labores summa compensatos esse gloria: magna felicitate usum, agentem jam annum XCIV. e vita cessasse: vidisse rempublicam non solum summa ratione et consilio administrari, et auctoritate, opibus terrestribus, maritimisque pollere, sed etiam iis senatoribus florere quorum neminem ulla sapiens natio regem aspernaretur. Hæc si vere cogitabimus, haud dubium est quin eum laudare quam lugere malimus, illumque potius grata memoria et benevolentia quam lacrimis prosequamur, et ut natum esse, et rempublicam optime rexisse lætati sumus, sic etiam in beatorum sedes concessisse, et pro mortali conditione, vitæ immortalitatem consecutum esse, lætemur.

F I N I S.

IN-

INDEX OPVSCVLORVM

quæ hoc volumine continentur.

Dedicatio.

Præfatio ad Lectorem.

Aliquot de Vita et Scriptis Augustini Cardinalis Valerii Testimonia.

Augustini Valerii Operum recensio.

Augustini Valerii S. R. E. Cardinalis, Episcopi Veronensis, Opusculum de Cautione adhibenda in edendis libris ad Silvium Antonianum.

ex M. S. Codice qui olim fuit Venerabilis viri Gregorii Cardinalis Barbadici, Episcopi Patavini, ab Illustrissimo viro Camillo Abbate Varotto, Ecclesiæ Pataviæ Canonico, nobiscum benigne communicato.

Petri Valerii ad Bernardum Naugerium Abbatem Epistola. 63

Bernardi Naugerii S. R. E. Cardinalis, Veronensis Ecclesiæ Administratores, Vita ab Augustino Valerio conscripta.

ex unica, eademque rarissima Veronensi Editione apud Angelum Tamum MDCII. ab Illustrissimo viro Apostolo Zeno, Poëta, et Historico Cæsareo, nobis suppeditata.

Ioannis Antonii Petramellaris de Bernardo Naugerio Cardinali brevis Narratio. 98

Illustrium virorum de Petro Barrocio Episcopo Patavino Testimonia: inter quæ Christophori Marcelli Canonici Patavini Oratio habita in ejusdem funere,

ex Editione sine loci, aut temporis significatione, cujus copiam nobis fecit idem vir clarissimus Apostolus Zenus.

Petri Barrocii Patricii Veneti pro Francisco Scledo Vicentino Oratio.

ex Codice membranaceo eleganter scripto, adhuc inedito, quem nobis suppeditavit vir eruditissimus, atque humanissimus Petrus Catharinus Zenus Apostoli frater, Clericus Regularis Congregationis Somaſicæ.

Petri Barrocii Oratio II. pro Christophoro Mauro Venetiarum Duce.

ex eodem Codice.

Petri Barrocii Oratio III. in funere Antonii Roicelli Arimini.

ex eodem Codice.

131
163
Paul.

- Paulli Barbi Patricii Veneti Oratio ad Ludovicum XI. Gallia Regem.*
 ex M S. Apostoli Zeni adhuc inedito. 183
- Bernardi Justiniani Patricii Veneti ad eundem Ludovicum Oratio.*
 ex eodem Codice. 193
- Petri Contareni Patricii Veneti Oratio in funere Marci Cornelii Catharinae Cyprae Reginae patris.*
 ex Editione Veneta anni M. CCCC. LXXVIII. per Philippum Venetum, quae adseruatur Venetiis in bibliotheca Clericorum Congregationis Somaichae; curante Cl. Viro Petro, Catharino Zeno. 202
- Caroli Capellus Patricii Veneti Oratio in funere Georgii Cornelii, eiusdem Reginae fratris.*
 descripta ex Libello autographo adhuc inedito, qui existat in eadem insigni bibliotheca; eodem Zeno suppeditante. 213
- Angeli Gabrielis Patricii Veneti Oratio in funere Baptista Zeni Cardinalis.*
 ex vetusto Exemplari Apostoli Zeni, edito sine loci et temporis nota. 216
- Ioannis Antonii Vulpii Epistola ad Ioannem Paschalicum, Venetum Senatorem Amplissimum, et rei literariae Triumvirum.* 234
- Petri Paschali Patricii Veneti Monumenta.* 236
- Eiusdem Oratio ad Emmanuelem Lusitaniae Regem.*
 quam excusam Venetiis per Bernardinum Venetum de Vitalibus anno Domini M. CCCC. I. humanissime exhibuit idem Amplissimus Senator Ioannes Paschalicus. 237
- Francisci Pisani Patricii Veneti Epistola ad Zachariam Cardinum.* 244
- Eiusdem Oratio de universa Philosophiae ornamentis.*
 ex antiquo Exemplari Apostoli Zeni gothicis impresso characteribus ad signum serpentis brahmicam complexi, sine loci et temporis significatione. 245
- Antonii Longi Patricii Veneti Oratio in funere Nicolai de Ponte Venetiarum Principis.*
 ex Libello typis descripto sine temporis locive nota, apud Apostolum Zenum existente. 268

I N D E X

NOMINVM PROPRIORVM, RERVMQVE MEMORABILIVM

LOCVPLETISSIMVS.

- A**bundantia rerum in urbibus ad principum præsidiumque laudem maxime pertinet. pag. 278
- Academia Patavina totius Italiz nobilissima. 7
- Academici Philosophi. 261
- Accursius (Franciscus) Iuriconsultus celeberrimus, laudatus. 168
- Achaja. 155
- Ad quos scribendi libri. 45
- Adornus (Franciscus) Genueusis, Socius Iesu, laudatus. 15. Augustinum Valerium ad Rhetoricam Ecclesiasticam conscribendam vehementer horatur. 27
- Aegæum mare. 156
- Aegidii Cardinalis doctissimi testimonium de Nicolao de Ponte adhuc adolescente. 274
- Aegyptii inter primos Astronomiz inventores. 256
- Aegyptii Reges. 239
- Aelius Sextus a Romanis Carus appellatur. 172
- P. Aemilianus. 217
- L. Aemilius. 166. laudatus. 279
- Aenigmata philosophica a quibus conscripta. 261
- Aëris descriptio. 260
- Aeschinus sonitus in dicendo. 140
- Aetheris descriptio. 260
- Africa a Populo Romano subacta. 170
- Africanum tributum pendere quinam Romanorum coegerint. 204
- P. Africanus. 140. 217. patrem in acie ex hostium manibus eripit. 205
- Agrippæ facinus egregium. 277. 278
- Aibanus (Hieronymus) Bergomas, Cardinalis, filios antea ex matrimonio susceperat. 89
- Alicianus Eleates Rhetor laudatus. 252
- Aldobrandinus (Thomas) frater Clementis VIII. Pont. Max. vir optimus, atque eruditissimus, Philosophorum vitas a Diogene Laërtio conscriptas e græco in latinum vertit. 81
- Alexander Aletensis Theologus, Magister irrefragabilis appellatus. 41
- Alexander Aphrodisizus. 41. ejus de animæ natura doctrina ab Augustino Valerio confutata. 18. ejusdem libri a Hieronymo Donato Patricio Veneto in latinam linguam conversi. 49
- Alexander Magnus Diogenem ad se vocat magnis propositis præmiis. 175. laudatus. 195. 239
- Alexander III. Summus Pontifex a Venetis in sedem restitutus. 203
- Alexander VI. Pont. Max. 231
- Amaltheus (Io. Baptista) Bernardi Naugerii amicus laudatus. 93
- Ambitiones scholasticæ in Gymnasio Patavio. 124. 125
- Divi Ambrosius, & Bernardus ad foretores suos libros inscribunt. 32
- D. Ambrosius laudatus. 264
- Anulius (M. Antonius) Eques. 95. a Senatu Veneto in Dalmatiani Syndicus mittitur una cum Bernardo Naugerio. 71. ea res illi oblectatores paravit. ibid. legatus ad Pium I V. Pont. Max. 83. 84. Cardinalis creatus eodem die quo Naugerius. 85
- Anaxagoras Clazomenius Philosophus laudatus. 279. nuntiata filii morte
- O o
- quid

- quid responderit . 210. ejus opinio de principiis rerum . 261
- Anaximander Milesius Philosophus . 261. Thaletis Milesii auditor . 256. Zodiaci inventor . ibid.
- Ancon Italiae urbs . 151. 153. 158
- Annus a C. Caesare dispositus , & auctus . 256
- Antiphon Rhamnufius Rhetor laudatus . 251
- Antipodæ . 239
- Antonianus (Silvius) Carolo Card. Borromæo ab epistolis . 7. 85. a Bernardo Naugerio mirifice dilectus . ibid. 93. præfationem scripsit in Augustini Valerii homilias . 30. Vitam S. Caroli ab eodem Valerio scriptam edidit . 37. item alios ejusdem libellos . 55. ejus laudes . 46. 60. ejus opus de christiana filiorum educatione præclarissimum . 54. Veronæ publice in scholis doctrinæ christianæ legebatur . 47. 55. Venetam Rempublicam dilexit . 48. Augustini Valerii amicus triginta annorum . 58. Cardinalis . 85
- D. Antonii Ulyssiponenfis Templum Patavii . 164
- Antonius vetus Orator . 114
- Apollinea adyta . 252
- Apollo Pythius Poëtes inventor . 252
- Apollodorus Grammaticus laudatus , 248
- Apollodorus Pergamenus Rhetor , Caesaris Augusti Apollonæ præceptor , 251
- Apollonia urbs . 255
- Apollonius Grammaticus laudatus , & cur dyfculus dictus . 248
- Apollonius Molo Rhetor . 255
- Apostolorum pauci scripserunt . 47
- Apulia de maxima re apud Eugenium I V. Pont. Max. litigat . 179
- Arabia præ omnibus regionibus odores producit . 167
- Arcadia Venetæ fidei se credit . 155
- Archelaus Rex Euripidi aureum scyphum donat . 195
- Archimedes Syracusanus , ejusque factus memorabile . 255. militis imprudentia occiditur . 256
- Architectorum industria . 141
- Archytas Tarentinus Pythagoricus . 261
- Aretini cives in religionem proni , ac eloquentiæ studiofi . 166
- Aretinus (Carolus) laudatus . 167. ejus carmina . 261
- Aretinus (Franciscus) laudatus . 167
- Aretinus (Leonardus) ejusque scripta laudata . 167
- Aretium Etruriz urbs . 164. olim provinciz caput . 166. Roma antiquior . ibid. laudata . ibid. 170. factiosa . 171
- Argi Græciz urbs a Venetis solo æquata . 155
- Arion Musicus . 256
- Aristophanis Comædia prima a Leonardo Aretino comicis versibus latine reddita . 167
- Ariftarchus Grammaticus laudatus . 248
- Aristoteles . 41. 44. 45. 46. ejus libri commendati . 68. 249. 250. 251. 258. ejus interpretes Græci , & Arabes laudati . 6. idem reprehensus . 28. naturæ scriba nuncupatus . 43. philosophorum princeps . 104. ejus sententia de homine somno dedito . 105. quædam opera a Leonardo Aretino in latinum conversa , ejusque vita ab eodem scripta . 167. senariolus in Isocratem . 251. dictum infigne . 260. 261. ejus laudes . 262
- Arithmetica descriptio . 254
- Arnulphus ultimus e genere Caroli Magni . 114
- Aromata a Lusitanis importata . 239
- Asiam quisnam perdomuerat . 204
- Assyrii inter primos Astronomiz inventores . 256
- Assyrii Reges . 239
- Astronomi celebres . 256
- Astronomiz descriptio . 254
- D. Athanasius laudatus . 264. ejus vitam Ioannes Tortellius Aretinus interpretatus est . 167
- Athenienses . 172. vid. Berofus .
- Athenienses tyranni illustres . 141
- Atheniensium judicium de Chryssippi Dialectica . 250
- Athens

- Athesis fluvius . 50
 Atlanticus Oceanus . 239. 242
 Attici faciei . 174
 Averroës laudatus . 41
 D. Augustinus laudatus . 105. 264
 Aula superior Domus Episcopalis Patavii a Petro Barrocio exstructa, Episcoporumque imaginibus ornata, anno dcccxcxiv . 110
 Aula Patavina in qua Doctoribus insignia dignitatis conferuntur, ab eodem ædificata . 110
- B**
- B**Aduarius (Sebastianus) laudatus . 266
 Bagata (Raphaël) Sacerdos Veronensis laudatus . 36
 Balduinus princeps Gallus . 200
 Baldus Perusinus insignis legum interpretis . 6
 Barbadius (Nicolaus) 18. Veronæ prætor . 29. 32. Baylus Byzantii moritur . ibid.
 Barba (Elisabetha) Paulli II. Pont. Max. soror, & Eugenii IV. sororis filia, mulier ornatissima . 227
 Barbaricus Sinus . 239
 Barbaries a scribentibus vitanda . 43
 Barbarus (Daniel) vir doctrina & moribus præstans, coadjutor Ioannis Grimani Patriarchæ Aquilejensis, & Patriarchæ designatus, a Senatu Veneto ad Episcopatum Veronensem nominatur. 83. rei familiaris inopia laborans, a republica sustentatur. 84. Veronam venit cum Bernardo Nauerio. 89. moritur. 68
 Barbarus (Franciscus) laudatus. 266
 Barbarus (Hermolaus) senior, a Ioanne Baptista Egnatio laudatus. 49
 Barbarus (Hermolaus) junior, eoque scripta laudata . 11. 49. 266
 Barbus (Iacobus) . 95
 Barbus (Petrus) Cardinalis S. Marci, Pontifex Max. eligitur, vocaturque Paullus II. 158. vide Paullus II.
 Barbus (Paullus) Eugenii IV. Pont. Max. sororis filius, & Paulli II. Pont. Max. germanus frater. 183. laudatus . 194
 Barrocia gens. 132. 145. 162. Ventiis vetustissima . 103
 Barrocio (Aloyfius) Benediæti filius, Petri Episcopi Patavini pater, Senator gravissimus, Decemvir occubuit . 103
 Barrocio (Benedictus) magistratus obiit amplius XL. Consiliarius moritur . 103
 Barrocio (Franciscus) Benediæti filius, Paulli II. Datarius, ac Tarvisii Episcopus. 103. Romæ moritur . 104
 Barrocio (Ioannes) Benediæti filius, Episcopus Bergomas, deinde Venetus Patriarcha, laudatus. 103. 131. 144. 149. 150. patriam iuvat in bello Mediolanensi, ac Turcico. ibid. a Paulo II. Cardinalis designatus moritur . 103
 Barrocio (Petrus) Aloyfii filius, Episcopus Patavinus . 101. 102. 103. 107. ejus avus maternus D. Marci Procurator laudatus. 103. ejus mores & studia. 104. Doctorum laurea insignitur, et a Sixto Pont. Max. Bellunensis Episcopus renuntiatur . ibid. circuli quadraturam invenit . ibid. ab administratione reipublicæ abhorruit. 105. ab Innocentio VIII. Pont. Max. Ecclesiæ Patavinæ præficitur, anno dccccxxxv. 111. 106. centesimus a D. Profdocimo Episcopus. 108. ab eo gesta in episcopatu, & mira in Patavinis sublevandis liberalitas. 106. causa ejus mortis . ibid. scripta ejus quamplurima Bernardini Scardeonii tempore exstabant. 109. ejus monumenta. 108. 109. testamentum. 108. a Pio II. Pont. Max. primus omnium destinatus fuerat Cardinalis, at re infecta Patavii moritur. 108. ejus sententia de pinguibus Ecclesiæ Patavinæ reditibus. 110. ab alumnis Gymnasii Patavini vocatur ad orationem habendam. 112. laudatus . 266
- O o a Bar-**

- Bartholus exinius legum interpret. 6
- D. Bassilius Magnus laudatus. 264. ejus de poetarum oratorumque lectione libellus a Leonardo Aretino in latinum versus. 267
- Bassianum antiquum Venetorum oppidum, Lazari Bonamici patria. 8
- Bellarminus (Robertus) Soc. Jesu Cardinalis. 26. ejus Controversiarum libri laudari. 45. 54
- Bellunenſis regio descripta. 135
- Bembus (Bernardus) Petri Cardinalis pater. 51. laudatus. 266
- Benibus (Petrus) Cardinalis. 51. 53. 58. Italice linguæ regulas tradidit. 32
- Berengarius Italice tyrannus. 153
- Bergomates Veneto nonini addidissimii. 150. eorum læticia, & maxime de Ioanne Barroci Episcopi discessu, qui Venetorum Patriarcha creatus fuerat. 144. 145
- Bergomum a Ioanne Barroci Antistite contra Franciscum Sfortiam Mediolanensem Ducem defensum. 161.
- Bergomi ædes publicæ et privatæ, templaque a Ioanne Barroci ædificata ornataque. 161. Forum costis lateribus ab eodem constratum. ibid.
- B. Bernardinus Feltreensis Patavinus ad Montem Pietatis (ut vocant) erigendum hortatur. 110
- D. Bernardinus Senensis laudatus. 152. Christophoro Mauro principatum prædicat. ibid. in templo D. Iohannis Venetis ei a Mauro jam Principe ara extruitur. ibid.
- D. Bernardus laudatus. 42. 46. ad forem suam librum inscribit. 32
- Berosus Astronomus nobilissimus. ejus statua aurata lingua in Atheoſiensium publico gymnasio sita quid significaret. 256
- Bertholdus Ateſtinus, terreſtris Venetorum exercitus Imperator adversus Turcas. 155
- Biblia sacra quo tempore frequentius læta, et illustrata. 4
- Bibliothecæ insigoes Cardinalium aliquot Venetorum græcis latinisque libris instructissimæ. 266
- Boëthius Severinus laudatus. 150. omnium Latinorum in Astronomia princeps. 256. 257. ejus Consolatio laudata. 258
- Boldunus (Antonius) laudatus. 266
- Bollanus (Dominicus) legatus ad Angliæ regem, postea Brixienſis Episcopus. 78
- Bonamicus (Lazarus) humaniorum literarum in Patavino Gymnasio doctor celeberrimus. 7. 8. 51. ejus patria Bassianum Venetorum oppidum. 8. mortuus, ab Augustino Valerio funebri oratione laudatur. ibid.
- D. Bonaventuræ Cardinalis laudes. 58
- Bononia. 151. 153. Bouoniorum petebat pauperiores Gymnasia Patavioi alumni, ut doctoris insignia minori sumtu consequerentur. 128
- Bononiensis Roicellum Roicellum I. C. ad publice docendum invitant. 168
- Borromæus (D. Carolus) Cardinalis. 84. Augustinum Valerium diligit. 22. eundem ad publicas conciones habendas, et ad Rhetoricam Ecclesiasticam conscribendam hortatur. 27. item ad alia opuscula eluebranda. 28. 29. a perditis hominibus ad necem quæsitus. 28. ejus adhortatio ad Valerium Cardinalem creatum. 36. falsus rumor Veronam affertur, cum, dum Sacramenta pestilentis labe infectis ministraret, Mediolani exstinctum. 31. nonnullos Valerii libros edi jubet. 55. quid fenserit de Bernardo Naugerio Cardinali. 85. 96. ejus laudes. 37
- Borromæus (Federicus) D. Caroli Cardinalis frater. 22
- Borromæus (Federicus) D. Caroli patruelis, a Sixto V. Cardinalis creatus. 38. 39
- Bragæus (Dominicus) laudatus. 266
- Brixia urbs populosa, & in primis locu-

- cuples, obfidione diuturna laborat. 136. ejus civium fides in Venetam Rempublicam. 136. 137. a Mediolanenſibus circumſeſa gravi fame laborat. 205. a Georgio Cornelio adhuc puero mira dexteritate liberatur. *ibid.*
- Brutus. 169
- Byzantiani faeceti. 174
- C
- C**aballus (Marinus) Eques. 95
- Caeli deſcriptio. 260
- Cæſar Auguſtus Apollodori auditor Apolloniæ. 251
- Cajetanus (Thomas) Cardinalis, laudatus. 5. 16. 58
- Caimus Canonicus. 36
- Cajus Iulius Cæſar diſtator injuriarum callide obliſcebat. 148. Aſtronomiz peritiſſimus. 256. ejus laus, & reprehentio. 243
- Calliſtus Pont. Max. excidium Turcarum ardentiffime optat. 186
- Campeggius (Thomas) Apoſtolicæ Sedis Nuntius Venetiis. 35
- Canalius (Ioannes Franciſcus) magnus Philoſophus. 51
- Canalius (Paullus) a Petro Bembo, & ab Andrea Naugerio celebratus. 51
- Capellus (Carolus). 213
- Capellus (Ioannes) Eques, Patavii præfectus. 76. legatus ad Ferdinandum Imperatorem. 82. ditiffimus. 83. pateras aures maximi pretii a Ferdinando Imperatore dono acceptas, juſſu Senatus in publicum ærarium inferat. 83
- Caper Grammaticus laudatus. 248
- Caraffa (Antonius) Cardinalis ampliffimus. 30 37
- Caraffa (Joannes Petrus) poſtea Paulus IV. Pont. Max. 59. nihil ſcripfit. *ibid.*
- Cardinalis Alexandrinus, poſtea Pius V. Pont. Max. 20. 23
- Cardinalis Carpenſis nihil omnino ſcripfit. 59
- Cardinalis optimi officia. 59
- Cardinalitia dignitas a Bernardo Naugerio magni æſtimata. 95
- Cardonius (Zaccharias) Hieroſolymitanus Eques, & Secret. Apoſtolicus. 244
- Caritatis Mons Patavii uude initium duxerit. 279
- Carneades Philoſophus imaginibus loco literarum utebatur. 174
- Carnorum maxima pars a Georgio Cornelio ſubacla. 222
- Carolus Magnus. 114. laudatus. 185. 191. 195. ejus inſignes victoriz. 200
- Carolus V. Imperator laudatus. 280
- Carolus Viſtor Galliz Rex. 183. 193. laudatus. 184. & ſequ.
- Carrarum turres. 200
- Carthaginiens. 239. eorum ager a P. Scipione Africano igne ferroque vaſtatus. 255
- Carthago a Romanis everſa. 204. 239
- Cafale majus, Venetorum quondam oppidum. 137. ejus incolæ Chriſtophoro Mauro præſto ſunt. 138
- Caſtellum, urbis Venetiarum regio. 149
- Caſtellum Novum ad viam cuſtodendam a Tergeſtinis conſtruclum, ad Venetos olim pertinebat. 146. in eorumdenti poteſtatem denuo redactum. 147
- de Caſtro (Alphonſus) laudatus. 5
- Cathedrales Eccleſiæ complures, ſub Paulo IV. Pont. Max. per annum, vel biennium etiam, ſine Epifcopo fuere. 81
- Cato Major laudatus. 172. 279. in eo mirum diſcendi ſtudium fuit. 278. quædam ſcripfit de Arte Rhetorica. 251
- Cautio quænam adhibenda in libris Auguſtini Valerii edendis. 55. 60
- Celfus Rhetor. 252
- Cervinus (Marcellus) poſtea Marcellus II. Pont. Max. nihil omnino ſcripfit. 59
- Chabriz Athenienſis ſententia inſignis. 156

- Chaldæi inter primos Astronomiz inventores. 256
- Chilo Lacedæmonius. 172
- CHRISTVS IESVS DEI FILIVS nihil scripsit. 47
- Chrius Fortunatianus Rhetor. 252
- Chryſippus Tarſenſis Philoſophus acutiſſimus, DCC. volumina ſcripſit ad Dialecticen pertinentia. 250
- Cicero. 42. 45. 256. 282. laudatus. 6. 252. 253. 254. ſummus Orator appellatus. 43. cum Demoſthene comparatus. 254. equeſtris ordinis vir. 115. Ethicam a Grecis acceptam illuſtravit. 258. Dejotati Regis cauſam apud Caſarem dixit. 175
- Ciceronis de Conſolatione liber deperditus. 20
- Ciconia (Vincentius) Cleri Vetonenſis nomine Naugetium Cardinalem laudat. 90. item in ejus funere. 92
- Circuli quadratura a Petro Barroccio inventa, & publice tradita. 104
- Cives qui ſobolis ſtudio tenentur, reipublicæ utiles. 219
- Civium benivolentia fortiſſimum urbium propugnaculum. 237
- Clugia ſive Clodia, deſcripta. 133. 134. ejus incolæ Genuenſium impetum forti invictoque animo ſuſtinent. 134
- Coleo (Bartholomæus) Bergomas Imperator fortiſſimus. 208
- Colonia a Venetiſ in Cyprum deducitur. 207
- Columna (Aſcanius) Cardinalis. 38. 39
- Comici Poſtz. 252
- Commendonus (Ioannes Franciſcus) civis Venetus Cardinalis, Abbatia S. Zenonis a Pio V. Pont. donatus; in Poloniam legatus proficiſcitur. 26. laudatus. 52. plura eleganter conſcripſit. ibid.
- Commentarii pulcherrimi legationum a Bernardo Naugetio apud Paullum IV. Pont. Max. & Carolum V. Imperat. geſtatum, exſtant. 81. 96
- Communioneſ ſub utraque ſpecie Nicolaus Otmanetus Bavariz Ducl diſſuadet. 90
- Concionatores optimi quinam ſint. 94
- Condolmationum familia Venetiſ egrègia. 180
- Congregationis Indicis decreta de editione librorum. 54
- Conſiliatorum magiſtratus in Patavino Gymnaſio. 124
- Conſolato Boëthii Severini laudata. 258
- Conſtantinus Magnus. 177
- Conſtitutiones Episcoporum Provincialibus Conciliis maxime niuntur. 34. Conſtitutionum multitudo eccleſiaſticæ diſciplinæ pernicioſa. 34
- Contantenz (Hadrianz) ſenior, & junior, laudatz. 32
- Contarenus (Adornus.) 202
- Contatenus (Aloyſius.) 82. 13. 17. Veronæ præfeſtus. 19. 32. 33. ad Carolum IX. Galliz regem legatus. 26. ei a Republica ſcribendarum hiftoriarum munus committitur. 32
- Contarenus (Franciſcus) vir doctiſſimus, laudatus. 77. D. Marci Procurator, legatus ad Paullum IV. 79
- Contarenus (Gaſpar) Cardinalis. 12. 49. 58. de elementis ſcripſit. 42. laudatus. 53. ejuſdem de Petro Barroccio Epifcopo Patavino teſtimonia. 109. 110
- Contarenus (Iacobus.) 50
- Contatenus (Juſtinianus) ab Auguſtino Valetio e fonte ſacri baptiſmatis ſuſcepſus. 13
- Contarenus (Petrus.) 202
- Contarenus (Petrus Franciſcus) Venetiarum Patriarcha, laudatus. 9. 32. 50. 68. 95. quamvis multa ſcripſit, ejus tamen ſcripta nulla exſtant. 53
- Contarenus (Thomas.) 13
- Corbonanani Perſa a Gallis donatus. 200
- Corcyra inſula laudata. 278
- Corcyrenſium diſſidia a Nicolao de Ponte ſedata. 278
- Corinthus. 155

- Cornelia gens laudata. 204. 205. 213. 216. 217
- Corneliorum ædes Venetiis permagnificæ, vulgo *la Ca grande* appellata, a Georgio Cornelio emta, ornamentaque magno sumtu, omnibus admirationi sunt. 218
- Cornelia (Catharina) Cypri Regina. 202. 213. laudata. 209. 224. Venetæ Reipublicæ a patre in adoptionem tradita. *ibid.* magno splendore in Cyprum ducitur. *ibid.* in servitutem tradita. 210. ejus dolor de patris morte. 212. mortuo marito rege Cypri infulam possidet. 220. Venetiis venit, & regnum Reipublicæ tradit. *ibid.*
- Cornelii Romani veteres laudati. 216
- P. Cornelius Scipio quaestor, a S. P. Q. R. Prufæ Regi Bithyniæ Romanam venienti obviam missus. 149
- Cornelius (Antonius) laudatus. 266
- Cornelii (Federici) duo, eorumque præclara facinora. 216. 217
- Cornelius (Georgius) Marci junioris parens, multa & gravissima pro patria pertulit. 204. 205. 217
- Cornelius (Georgius) Marci junioris filius laudatus. 203. 212. 213. et sequ. rem familiarem a patre imminutam auxit. 218. ædes magnificas emit. *ibid.* optimos suscepit filios. 219. fororem Cypri Reginam Venetiis abducit, eique persuadet ut regnum Reipublicæ tradat. 220. Brixia, Verona, Patavii prætor. *ibid.* ejus præclara gesta. 221. decemvir & consul. 222. ejus pulchritudo corporis. 223. morti proximi oratio ad filios. 224
- Cornelius (Ioannes) laudatus. 217
- Cornelius (Marcus) senior Venetiarum Princeps, laudatus. 204. 217. ejus monumenta Venetiis in sublimi curiæ loco posita. *ibid.*
- Cornelius (Marcus) junior, Catharina Cypri Reginae pater. 202. 217. laudatus. 205. et sequ. ejus adhuc pueri præclarum facinus. *ibid.* a Cyprio Rege eques creatur. 206. eadem in maximis negotiis egregiam operam navat. *ibid.* ejus prudentia admirabilis. *ibid.* et 207. in amicis et patriam caritas. 207. justitia. *ibid.* Patavii prætor. 208. legatus ad Sixtum Pont. Max. *ibid.* item ad Bartholomæum Coleonem. *ibid.* in Brixienfem agrum. *ibid.* filium Cyprio Regi nuptui collocat, cum tercentorum talentorum dote. 209. ejus in adversis maxima constantia. 210. 211. præclarum in necessitate facinus. *ibid.* mors. *ibid.*
- Cornelius (Marcus) Georgii fil. Cardinalis, laudatus. 224
- Cornelius (Marcus Antonius) summus Orator. 97
- Cornelius (Marinus) laudatus. 217
- Cornelius (Petrus) laudatus. 217
- Cornificus Rhetor. 252
- Corregius (Hieronymus) Cardinalis. 85
- M. Crassi sententia. 206
- P. Crassus Scævola frater. 172. 173
- Crassus orator. 114
- Croton urbs. 166
- Cur scribendi libri. 45
- D. Cyprianus Episcopus et Martyr, laudatus. 48
- Cypri infulæ laudes. 220. regnum optimo jure a Venetiis possessum. 221. amittitur. 220
- Cypriorum dolor in funere Marci Cornelii. 211
- Cyprius Rex a Marco Cornelio adjutus. 206. Venetiis legatos mittit Catharinae Cornelie nuptias petentium. 209. infelix ejus obitus. 210. reguli ejus filii postumi mors. *ibid.*
- Cyrenæ Philosophi. 261
- Cyris Othomanus Turcarum tyrannus, a Venetiis victus fugatusque. 153
- Cyrus Rex. 175. Cyri Regis Institutio a Xenophonte scripta. 258

D

- D**Almatia Ecclesie Romanæ propugnaculum. 157
- Damascus urbs. 74
- Dandulus (Andreas) Venetiarum Princeps, primus e Venetis doctoris insignia fertur accepisse. 48. ejus laudes. ibid.
- Dandulus (Antonius). 266
- Dandulus (Fantinus) Episcopus Patavinus, literarum cultor eximius. 48
- Dandulus (Mattheus) Eques. 21. Senator clarissimus, unus e tribus Gymnasi Patavini moderatoribus. 79. D. Marci Procurator. ibid. 281. Legatus ad Paulum IV. Pont. Max. 79. ad Concilium Tridentinum. 280
- Decemvirum magistratus in Veneta Republica descriptio. 78
- Decianus (Tiberius) E. G. Viniensis clarissimus, Bernardi Naugerii Patavii prætoris vicarius. 76-79
- Decius Junius Bubulcus, magister equitum. 166
- DE DEI cognitione plura. 261. 262
- Decorum a Græcis æquum dicitur. 258.
- Dejotarus Rex a Cicerone defenditur. 175
- Delphinus (Ioannes) Torcellanus primus, deinde Brixienis Episcopus. 50
- Delphinus (Petrus) Camaldulensium Minister Generalis, magnum epistolarum volumen edidit. 50
- Demosthenes laudatus. 6. 42. 253. cum Tullio comparatus. 254. ejus vis in dicendo. 140. vita a Leonardo Aretino scripta. 167
- Desiderius Rex Longobardorum, apud Papiam a Carolo Magno superatus. 200
- Dialectica seu Logica, descripta. 249.
- Chryssippa ab Atheniensibus laudata. 250
- Dialecticæ artis scriptores nobiles enumerati. ibid.
- Diogenes ab Alexandro arcessitus. 175
- Diomedes Grammaticus. 248
- D. Dionysius Areopagita. 48
- Dionysius Carthusianus. 44
- Dionysius Halicarnassensis Rhetor et Historicus. 251
- Doctores Ecclesie Græci et Latini quo tempore frequentius in manibus fuerint. 4. laudati. 6
- Doctores hominum numeros antiquissimæ temporibus, an recentibus major. 4
- D. Dominici sententia de sacris concionibus. 25
- Donati duo celebres, Patricii Veneti. 49
- Donatus Grammaticus laudatus. 248
- Donatus (Aloysius) optimus senex Patavii præfectus, laudatus. 76
- Donatus (Franciscus) Venetiarum Princeps. 8
- Donatus (Hieronymus) laudatus. 266
- Donatus (Ioannes Franciscus) Hieronymi filius, Venetorum Senator. 97
- Donatus (Leonardus) D. Marci Procurator. 10. 97. duos Alexandri Aphrodisiensis libros Latinos facit. 21. M. Antonii Cornelli avunculi sui, eloquentiam æmulatur. 97
- Donatus (Ludovicus) Bellunenſis Antistes, Pii II. legatus ad Christophorum Maurum. 154
- Donatus (Marcus) laudatus. 266
- Dos Catharinæ Cornelie Cypri Regina, quanta. 218

E

- E**cclesiarum reditus in municipes egenos erogandi. 100
- Egnatius (Ioannes Baptista) Venerus. 13. vir in humanioribus literis publice docendis magna cum laude versatus. Bernardi Naugerii oratione, & auctoritate adjunctus. 79
- Eleatarum dogmata obscura. 261
- Emmanuel Lusitanæ Rex. 235. 237. 241. Venetæ Reipublicæ amicus. laudatus. ibid. et sequi. Veneros juvat. 240. 242
- Endy-

- Endymion in quodam Ionix monte
 cursum, & vias erraticas Lunæ ob-
 servavit, ac demum triginta anno-
 rum spatio percepit. 256
- Epicteti Philosophi Enchiridion lau-
 datum. 19
- Epidaurum a Turcis in deditioem
 accipitur. 154
- Epiphania Domini. 196
- Episcopatus est opus bonum, sed ple-
 num laboribus & periculis. 81
- Episcopi decem Bernardum Naugerium
 Veronam comitantur. 89
- Episcopus, liber Augustini Valerii,
 hortatu D. Caroli Borromæi con-
 scriptus, ab auctore lucubrationibus
 suis omnibus anteponitur. 29
- Epos quid sit. 252
- Equester ordo laudatus. 193. nobilior
 nostro tempore quam apud vete-
 res, et quamobrem. 115. in fami-
 lia Trifluna veluti hereditate tradi-
 tus. 114. 115
- Equestris dignitas a Bernardo Naug-
 erio recufata. 82. quater a Bernar-
 do Iustiniano. 198. 199
- Eremitæ quamplurimi nihil omnino
 literis mandarunt. 47
- Eremitanorum, seu Augustinianorum
 comitia Venetiis habita. 274
- Erythræus sinus. 239
- Ethice, & de ea plura. 257
- Ethnici a Dei cognitione valde aber-
 rarunt. 262
- Etruria laudata. 165. 166. Romanis
 olim formidata. ibid.
- Etruscorum veterum religio. 166.
 204
- Etruscum bellum. 211
- Etrusci vernaculi sermonis elegantia.
 165
- Evagoras, Isocrati oratio, laudata.
 7
- Evangeliste. 47
- Euclides laudatus. 104. 255
- Eudemus. 261
- Eugenius I V. Pont. Max. ex Veneta
 Condulmariorum familia. 176. 177.
 178. laudatus. 227. ejus in Tur-
 cas odium. 185
- Euripides Poëta nobilis. 195
- Europa univerfa in Venetos conspi-
 rat. 221
- Eustathius Homeri enarrator lauda-
 tus. 248
- Euzinus Pontus. 156

F

- F**Abius Maximus. 166. laudatus.
 279
- Fabricius. 142. ejus insignis conti-
 nentia. 204
- Familiarum vera nobilitas & gloria.
 112. 114
- Fastidientes omnino novos libros, re-
 prehens. 5. 6. 7
- Fauftus (Victor) Græcas literas Ven-
 etius professus; novæ quinqueremis
 inventor. 70
- Federicus Barbarossa, Alexandro III.
 Pont. Max. insultans, a Venetis
 victus. 153. 203
- Federicus Urbini Dux. 270
- Felicianus (Bernardus.) 13
- Felicitas perfecta a vera Philosophia
 petenda. 247
- Ferdinandus Siciliæ Rex. 153
- Ferrariam petebant pauperiores Gy-
 mnasii Patavini alumni, ut minore
 sumtu doctoris insignia consequeren-
 tur. 128
- Ferrus (Hieronymus) Patricius Vene-
 tus, vir admodum eruditus, Trium-
 vir literarius. 79
- Figliucci (Alexius) vir doctus &
 pius, Ordinis Prædicat. 37
- Filii sæpius matribus quam patribus,
 sacundia similes. 97
- Florentia. 153
- Florentini Roicellum Roicellum I. C.
 summis ad docendum præmiis invi-
 tant. 168
- Folietæ (Vbertus) Genuensis Histo-
 riz scriptor, Bern. Naugerii ami-
 cus. 93
- Forojuliensis factiosus. 119
- Forojulii regio amplissima. 118
- Forosempronium urbs niucitissima per
 prodicionem capta. 170
- Foscarenii plures doctoris insignia ac-
 ceperunt. 50

- Fofcarenus (Aloyfius) laudatus . 266
 Fofcarenus (Iacobus) Venetiis Philoſophiam publice proſitetur . 26.
 Ladæ Præceſſus eligitur , eique totius Dalmatiæ tuendæ , Cretæque adminiſtrandæ cura committitur . 33
 Fofcarenus (Sebaſtianus) Venetiis Philoſophiam publice proſitetur . 50.
 265. laudatus . ibid.
 Fofcatus (Auguſtinus) Marci filius , immatura morte præceptus . 95
 Fracaſtorius (Hieronymus) laudatus . 42. 43
 D. Franciſci ſententia de facris concionibus . 25
 Franciſcus I. Gallix Rex . 280. quantum fecerit Petrum Paſchalicum . 236.
 Venetos iuvat . 243
 Franciſcus II. Gallix Rex , Henrico patri ſuccedit . 82. Nicolaum de Ponte in pretio habet . 280
 Fumanus (Adamus) Canonicus Veronenſis , vir eruditiffimus , ab epistoſis Concilii Tridentini , laudatus . 90. Tridenti D. Gregorii Nazianzeni græcæ Orationes Aug. Valerio interpretabatur . 23
- G**
- G**abrieliſus (Angelus .) 226
 Gabrieliſus (Silveſter .) ibid.
 Gabrieliſus (Triphon) laudatus . 50
 Galba I. C. 117
 Galeſinus (Petrus) ſacrarum literarum peritiſſimus , Aug. Valerii librum qui inferibitur Epifcopus , eundem curat . 29
 Gallia inteſtiniſ bellis laborat . 278. ejus Reges laudati . 195. 200
 Gallio Rhetor . 252
 Gaureia a Georgio Cornelio expugnata . 221
 Gaza (Theodorus) laudatus . 248
 Genua (M. Antonius) Patavinus , nobilis Philoſophus , Bern. Naugeirii , & Auguſt. Valerii præceptor . 14. 67
 Genuenſium obſidio . 236
 Genuenſe bellum contra Venetos , periculolum . 226
 Geometrix vetetes nobiliores . 255. 256
 Geometrix deſcriptio . 254
 Georgius Bohemiæ Rex . 153
 Germani a Georgio Cornelio proſtigati . 221
 Germani mercatores Iuſtinopolitanos injuriis afficiunt . 246
 Ghislerius (Michaël) Cardinalis Alexandrinus , poſtea Pius V. Pont. Max. laudatus . 96
 Giberti (Io. Matthæi) Epifcopi Veronenſis , laudes . 24. 34. ejuſdem Conſtitutiones celebrata . 25. 34
 Gloria inſanis aſſidua ſcriptioni commes . 40
 Gnomon a quonam inventus . 256
 Gonzaga (Franciſcus) a Bernardo Naugerio unice dilectus . 96
 Gonzaga (Hercules) Cardinalis , legatus ad Concilium Tridentinum . 23
 Gonzaga (Herculi) Cardinali , Mantuanæ diſionis procuratio a Federico fratre commiſſa , donec Franciſcus filius pueritia exceſſiſſet . 73
 Gorgias Leontinus Rhetor , Empedoclis diſcipulus . 252
 Gothifredus Bulionius laudatus . 200
 Gothorum bella a Leonardo Aretino ſcripta . 167
 Gradenicus (Georgius) Lauræ Valerix , Auguſtini ſororis , maritus . 32
 Græcia . 239. ejus de Aretiniſ iudicium . 166
 Græcorum imperium ad Gallos tranſlatum . 114
 Grammaticæ deſcripta , & laudata . 248
 Grammaticæ celebres enumerati . 248
 Grammaticorum quorundam in Eccleſiam pernicies . 4
 Granatenſis (Aloyfius) in ſcriptis ſuis D. Bernardum imitatur . 42. ejus de Rhetorica Eccleſiaſtica libri ab Auguſtino Valerio mirifice laudati , & ſuis ejuſdem argumenti prælati . 28. ejuſdem Opera ubique terrarum ſæpius edita . 55

- Gratianus Imperator pietate & humanitate insignis. 151
 D. Gregorius Magnus laudatus. 264
 D. Gregorius Nazianzenus laudatus. 264. Theologus, & Demosthenes Ecclesiasticus ab antiquis appellatus. 43. ejus Oratio in plagam grandinis. 30
 Gregorius XIII. Pont. Max. laudatus. 30. Venetæ Reipublicæ irascitur, ob pacem ab ea cum Turcis fœditam. 282
 Grimanus (Dominicus) Cardinalis, laudatus. 266
 Grimanus (Hieronymus) D. Marci Procurator, legatus ad Paulum I V. Pont. Max. 79. ad Pium IV. 82
 Grimanus (Ioannes) Aquilejensis Patriarcha. 89
 Grimanus (Marius.) 14
 Grittus (Audreas.) 71. Patavii prætor. 101. Venetiarum Princeps optimus. 72. 96. 280. a Bernardo Naugerio in funere laudari expetit. 72. laudationem sui funebrem quotannis ab eodem audit. ibid.
 Grittus (Ioannes.) 18
 Guida (Iulius) Canonicus Veronensis. 19
 Guidus Vbaldus Vrbinus Dux magnis precibus a Pio IV. impetrasse dicitur, ut Dominicus Trivisanus Veronensis Ecclesiæ præficeretur. 84
- H
- H** Adriaticum mare. 197
 Hæretici perniciosi librorum novitate gaudent. 45
 Hannibal a dimicando cum P. Scipione Africano revocatur. 155
 Hecatombe a Pythagora Diis oblata. 255
 Hegesias Cyrenaicus. 141
 D. Helenæ corpus quinam Venetias advexerit. 152
 Henricus II. Gallorum Rex Taurinum venit. 76. fœdus icit cum Hercule Ferrariæ Duce, & Paulo I V. Pont. Max. adversus Carolum V. ejusque filium Philippum Hispaniæ Regem. 80
 Hercules Ferrariæ Dux. 80
 Hermagoras Rhetor, Theodori Gadarræ auditor. 251
 Hermodorus Rhetor laudatus. 251.
 Herodianus Grammaticus laudatus. 248
 Herodotus laudatus. 253
 Heroici Poëtæ principes. 252
 Heroicum carmen quid, et a quo inventum. 252
 D. Hieronymus Cardinalis fuerit, necne, incertum. 58. laudatus. 105. 264
 Hieremias mortem CHRISTI prædixit. 264
 Hierosolyma. 241
 Hipparchus stellarum nomina, et numerum explicavit. 256
 Hippias Eleus Rhetor laudatus. 251
 Historia rerum Venetarum ab Augustino Valerio adumbrata, auctoris judicio numquam edenda. 56
 Historici veteres celebriores. 253
 Historici munus. 253
 Homerus. 42. laudatus. 252. 253. ejus testimonium quoddam. 255
 Homilix de Passione CHRISTI, ab Aug. Valerio exarata, ejus judicio non edenda. 55
 Honoris templum Romæ. 152
 Horatius. 42. ejus ars poëtica laudata. 249
 Horatium in epistolis scribendis imitatus est Lazarus Bonamicus. 8
 Horatii Pulvilli in filii morte constantia. 219
 Horologium ab Anaximandro Milesio Lacedæmonis constructum. 256
 Horreum publicum Clugix a Christophoro Mauro institutum, ei urbi, & Venetiis utilissimum. 134. 135. item alterum Belluni. 135. Corcyræ aliud a Nicolao de Ponte. 278
 Hofius (Scauslaus) Cardinalis Varmienensis appellatus, legatus Sedis Apostolicæ ad Concilium Tridentinum. 85. 88
 Hugo Cardinalis. 44. 58

- Hugones duo insignes, alter a S. Vi-
 flore, alter Cardinalis. 42
- I
- I**acobus Armeniz Rex. 153
 Iadera urbs, Veneti nominis stu-
 diosissima, a Turcis oppugnatur.
 154. a Venetis munitur. 155. a
 Turcis dimittitur. ibid.
 de Iambes (Ioannes) Caroli Victoris
 Galliz Regis apud Venetos lega-
 tus. 186
 Iamblichus. 6
IESVS CHRISTVS, ejusque
 divina opera. 263. ejusdem de cle-
 emofyna didlum. 179
 Ignobilitas vera quamdam dicenda. 122.
 123
 Impenfæ immoderatæ ab iis qui do-
 ctoris insignia Patavii petebant, ve-
 teri confuerudine faciendæ, auctori-
 tate Francisci Scledi Rectoris im-
 minuz. 128. 129
 Innocentius III. Pont. Max. Iuris Ca-
 nonici peritissimus. 6. dum Cardi-
 nalis Diaconus esset, præclarum de
 miseria hominis opus conscripsit.
 58
 Innoentius VIII. Pont. Max. Ioan-
 nem Michazlium Cardinalem, Pa-
 tavinum Antistitem designat. 106.
 laudatus. 229. moritur. 231
 Inquisitorum hæreticæ pravitatis mu-
 nus, quod attinet ad librorum edi-
 tionem. 18
 D. Ioannes Apostolus et Evangeli-
 sta. 160. laudatus. 264
 D. Ioannes Baptista nihil omnino li-
 teris tradidit. 47
 D. Ioannes Chrysoftomus laudatus.
 264
 Ioannes Pseudo-Pontifex pontificatu
 sese abdicare compellitur. 113
 D. Iobi adversa, & prospera. 151. 152.
 ejusdem sanum et monasterium Ven-
 etis a Christophoro Mauro inflau-
 ratum, ornatum, ditissimisque mu-
 neribus auctum. 151. & sequ.
 Iphicrates Atheniensium Dux. 156
 Iovis Statitoris templum Romæ. 152
 Iridis colores. 247
 Isaiæ vaticinium de CHRISTI or-
 tu. 263
 Ismenias Thebanus, Musicus. 256
 Isoerates. 42. ejus scripta. 68. lau-
 datus. 252. Gorgiz auditor; xcviii.
 annum implevit. ibid.
 Isthmus Corinthiacus a Ludovico Lau-
 redano viuro firmatur. 155
 Italia a Vandalis, Gothis, & Lon-
 gobardis vastata. 48. 49. magnis
 calamitatibus liberatur. 80. Etru-
 sco bello flagrat. 211. ejus de
 Aretinis iudicium. 266
 Italica legatio Cardinalis Baptistæ Ze-
 ni celeberrima. 129
 Iulius III. Pont. Max. Nicolaum de
 Ponte magni facit. 280
 Iunii Bruti laus, et reprehensio. 143
 Iuris civilis scientia quo tempore dif-
 ficillima existerit. 172. Iuris ci-
 vilis, & pontificii dogmata. 124
 Iurifconsulti veteres laudati. 172. re-
 centiores magis laudandi. 173
 Iustinianus Imperator. 130
 Iustinianus (Antonius) laudatus.
 266
 Iustinianus (Bernardus) historicus.
 49. 53. 193. laudatus. 183. 184. 266.
 recusat insignia militaria a Ludovi-
 co XI. Galliz Rege sibi oblata.
 196. quam ob causam. 198. sed
 tandem Regis precibus victus, ei
 morem gerit. 194. 199. legatus ad
 Rom. Imperatorem. ibid. ad Sums-
 num Pontificem, & ad Siciliz Re-
 gem. 199
 Iustinianus (D. Laurentius.) 49. 53.
 193
 Iustinianus (Leonardus) Bernardi pa-
 ter. 53. laudatus. 198. 266. a qui-
 bus honoribus abstinerit. 198. 199
 Iustinianus (Petrus) Annualium scri-
 ptor. 49
 Iustinianus (Vrsatus) Venetæ clas-
 sis præfectus. 156
 Iustinopolitanus Tergestinorum hostes.
 146
 Iuvenum nobilitati Venetiis crebre salu-
 tationes, vulgo *il bragio*. 70. 71. his
 non delectabatur Bern. Naugerius.
 71.

71. ideo superbx & ironiez natu-
rx infimulatus. ibid.
- L
- L**aberianum earum infigne. 137
C. Lxlius. 140
- Lacedæmonii magna mercede conducunt
Thaletem Gortynium ad juven-
tutem musica disciplina imbuendam.
156. eorum horologium ab Anaxi-
mandro Mileſio fabrefactum. ibid.
- Ladislauſ Poloniz Rex. 175. 177
- Landa (Hiſtriana) Petri Landi Ven-
neti Principis neptis, Bernardo
Naugerio nubit. 73. puerpera mor-
ritur. 78
- Landus (Baſſianus) Auguſtinum Va-
lerium philoſophiam docet. ſchola-
ſticis philoſophis infeuſiſſimus, la-
tinæque elegantiz ſtudioſiſſimus. 14
- Landus (Petrus) Archiepiſcopus Cre-
tentis Veronam Bern. Naugerium
comitatur. 89
- Landus (Petrus) Dux Venetiarum,
Andræ Gritti ſucceſſor, Bern. Nau-
gerium miſericie diligit. 73. Hi-
ſtrianam Landam neptem ei ma-
trimonio jungit. ibid. moritur. 8
- Landus (Vitalis) a Chriſtophoro Mau-
ro Venetiarum Duce aduerſus Ter-
reſtinos miſſus. 147
- Lauredano (Ludovicò) quæ munera
a Senatu Veneto mandata ſint. 155.
Lemno infulam ſubigit. 156
- Lauredanus (Leonardus) Dux Vene-
tiarum ab Andrea Naugerio in ſu-
nere laudatus. 73
- Lauredanus (Petrus.) 95. Venetæ
Claiſis Præfectus. 153
- Laufus Merentii filius. 170
- Lectio cum ſcriptione coniungenda. 52
- Legitimationum libellus Antonii Roi-
celli laudatus. 171
- Lemnos inſula a Ludovico Laureda-
no in Venetorum poteſtatem reda-
ta. 156
- Lenas Rhetor. 252
- P. Lentulus. 140
- Leo, D. Marei, & Venetorum infi-
gne. 156
- Leo VIII. Pont. Rom. creatur. 113
- Leoniceus (Omnibonus) laudatus.
120. continentia inſignis. 121
- Lesbos a Venetis diripitur. 156
- Libri autequam edantur, diligentiffi-
me examinandi. 5. 6. quinquam utiles.
ibid. optimi auide olim a ſtudioſis
manu deferipti. 4
- Libri nonnulli Auguſtini Valerii qui-
bus curantibus prodierint. 55
- Libyz exterioris ora. 239
- Linus Muſicus & Poëta vetuſtiſſi-
mus. 256
- Lippomanus (Andreas) vir ſanctiſ-
ſimis moribus, & caritate in pau-
peres inſigni, a Senatu Veneto ad
Epiſcopatum Veronenſem nomina-
tur. 83
- Lippomanus (Auguſtinus) Epiſcopus
Veronenſis, immatura morte præ-
reptus. 83
- Lippomanus (Marcus) laudatus.
166
- Literæ ad quem uſum repetæ. 4
- Literæ a Gothis ceteriſque barbaris
proſigatæ. 48. earum reſtitutio. 49
- Loci ſcripturo conſiderandi. 40
- Logica, ſeu Dialectica deſcripta. 149
- Logozdalæ artes quatuor. 147. 165
- Longobardi a Pipino Galliz Rege ſu-
perati. 200
- Longus (Antonius.) 268
- Lothoringius (Carolus) Cardinalis,
Venetiis apud Monachos Cæſinenſes
aliquamdiu moratur. 87. a Bern.
Naugerio laudatus. ibid. Concilio
Tridentino interfuit, eique doctri-
na & ſtudio religionis, utilem ope-
ram præſtitit. 88. in dicenda ſen-
tentia clamores tollebat. ibid.
- Luca urbs. 153
- D. Lucas Evangelizta. 160. 161. lau-
datus. 164
- Lucejus Celtiberorum princeps. 138
- Lucifer. vide Phoſphorus.
- Ludovici Galliarum Reges ſandati.
195
- D. Ludovicus I X. Galliz Rex. 114
- Ludovicus XI. Galliz Rex. 183. 193.
Carolo patri ſuccedit. laudatus. 188.
& ſequ. 194. & ſequ. bello Medio-
12-

- lanens Venetis opem spondet. 190.
bis aperto capite Bern. Iustinianum
rogat, ut insignia militaria e manu
sua accipere velit. 196
- Lunæ eclipsis a Sulpitio Gallo præ-
dicta, Romanis utilis. 256. Lunæ
descriptio. 260
- Lusitanæ Rex quidam a Venetis pu-
blico hospitio susceptus. 242
- Lusitanæ Reges pro Hierosolyma re-
cuperanda arma cepere. 240
- Lusitani Venetorum amici. 137. 241
- Lyceum. 265
- Lyrensis (Nicolaus) laudatus. 44
- Lyrici Poëtæ. 252
- Lyxiæ Oratoris subtilitas. 140
- M
- M**acedonicum bellum. 256
- Madius (Vincentius) Brixianus,
magnus Philofophus, Bern. Nauge-
rii præceptor. 67
- Madrucci (Ludovicus) Cardinalis.
85. doctissimus. interfuit Conc. Tri-
dentino. 88
- Malatesta (Sigismundus) terrestris
Venetorum exercitus ductor, Spar-
tanos in eorundem potestatem redi-
git. 256
- Mallei super incudens ad numerum
cadentes, musicæ origo fuisse perhi-
bentur. 255
- de Mancii (Ioannes) Caroli Victoris
Galliz Regis apud Venetos lega-
tus. 186
- Manius Curius. 142
- Manucius (Paullus). 13
- Marcellus Imperator Romanus. 255.
quintum Consul Honori atque Vir-
tuti templa ædificat. 152. In ex-
pugnatione Syracusarum Archime-
dem saluum esse iubet. 256
- Marcellus II. Pont. Max. viginti tan-
tum dies in pontificatu vixit. 79
- Marcellus (Christophorus) Canoni-
cus Patavinus, deinde Archiepisco-
pus Coreyrensis. 101. laudatus.
266. varia scripsit. 49. orationem
habuit in funere Petri Barrocii Epi-
scopi Patavini. 102
- Marcellus (Petrus) vitas Principum
Venetorum in epitomen redegit.
49
- Marcus Antonius censorius, opus Rhe-
toricum inchoavit. 252
- D. Marcus Evangelista laudatus. 264.
ejus insigne Leo. 156
- Martina Petri Paschali uxore, lauda-
ta. 236
- Maripetrus (Paschalis) Princeps Ve-
netorum, pacis amantissimus. 143.
moritur. 144
- Maria descriptio. 259
- Martianus Capella laudatus. 250. 252
- Martius V. Pont. Max. 175. 176
- Martyres quamplurimi nihil scripse-
runt. 47
- Mathæus laudatus. 254. 255. ejus di-
visio. 254
- Mathematicorum de Lunæ magnitudi-
ne sententia. 260
- D. Mattheus Evangelista laudatus.
264
- Matthias Pannoniz Rex. 153
- Maumethes Turcorum tyrannus. 153.
contra Venetos præliatur. 204. ci-
teriore Pannonia, & Epidaurum sub-
actis, Iaderam dimittit, & in Asiam
revertitur. 155
- Maumethi secta spurcissima. 185. 190
- Maumethica rabies ab universa Italia
ope Venetorum propulsata. 204
- Mauritania. 240. ei bellum infer-
re cogitaverat Emmanuel Lusitaniz
Rex, & quare ab incepto desiste-
rit. ibid.
- Maurocena gens laudata. 219
- Maurocenæ gentis matronæ virtute ac
pudicitia singulari. 219
- Maurocenus (Carolus) D. Marci
Procurator legatus ad Paullum IV.
Pont. Max. 79. & ad Pium IV. 82
- Maurocenus (Dominicus) vir probi-
tate ac literis insignis, laudatus. 51.
68. 74. quamvis plurima scripse-
rit, nihil tamen edidit. 53. lega-
tus ad Ferdinandum Romanorum
Regem. 74. designatus ad Paul-
lum IV. Pont. Max. 79
- Maurocenus (Franciscus) laudatus.
266
- Mau-

- Maurocenus (Paulus) laudatus . 266
 Maurus (Christophorus) Venetiarum
 Dux . 131. adversus Turcas clas-
 sem instruit , & educit . 132. hu-
 manitate , ac religionis cultu spe-
 ctatissimus . 132. & sequ. 180. & seq.
 Clugiz prator horreum publico sum-
 tu ædificat . 134. item Belluni præ-
 tor . 135. Brixiz præfectus . 136.
 quæ præclara gesserit in eo magi-
 stratu . ibid. Casalis Majoris præ-
 fectus . 137. Patavii præfectus dif-
 ficillimis temporibus . 138. a Pa-
 tavinis ob singularem humanitatem
 mirificæ diligitur . ibid. 139. le-
 gatus ad Eugenium IV. & Nico-
 laum V. Pontifices Max. 139. Con-
 sul , Censor , Consilii princeps , ac
 Decemvir sapissime . 140. ejus vir-
 tutes laudatæ . 141. D. Marci Pro-
 curator , & ipsius gesta in eo magi-
 stratu . 141. 156. veniam peccato-
 rum a Pio II. Pont. Max. populo
 impetrat . 142. 151. Princeps ele-
 ctus . 144. senatusconsulto literas
 Tergeste mittit . 146. adversus Ter-
 gestinos bellum suscipit , Vitale-
 que Landum cum ingenti exercitu
 eorum urbem terra narique obside-
 re jubet . 147. Ioanni Barrochio Pa-
 triarchæ Venetiæ venienti obviam
 procedit . 149. ob id factum lau-
 datur . 149. 160. cum adhuc pri-
 vatus esset , nobilis a Pio II. per
 literas appellatur , principatus quasi
 quodam augurio . 152. D. Bernardi-
 no familiarissimus . 153. ei jam in-
 ter cælites collocato , in templo D.
 lobi aram statuit . 152. ejus ad-
 versus Turcos ingentes animi . 154.
 155. contra eosdem bellici appa-
 ratus . 157. Anconem ingenti
 cum exercitu navigat . 158. a Car-
 dinalibus honorificentissime excipi-
 tur . ibid. ad eos orationem ha-
 bet . ibid. biremibus donatur . ibid.
 classem Anconæ ascendit . ibid. Tur-
 cos intra Asiam concludit . 159.
 Venetiæ revertitur . ibid.
 Maurus (Marinus) Divæ Helenæ
 corpus Venetiæ advexit , Miseri-
 cordiæ Xenodochium construxit , in-
 gentibusque redditibus locupletavit .
 152
 Medices (Ioannes Angelus) Cardi-
 nalis , postea Pius IV. Pont. Max.
 82
 Medina Theologus laudatus . 42
 Mediocriter eruditi multi . 40
 Mediolanenses rei militaris peritia in-
 signes , & hominum pecuniarumque
 numero potentissimi . 137. Venetiæ
 cedunt . 138
 Mediolanum . 151. in ea urbe pesti-
 lentia grassatur . 30
 Mel ex arundinibus collectum , vul-
 go *zucchero* , ex America a Lusita-
 nis in Europam importatum . 239
 Memoriz ars a quonam inventa . 174
 Mercurii Trismegisti didum . 102
 Metaphysice descripta . 262
 Q. Metellus . 140. Terrogenis gratia
 Centobrigam obsidione liberat . 147
 Methensis urbs a Carolo V. obsessa .
 74
 Michaëlius (Ioannes) Cardinalis ,
 Episcopus Patavinus ab Innocentio
 VIII. designatus . 106. sed flagi-
 tante Senatu Veneto , in ejus lo-
 cum successus Petrus Barrocius . ibid.
 Michaëlius (Nicolaus) laudatus .
 266
 Milledonius (Antonius) vir præstan-
 ti ingenio , & acri iudicio ; Bern.
 Nauerio in legatione ad Pium IV.
 a secretis . 80
 Misericordia hominis . 102
 Misericordiæ Xenodochium Venetiæ a
 quo constructum . 152
 Mitylene a Venetis diripitur . 156
 Mitylenorum mos . 98
 Mocenicus (Aloysius) Eques . 50.
 95
 Mocenicus (Andreas) bellum Ca-
 meracense literis mandavit . 50
 Mocenicus (* * *) Episcopus Ce-
 nenedensis . 80
 Mocenicus (Philippus) Nicosus Ar-
 chiepiscopus . 30. ejus insignis li-
 ber . 50
 Monarchia , Antonii Roicelli liber
 egregius . 178. 181
 Ma-

- Monile aureum magni pretii a Ferdinando Imperatore Bern. Naugerio donatum. quid de illo effectum. 31
- Monilianus Cardinalis Arx Cæli nihil omnino scriptum reliquit. 58
- Mons Fortis Veronensis Episcopatus subiectus. 24
- Mons Pietatis (ut vocent) quo tempore Patavii erectus. 110
- Moutanus (Ioannes Baptista) Veronensis, Medicus eximius. 75
- Montisferrati Marchio. 190
- Morales Philosophi nobiliores. 258
- Moralis Philosophia descripta. 257. 258
- Morandus (Franciscus) Veronensis civitatis nomine orationem habet in adventu Card. Naugerii. 90
- Moronus (Ioannes) Cardinalis, legatus mittitur a Pio IV. ad Concil. Tridentinum. 23. 27. legationis princeps, & quamobrem. 22. nihil scripsit. 23
- Moses. 107. laudatus. 263
- Mulierum pudicarum in civitatibus genera quatuor. 31. 32
- Musica quomodo inventa. 255. ejus descriptio. 254. utilitas. 256
- Musici nobiles. 256

N

- N**Africa. 217
- Naturalis scientia descripta. 259. 260
- Naugeria familia Venetiis ingeniorum admodum ferax. 51. eloquentibus viris abundat. 97
- Naugeria (Laura) Bern. Cardin. filia. 89. ab Augustino Valerio Gaspari Venerio in matrimonium collocata. 97. laudata. ibid.
- Naugeria (Lucia) Bern. Cardinalis foror. 66. 69. Bertuecii Valerii conjux. 66. Augustini Valerii Card. mater. in Cypro insula moritur. ejus laudes, Valeritque luctus ex ejus morte. 11
- Naugeria (Andreas) 7. 66. 67. orationes egregias, & carmina pul-

- cherrima scripsit. 51. 53. 73
- Naugerius (Bernardus) Augustini Valerii avunculus. 65. Patavii prætor. 7. orationem habuit in funere Andreæ Gritti Venetiarum Principis, in vde D. D. Ioannis, & Paulli. 7. 75. legatus ad Paulum IV. Pont. Max. 10. ad Henricum II. Galliz Regem. 11. 15. ad Ferdinandum Imperatorem. 15. Cardinalis creatur. 21. Valerii fororis filii opera in epistolis conferendis utitur. ibid. legatus mittitur ad Concilium Tridentinum. 23. Veronæ Episcopus eligitur a Pio IV. 24. podagra, & oculorum morbo laborat. ibid. eodem die quo nuntius Veronam allatus est, Valerium ejus urbis Episcopum factum, Naugerius moritur. 24
- laudatus. 54. vir memoria admirabili. 65. ejus corporis habitudo. 66. 67. Patavium proficiscitur studiorum causa. 67. ejus studia. 68. novos libros improbat. 42. in Dalmatiam syndicus mittitur una cum M. Antonio Amulio, quæ res illi obretractores peperit. 71. Andreæ Gritti laudationem funebrem eidem adhuc viventi, ipsius jussu, quotannis recitat. 72. quosdam condiscipulos Patavii habuerit. 68. causas adolescens egit magna cum laude. 70. Sapiens ordinum (ut vocant) omnium suffragiis creatus. ibid. orationem habet in funere Cardinalis Cornelli. 71. Histrianam Landam uxorem ducit. 72. Nuptiæ in ipsius Principis vde magnifice celebrantur. ibid. legatus ad Herculem Gonzagam. 74. Sapiens continentis, vulgo *Savio di terra ferma*. in Collegium cooptatus, & Consul-tor militiæ declaratus. ibid. xxxiv. annum ætatis agens legatus mittitur ad Carolum V. 74. ejus liberalitas & jactura rei familiaris. ibid. gravissime ægrotat. 74. 75. in patriam redit. ibid. ejus dictum de Carolo V. ibid. Patavii aliquot menses commoratur, ad valetudinem

nem recuperandam, ibique Ioannis Baptista Montani Veronenſis, egregii Medici, opera utitur. 75. Præteſtus annoꝝ. 75. Cuſtos legum, vulgo Venetiis Advocator Communis. ibid. xxxviii. ætatis anno, quod nemini antea contigerat, Patravium Prætor mittitur. 75. 76. Tiberium Decianum Vtinenſem, Iuriſconſultum egregium, Vicarium ſibi adſciſcit, ejuſque ope Patraviam præturam ſumma cum laude adminiſtrat. 76. Anno CHR I S T I M D XLVIII. adhuc Patravii Prætor, Taurinum legatus mittitur ad Henricum Gallorum Regem. 76. Advocator Communis iterum creatur. 77. ejus collegæ in hoc magiſtratu, & in corrigendis Venetiſ legibus in iis quæ ad judicia pertinent, ſenatus juſſu, quinam fuerint. ibid. Baylus ad Turcarum Imperatorem Byzantium mittitur; huiuſque legationis laudes. ibid. ejus pietas, & liberalitas. 78. filiam ſuſcepit antequam ad Carolum V. legatus mitteretur, filium vero ubi e prætura Patavina rediit, e cujus partu Hiſtriana ejus uxor mortua eſt. 78. legatus ad Angliæ Regem designatus. ibid. Decemvir creatur. ibid. poſt Mantuanam legationem nullum diem ſine magiſtratu fuit. 79. Patavini Gymnaſii Moderator. ibid. quinam ejus in hoc magiſtratu collegæ. ibid. in eodem magiſtratu multum favit Victori Trincavellæ, Medico Veneto præſtantiffimo, ac Tiberio Deciano Iuriſconſulto. ibid. incredibilis ejus liberalitas a nonnullis æqualibus ei vitio vertitur. ibid. nammo muneri quod verſatur in diſcemendis iis quæ ad falſi diſtributionem pertinent, præſcitur. ib. legatus in Doninici Manroceni locum niſſus ad Paulum IV. orationem elegantem, & plenam gravitatis habet. 79. 80. 98. ejus in patriam caritas. 80. 81. 85. 86. mira in eâ legatione agendi dexteritas. 80. uſus in ea eſt a ſecretis Antonio

Milledonio, viro præſtanti ingenio & acri judicio, ejuſque laboribus & induſtria valde adjuſtus eſt. ab eccleſiaſtiſ dignitatibus aliquando abhorruit. 80. 81. 83. 84. quorundam conſuetudine Romæ ſic uſus. 81. Commentarius ejus exiit (quem etiam recitavit in ſenatu) rerum quæ hujuſce difficilis Romæ legationis tempore geſtæ eſſent. 81. ſapiens conſilii antequam rediret in patriam, declaratur. 81. nondum L. ætatis annum agens Conſiliarius effectus eſt, præterito ſene ſeptuagenario qui iterum Conſiliarius fuerat, viro integerrimo, qui poſtea etiam Princeps fuit. 81. iterum Patravium Prætor mittitur. 82. 83. legatus ad Ferdinandum Imperatorem cum Ioanne Capello Equite. ibid. Equeſ a Ferdinando creatus. 82. legatus ad Pium IV. eligitur, & quomobrem profeſſus non fit. 82. ad Franciſcum II. Gallorum Regem. 82. 98. podagra laborat. 83. monile aureum magni ponderis a Ferdin. Imper. ei donatum, in ærarium libenter inſert. 83. Veronenſis Epicoꝝ a Senatu Veneto nominatur apud Pium IV. ibid. quingentorum aureorum annuum penſionem ab eodem ſibi oblatam recuſat, impetratque ut ea detur Danieli Barbaro. 84. Cardinalis a Pio IV. renuntiat. 84. 98. vbcarus a Pontifice Romam venit. 84. 85. poëtiſ delectabatur. 85. Pii IV. familiariffimus. ib. crebra ejus colloquia cum Hieronymo Superantio Oratore ad Pium IV. 85. ei Veronenſis Eccleſiæ perpetua adminiſtratio committitur a Pio IV. 86. ſuſione capitis laborat. 87. item oculorum morbo. 87. 88. 98. legatus a Pio IV. ad Concilium Tridentinum mittitur. 87. 93. 98. Veronias petit. 87. ibique ad Hieronymum Priulum Principem, & Carolum Cardinalem Lothoringium venit. de hoc ejus judicium 87. Tridentinum venit noctu, modeſtiſ cauſa.

- sa. 87. ejus in Concilio gestorum laudes. 88. constantia in oculorum morbo. 88. filiorum ex legitimo matrimonio susceptorum cura aliquando angebatur. 89. Veronam venit. ib. Synodum Veronæ celebrat, in eaque orationem habet. 91. Coadjutorem a Pio IV. Pontifice petit, nec impetrat. ibid. cataractas (quas vocant) ex oculis sibi educi patitur. ibid. ultima infirmitate corripitur. ibid. eodem die quo Augustinus Valerius ejus sororis filius Veronæ Episcopus a Pio IV. creatur, e vita decedit, anno videlicet 1565. sexto Kal. Iunii, ætatis suæ 58. Cardinalatus an. 5. mens. 3. Episcopatus an. 2. mens. 7. a Vincentio Giconia in funere laudatur. 92. ejus laudes. 92. 93. 98. mores ejusdem. 93. 94. diela memorabilia. 94. 95. ejus in adolescentia amici. 95. scripta. 96. eloquentia. ibid. sepultura. 97. 98. Eques & Senator. 98
- Epistolæ multe a Naugerio in adolescentia scriptæ interciderunt. 96. item Carmina. 96. 97. olim nonnullæ epistolæ exstabant apud Philippum Stridonium. 96. ejus familiares omnes beneficio affecti. Orationes ejus, in funere Andreæ Gritti, ad Paulum IV. & ad Ferdinandum Imperatorem reipublicæ nomine, reperiuuntur. 96. 98
- Naugerius (Bernardus) junior, Abbas. 63. 66
- Naugerius (Franciscus) Bern. Card. frater, admodum adolescens moritur. 66
- Naugerius (Hieronymus) Bern. Card. frater. 66. uxorem deligit ex Daudula familia nobilissima. 73
- Naugerius (Ioannes) pro patria occubuit. 65
- Naugerius (Ioannes Aloysius) Bern. Card. pater. 65. 66. in Cyprum mittitur. 67. in ea insula moritur. 66. 69. ejus liberalitas, ac pietas in filium. 57
- Naugerius (Ioannes Aloysius) Bern. Card. filius ex justo matrimonio susceptus. 26. 92. Petro Francisco Zino, viro doctissimo, erudientissimo a patre traditur. 96. filiam Ioannis Francisci Donati uxorem ducit. 97
- Neoptolemus de arte poetica scripsit. 249
- Nerva filius ætatis anno xviii. de jure publice respondet. 171. 173
- D. Nicolai in pauperes liberalitas. 114
- Nicolaus V. Pont. Max. a Carolo Victore Gallie Rege in Turcas excutitur. 186
- Nicolaus a Turcis captus. 30
- P. Nigidius vir doctissimus. 248
- Nobiles a Summo Pontifice soli Principes appellati. 152
- Nobilitas vera quænam sit. 122. 123. 198. 205
- Noctium Vaticanarum Academia olim Romæ celebris. 22
- Nominibus casus, fortunæ, fati, quid pii & Christiani homines significare velint. 7
- Noricæ populi. 221
- NOSCE TE IPSVM maxime pertinet ad eos qui libros edituri sunt. 40
- Nunus Pompilius. 172. Astronomiæ peritus. 256
- Numantiani quis deleverit. 204
- Numerorum scientia. 254
- Nuptiæ Bern. Naugerii magnificæ. 73

O

Officia omnia quæ genitoribus debentur, etiam præceptoribus præstanda. 8

Opes ingentes a Cardinali Zeno Reipublicæ Venetæ legatæ. 233

Opusculum Aug. Valerii de Cautione adhibenda in edendis libris, quo tempore scriptum sit. 60

Oratio Bern. Naugerii in fun. Andreæ Gritti comparata cum Oratione Andr. Naugerii in fun. Leonardi Lanredani. 73

Oratio de Philosophiæ laudibus quoti-

an-

- annis Venetiis habebatur ab aliquo
adolescente patricii ordinis in æde
D. Bartholomæi. 245. 246
- Orationes funebres in Principum obitu
cur Venetiis habeantur. 268
- Oratorem optimum qualem esse oportet. 141
- Oratores celebres. 253
- Orbis alterius inventio admiranda, &
perquam utilis. 239. 242. Emmanu-
uelis Lusitanæ Regis auspiciis ten-
tata. ibid.
- Ormanetus (Nicolaus) Bodoloni Archi-
presbyter, laudatus. 90. Nun-
cius mittitur ad Bavaræ Ducem ad
dissuadendam Communionem sub
utraque specie. ibid.
- Orpheus Muficus, & Poëta antiquissi-
mus. 256
- Orthographia Ioannis Tortellii Areti-
ni. 167
- Olorii (Hieronymi) liber de Iusti-
tia, publico Aug. Valerii testimo-
nio laudatus. 18
- Otho I. hujus nominis Imperator. 112.
113. in Italiam venit. ibid. a
Rom. Ecclesiæ Cardinalibus contra
Berengarium in auxilium vocatur.
113. Vicentiam venit. 114
- P
- Palæmon Grammaticus. 248
- Palæmonis Virgiliani sententia. 116
- Panis Tarvisinus, Patavinusque lau-
datissimus. 136
- Pannoniæ citerioris Rex a Turcis per
proditionem captus. 154. 155. Pan-
noniæ Regis lætus cum Pontifice
ac Venetiis. 243
- Pannonii terra potentissimi. 154
- Pantagathus (Octavius) laudatus.
22. 81
- Panvinus (Onuphrius.) 98
- L. Papirius dicitur. 166
- Parleo (Petrus) Ariminensis, Petri
Barroci præceptor Venetiis, lauda-
tus. 112
- Parmenides Xenophontis Colophonii
discipulus. 261
- Parvi (Nicolaus) Carolo Viciori
Galliæ Regi a secretis, apud Ven-
netos legatus. 187
- Paschalicus (Georgius) totius rei mar-
itimæ apud Venetos Præfectus,
laudatus. 235
- Paschalicus (Ioannes) rei literariæ
Trimvir, laudatus. 234. 235
- Paschalicus (Petrus) laudatus. 234.
235. 266. ejus monumenta. 236.
legatus ad Emmanuelem Lusitanæ
Regem. 237
- Paschalicus (Philippus.) 236
- Patavina prætura cur difficilis. 76
- Patavina prætura altera Bernardi Nau-
gerii felicior mitiorque quam pri-
ma. 82. 83
- Patavini. 278. laudati. 138. eorum
nonnulli adversus Venetum insep-
tium conspirant. ibid. eorum lu-
elus in funere Petri Barroci Epi-
scopi. 103. item in funere Anto-
nii Roicelli I. C. 164. lætitia ob
præfecturam Christophori Mauri. 139.
Roicellum Roicellum L. C. ad pu-
blice docendum invitant. 168
- Patavinum Gymnasium. 104. 110. 163.
164. celeberrimum. 76. 79. pluri-
mis Francisci Scledi beneficiis ob-
structum. 126. 127. 128. 129
- Patavinus ager amplissimus & maxi-
me fertilis. 135
- Patavium. 105. 270. 272. 279. ab Au-
gustino Valerio auctoritate Aposto-
lica visitatur. 34. 35. Aretio nul-
to nobilior. 170. urbs Veneti Sen-
natu beneficio pacatissima. 171.
pestilentiæ suspicione laborat. 106.
a Petro Barrocio adjuratur. ibid.
ejus urbis prætorium incensum, a
Nicolaò de Ponte restituitur. 279.
Caritatis Mons (ut vocant) ab e-
odem instituitur. ibid. eodem præ-
tore rerum omnium abundantia frui-
tur, eique plurimum debet. 278.
279. in ea urbe maxima frequen-
tia ludis equestribus, datis a Fran-
cisco Scledo. 125
- Pateræ aureæ maximi pretii a legato
Veneto in publicum ærarium illa-
ta. 83

- Patrimonium optimum quodnam . 94.
 96
 D. Paullus Apostolus . 47. 161. lau-
 datus . 105. 164
 Paullus II. Pont. Max. antea Petrus
 Barbus . 158. 266. laudatus . 227.
 228
 Paullus III. Pont. Max. Concilium
 Tridentinum indicit . 88. lauda-
 tus . 230
 Paullus IV. Pont. Max. Marcello II.
 succedit . 79. multa contra Caro-
 lum V. ejusque filium Philippum
 Regem Hisp. molitur, idco sedere
 cum Henrico Gallix Rege, & cum
 Hercule Ferrarientium Duce . 80.
 Bern. Naugerium mirifice diligit .
 81. cogitasse interdum fertur ei-
 dem Brixix episcopatum deserere .
 80. moritur . 82
 Pauperum Advocati Romæ suprema in
 eo ordine dignitas est . 179
 Pecuniaz ingentem vim Gorgias Leon-
 tinus Athenis docendo, & dicendo
 comparavit . 251
 Peloponnesus . 155
 Pererii (Benedicti) Commentarii in
 Daniele laudati . 54
 Perettus (Ioannes Baptista) Sacer-
 dos Veronenfis, laudatus . 36
 Pericles Orator . 241. ejus acumen .
 140
 Peripatetici Philosophi . 261
 Petrus Philippi filius . 256
 Perusia . 153. 166
 Petramalorum familia factiosa Aretio
 eiecla . 168. 169
 Petramellarius (Ioannes Antonius .)
 98
 D. Petrus Apostolus . 47. laudatus .
 105
 Phalaridis Agrigentinarum tyranni Ep-
 istolæ a Francisco Aretino in lati-
 num versæ . 167
 Phemonœ Sibylla carmen heroicum
 prima cecinit ex adytis Apollineis .
 252
 Philippus Gallix Rex . 200
 Philosophi naturales, seu Physiologi
 celebres . 261
 Philosophi sapientissimi sententia . 200
 Philosophi veri quinam sint . 258. 259
 Philosphia, vera benedictorum &
 benefactorum mater & magistra . 19.
 univerfa monti comparata . 247. &
 sequ. ejus partes conexæ, & in-
 dilcretæ . 247
 Philosophus Venetiis libros antequam
 ederentur, legebat, & quæ ad mo-
 res pertinent considerabat . 18
 Philoponus Aristotelis enarrator . 41
 Phosphoros stella . 255
 Physiologia quid sit . 259. ejus stu-
 dium quam utile . 261
 Pilulæ episcopales a Petro Barrocio
 Episc. Patavino inventæ . 104. ad
 quos morbos adhibeantur . ibid.
 Pipinus Gallix Rex . 195. Longo-
 bardos superat . 200
 Pifanus (Dominicus) Eques, lega-
 tus ad Emmanuelem Lusitaniz Re-
 gem . 240
 Pifanus (Franciscus .) 244
 Pifanus (Georgius) laudatus . 266
 Pifanus (Paullus) Patavii prætor .
 101. laudatus . 266
 Pifanus (Silvester .) 244
 Pifistratus Atheniensium tyrannus . 141.
 Tralippi temulenti convicia astute
 dissimulat . 247
 Pius II. Pont. Max. 126. ejus de
 Christophoro Mauro judicium . 154.
 in Tureis classem parat . ibid. 157.
 moritur . 158
 Pius IV. Pont. Max. literis egregie
 excultus . 85. poëtis delectabatur .
 85. 86. Bernardum Naugerium mi-
 rifice diligit . 85. in eumdem &
 Danielem Barbarum liberalissimus .
 84. 85. Venetæ Republicæ pater omni-
 bus Pontificibus favere visus est . 86
 Episcopatum Veronensem ad Nau-
 gerium desert . ibid. perficit, dimit-
 titque Tridentinum Concilium . 88
 Pius V. Pont. Max. vide Ghislerius .
 Plato . 41. 44. Atheniensis . 172. So-
 cratis discipulus . 258. Philosopho-
 rum Deus a Cicerone appellatus .
 43. ob artem poëticam laudatus .
 249. Pythagororum, & Eleatarum
 dogmata obscura explicavit . 261.
 ejus sententia de bonis malisque ho-
 mi-

- minibus. 6. ejus alia sententia insignis. 104. 105. ejus scripta. 68. laudata. 258. Oratio in Menexeno laudata. 7. ejus laudes ab Aristotele celebratz. 107
- Platoniorum de homine sententia. 107
- Plazonius (Stephanus) bonus Grammaticus, Stridonii, & Berni. Naugerii magister. 66. 90
- Plinius. 252. Plinianæ castigationes Hermolai Barbari. 11
- Plutarchus. 43. 46. ejus scripta. 68
- Poësis laudata. 252
- Poëtarum varia genera. 252
- Poëtica ars descripta. 248. 249
- Poëticæ rei scriptores. 249
- Poggianus (Iulius.) 22. Bernardi Naugerii amicus, laudatus. 93
- Polonix Rex. 243
- Polus (Reginaldus) Cardinalis. 58
- Polybius Historicus laudatus. 44
- Pontanus (Iovianus) laudatus. 258
- de Ponte (Nicolaus) Venetiarum Princeps, laudatus. 268. & sequi. Patavium petit studiorum causa. 270. ejus studia. 271. 272. 273. 274. Venetias redit. 272. philosophiam publice interpretatur. 274. Doctor, & Eques. 82. LXX. annos natus legatus ad Pium IV. eligitur, non tamen proficiscitur. 82. mittitur ad Franciscum I. Gallie Regem. ibid. 280. anno ætatis xx. sapiens ordinem eligitur. 276. ejus præclarum dictum. ibid. Senator. 277. Patavini Gymnasii Moderator. ibid. Sapiens continentis, & consilii. ibid. Consiliarius. ibid. Coregram insulam regit, ejusque incolarum diffidia componit. collapsa urbis moenia reficit, publicum horreum instituit. 278. dum Vtinenisibus præset, jugem & uberem aquam e remotioribus locis in urbem adduci curavit. 279. Patavii præturam administrat magna cum sua laude, civiumque utilitate. in eo magistratu orbatu filio. ejus in hoc ferendo casu constantia. 279. legatus ad Paulum III. Pont. Max. a quo Eques creatur; & ad Carolum V. Imperatorem. 280. item ad Iulium III. Pont. Max. cujus fit familiarissimus. tandem ad Concilium Tridentinum. 280. D. Marci Procurator. 281. lxxx. ætatis anno mittitur ad leniendum Gregorium XIII. Pont. Max. Reipublicæ Venetæ immerito iratum. 282. ab eodem Pontifice Pacis Angelus appellatur. ibid. Princeps Venetiarum eligitur. 282. 283. pecunias belli proximi tempore in ærarium collatas, creditoribus restitui curat. 283. religio ejus. 284. annum ægus xciv. cxxlinguitur. 256
- Pontificis milites expeditionem adversus Turcas detrahant. 158
- Pomponius I. C. 125
- Populorum exterorum Venetiis maxima frequentia ad publicam peccatorum veniam accipiendam. 151. 152
- Porcius Bergomii olim obscurissimæ, a Joanne Barrocio dirutz. 161
- Præceptoris inopia, discipulorum profectui nocet. 127
- Prætorium Patavinum incensum, & restitutum. 279
- Praticea agri Patavini vicus. 19
- Pratus (Joannes) Patavii docet. 164
- Principia rerum quatuor a quo primum elementa appellata. 261
- Priscianus Grammaticus. 248
- Privatorum opes, reipublicæ verè divitiæ sunt. 219
- Privilegia alumnorum Patavini Gymnasii a Francisco Scledo servata. 126
- Prinlus (Hieronymus) Venetiarum Princeps, ad Berni. Naugerium Cardinalem, Apost. Sedis in Concilio Tridentino legatum, cum toto Collegio Venetiis venit. 87
- Prinlus (Laurentius.) 13
- Prodicus Chius Rbetor laudatus. 251
- Protagoras Abderites Rbetor laudatus. 251
- Prusias Bithyniæ Rex Romam venit. 149
- Pseudophilosophi quinam. 19

- Ptolemæus Astronomorum princeps . 104. 256. Americam ignoravit . 239
 Publicola . 169
 Punicum bellum secundum . 138
 Pyrrhus Epirotarum Rex . 156. legatis Romanorum lueri causa occurrit . 149
 Pythagoras . 261. magister silentii ab antiquis habitus . 47. mathematicarum artium inventor, & amplificator . 255. ejus opus nullum insignue exstat . 47
 Pythagoræ Philosophi multi . 261. eorum somnia de metempsychosi, sive de animorum transmigratione . 107

Q

- Q**uam requirantur in bonis scriptoribus . 41
 Quæstio difficilis, præstantioresque scriptores exsisterint ante, an post inventam typographiam . 4
 Quætergestum, novum nomen Terge-lli impostum . 147
 Quaternarius numerus Pythagore facter . 255
 Qui patriæ servit, Deo servire videtur . 33
 Quinam cum laude scribant . 45
 Quinquetemis nova a Victore Faustocogitata, & contra invidorum reprehensiones a Bern. Naugerio eloquentissime defensa . 70
 Quintilianus laudatus . 252

R

- R**agatanius (Hieronymus) Civis Venetus, Episcopus Bergomas, latini sermonis cultor egregius . 52
 Rapius (Iovita) vir eruditus . 13
 Rafarius (Ioannes Baptista) . 13
 Reges nobilissimi Catharinam Cornelianam Cypræ Reginam viduam, in matrimonium certatim expetunt . 220
 Regiones studiis Astronomicis aptiores . 256
 Regula servandæ in cædendis libris . 46
 M. Regulus . 217. pro patria captivus . 204
 Reipublicæ administrandæ apti quinam existimandi . 218
 bene iustituræ duplex gubernatio . 167
 optima administratio . 141
 Reliquæ Sanctorum Corporum LXX. Venetiæ servatæ . 150
 Renatus Siciliæ Rex, olim Barrensum ac Lothoringæ Dux, laudatus . 178
 Rhetores nobiles enumerati . 251. 252
 Rhetoricæ a dicendi flumine dictæ descriptæ . 250. 251
 Rhodii faceti . 174
 Rhodus . 251
 Roicella familia Aretii nobilis . 164. 165. laudata . 167
 Roicellus (Antonius) Roicelli filius, Patavii juris Pontificii interpretæ, laudatus . 163. & sequi . 168. 171. & sequi. egregie cordatus homo, adhuc puer ab Aretinis vocitatur . 172. festivissimus . 174. juris civilis, & canonici peritissimus. ib. a Martino V. Pont. Max. Romanus vocatur . 175. Ladislai Poloniæ Regis causam strenue defendit. ibid. ab Eugenio I V. Pont. Max. ad Sigismundum Imperatorem legatus mittitur . 177. 182. ab Imperatore Palatinus Comes creatur, aliisque honoribus cumulatur. ibid. ab eodem Eugenio legatus in Galliam mittitur . 178. 181. Eques a Gallis Rege creatur. ibid. Apuliz patronus . 179. 181. Consistorii Cardinalium, pauperumque advocatus . 179. ejus filii . 180. a Veneto Senatu in Patavinum Gymnasium magna mercede oblata arcessitur . 180. ejus scripta . 181. ejus filiz laudatæ . 180. ejus funus magnificum, sepulcrumque e Pario marmore in D. Antonii fano Patavii . 181
 Roicellus (Baptista) senior . 169
 Roicellus (Baptista) junior laudatus . 169. Patavii jus docet . 160. 170
 Roi-

- Roicellus (Bernardus) Forosemprom-
nii præfectus, ab hostibus interici-
tur. 170
- Roicellus (Franciscus) Iurifconsultus
egregius, & eques fortissimus. 168.
Aretio præst. 169
- Roicellus (Franciscus) Antonii fili-
us, vir integerrimus. 180
- Roicellus (Guidantonius) Ant. fil.
I. C. eloquentissimus. 180
- Roicellus (Guido) I. C. celebris.
169
- Roicellus (Ioannes) Ant. fil. pie-
tate insignis. 180
- Roicellus (Ioannes Lombardus) lau-
datus. 169
- Roicellus (Prosper) Ant. fil. lauda-
tus. 180
- Roicellus (Rainaldus) laudatus.
169
- Roicellus (Rodolphinus) Vannis fi-
lius, laudatus. 169
- Roicellus (Roicellus) Antonii aba-
tus, Accursii discipulus, I. C. egre-
gius. 168
- Roicellus (Roicellus) Antonii pa-
ter, laudatus. 169
- Roicellus (Roicellus) Bernardi fi-
lius, patris interfecitorem occidit.
170
- Roicellus (Roicellus) Vannis filius
Pisæ præst, missus ab Imperatore.
169
- Roicellus (Roicellus) Antonii I. C.
fratris filius, a Martino V. Summo
Pont. ad Ladislaum Pulonæ, &
Carolus Gallie Regem legatus mit-
titur. 176
- Roicellus (Vannes .) 168. ejus filii
quatuor. 169
- Roma laudata. 95. a Ioanne Pseu-
dopontifice oppressa. 113. ejus no-
va facies sub Eugenio IV. Pont.
Max. 176
- Romani rei militaris scientissimi. 166.
rerum domini. Carthaginem ever-
tunt. 239. Astronomix periti. 236.
decem principum civium filios olim
in Etruriana miserunt, cærimonia-
rum augendarum causa. 204
- Romani Pontificis magnitudo. 139
- Romani pueri etruscis olim,
græcis literis eruditi. 165
- Romanorum quindecim millia in acie
cæsa apud Trasimenum lacum. 166.
- Romanorum de Cardinali Baptista
Zeno testimonium. 230
- Romulus Iovi Statori templum vovit.
152. ejus laus, & reprehensio. 143.
ejus vita a Ioanne Tortellio latine
reddita. 167
- Ruta (Martialis .) 12
- Rura quædam in agro Aretino etiam
numi Deorum vocabulis insignita.
166
- S
- Sabellicus (M. Antonius) quid
senserit de Petro Barroceo, ejus-
que scriptis. 107
- Sabinæ virgines a Romanis raptæ.
148
- Sacerdotum præstantia Regum subli-
mitati anteferenda. 33
- Sacrarum literarum studium ceteris
omnibus anteponeendum. 57. 273
- Sadoletus (Iacobus) Cardinalis. 58
- Sal, non minimum Reip. Venetæ ve-
ritas. 79
- Saladinus a Philippo Gallie Rege de-
victus. 200
- Sallustius parvis libellis maximam glo-
riam consecutus est. 44. Thucydi-
di conferendus. 253
- Salomon multa de CHRISTO præ-
dixit. 164
- Salomonius (Iacobus .) 108. 110
- Sanctæ Crucis (Prosperi) Cardinalis,
liber de legatione celebratus. 26
- Sannazarus (Iacobus) Poëta incom-
parabilis. 43
- Sanutus (Marcus) laudatus. 266
- Sapientia quid sit. 263. a quovam
fonte perfecta petenda. 37
- Sapientis dictum. 199
- Sapientes continentis quinam fuerint
olimi apud Venetos. 74
- Sarraceni in Hispaniis a Carolo Ma-
gno prostrigati. 200
- Satyrici Poëtæ. 252
- Savornianorum in ditone Ofopum op-
pidum est. 15
- Scz-

- Suzvola I. C. 173. ejus dictum. 171
 Scardeonius (Bernardinus) Patavinus , Opuſculorum quorundam Petri Barroci editionem curavit , anno M D X X X I. 107. quid ſenſerit de eodem. *ibid.* & ſequi.
 Scæpius Metrodorus imaginibus pro literis uſus eſt. 174
 Scholaſtici Philoſophi ab Auguſtino Valerio improbatî , & quantobrem. 111
 Scientiæ ſimulatio c Patavino Gymnaſio a Franciſco Seledo ſublata , doctorum indoctorumque commodo. 127. 128
 Cn. Scipio. 142
 P. Scipio Africanus. 156. 170. 181. ejus dictum. 140. ejus egregium facinus. 138. 155
 Scipiones laudati. 204
 Seledorum gens æquæva urbi Vicentiæ , ut ferunt. 126. jurifconſultis celeberrimis abundavit. *ibid.* ager lujus gentis nomine appellatus , nobilitatis ejus indicium. *ibid.*
 Seledus (Franciſcus) Vicentinus , eorum qui jura Patavii diſcunt , Reſtor. 111. 124. natus eſt Forojulii , patre ibi Patriarchæ vicarium gerente. ejus educatio , mores. 120. & ſequi. matrem habuit ex nobiliſſima Trifſinorum familia. 112. ejus continentia , amicitia , ſtudia. 121. 122. 123. 124. materni generis memoriam equeſtribus ludis celebrat. 125. ejus in magiſtratu præclara geſta. 126. 127. 128. 129. laudes. 129
 Seledus (Joannes) Franciſci pater , I. C. egregius , *bis Taviiſi.* *bis Forojulii* , *bis Veronæ* , ſemel Patavii vicarium prætoris geſſit. 118. ejus laudes. 119
 Seledus (Paſius) Galbæ Jurifconſulto ſepius collatus , immo prælatus. 117
 Seledus (Vincentius) Franciſci avus , Mediolanenſium Ducum familiariſſimus , legatus ad Martinum V. Pont. mittitur. laudatur. 117. 118
 Seledus (Vincentius) Franciſci prætorus , *bis Veronæ* prætoris vicarium gerit. ejus laudes. 111
 Scopas fortunatus homo. 174
 Scribendi ratio varia apud antiquos. 4. utilitas multiplex. 6. 14. 53
 Scriptores veteres cuiuſque generis , novis a multis prælati. 5
 Scriptores veteres de ſitu orbis , Americam ignoraverunt. 139
 Senæ urbs. 153
 Senatus Populuſque Romanus trium civium optime de republica meritorum pauperes filias viris publica dote locant. 142
 Seneca , ejuſque ſcripta commendata. 20. 258
 Serapionis ſomnia in Alexandrum Magnum. 195
 Seripandus (Hieronymus) Cardinalis. 85. 98. Archiepiſcopus Salernitanus. 85. dum legatus eſſet in Conc. Trident. diem ſuum obit. 23
 Servius Honoratus Grammaticus , laudatus. 248
 Sfondratus (Franciſcus) antequam Cardinalis eſſet , filios ex juſto matrimonio ſuſceperat. 89
 Sfondratus (Nicolaus) Franciſci filius , Cardinalis Cremonenſis , poſtea Gregorius XIV. Pont. Max. *ibid.* (cum ita ſe res habet , videtur Auguſtinus Valerius memoria lapſus , qui ſcilicet ſcribat , Franciſcum Nicolai fratrem , non patrem fuiſſe , ipſumque ad Pontificatum Maximum evectum , non Nicolaum ; niſi forte hoc loco Editio Veronenſis corrupta eſt.)
 Sfortia Cardinalis. 39
 Sfortis (Franciſcus) Mediolani Dux cum Venetis bellum gerit. 136. 137. 150. 190
 Siculi. 243. ſaceti. 174
 Sigifmundus Romanorum Imperator. 175. 176
 Sigonius (Carolus) laudatus. 13
 D. Silveſter Pont. Max. 177
 Simoneta (Ludovicus) Cardinalis , legatus in Conc. Tridentino , Juris Pontificii peritiſſimus. 88
 Simonides Chiſus memoriz artem reperit. 174
 Sim-

Simplicius Episteti enarrator. 19
 Sirletus (Gulielmus) protonotarius
 Apostolicus. 22. 23. Cardinalis am-
 plissimus, doctissimusque. 59. 81.
 nihil omnino scriptum reliquit. 59
 Sitticus (Marcus) Cardinalis Al-
 tempus, legatus ad Concil. Tri-
 dentinum. 98
 Sixtus IV. Pont. Max. 229
 Sixtus V. Pont. Max. Diaconum Car-
 dinalem creat Federicum Borroz-
 um, D. Casoli patruelera. 37
 Socrates Ethicæ inventor, & cultor.
 258. Platonis magister. nihil omni-
 no literis mandavit. 47. ejus con-
 stantia. 106. morum suavitas. 140
 Socratici Philosophi. 261
 Solis descriptio. 260
 Solon Atheniensis. 147. 172
 Solymanus Turcarum Imperator lau-
 datus. 280
 Somnium Scipionis. 10. 31
 Sophocles Poëta. 20. 181
 Soti due celebres. 5. 42
 Sparta. 155
 Spartani in Venetorum potestatem red-
 acti. 156
 Speronius (Spon) civis nobilis Pa-
 tavinus, Bernardi Naugerii amicus.
 93. ejus de eodem judicium. 68.
 69. laudatus. ibid. 22
 Spiritus Sancti sanum Venetiis. 149
 Stratum auream Gorgias Leontius
 Athenis in Delphici Apollinis tem-
 plo sibi collocavit. 251
 Stenches (Augustinus) Eugubinus,
 Episcopus Kifanus, scripsit de pe-
 renni philosophia libros decem. 42
 Stellæ (Didaci) sacra Opuscula lau-
 data. 55
 Stellarum descriptio. 260
 Stephani Ducis Myrsæ filius ad Tur-
 cas transit. 154
 Stertinius Rhetor. 252
 Stipendia Doctotibus Patavini Gymna-
 sii integra stas temporibus per-
 soluta, opera Francisci Scledi Re-
 ctoris. 126
 Stoicorum porticus. 265
 Strabo Geographus Americam ignor-
 vit. 239

Seridonius (Philippus) 96. Bern.
 Naugerii condiscipulus. 66. Ioan-
 nis Matthæi Giberti, Bern. Nau-
 gerii, & Augustini Valerii, Epi-
 scoporum Veronenfium Vicarius. 25.
 90. Venetiis D. Marci Canonicus,
 & Aedis S. Ioannis Decollati ple-
 banus. 90
 Sulpitius Gallus Astronomiz peritus.
 256
 Sultanus a Carolo Magno victus. 200
 Superantius (Hieronymus) Omtor
 ad Pium IV. Bernardi Naug. ami-
 cissimus. 85
 Superantius (Iacobus) Eques, ad
 Pium IV. Pont. Max. legatus. 91
 Susianus (Iacobus) laudatus. 16. 33.
 50. legatus in Galliam. Clericus
 Regularis efficitur. 50
 Surianus (Michaël) legatus ad Pium
 V. Pont. Max. ibid.
 Sutrrium claustra Etruriz veterum Ro-
 manorum temporibus. 166
 Synodus Veronenfis a Bern. Naugerio
 celebrata. 91
 Syracusarum expugnatio a Marcella
 suscepra, Archimedis opera retardat-
 ut. 255
 Syriz Regum vires. 241

T

TAlotas Gretensis Gortynius, Mu-
 sicus. 256
 Tantalus fons limpidissimus. 246
 L. Tarquinius Collatinus. 169
 Tarvisinus ager feracissimus. 135
 Tarvisinum urbs agro amplissimo gau-
 det. 118
 Tegeæ urbs Arcadiæ. 155
 Terentius Varro. 181
 Tergestini Veneto nonini laestissimis,
 nobilissimas eorum virgines rapiunt.
 148. eorum proditio, audacia, tem-
 meritas. 146
 Tergestum, seu Tergeste, ad Vene-
 tum Senatum olim pertinuit. 146.
 cum Iustinopoli similitates gerit.
 ibid. a Venetis obsidetur, Pique
 II. Pont. Max. contentione libera-
 tur. 147. Quatergestum a Christo-
 R. r
 pho-

- phoro Mauro Venet. Duce vocari iubetur. 247. a Georgio Cornelio expugnatur. 223
- Terpander Musicus. 256
- Terra, ejusque descriptio. 259
- Terrogenes ad Q. Metellum transfugit. 147
- Thales Milesius. 261. primus inter septem Græcæ sapientes, & Astrouonus nobilissimus. 256. Anaximandri Milesii præceptor. ibid.
- Themistius Aristotelis enarrator. 41
- Themistocles memoria maxime poluit. 174
- Theodorus Episcopus Feltrensis, Pii II. legatus ad Christophorum Maurum. 254
- Theodorus Byzantius Rhetor, laudatus. 253
- Theodorus Gadarus Rhetor, Tiberii Cæsaris Rhodi præceptor. 252
- Theologi insignes. 263. 264
- Theologia Christiana descripta. 263
- Theophrastus Rhetor, Aristotelis discipulus, laudatus. 253
- D. Thomas Aquinas, Aristoteles Ecclesiasticus. 41. summus Theologus. 6. 22. Commentarium D. Ioannis Chrysostomi in Matthæum sua manu totum describit. 5. barbæ non scripsit, nec illi quædam, ut illa tempora ferebant, elegantia defuit. 43. D. Augustini libros in ordinem pulcherrimum visus est redegisse. 44. Librum scripsit ad Regem Cypri. 46
- Thomasinus (Iacobus Philippus.) 110
- Thrasymachus Chalcedonius Rhetor, laudatus. 251
- Thronus (Nicolaus) Venetiarum Princeps. 209
- Thucydides historix a Demosthene orationes descriptæ. 5. ejus egregia oratio laudata. 7. ipse laudatus. 253
- Tiberius Cæsar Theodori Gadaræ discipulus Rhodi. 253
- Timæus Pythagoræ, a Platone in dialogis sæpe introducit. 261
- Timotheus Milesius, Musicus. 256
- Titus Livius laudatus. 253. Herodoto comparandus. ibid.
- Titus Vespasiani filius ajebat, neminem a facie Principis tristem oportere discedere. 196. 197
- Toleti (Francisci) Commentarii in Ioannem Evang. celebrati. 54
- Tomiscus (Nicolaus) adolescens Polonus, laudatus. 26
- Tortellius (Ioannes) Arcicus, ejusque scripta laudata. 167
- Tolladus (Alphonfus) Episcopus Abulensis. 42. multitudine librorum quos scripsit, D. Augustinum visus est superasse. 44
- Tragicæ res a Hieremia descriptas meditari statuit August. Valerius. 57
- Tragici Poetæ. 252. nobiliores e Græcis. 30
- Trajanus Imperator humanitate insignis. 151
- Tranquillitas domorum unde maxime peudeat. 32
- Trasimenus lacus. 166
- Trapezuntius (Georgius) Rhetor, laudatus. 252
- Trasippus temulentus in Pisistratum convicia ingerit. 147
- Tribunicii furores a Scipionibus sedati. 204
- Tridentinum Concilium. 86. 87. a Paulo III. indictum. 88. sub Pio IV. dimissum. 88. 89
- Trincavella (Victor) Medicus Venetus præstantissimus. 79
- Trissina gens Vicentiam commigravit, Orthonis I. Imperatoris in Italiam adventu. 212. antiquissima in Germania. ibid. ante Vicentiam conditam fuisse dicitur. 116. militaribus viris abundat. ibid.
- Trissina Vallis feracissima nomen invenit a Melliorantio, & Paneufacco Trissinis. 214
- Trissinus (Antonius) cum Antouio Oratore comparatus. ibid.
- Trissinus (Bonifacius) Eques, laudatus. ibid.
- Trissinus (Heldericus) Eques, laudatus. ibid.
- Trissinus (Ludovicus) laudatus. ibid.

Trifsinus (Meliorantius) laudatus. 113
 Trifsinus (Nicolaus) mira in pauperes liberalitate. 114
 Trifsinus (Panenfaccus) laudatus. 113. domicilio, equestri ordine, & valle feracissima, una cum Meliorantio fratre, ab Otbone primo donatus. 114
 Trifsinus (Zufredus) Eques. ibid.
 Trivifanus (Dominicus.) 95
 Trivifanus (Hieronymus) ex Dominicanorum familia, vir laudatissimus, a Senatu Veneto nominatur, & a Pio IV. Pont. Max. Veronensis Episcopus creatur. 84. ad Concilium profectus, Tridenti moritur. 86
 Trivifanus (Ioannes) Veneriarum Patriarcha, Bern. Naugerium Veronam proficcientem comitatur. 89
 Trivifanus (M. Antonius) Venetiarum Princeps. 8
 Turczæ Aegæo mari submersi. 156. a Christophoro Mauro se vidios confirentur. 159. Venetis infesti. 131
 Turcarum mores detestandi. 77. viæloriz. 154. bellici apparatus. ibid. immanitas. 157. facinora. 200. vires. 240. 241. bellum cum Venetis. 150. & sequi. de insula Cypro. 281. sedatur. 282. eorum Imperator primogenitum suum Mustafaham jugulari jubet. 20
 Turillus Rhetor. 252
 Typographica ars. 4. profueritne magis an obfuerit. 4. 5

V

VAlachorum Duces dno. 249
 Valeria (Donata) virgo, Augustini foror, laudata. 32
 Valeria (Laura) Augustini foror, Georgii Gradenici uxor, laudata. 32
 Valerius (Augustinus.) 96. Luciz Naugeriz Bernardi fororis, filius. 51. anno ætatis XVI. Patavium petit. 7. Lazari Bonanici auditor. 7. 14. lingua impeditus, ora-

tiones a se scriptas habere non est ausus. 8. ejus honesti mores. 8. 13. minoris ordinis przconfultor, hoc est Sapiens ordinum, creatus. 10. in senatu bis loquitur. 12. Patavium redit. 14. Ofopi longo & periculoso morbo laborat. 15. firmissimam deinde acquirit valetudinem. 16. Erhicz magister. 17. juris civilis, & canonici studium philosophiz studiis antefert. 19. Majore Hebdomada apud Patres Benedictinos Pratalez secedit. 29. se musicis cantibus, & poetis rebus mirum in modum delectari, sero animadvertit. 20. Bernardi Naugerii Card. avunculi sui ab epistolis. Romam petit. 21. in Academiam Nocturnam Vaticanarum admittitur. 22. Tridenti fuit aliquot menses. 23. Venetias redit. ibid. Veronæ Episcopus in avunculi locum successit a Pio IV. Pont. Max. 24. Veronam venit anno MDLXV. XV. Kal. Junii. ibid. Sacerdos ab ejus confessionibus, ad publicas conciones habendas eum hortatur. 25. Solemnibus singulis diebus magna populi frequentia dicere solitus erat. 26. septies Mediolanum profectus est, dum D. Carolus Borromæus Ecclesiam illam administraret. 27. anno Iubilæi Romam iterum petit. 30. quæ gesserit, dum Veronæ pestilentiz inspicione laboraretur. 30. ejus lætus in morte D. Caroli Borromæi falso nuntiata. 31. eundem in somnis vultu admodum hilari videt. ibid. anno M.D.LXXIX. ad Dalmatiam visstrandam mittitur. 34. anno sequenti in Histriam, Venetias, Patavium, Vicentiam. ibid. a navigationibus abhorrebat. 35. æta ab eo in visitationibus. ibid. a Gregorio XIII. Pont. Max. Cardinalis creatur. 35. magna cum animi voluptate Homilias de passione Domini scribit. 36. tempora quibus vixit, Ecclesiz periculosa. 38. Venetorum exemplis in scribendo libenter utebatur. 48. scriptioibus

- perpetua delectatus est. 40. 51. cautiſſimus tamen fuit in edendis que ſcripſiſſet. ibid. 52. cur tot volumina ſcripſerit. 39. cujus generis libros ſcripſerit, antequam eſſet Epicoſopus. 53. cujus generis, cum Cardinalis eſſet. ibid. numquam ſtudit haberi Ciceronianus. 55. Silvii Antoniani libros de filiorum educatione edi jubet. 55. ejuſ ſcripta, ipſius judicio non edenda. 56. Commentarius inter hæc de Eccleſiæ conſolatione. ibid. LVIII. ætatis anno Opuſculum ſcripſit de cautione adhibenda in edendis libris. 58. que agere cogitaverit, poſtquam ſcribere deſiſſet. 57. 59. cum Bernardo Naugerio avunculo, legato, Taurinum proficiſcitur. 76. eccleſiaſtica militiæ nomen dat. 92. avunculi in Epicoſopatu Veronenſi coadjutor. 98. eodem die quo Naugerius mortuus eſt, Epicoſopus eligitur. 92. ejuſ querela de nimia librorum inutilium ac pernicioſorum multitudine, que poſt artes typographicam inventam in dies ſuccrevit. 4. ejuſ pater in Cypro inſula pro Veneta Rep. magiſtratum gerit. 11
- Valerius (Beſtuccius.) 66
- Valerius (Ioannes Aloyſius) Auguſtini frater. 21
- Valerius (Petrus.) 63
- Valereſſius (Federicus) vir admodum eloquens, quibus, in magiſtratibus Bernardo Naugerio collega datus ſit. 77
- Valla (Laurentius) laudatus. 250
- M. Varro laudatus. 248
- Venerius (Aloyſius) D. Marci Procurator, legatus ad Pium IV. 82
- Venerius (Dominicus) inſignis Poëta. 50
- Venerius (Franciſcus) Philoſophiæ deditus. 50. legatus ad Ludovicum XI. Galliarum Regem. 190
- Venerius (Gaſpar.) 97
- Venerius (Sebaſtianus.) 64
- Veneta Reſpublica laudata. 95. 98. 203. 214. 215. 217. 227. 232. ejuſ laudes & Bern. Naugerio perpenſæ. 80. quibus temporibus maxime creverit. 48. 49
- Veneta urbs laudata. 274
- Venetæ triremes a piratis direptæ; earumque gubernatores & remiges ſpoliati, vulneribusque conſeſſi, a Luſitanis hoſpicio excipiuntur, & viatico adjuvantur. 242
- Veneti laudati. 232. 245. 246. patricii laudati. 265. 266. adoleſcentes patricii laudati. 246. a Turcis gravibus injuriis, ac moleſtiis affecti. 231. 232. 240. a multis Principibus bello adverſus Turcas adjuvantur. 243. bello Mediolanenſi victores, opera Chriſtophori Mauri. 138. religione conſpicui, pro ea, atque Apoſtolica Sedæ bella ſuſcipiunt. 153. 204. mari potentiſſimi. 154. Sanctorum reliquias toto orbe conquirunt. 203. antiquiores, literarum ſtudiis non admodum deſideri fuerunt. 48
- Veneti Cives qui. 22
- Veneti Præfeſti qui Patavium mittebantur, olim ſeveriores cur exiſtenterint. 138
- Venotorum amicitia cum Luſitanis. 237. 241. claſſis in Turcas. 150. & ſequ. bellum in Carnis & Noricis adverſus Cæſarem. 222. adverſus Franciſcum Sfortiam Mediolani Ducem. 136. 137. 150. adverſus Turcas de inſula Cypro. 282. ſedatur. 282. ſandus cum Pontifice, & Pannoniarum Rege. 243. infortunia. 222. lætitia in Joannis Barſocii Patriarchæ adventu. 162. quorundam dolor, omniumque læticia de principatu Chriſtophori Mauri. 145
- Venotorum Anciſtium ornamenta maximi pretii. 203
- Venetus Senatus, deſuncto Patavino Epicoſopo, ei Eccleſiæ præſci voluit Petrum Barrocium. 105. eidem magnificum ſepulcrum exſtruendum curavit. 108. quoſnam nominarit Pio IV. Pont. Max. ad Epicoſopatum Veronenſem. 83. ab eodem facile

line omnia impetravit. 86. ejus de Bern. Naugerio judicium. 85. gratias agit Pontifici pro collato Naugerio Episcopatu Veronensi. 86. qua lætitia exceperit eundem Naugerium Pii IV. legatum ad Concilium Tridentinum. 87
 Veronæ pestilentia suspicione laboratur. 30. ejus ager amplissimus. 218
 Veronensium lætitia de adventu Card. Naugerii. 90. de visu ei restituro. 92
 Vefalium (Andreas) Anatonem Patavii magna eum laude professus, Medicus Caroli V. ejus Jussu Bern. Naugerii ægrotantis curam suscipit. 74
 Vgo Princeps Gallus. 200
 Vicentia urbs a victoria dicta. 214. nobilissimis civibus referta. 219. ab Augustino Valerio auctoritate Apostolica visitatur. 34
 Vida (Hieronymus) Alba Episcopus, insignis Poëta. 43
 Vidua verè laudatæ. 32
 Vineetium Lirinensis Communitorium laudatum. 44
 Virgilius. 42. 154. laudatus. 252. 253
 Virgines Venetæ nobilissimæ a Tergestinis raptæ. 148
 Virginitas laudata. 32
 Virginius Rhetor. 252
 Virtutis templum Romæ. 152
 Visitationes Augustini Valerii auctoritate Apostolica susceptæ, eoumerantur. 34. 35
 Vita Bern. Naugerii quo tempore a Valerio scripta fuerit. 63
 Vita hominis diversorum est. 285. momentum. 261. transigi nequit sine aliqua voluptate. 53
 Vlpianus Iurisconsultus. 125. 172
 Vngarius (Marcus). 107
 Voluptatum duplex geus. 6
 Vrfeolus (Petrus) Venetiarum principatu relicto, in Aquitania monachus efficitur. 48
 Vtienses Nicolao de Ponte obstricti. 278. 279

X

XEnocratis sententia de reipublica administratione. 105
 Xenophon. 44. a Cyro arcessitus. 175. magnus historicus. 222. Platonis æmulus. 258. ejus scripta. 68. liber de tyrannide a Leonardo Aretino in latium cooverfus. 267
 Xenophon Colophonius, Parmenidis magister. 261

Z

ZAne (Bernardus) 13. laudatus. 266
 Zane (Hieronymus) legatus ad Pium IV. Pont. Max. 82
 Zena familia laudata. 220
 Zeno Eleates Dialecticæ inventor, laudatus. 257
 Zenus (Baptista) Cardinalis, laudatus. 226. & sequi item 266. Romanam a Paulo H. arcessitus, sacris initiatus, dignitatibus auctus. 228. fuit admiranda corporis specie. 228. a Sixto IV. Pont. Max. amplissimis honoribus, & sacerdotiis cumulatus. 229. ejus per Italiam legatus, ibid. Patavii moritur. 226. 231. testamentum ejus insigee. 231. ingeotes opes Venetæ reipublicæ relinquit. 233
 Zenus (Carolus) Venetæ classis Imperator, vir incomparabilis, patriæ bello Genuensi liberator. 136. 227
 Zenus (Nicolaus) Baptista Cardinalis pater, laudatus. 227. moritur. 228
 Zianus (Sebastianus) Venetiarum Dux. 153
 Zinus (Petrus Franciscus) Canonicus Veronensis, laudatus. 55. 96
 Zodiaci primus inventor quinam fuerit. 256

E R R A T A .

Pag. 58. lin. 30. *pro Vermiensē lege Varmiensē* Pag. 60. lin. 9. *pro dictatum lege dictatus pro totum lege totus error sūten est Codicis MS.* Pag. 75. lin. 23. *pro principium*, a stomacho *lege principium* a stomacho Pag. 111. lin. 6. *pro dicunt lege discunt* Pag. 168. lin. 10. *pro præceptor lege præceptori* Pag. 233. lin. 19. *in aliquibus exempl. pro republica lege respublica*

P A T A V I I . C I O I O C C X I X .
E X C V D E B A T I O S E P H V S C O M I N V S .

Ca-

Catalogus Librorum qui haecenus prodierunt
 Patavii ex Typographia Cominiana,
 sumtibus Vulpiorum instituta.

- I**oannis Poleni, in Gymnasio Patavino Philosophiae Ordinariae Professoris &c. De Motu Aquarum Mixto Libri duo. Quibus multa nova pertinentia ad Aestuarium, ad Portus, atque ad Flumina continentur. 1717. cum figuris. 4.
- Andree Nauerii, Patricii Veneti, Oratoris & Poetae clarissimi, Opera omnia, quae quidem magna adhibita diligentia colligi potuerunt; curantibus Io. Antonio I. V. D. & Cajetano Vulpiis Bergomenibus fratribus. cum effigie Nauerii in aere incisae. 1718. 4. chart. major.
- Gabrielis Faëni, Cremonensis, Fabularum Centum, ex antiquis Auctoribus delectae, & carminibusque explicatae. Accesserunt & alia eiusdem Opuscula. 1718. 4. chart. major.
- 1a* Coltivazione di Luigi Alamanni, e le Api di Giovanni Rucellai, Gentiluomini Fiorentini. La prima delle quali Opere si è copiata con somma diligenza dall'Esemplare impresso in Parigi l'anno 1546. da Ruberto Stefano, Rege Stampatore; & l'altra dall'antica Edizione che se ne fece in Venezia l'anno 1539. Colle Annottazioni di Ruberto Titi sopra le Api, e con gli Epigrammi Toscani dell'Alamanni. Si è aggiunta una dotta Lettera del Sig. Giovanni Ciaccio Vicentino, in difesa del Trifino, due copie Tavole non più stampate, e varie Note intorno alla vita, e agli scritti de' due Poeti. col ritratto in rame di Luigi Alamanni. 1718. 4. in carta grande.
- Ioannis Poleni de Castellis per quos derivantur Fluviorum Aquae habentibus latera convergentia, Liber. Quo etiam continentur nova Experimenta ad Aquas fluentes, & ad Percussionis Viros pertinentia. 1718. cum figuris. 4.
- Hieronymi Fracastorii Veronensis Poëmata omnia, nunc multo quam antea, emendatiora. Accesserunt reliquae Carminum Ioannis Cottae, Iacobi Bonfadii, Adami Fumani, Nicolai Archii, Poëtarum Veronenisum. cum effigie Fracastorii in aere incisae. 1718. 8. chart. major.
- Iacobi, sive Aëtii Syneeri, Sannazarii, Neapolitani, Viri Patricii, Poëmata, ex antiquis Editionibus accuratissime descripta. Accessit eiusdem Vita, Io. Antonio Vulpio auctore, item Gabrielis Altii, & Honorati Fafitelli Carmina nonnulla. cum effigie Sannazarii in aere incisae. 1719. 4.
- Narrati Eruditi, ovvero Lettere sopra alcune antiche Inscrizioni, Opera Postuma del Conte Seritorio Orfato, Cav. del Serenissimo Senato Veneto, colle Annottazioni del P. D. Gianantonio Orfato, Monaco Benedettino Casinese, Nipote dell'Autore. aggiuntavi la Vita del Conte Seritorio, scritta dal Dottor Gianantonio Volpi, e l'effigie in rame del medesimo.* 1719. 4. in carta grande.
- Io.** Baptistae Morgagni Foroliviensis, in Patavino Gymnasio Primarii Anatomiae Professoris, & Praefidis, Adversaria Anatomica Omnia (quorum tria posteriora nunc primum procedunt) Novis pluribus aereis Tabulis, & universalis accuratissimo Indice ornata. Opus nunc vere absolutum, Inventis, & innumeris observationibus, ac monitis referentur, quibus universa humani corporis Anatomie, & subinde etiam quae ab hac pendent, Res Medicae, & Chirurgicae admodum illustrantur. 1719. 4. chart. major.

Aug-

Augustini Valerii Patriicii Veneti S. R. E. Cardinalis, Episcopi Veronensis Opusculum nunquam antehac editum de cautione adhibenda in edendis libris. nec non Bernardi Cardinalis Naugerii Vita, eodem Valerio Auctore. Accesserit Petri Barroicii Episcopi Patavini Orationes tres e MSS. nunc primum erutz. nonnulla item aliaz Patriciorum Venetorum, quarum duz nondum typis descriptaz fuerant. cum effigie Cardinalis Valerii in xisicis. 1719. 4.

Brevi prodibunt

Sermoni Famigliari di S. Carlo Borromeo fatti alle Monache dell'insigne Monastero di S. Paolo in Milano, la maggior parte nel tempo che dimorò in esso la Serenissima Principessa Margarita Farnese, raccolti dalla viva voce del Santo da Agata Sfondrata, ed ora la prima volta publicati da' MSS. per opera di D. Gartano Volpi. 4. sub prelo.

Le Opere Volgeri di M. Jacopo Sannazaro ritrovate colle prime, e migliori Edizioni; si stampano nella stessa forma, carta, e caratteri co' quali si sono stampate le Latine. 4.

Sancti Gaudentii Brixia Episcopi Sermones qui exstant, nunc primum ad fidem MSS. Codd. recogniti, & emendati. Accesserunt Ramperti, & Adelmani Venerabilium Brixia Episcoporum Opuscula. Recensuit ac Notis illustravit Paulus Gagliardus Canonicus Brixientis. 4. char. major.

005659646

